AJANKOHTAISKUVA SOSIAALI- JA TERVEYSJÄRJESTÖISTÄ

Järjestöbarometri 2022

Miten toiminnanjohtajat arvioivat järjestöjen autonomiaa?

Kuinka kaksi koronavuotta vaikuttivat yhdistysten toimintaan?

Millaiset ovat järjestöjen digitaidot ja millaista digitukea järjestöt tarjoavat?

SOSTE

AJANKOHTAISKUVA SOSIAALI- JA TERVEYSJÄRJESTÖISTÄ

Järjestöbarometri 2022

Juha Peltosalmi • Anne Eronen • Janne Haikari • Ari Inkinen
Tapio Litmanen • Pia Londén • Petri Ruuskanen • Janne Suoknuuti

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry
Helsinki 2022

SOSTE

Järjestöbarometri® on SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry:n tavaramerkki.
© SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry 2022

Valokuvat: **Veikko Somerpuro**
Ulkoasu ja taitto: **Hanna Ruusulampi**
Paino: **PunaMusta**
Käännös: **Carola Grönholm**

ISSN 1796-5950 (painettu)
ISSN 2489-2734 (verkkojulkaisu)
ISBN 978-952-6628-67-7 (painettu)
ISBN 978-952-6628-68-4 (verkkojulkaisu)

Sisältö

ESIPUHE: Muutoksen vuosia 8

FÖRORD: År av förändring 10

Barometrin tekijät **12**

Kiitämme **14**

2 Tutkimuksen toteutus **18**

2.1 SOSIAALI- JA TERVEYSJÄRJESTÖT SUOMESSA **18**

2.2 TUTKIMUSKOHTEET **20**

Valtakunnalliset järjestöt 21

Paikallisyhdistykset 21

Alueelliset järjestötoimijat 22

2.3 AINEISTOT JA MENETELMÄT **22**

Käytettävät aineistot 22

Kyselyjen edustavuus ja vastauskato 23

Aineistojen analysointi 27

3 Paikallisyhdistykset **30**

3.1 TOIMINNAN AJANKOHTAISTILANNE **30**

Yhdistysten muutostilanne 31

Toiminnan ja toimintaedellytysten kehitys yhdistyksissä korona-aikana 33

Korona-aikana lopetetut tai keskeytetyt ja uudet aloitetut toimintamuodot 36

Korona-ajan tuomat pysyvät muutokset 38

Huolen ja tyytyväisyyden aiheet 38

Yhdistysten toiminnan erityiset uhkat tai riskit 40

3.2 VOIMAVARAT **43**

Taloudelliset resurssit 43

Yhdistysten talousnäkymät 43

Uudet ja lakanneet rahoituslähteet 47

Palkattu henkilöstö 49

Henkilöstömäärän muutokset 50

Jäsenistö 52

3.3 YHTEISTYÖ KUNTIEN KANSSA **55**
Kuntien myöntämät toiminta-avustukset 55
Kuntien yhdistyksille tarjoamat toimintatilat 58
Kuntien yhdistyksille esittämät toimintamuotopyynnöt 61
3.4 YHDISTYSTEN DIGITAIDOT JA DIGITUKI **62**
Yhdistysten digiprofiilit ja digitaidot 62
Yhdistysten saama digituki 64
Yhdistysten tarjoama digituki 64
3.5 SOSIAALI- JA TERVEYSYHDISTYSTEN REKISTERÖINNIT JA PURKAUTUMISET **68**
Vuosina 2020–2021 rekisteröidyt yhdistykset 68
Vuosina 2020–2021 purkautuneet yhdistykset 71
> HAASTATTELU: **Yhdistys tarjoaa vertaistukea, tietoa ja toimintamahdollisuuksia** **74**

4 Valtakunnalliset järjestöt **78**
4.1 TOIMINNAN AJANKOHTAISTILANNE **78**
Järjestöjen muutostilanne 78
Huolen ja tyytyväisyyden aiheet 83
4.2 HENKILÖSTÖRESURSSIT **85**
Palkatun henkilöstön määrä 85
Arviot henkilöstömäärän kehityksestä 85
4.3 PALVELUTUOTANTO **88**
Palvelutuotannon muutokset 88
Sote-uudistuksen vaikutukset järjestöjen palvelutuotantoon 89
4.4 JÄRJESTÖJEN ILMASTONMUUTOSTYÖ **89**
Ilmastonmuutos on myös sosiaali- ja terveyspoliittinen uhka 89
Ilmastomuutoksen ja -politiikan vaikutukset järjestöihin ja niiden kohderyhmiin 91
Järjestöjen ilmastotoimien ohjaus 92
Järjestöjen ilmastotoimet 95
> HAASTATTELU: **Tunne ry kehittää keinoja käsitellä ilmastotunteita** **100**
4.5 JÄRJESTÖJEN DIGITAIDOT JA DIGITUKI **103**
Järjestöjen digiprofiilit ja digitaidot 103
Järjestöjen saama digituki 105
Järjestöjen tarjoama digituki 105
> HAASTATTELU: **Järjestöt ovat ihmisen ääni digitalisaation keskellä** **108**

5 Valtakunnallisten järjestöjen talous 112

5.1 JÄRJESTÖJEN RAHOITUS 112

Järjestöjen tuottojen kokonaiskuva 112

STEA-avustukset 116

Muut julkiset avustukset 117

Varainhankinnan ja rahankeräysten tuotot 119

Muut tuotot 123

5.2 JÄRJESTÖJEN TALOUSTILANNE 125

Järjestöjen taloudellinen tulos vuonna 2020 125

Järjestöjen talousnäkymät vuoden 2022 alussa 126

Uudet ja lakanneet rahoituslähteet 130

5 Sote-uudistus järjestönäkökulmasta 134

5.1 SOSIAALI- JA TERVEYSALAN JA PELASTUSTOIMEN UUDISTUS 134

5.2 JÄRJESTÖJEN JA YHDISTYSTEN OSALLISTUMINEN PALVELUJEN UUDISTAMISEEN 135

5.3 HYVINVOINTIALUEEN RAKENTEIDEN VALMISTELU 136

Palvelujen saatavuuden yhdenvertaisuus hyvinvointialueilla 137

6 Järjestöjen autonomia 142

6.1 AUTONOMIAN MERKITYS JÄRJESTÖILLE 144

Autonomian keskeiset elementit 144

Autonomian eri ulottuvuuksien merkitys 146

Autonomian nykytila 147

Autonomian riskit 149

6.2 KOETTU AUTONOMIA JA AUTONOMIAN ULOTTUVUUDET 151

Strateginen autonomia 152

Toiminnallinen autonomia 154

Toimintamalleihin liittyvä autonomia 157

Yhteiskuntakritiikkiin liittyvä autonomia 158

Rahoittajan ja jäsenistön intressijännite 160

Järjestöautonomian edistämisen mahdollisuudet 163

6.3 JÄRJESTÖN VELVOLLISUUS PERUSTELLA TOIMINTAANSA ERI TAHOILLE 165

Olemassaolon ja tarkoituksen perustelu 165

Toiminnan sisältöjen ja käytäntöjen perustelu 165

Toiminnan tulosten ja vaikutusten perustelu 167

6.4 POHDINTA 168

> HAASTATTELU: Rahoituksen ehdot uhkaavat järjestöautonomiaa 170

Johtopäätökset 174

1 Järjestöjen rahoituksen tulevaisuuteen liittyy epävarmuutta 174

2 Rahoittajan linjaukset ja toimintatavat kyseenalaistavat järjestöautonomiaa 175

3 Kuntien ja hyvinvointialueiden tuki on elintärkeää pienellä budjetilla toimiville yhdistyksille 176

4 Järjestöt paikkaavat tarjolla olevan digituen puutteita 178

5 Järjestöjen ilmastotyö vaatii systemaattisempaa otetta 179

Slutledningar 182

1 Det råder osäkerhet om hur finansieringen av organisationerna ser ut i framtiden 182

2 Finansiärernas riktlinjer och verksamhetssätt ifrågasätter autonomin på organisationsfältet 183

3 Stödet från kommuner och välfärdsområden är livsviktigt för föreningar med liten budget 184

4 Organisationerna rycker in när det digitala stöd som erbjuds inte räcker till 186

5 Organisationernas klimatarbete kräver ett mer systematiskt grepp 187

Lähteet 192

Liitteet 196

Vertti Kiukas
SOSTEn pääsihteeri

Helsingissä 17.elokuuta 2022

Muutoksen vuosia

Käsissämme on jälleen tuorein Järjestöbarometri. Se kertoo meille koronavuosien tarinan – edellisen barometrin aineisto kerättiin ennen pandemian rantautumista Suomeen. Koskaan aiemmin eivät järjestöt ole raportoineet niin suurista muutoksista toiminnassaan kuin tässä barometrissa. Monet paikalliset järjestöt ovat vuosien aikana omaksuneet uusia toimintatapoja, kuten sähköisiä osallistumismuotoja, mutta vauhti on ollut hidas. Nyt digitalisoitumista tapahtui vauhdilla ja voimalla, pakon edessä. Monet aikovat myös jatkaa tällä tiellä: pitkien välimatkojen maassa lyhyet tapaamiset hoituvat monesta kätevästi sähköisinä, mutta ei se toki useinkaan aitoa kohtaamista vastaa.

Järjestöt myös tunnistavat sen, ettei läheskään kaikilla niiden jäsenillä ole valmiuksia digitalisoitua samaan tahtiin muun yhteiskunnan kanssa. Järjestöt ovat tässäkin merkittävällä tavalla ihmisten tukena – tuhannet sote-järjestöt antavat jäsenilleen ja laajemminkin tukea erilaisissa digi-asioissa. Tätä tukea ei mikään yhteiskunnan toteuttama palvelu voi käytännössä korvata. Ministeriöiden, uusien sote-alueiden ja muun yhteiskunnan tulisi nykyistä vahvemmin tunnistaa järjestöjen panos tällä kentällä.

Muutoksia on myös edessä. Kyselyyn vastattaessa uusien, vuoden 2023 alussa varsinaisen toimintansa aloittavien hyvinvointialueiden käytännön suunnittelu oli vielä hyvin keskeneräistä ja siten järjestöille melko hahmottumatonta. Tänä päivänä kysyttäessä tilanne olisi varmasti jo selkeämpi, mutta paljon työtä on vielä tehtävänä. Ihmisten arjen sujuvuuden, palveluiden toimivuuden ja heidän äänensä päätöksentekoon välittymisen näkökulmasta on välttämätöntä, että järjestöjen ja kuntien vuosikymmenten aikana rakentuneet suhteet jatkuvat ja samalla muodostuu toimiva yhteys myös hyvinvointialueisiin. Tässä

prosessissa iso vastuu on myös meillä järjestöillä itsellämme.

Erityisesti valtakunnallisille, mutta myös alueellisille ja paikallisille järjestöille yleishyödyllisen toiminnan keskeinen kanava on ollut 85 vuoden ajan ensin raha-automaatti- ja sitten veikkausvoittovaroihin perustunut avustusjärjestelmä. Se on ilmeisimmin tulossa tiensä päähän vuoden 2023 lopussa. Rahoitustaso on poliittisesti sovittu vuoteen 2026 saakka ja lainsäädännön valmistelu on parhaillaan käynnissä. Muutos saattaa olla henkisesti suurempi kuin käytännössä, mutta uudistuksen yhteydessä on erittäin tärkeää vastata järjestöjen tässäkin barometrissa esille tuomaan huoleen byrokratian määrästä ja ennen kaikki autonomian lisäämisestä.

Vertti Kiukas
generalsekreterare, SOSTE

Helsingfors den 17 augusti 2022

År av förändring

Vi har återigen den senaste organisationsbarometern i våra händer. Den berättar historien om coronaåren – materialet för den senaste barometern samlades in innan pandemin nådde Finland. Aldrig tidigare har organisationer rapporterat så stora förändringar i sin verksamhet som i denna barometer. Många lokala organisationer har under årens lopp antagit nya verksamhetssätt, till exempel elektroniska metoder för att delta, men takten har varit långsam. Nu digitaliserades många funktioner snabbt och med kraft, under tvång. Många organisationer kommer också att fortsätta på denna väg: korta möten i ett land med långa avstånd kan i många fall skötas elektroniskt, men ofta motsvarar det naturligtvis inte ett verkligt möte.

Organisationerna har också klart för sig att alla medlemmar alls inte har kapacitet att digitalisera sig i samma takt som resten av samhället. Även här är organisationerna ett viktigt stöd för människor – tusentals social- och hälsovårdsorganisationer ger stöd till sina medlemmar och också i större utsträckning i olika digitala frågor. Detta stöd kan i praktiken inte ersättas av någon tjänst som tillhandahålls av samhället. Ministerierna, de nya social- och hälsovårdsområdena och det övriga samhället borde i högre grad än i dag inse organisationernas insats på detta område.

Det kommer också att ske förändringar i framtiden. Då enkäten besvarades var ännu mycket ogjort i den praktiska planeringen av de nya välfärdsområden som inleder sin verksamhet i början av 2023 och därmed var planeringen ganska ogenomtränglig för organisationerna. Om samma frågor ställdes i dag skulle situationen säkert vara tydligare, men det återstår mycket arbete att göra. För att vardagen ska fungera smidigt, tjänsterna fungera och människornas röster förmedlas till beslutsfattandet är det nödvändigt att de

relationer mellan organisationerna och kommunerna som byggts upp under årtiondena fortsätter och att det samtidigt skapas en fungerande koppling till välfärdsområdena. I den här processen har även vi organisationer ett stort ansvar.

I 85 år har ett understödssystem som först baserades på penningautomatmedel och sedan på tippningsvinstmedel varit en central kanal för allmännyttig verksamhet framför allt för riksomfattande men även för regionala och lokala organisationer. Det här systemet upphör uppenbarligen i slutet av 2023. Den finansiella nivån har fastställts politiskt fram till 2026 och lagstiftningsarbetet pågår för närvarande. Den mentala förändringen kan vara större än förändringen i praktiken, men i samband med reformen är det mycket viktigt att ta itu med den oro som organisationerna även i denna barometer uttryckt över byråkratins omfattning och framför allt över den ökande autonomin.

Barometrin tekijät

Anne Eronen
tutkija
SOSTE

YTM, GERONOMI (AMK) ANNE ERONEN koordinoi SOSTEn tutkimusta ja toimii Sosiaalibarometrin vastuututkijana. Hän on analysoinut ja kirjoittanut järjestöjen ilmastonmuutostyötä koskevan luvun 3.4 sekä erikseen julkaistut turvallisuutta lisääviä järjestöjen toimia kuvaavat tulokset.

Janne Haikari
tutkija
SOSTE

DOSENTTI, FT JANNE HAIKARI toimii tutkijana SOSTEn järjestöjen muutostuessa. Hän on kirjoittanut sosiaali- ja terveysalan järjestöjä koskevan luvun 1.1 ja sote-uudistusta järjestönäkökulmasta tarkastelevan luvun 5. Janne on työskennellyt aiemmin tutkijana Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitoksella.

Ari Inkinen
erityisasiantuntija
SOSTE

SOSIONOMI (YAMK) ARI INKINEN toimii SOSTEssa erityisasiantuntijana, muun muassa järjestöjen rahoitukseen liittyen. Hän kirjoittanut valtakunnallisten sosiaali- ja terveysjärjestöjen rahoitusta kuvaavan luvun 4.1. Arilla on muun muassa yli 20 vuoden kokemus nuoriso- ja sosiaalialan järjestöjen kehittämistoiminnan organisoinnista, verkostoyhteistyöstä ja innovaatiotoiminnasta.

Tapio Litmanen
sosiologian professori
Jyväskylän yliopisto

YTT TAPIO LITMANEN toimii sosiologian professorina Jyväskylän yliopiston Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitoksella. Hän on kirjoittanut Petri Ruuskasen ja Janne Suoknuutin kanssa järjestöjen autonomiaa käsittelevän luvun 6. Tapion tutkimukset käsittelevät muun muassa kansalaisyhteiskuntaa, ympäristö- ja energiakysymyksiä sekä tiede- ja teknologiapolitiikkaa.

Pia Londén
tutkimuksen asiantuntija
SOSTE

FM, TRADENOMI PIA LONDÉN on ollut mukana yli vuosikymmenen ajan Järjestöbarometrien tekemisessä. Hän on hoitanut valtakunnallisten ja alueellisten järjestöjen aineistonkeruun sekä osallistunut paikallisyhdistysten aineistonkeruun organisointiin. Pia on tehnyt julkaisun grafiikat ja luokitellut avovastaukset.

Juha Peltosalmi
tutkija
SOSTE

KM JUHA PELTOSALMI on ollut tekemässä Järjestöbarometreja alusta alkaen, vuodesta 2006. Juha on barometrin vastuututkija ja kirjoittanut paikallisyhdistysten ja valtakunnallisten järjestöjen toimintaa sekä tutkimuksen toteutusta käsittelevät luvut.

Petri Ruuskanen
yliopistonlehtori
Jyväskylän yliopisto

YTT, KTM PETRI RUUSKANEN toimii yliopistonlehtorina Jyväskylän yliopiston Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitoksella. Hän on toiminut vastuukirjoittajana autonomiaa koskevassa luvussa 6. Petri on aiemmin tutkinut muun muassa sosiaalista pääomaa ja luottamusta sekä kansalaisyhteiskunnan muutosta ja palkkatyön laatua kolmannella sektorilla.

Erja Saarinen
viestinnän asiantuntija
SOSTE

VTM ERJA SAARINEN on työskennellyt pitkään sosiaalialaan erikoistuneena toimittajana. Tätä nykyä hän työskentelee SOSTEssa muun muassa eriarvoisuuskysymysten parissa. Työssään hän haluaa tehdä näkyväksi järjestöjen työtä, muun muassa eriarvoisuuden vähentämiseksi. Erja on tehnyt barometriin järjestöhaastattelut.

Veikko Somerpuro
valokuvaaja

FM VALOKUVAAJA VEIKKO SOMERPURO on valokuvannut pitkään sosiaalialan julkaisuihin. Veikko on ottanut barometrin valokuvat.

Janne Suoknuuti
tutkimusavustaja
Jyväskylän yliopisto

JANNE SUOKNUUTI on yhteisöpedagogi sekä pian valmistuva sosiologi/yhteiskuntatieteiden maisteri. Janne on kirjoittanut Petri Ruuskasen ja Tapio Litmasen kanssa valtakunnallisten järjestöjen autonomiaa käsittelevän luvun 6.

Kiitämme

AKTIIVISESTA OSALLISTUMISESTA ja hyvästä yhteistyöstä Järjestöbarometrin asiantuntijaryhmässä vuosina 2020-2022 mukana olleita:

- konsultti **Juha Heikkala**, Juha Heikkala Consulting
- toiminnanjohtaja **Nina Hovén-Korpela**, ADHD-liitto ry
- toiminnanjohtaja **Anssi Kemppi**, Eläkeliitto ry
- toiminnanjohtaja **Kimmo Kumlander**, SiIta-Valmennusyhdistys ry
- järjestöpäällikkö **Arja-Liisa Mauno**, Mannerheimin Lastensuojeluliitto
- viestintäjohtaja **Liisa Partio** Mieli ry
- toiminnanjohtaja **Marita Salo**, Opintokeskus Sivis
- projektipäällikkö **Leena Sipinen**, Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry
- toimitusjohtaja **Leo Stranius**, Third Rock Finland Oy
- toiminnanjohtaja **Sari Tervonen**, Omaishoitajaliitto ry
- erityisasiantuntija **Elina Varjonen**, STEA

Järjestöjen toimintatietoaineistojen saamisesta tutkimuskäyttöön STEAa ja aineistoyhteistyöstä erityisesti sen erityisasiantuntija **Jorma Kaakkuriniemeä.**

Aineistoavusta kaikkia tilinpäätöstietojaan tutkimuskäyttöömme antaneita valtakunnallisia järjestöjä.

Digitaidot ja digituki -teeman kysymyksiä laatimassa olleita Digi- ja väestötietoviraston asiantuntijoita:

- suunnittelija **Mirva Gullman**
- suunnittelija **Mika Lillman**
- projektipäällikkö **Minna Piirainen**

Turvallisuus-teeman kysymyksiä laatimassa ollutta projektipäällikkö **Pekka Rintalaa** Suomen kylät ry:stä.

Verkostojärjestöjen yhteystietojen kokoamisessa sekä alueellisen kyselyn kysymysmuotoiluissa auttanutta toiminnanjohtaja **Elina Pajulaa** Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistyksestä.

Autonomia-teeman avovastausten käsittelyä ja analysointia tehnyttä yhteiskuntatieteiden kandidaatti Jussi Aholaa Jyväskylän yliopistosta.

SOSTEn johtajia ja asiantuntijoita arvokkaasta osallistumisesta tutkimusteemojen valintaan, kysymysten työstämiseen, johtopäätösten laadintaan ja tutkimustuloksista viestimiseen.

Rahoittajaa: Järjestöbarometri on toteutettu Veikkauksen tuella.

Suurin kiitos kuuluu kyselyjemme vastaajille, jotka ovat käyttäneet aikaansa asiantuntemuksensa jakamiseen – ilman heitä Järjestöbarometria ja sen sisältämiä tuoreita tutkimustuloksia ei olisi. Lämmin kiitos myös Järjestöbarometriin haastatelluille järjestöjohtajille ja -asiantuntijoille.

Kalliolan Setlementtitalolla tehdään
Makumatkoja suomeksi.

1

Tutkimuksen toteutus

2 Tutkimuksen toteutus

2.1 Sosiaali- ja terveysjärjestöt Suomessa

JÄRJESTÖKENTÄN LUKUMÄÄRIÄ koskevan tiedon perustana ovat yhdistysrekisteri ja säätiörekisteri. Suomessa oli vuoden 2022 alussa 107 709 rekisteröityä yhdistystä ja 2 681 rekisteröityä säätiötä. Kumpikaan rekisteri ei kuitenkaan suoraan kerro yhdistysten tai säätiöiden jakautumista eri toimialoille, sillä yhdistysrekisterin kaikille yhdistyksille ei ole vielä annettu toimialaluokitusta, ja säätiörekisterissä varsinainen luokittelu puuttuu kokonaan. Yhdistyslaki tai säätiölaki eivät anna suuntaviivoja toimialojen määrittelyyn.

Yhdistysrekisterissä sosiaali- ja terveysyhdistyksille on toimialaluokituksessa oma pääluokkansa. SOSTE laskee alan yhdistyksiksi myös eläkeläisyhdistykset sekä työllisyyden ja työllistymisen edistämiseen liittyvät yhdistykset, jotka yhdistysrekisterin toimialaluokituksessa on sijoitettu omiin luokkiinsa erilleen sosiaali- ja terveysalasta. Sosiaali- ja terveysalan yhdistysten kokonaismäärän selvittämiseksi yhdistysrekisterin toimialaluokittelemattomien yhdistysten joukosta (noin 30 000 kpl) on poimittu yhdistykset, jotka SOSTEn tutkimukseen vakiintuneen tulkinnan mukaan toimivat sosiaali- ja terveysalalla. Nämä yhdistykset on laskettu yhteen edellä mainittuihin luokkiin jo luokiteltujen yhdistysten määrien kanssa. Vuoden 2022 alussa Suomessa oli 9 749 rekisteröityä sosiaali- ja terveysalan yhdistystä. Niiden osuus kaikista rekisteröidyistä yhdistyksistä oli 9 prosenttia.

Säätiöiden osalta toimialatietoa on kerätty yritys- ja yhteisötietojärjestelmästä (YTJ) ja säätiörekisteriin kirjatuista säätiöiden tarkoituspykälistä. Näin on voitu löytää aiempaa tarkemmin sosiaali- ja terveysalan säätiöt esimerkiksi henkilöiden mukaan nimetyistä säätiöistä (vrt. Järjestöbarometri 2020). Sosiaali- ja terveysalalla toimivien säätiöiden määrä oli vuoden 2022 alussa 525. Kaikista rekisteröidyistä säätiöistä 20 prosenttia toimii sosiaali- ja terveysalalla.

Yhdistysten ja säätiöiden kaltaisena valtakunnallisena organisaationa toimii myös Suomen Punainen Risti, mutta sen toimintaa sääntelee erillinen laki. Sosiaali- ja terveysalan järjestöjen kokonaismäärään on syytä laskea Suomen Punainen Risti paikallisosastoineen, joita on yhteensä 436. Eri järjestökategoriat yhteen laskien Suomen sosiaali- ja terveysjärjestöjen kokonaismäärä oli vuoden 2022 alussa 10 710.

Osa sosiaali- ja terveysalan järjestöistä tuottaa palveluita. Valvira ja aluehallintovirastot ylläpitävät rekis-

teriä (Valveri) yksityisen sosiaali- ja terveydenhuollon palveluntuottajista. Siihen oli vuoden 2020 lopulla rekisteröitynyt 869 sosiaali- ja terveysalan järjestöä (Peltosalmi 2021). Siten kaikista sosiaali- ja terveysalan järjestöistä noin 8 prosenttia toimii palveluntuottajina.

Sosiaali- ja terveysalan uudistuksen myötä hyvinvointialueista tulee tärkeä tekijä järjestöjen toimintakenttään. Hyvinvointialueet jakavat järjestöille avustuksia ja tukevat muutenkin järjestötoimintaa hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä. Kunnat eivät kuitenkaan katoa järjestöjen lähipiiristä, sillä niillä säilyy velvollisuus edistää hyvinvointia ja terveyttä kunnan muiden lakisääteisten tehtävien yhteydessä.

Hyvinvointialueet poikkeavat toisistaan monin tavoin. Palvelutarpeet vaihtelevat alueittain. Väestömäärissä ja muissa demografisissa muuttujissa on eroja. Hyvinvointialueiden hallinnolliset organisaatiot eivät tule noudattamaan yhtä mallia. Kuntien lukumäärät vaihtelevat hyvinvointialueittain. Tulevaisuudessa nämä tekijät tulevat vaikuttamaan kasvavassa määrin järjestöjen toiminnan suunnitteluun, paikantumiseen ja rahoitukseen.

Vuonna 2022 sosiaali- ja terveysalan yhdistykset ovat keskittyneet alueiden väestöä voimakkaammin hyvinvointialueiden pienempiin kuntiin. Hyvinvointialueiden suurimmista kaupungeista kuudessatoista (16) väestön osuus koko hyvinvointialueen väestöstä on suurempi kuin kaupunkiin rekisteröityjen sosiaali- ja terveysyhdistysten osuus koko hyvinvointialueen sosiaali- ja terveysyhdistyksistä. Samansuuntainen tulos saadaan verrattaessa yhdistysten ja asukkaiden keskittymistä alle 5 000 asukkaan kuntiin. Niihin rekisteröityjen sosiaali- ja terveysyhdistysten osuus kaikista hyvinvointialueen sosiaali- ja terveysyhdistyksistä on suurempi kuin kuntien asukasmäärän osuus alueen asukkaista kaikilla hyvinvointialueilla lukuun ottamatta Uudenmaan neljää hyvinvointialuetta.

Taulukossa 1 esitetään sosiaali- ja terveysjärjestöjen määrät hyvinvointialueittain. Lukumäärät on laskettu rekistereihin merkittyjen yhdistysten ja säätiöiden kotikuntien perusteella.

TAULUKKO 1.

Sosiaali- ja terveysalan yhdistykset* ja säätiöt hyvinvointialueittain

Hyvinvointialue	Sote-yhdistykset	Sote-säätiöt
Itä-Uusimaa	159	11
Keski-Uusimaa	256	9
Länsi-Uusimaa	681	29
Vantaa ja Kerava	260	5
Varsinais-Suomi	866	63
Satakunta	431	19
Kanta-Häme	279	15
Pirkanmaa	887	50
Päijät-Häme	328	17
Kymenlaakso	319	6
Etelä-Karjala	219	7
Etelä-Savo	343	16
Pohjois-Savo	486	16
Pohjois-Karjala	372	12
Keski-Suomi	499	28
Etelä-Pohjanmaa	408	5
Pohjanmaa	396	10
Keski-Pohjanmaa	159	1
Pohjois-Pohjanmaa	631	24
Kainuu	154	5
Lappi	361	14
Helsingin kaupunki	1611	159
Ahvenanmaa (maakunta)	80	4

*Yhdistysten lukumääriin on laskettu mukaan SPR:n paikallisosastot.

2.2 Tutkimuskohteet

Järjestöbarometri on kerännyt ja julkaissut vuodesta 2006 alkaen ajankohtaista ja ajantasaista tutkimustietoa suomalaisesta sosiaali- ja terveysjärjestökentästä. Vuonna 2003 käynnistyneen tutkimusvälineen kehittämisen[1] tuloksena syntynyt Järjestöbarometri pyrkii tuottamaan pitkäjänteisesti tietoa sosiaali- ja terveysjärjestöistä sekä niiden toiminnasta ja toimintaedellytyksistä valtakunnallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla.

Jokaista raporttia varten kerätään kyselyaineistot ja eri lähteistä saatavat tilastoaineistot. Järjestöjen toiminnassa ja toimintaympäristössä tapahtuvia muutoksia seurataan tilastotiedoilla sekä aikasarjoilla, joita kootaan kyselyissä samoina toistuvilla kysymyksillä. Lisäksi kyselyissä on mukana vaihtuvia erityis- tai ajankohtaisteemoja, joiden tiedonhankintaa syvennetään tarvittaessa erikseen tehdyillä kohdennetuilla lisätiedonkeruilla.
Tässä Järjestöbarometrissa haetaan vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

Toistuviin teemoihin liittyvät tutkimuskysymykset

1. Millainen on sosiaali- ja terveysjärjestöjen toiminnan nykytilanne ja mitkä ovat sen kehityssuunnat?

2. Mikä on järjestöjen rooli ja merkitys hyvinvoinnin edistäjänä sekä tuen ja palvelujen tuottajana ja miten niiden ennakoidaan muuttuvan?

3. Millaiset ovat järjestöjen toimintaedellytykset ja millaiseksi järjestöt ennakoivat tulevan kehityksen?

4. Mikä on sosiaali- ja terveysjärjestöjen toiminnan yhteiskunnallinen merkitys ja miten se muuttuu?

Erityisteemaan liittyvä tutkimuskysymys

5. Millaiseksi sosiaali- ja terveysjärjestöt arvioivat oman autonomiansa?

Tutkimuksen kohteena on valtakunnallisten sosiaali- ja terveysjärjestöjen toiminta, paikallisten sosiaali- ja terveysyhdistysten toiminta sekä edellä mainitut tutkimuskysymysten teemat. Uutena vastaajaryhmänä mukana ovat alueelliset järjestötoimijat. Niiden toiminta sinänsä ei kuitenkaan ole varsinaisena tutkimuskohteena, vaan vastaajilta on kerätty tietoa lähinnä ajankohtaisesta sote-uudistuksesta alueellisesta järjestönäkökulmasta.

Sosiaali- ja terveysjärjestöt rajataan tässä tutkimuksessa käsittämään toimijat, joiden päätarkoituksena on jonkin erityisryhmän, oman jäsenistön tai laajemman väestönosan fyysisen, psyykkisen ja/tai sosiaalisen hyvinvoinnin tukeminen ja edistäminen. Tutkimukseen on valittu järjestöt, jotka edustavat:

---

1 Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto käynnisti vuonna 2003 Alueellinen tieto kehittämisen tukena -hankkeen, jolla ryhdyttiin kehittämään sosiaali- ja terveysalan järjestötoiminnan eri tasot edustavasti kattavaa toistuvaa tutkimusta. Hankkeessa tehdyn tutkimusvälineen kehittämistyön aikana julkaistiin kaksi pilottitutkimusta. Niissä saatujen kokemusten pohjalta ensimmäinen Järjestöbarometri toteutettiin vuonna 2006. Vuoteen 2014 saakka Järjestöbarometri julkaistiin vuosittain ja sen jälkeen julkaisu on tehty joka toinen vuosi.

1. Kansanterveysjärjestöjä

- kansanterveyden yleis- ja monialajärjestöt
- potilasjärjestöt
- kuntoutus- ja hoitopalvelujärjestöt
- mielenterveysjärjestöt
- työttömien järjestöt
- muut hyvinvointiin ja terveyteen liittyvät järjestöt

2. Lastensuojelujärjestöjä

- lastensuojelun yleisjärjestöt
- sijaishuoltojärjestöt
- ensi- ja turvakotijärjestöt
- lasten ja nuorten kurssi- ja leiritoimintajärjestöt
- muut lastensuojelujärjestöt

3. Ikääntyneiden järjestöjä

- ikääntyneiden yleis-, asumis- ja palvelujärjestöt
- eläkeläis- ja veteraanijärjestöt

4. Vammaisjärjestöjä

- invalidijärjestöt
- kehitysvammajärjestöt
- aistivammajärjestöt
- muut vammaisjärjestöt

5. Nuorisokasvatusjärjestöjä

6. Lomajärjestöjä

7. Päihdejärjestöjä

Edellä kuvattua luokittelua on käytetty tutkimusaineistossa sekä valtakunnallisten järjestöjen että paikallisyhdistysten luokittelemiseen. Paikallisyhdistykset on sijoitettu samaan toimialaluokkaan, johon niiden valtakunnallinen järjestö kuuluu. Poikkeuksena ovat nuorisokasvatusyhdistykset, jotka on niiden pienen määrän vuoksi sisällytetty muut lastensuojeluyhdistykset -luokkaan.

Valtakunnalliset järjestöt

Valtakunnallisilla järjestöillä tarkoitetaan Järjestöbarometrissa niitä sosiaali- ja terveysjärjestöjä, joiden toiminta-alue on koko Suomi. Ne ovat keskusjärjestöjä tai muita koko maan toiminta-alueekseen ilmoittavia asiantuntija-, edunvalvonta- ja vaikuttajajärjestöjä. Järjestöiksi on niiden oikeudellisen muodon perusteella luettu rekisteröidyt yhdistykset, säätiöt sekä erityislainsäädäntöön perustuva Suomen Punainen Risti. Lisäksi toiminnan vakiintuneisuutta osoittavina valintakriteereinä ovat, että järjestöillä on palkattua henkilökuntaa ja toimitilat. Tutkimusjoukon ulkopuolelle on rajattu ammattiyhdistystyyppiset järjestöt.

Kysely on tehty koko valtakunnallisten järjestöjen perusjoukolle eli kyseessä on kokonaistutkimus. Perusjoukkoa täydennetään järjestelmällisesti, kun uusia kriteerit täyttäviä valtakunnallisia toimijoita syntyy ja tieto niistä saadaan yhdistysrekisteristä. Valtakunnallisten järjestöjen toimintaa koskevan kyselyn vastaajina ovat järjestöjen toiminnanjohtajat.

Paikallisyhdistykset

Paikallisyhdistyksiin on niiden oikeudellisen muodon perusteella otettu mukaan rekisteröidyt yhdistykset, paikallisesti toimivat säätiöt sekä erityislainsäädäntöön perustuvan Suomen Punaisen Ristin paikallisosastot. Paikallisyhdistyksillä viitataan niihin yhdistyksiin, jotka toimivat moniportaisen järjestöorganisaation alimmalla tasolla. Tässä tutkimuksessa on mukana lisäksi alueellisia, esimerkiksi maakunnallisia yhdistyksiä, mutta ei piiriyhdistyksiä.

Paikallisyhdistysten kyselyaineisto kerätään vuosittain samalta, tätä tarkoitusta varten poimitulta edustavalta otokselta sosiaali- ja terveysyhdistyksiä. Perusjoukon muodostaminen ja otoksen poimiminen on kuvattu tarkemmin

TAULUKKO 2.
Tutkimuksen aineistot.

	Perusjoukko	Kysely	Vastanneita
Kyselyt			
Valtakunnalliset sosiaali- ja terveysjärjestöt	205	205	115
Paikalliset sosiaali- ja terveysyhdistykset	n. 4 400	2 107	969
Alueelliset järjestötoimijat	254	254	107
Tilasto- ja rekisteriaineistot			
STEAn avustamiltaan järjestöiltä kokoamat toimintatiedot			
Patentti- ja rekisterihallituksen Yhdistysrekisteri			

liitteessä 1. Perusjoukkoa ja otosta päivitetään uusien rekisteröityjen yhdistysten ja purkautuneiden yhdistysten seurannan perusteella sekä saataessa suoraan vastaajilta tietoa yhdistysten toiminnan loppumisesta.

Alueelliset järjestötoimijat

Alueellisia järjestötoimijoita on valittu edustamaan maakuntien verkostojärjestöjen neuvottelukunnan jäsenjärjestöt, STEAn järjestöjen yhteisjärjestöille myönnettyä avustusta vuonna 2021 saaneet, alueelliset sosiaali- ja terveysturvayhdistykset sekä valtakunnallisten sosiaali- ja terveysjärjestöjen alue- ja piiriyhdistykset ja aluetyöntekijät.

2.3 Aineistot ja menetelmät

Käytettävät aineistot

Järjestöbarometrissa 2022 käytetyt kysely- ja tilastoaineistot on kuvattu taulukossa 2. Ensisijainen tutkimusaineisto on kerätty valtakunnallisten sosiaali- ja terveysjärjestöjen johdolle, paikallisyhdistyksille sekä alueellisille järjestötoimijoille tehdyillä kyselyillä.

Paikallisyhdistyksille osoitettu postikysely lähetettiin tammikuun 2022 alussa ja uusintakyselykierros tehtiin helmikuun alussa. Valtakunnallisten järjestöjen johdon ja alueellisten järjestötoimijoiden sähköisten kyselyjen ensimmäinen kierros toteutettiin tammikuun 2022 alussa. Lisäksi tehtiin vielä Webropol-uusintakyselyt tammi-helmikuun aikana.

Tuoreen kyselydatan lisäksi on hyödynnetty aiempien Järjestöbarometrien 2006–2020 ja niitä edeltäneiden pilottitutkimusten (Vuorinen ym. 2004 ja 2005) kysely- ja tilastoaineistoja ajallisissa vertailuissa. Kyselyaineistojen ajallisia vertailuja on tehty analysointivaiheessa aina, kun vertailukelpoista aineistoa edellisvuosilta on olemassa, mutta raportissa on kuvattu vain selvimmät niiden ilmaisemat muutokset. Paikallisyhdistysaineistojen ajallinen vertailu on rajattu vuosiin 2011–2022, sillä niitä aikaisempien vuosien perus- ja vastaajajoukko poikkeavat hieman nykyisestä (katso liite 1).

Kyselyaineistojen ohella tutkimusaineistoina käytetään tilasto- ja rekisteritietoja. Niistä keskeisimpiä ovat STEAn avustamiltaan järjestöiltä kokoamat ja tämän tutkimuksen käyttöön antamat toimintatilastot sekä Patentti- ja rekisterihallituksen rekisteröityneitä ja

TAULUKKO 3.

Valtakunnallisten järjestöjen rahoituksen tarkastelua varten hankitut lisäaineistot.

STEAn vuosiselvitysaineistot (saatu STEAlta tietopyynnöllä)	
Vuodelta 2018	993 selvitystä, mukana 191 Järjestöbarometrin perusjoukon valtakunnallista järjestöä
Vuodelta 2019	978 selvitystä, mukana 192 Järjestöbarometrin perusjoukon valtakunnallista järjestöä
Vuodelta 2020	923 selvitystä, mukana 195 Järjestöbarometrin perusjoukon valtakunnallista järjestöä
Tilinpäätöstietoaineisto (saatu järjestöiltä tietopyynnöllä tai järjestöjen verkkosivuilta)	
Tilinpäätöstiedot koottu niiltä järjestöiltä, joilla oli varainhankinnan tuottoja tai muita tuottoja yli 20 prosenttia kokonaistuotoista vuonna 2020. Tilinpäätöstiedot saatiin yhteensä 58 järjestöltä.	
Rahankeräystilitysaineisto (saatu Poliisihallitukselta tietopyynnöllä)	
Rahankeräystilitysaineisto koostuu Poliisihallituksen 30.3.2016–20.9.2021 kokoamista ja sille tehtyjen tilitysten tiedoista. Tilityksiä on yhteensä 1 858, joista 245 on Järjestöbarometrin perusjoukkoon kuuluvien valtakunnallisten järjestöjen tekemiä.	

purkautuneita yhdistyksiä koskevat rekisteritiedot.

STEAlta saatujen tilastojen avulla voidaan tarkastella esimerkiksi järjestöjen toiminnan rahoitusta sekä henkilöstömääriä. Patentti- ja rekisterihallituksen Yhdistysrekisteristä on koottu tiedot vuosittain rekisteröidyistä ja purkautuneista sosiaali- ja terveysyhdistyksistä. Niitä käyttäen pystytään kuvaamaan, minkä verran ja millaiseen toimintaan liittyviä yhdistyksiä on vuosittain rekisteröity ja purettu. Näin voidaan arvioida sosiaali- ja terveysalan yhdistyskentässä tapahtuvia muutoksia.

Valtakunnallisten järjestöjen rahoitusta tarkastelevaa lukua 4.1 varten koottiin erikseen lisäaineistoja, joiden avulla voitiin kuvata tarkemmin eri rahoituslähteitä ja niiden merkitystä järjestöille. Ne koostuivat STEAn avustamiltaan järjestöiltä keräämistä vuosiselvitystiedoista, järjestöjen tilinpäätöstiedoista ja Poliisihallituksen keräämistä rahankeräystilitystiedoista. Aineistot on kuvattu lähemmin taulukossa 3.

Kyselyjen edustavuus ja vastauskato

Paikallisyhdistyskysely lähetettiin yhteensä 2 107 yhdistykselle, joista vastanneita on 969. Vastausprosentiksi muodostuu 46 (taulukko 4), mitä voidaan pitää varsin hyvänä. Se on hieman heikompi kuin vuoden 2020 (51 %) ja hieman parempi kuin vuoden 2018 (44 %) tulos.

Valtakunnallisten sosiaali- ja terveysjärjestöjen johtajista kyselyyn vastasi 115 eli 56 prosenttia perusjoukosta, mikä on myös hyvä ja hieman vuoden 2020 vastausprosenttia (55) parempi tulos.

Ensimmäistä kertaa mukana olleen alueellisten järjestötoimijoiden vastaajaryhmän kyselyn sai yhteensä 254 toimijaa. Vastanneita on 107, eli vastausprosentiksi muodostuu kohtuullisen hyvä 42.

Kyselyaineistojen edustavuutta koko sosiaali- ja terveysjärjestökenttää ajatellen voidaan arvioida vertaamalla vastanneiden järjestöjen toimialajakaumaa kyselyn koko kohdejoukon toimialajakaumaan.

TAULUKKO 4.

Järjestöbarometri 2022 -kyselyihin vastanneet.

	Lähetetyt	Vastanneet	Vastaus-%
	n	n	%
Valtakunnalliset järjestöt	205	115	56
Paikallisyhdistykset	2 107	969	46
Alueelliset järjestötoimijat	254	107	42

TAULUKKO 5.

Kyselyyn vastanneet valtakunnalliset järjestöt.

Toimiala	Lähetetyt		Vastanneet		Vastaus-%
	n	%	n	%	%
Kansanterveysjärjestöt	86	42	55	48	64
Lastensuojelujärjestöt	34	17	15	13	44
Ikääntyneiden järjestöt	18	9	13	11	72
Vammaisjärjestöt	33	16	16	14	48
Nuorisokasvatusjärjestöt	9	4	4	4	44
Lomajärjestöt	6	3	2	2	33
Päihdejärjestöt	19	9	10	9	53
Yhteensä	205	100	115	100	56

Valtakunnallisten sosiaali- ja terveysjärjestöjen johdolle tehdyn kyselyn aineisto on toimialoittain varsin edustava. Vastaajajoukon ja perusjoukon toimialajakaumat vastaavat hyvin toisiaan (taulukko 5).

Paikallisyhdistyskyselyyn vastanneiden yhdistysten toimialajakauma vastaa melko hyvin koko otoksen toimialajakaumaa (taulukko 6). Aiempien vuosien tapaan ikääntyneiden yhdistykset ovat osallistuneet kyselyyn muita aktiivisemmin ja lastensuojeluyhdistykset hieman passiivisemmin. Ikääntyneiden yhdistysten (58 %) ja niistä erityisesti eläkeläisyhdistysten vastausprosentti (64 %) on muita parempi (liite 2).

Paikallisyhdistysaineistoa voidaan kokonaisuudessaan pitää toimialojen suhteen varsin edustavana. Koska kaikki keskeisimmät tulokset esitetään toimialoittain, vanhusyhdistysten yliedustus ja lastensuojeluyhdistysten aliedustus eivät tuota ongelmia tulosten luotettavuuden kannalta.

Paikallisyhdistyksiltä on kyselyssä tiedusteltu niiden toiminnan maantieteellistä sijoittumista. Aiemmissa barometreissa yhdistyksiltä kysyttiin, minkä maakunnan alueelle niiden toiminta pääosin sijoittuu. Nyt yhdistyksiltä tiedusteltiin, millä vuoden 2023 alusta käynnistyvistä hyvinvointialueesta niiden toiminta pääasiassa tapahtuu. Varsinaisten hyvinvointialueiden lisäksi mukana on maakuntana myös Ahvenanmaa.

Vastausten perusteella voidaan tarkastella yhdistysaineiston alueellista jakautumista. Aineiston suoranaista maantieteellistä edustavuutta ei siitä voi täysin päätellä, koska koko paikallisyhdistysjoukon toiminnan alueellista kattavuutta ei tunneta.

Aineiston alueellinen kattavuus on varsin hyvä Ahvenanmaata lukuun

TAULUKKO 6.

Kyselyyn vastanneet paikallisyhdistykset toimialoittain.

Toimiala	Lähetetyt		Vastanneet		Vastaus-%
	n	%	n	%	%
Kansanterveysyhdistykset	766	36	361	37	47
Lastensuojeluyhdistykset	309	15	73	8	24
Ikääntyneiden yhdistykset	684	32	399	41	58
Vammaisyhdistykset	262	12	101	10	39
Päihdeyhdistykset	86	4	35	4	41
Yhteensä	2 107	100	969	100	46

ottamatta (taulukko 7). Määrällisesti eniten vastaajia on Pirkanmaalta (91), Pohjois-Pohjanmaalta (84), Keski-Suomesta (74), Satakunnasta (73) ja Varsinais-Suomesta (72).

Runsas puolet (54 %) Järjestöbarometri 2022 -kyselyyn vastanneista paikallisyhdistyksistä toimii kaupunkikunnissa ja lähes viidesosa (18 %) ydinmaaseudun tai harvaan asutun maaseudun kunnissa (taulukko 8). Kaupunkien läheisen maaseudun kunnissa toimivia yhdistyksiä on 17 prosenttia. Runsas kymmenesosa (12 %) yhdistyksistä toimii erityyppisiä kuntia käsittävällä yhtä kuntaa laajemmalla alueella.

Alueellisten järjestötoimijoiden kysely lähetettiin yhteensä 254 vastaajalle. Niistä puolet (49 %) on valtakunnallisten järjestöjen aluetyöntekijöitä, noin kolmasosa (30 %) valtakunnallisten järjestöjen piiriyhdistyksiä ja noin viidesosa (21 %) alueellisia verkostojärjestöjä (taulukko 9). Verkostojärjestöjen vastausaktiivisuus oli hieman muita ryhmiä parempi (54 %) ja aluetyöntekijöiden hieman muita matalampi (36 %).

Alueellisilta järjestötoimijoilta tiedusteltiin niiden toiminnan maantieteellistä sijoittumista samaan tapaan kuin paikallisyhdistyksiltä. Vastaajilta kysyttiin, mihin vuoden 2023 alusta käynnistyvistä hyvinvointialueista niiden toiminta pääasiassa sijoittuu. Var-

TAULUKKO 7.

Kyselyyn vastanneet yhdistykset hyvinvointialueittain.

Alue	Yhdistyksiä	
	n	%
Pirkanmaa	91	9
Pohjois-Pohjanmaa	84	9
Keski-Suomi	74	8
Satakunta	73	8
Varsinais-Suomi	72	7
Pohjois-Savo	66	7
Etelä-Pohjanmaa	60	6
Etelä-Savo	56	6
Lappi	54	6
Pohjois-Karjala	44	5
Kanta-Häme	42	4
Etelä-Karjala	38	4
Helsinki	36	4
Länsi-Uusimaa	35	4
Päijät-Häme	32	3
Kymenlaakso	28	3
Pohjanmaa	28	3
Keski-Uusimaa	23	2
Kainuu	22	2
Vantaa ja/tai Kerava	20	2
Keski-Pohjanmaa	15	2
Itä-Uusimaa	13	1
Ahvenanmaa	1	0

TAULUKKO 8.

Kyselyyn vastanneet paikallisyhdistykset kuntatyypeittäin.

Pääasiallinen toimintakunta	Yhdistyksiä	
	n	%
Kaupunkikunta	517	54
Ydinmaaseudun tai harvaan asutun maaseudun kunta	170	18
Kaupunkien läheisen maaseudun kunta	162	17
Laajempi useita erityyppisiä kuntia käsittävä alue	116	12
Yhteensä	965	100

TAULUKKO 9.

Kyselyyn vastanneet alueelliset järjestötoimijat.

Toimiala	Lähetetyt		Vastanneet		Vastaus-%
	n	%	n	%	%
Valtakunnallisen järjestön aluetyöntekijä	125	49	45	42	36
Valtakunnallisen järjestön piiriyhdistys	77	30	34	32	44
Verkostojärjestö	52	21	28	26	54
Yhteensä	254	100	107	100	42

sinaisten hyvinvointialueiden lisäksi mukana on maakuntana myös Ahvenanmaa.

Vastausten perusteella voidaan tarkastella alueellisten järjestötoimijoiden alueellista jakautumista, mutta ei päätellä aineiston suoranaista maantieteellistä edustavuutta, sillä koko vastaajajoukon toiminnan alueellinen kattavuus ei ole tiedossa.

Aineiston alueellinen peitto on melko tasainen Ahvenanmaata lukuun ottamatta (taulukko 10). Vastaajissa on määrällisesti eniten toimijoita Keski-Uusimaan (15), Lapin (14), Satakunnan (14), Helsingin (13), Pirkanmaan (13) ja Pohjois-Savon (12) alueelta.

Järjestöbarometrin eri vastaajaryhmien vastausprosentteja voidaan pitää melko hyvinä ja aineistojen edustavuuden kannalta riittävinä. Vuodesta 2006 saakka varsin hyvänä säilynyt vastausaktiivisuus kertoo vastaajien sitoutuneisuudesta ja myönteisestä asenteesta Järjestöbarometria ja sen tiedonkeruuta kohtaan.

Järjestöille on tiedotettu eri kanavien välityksellä barometrikyselystä ennen kyselyä ja sen kuluessa, mikä on lisännyt välineen tunnettuutta ja auttanut pitämään yllä vastaushalukkuutta.

Paikallisyhdistysten osoitetietoja on päivitetty joka vuosi, millä on saatu vähennettyä vastauskatoa. Osoitteiden muutokset aiheuttavat silti jatkuvasti hieman katoa erityisesti niissä yhdistyksissä, joilla ei ole omia kiinteitä toimintatiloja ja joiden yhteystiedot muuttuvat samalla kun niiden puheenjohtaja tai sihteeri vaihtuu.

Vastaajien tavoittaminen on jatkuvasti kasvava haaste kyselytutkimuksissa. Erilaisten tiedonkeruiden määrä on lisääntynyt, mihin yhtenä syynä on verkkokyselyjen toteuttamisen helppous ja nopeus. Rahoittajien, valvontaviranomaisten, kattojärjestöjen ja tutkijoiden järjestöille tekemien kyselyjen

yleistyminen on aiheuttanut vastausväsymystä. Esimerkiksi suurimmaksi osaksi vapaaehtoisvoimin toimivissa paikallisyhdistyksissä kyselyjen kuormittavuus on yksi keskeinen vastauskadon syy.

Paikallisyhdistyskyselyyn osallistumattomuuden yhtenä syynä voidaan pitää myös oman toiminnan arvioimista niin pienimuotoiseksi, että laajaan kyselyyn osallistumista ei nähdä mielekkäänä tai tarpeellisena. Osa yhdistyksistä on ilmoittanut tämän oman vastaamattomuutensa syyksi ja se selittänee vastaajakatoa laajemminkin. Yhdistyksiltä saatujen tietojen perusteella vastaamattomuuden taustalla voi olla myös se, että kyselyn osoitelistalla olevien yhdistysten joukossa on vuosittain joitakin toiminnassaan ”taukoa” viettäviä tai toimintansa kokonaan lopettaneita yhdistyksiä, joita ei ole purettu, vaan ne ovat edelleen yhdistysrekisterissä.

Aineistojen analysointi

Järjestöbarometrin tutkimusaineistot ovat monipuolisia ja niiden käsittelemisessä on käytetty sekä määrällisiä että laadullisia analysointitapoja. Aineiston analysoinnin välineinä toimivat suorat jakaumat, ristiintaulukot, summa- ja erotusmuuttujat, faktorianalyysi sekä tilastollisina tunnuslukuina keskiarvo ja mediaani. Ristiintaulukoinneissa on käytetty khiin neliö -riippumattomuustestiä.

Keskeisimmät taustamuuttujat ovat järjestöjen ja yhdistysten toimiala sekä koko (talousarvion menojen loppusummalla mitattuna). Tarkasteluja tehdään myös yhdistysten henkilökunnan palkkaamisen, jäsenmäärän ja toimintakunnan tyypin suhteen. Tulosten raportoinnissa käytetään taulukoita, palkki- ja pylväsdiagrammeja sekä muuta havainnollistavaa grafiikkaa.

Tutkimusaineisto sisältää avovastauksia, joiden avulla on kerätty yksilöidympää tietoa joistakin sosiaali- ja terveysjärjestöjen toimintaa ja nykytilannetta koskevista teemoista. Avovastauksia on analysoitu luokittelemalla ja teemoittelemalla. Avovastauksista poimittuja suoria lainauksia käytetään havainnollistamaan saatuja tutkimustuloksia.

TAULUKKO 10.

Kyselyyn vastanneet alueelliset järjestötoimijat hyvinvointialueittain*

Alue	Alueellisia järjestötoimijoita	
	n	%
Keski-Uusimaa	15	15
Varsinais-Suomi	15	15
Lappi	14	14
Satakunta	14	14
Helsinki	13	13
Pirkanmaa	13	13
Pohjois-Savo	12	12
Kainuu	11	11
Kanta-Häme	11	11
Länsi-Uusimaa	11	11
Pohjois-Pohjanmaa	11	11
Pohjois-Karjala	11	11
Vantaa ja/tai Kerava	11	11
Itä-Uusimaa	10	10
Keski-Pohjanmaa	9	9
Päijät-Häme	9	9
Etelä-Karjala	8	8
Etelä-Savo	8	8
Keski-Suomi	8	8
Etelä-Pohjanmaa	7	7
Kymenlaakso	6	6
Pohjanmaa	6	6
Ahvenanmaa	1	1

*Vastaaja tai hänen edustamansa yhdistys voi toimia useammalla kuin yhdellä alueella.

Keskustakirjasto Oodi on yhteinen tila, väline, alusta
ja julkaisukanava kaupunkilaisten tekemiselle.

2

Paikallis-yhdistykset

3 Paikallisyhdistykset

Kuluneet kaksi koronavuotta ovat vaikuttaneet paikallisyhdistysten toimintaan ja toimintaedellytyksiin dramaattisesti. Enemmistö yhdistyksistä on joutunut supistamaan tai laittamaan tauolle toimintojaan. Toisaalta poikkeusajat ovat tuottaneet myös uusia toimintatapoja ja lisää yhdistystoimijoitakin: kahden viime vuoden aikana on rekisteröity 334 uutta sosiaali- ja terveysyhdistystä.

SUOMESSA ON NOIN 10 000 rekisteröityä sosiaali- ja terveysalan yhdistystä, josta paikallisyhdistykset muodostavat suurimman toimijajoukon. Tässä luvussa paikallisyhdistysten toimintaa tarkastellaan vuoden 2022 alussa tehtyyn Järjestöbarometrikyselyyn osallistuneen 969 yhdistyksen vastausten perusteella.

Luvun aluksi käsitellään yhdistysten ajankohtaistilannetta, erityisesti kahden kuluneen koronavuoden vaikutuksia toimintaan ja sen edellytyksiin. Sen jälkeen tarkastellaan voimavaroja, lähinnä yhdistysten taloutta, henkilöstöä ja jäsenmääriä. Seuraavaksi tutkaillaan yhdistysten kuntayhteistyötä sekä digitaitoja ja digitukea. Luvun lopuksi tehdään katsaus vuosina 2020–2021 rekisteröityihin ja purkautuneisiin sosiaali- ja terveysalan yhdistyksiin.

3.1 Toiminnan ajankohtaistilanne

Kun edellinen Järjestöbarometri toteutettiin vuonna 2020, sitä varten tehdyt yhdistyskyselyt olivat vastaajilla tammi-helmikuussa 2020. Tuolloin koronaepidemia ei ollut vielä ehtinyt Suomessa levitä eikä vaikuttaa kaiken muun ohella järjestöjen toimintaan. Käsillä olevan barometrin kyselyihin vastattiin tammi-helmikuussa 2022, jolloin yhdistyksillä oli takanaan kaksi elettyä koronavuotta. Näin ollen ajankohtaistilanteen käsittelyn pääosan muodostaa lähempi tarkastelu koronan vaikutuksista yhdistysten toimintaan ja toimintaedellytyksiin. Millaisia muutoksia yhdistykset ovat joutuneet kokemaan ja tekemään selvitäkseen korona-ajasta ja sen tuomista haasteista ja rajoituksista?

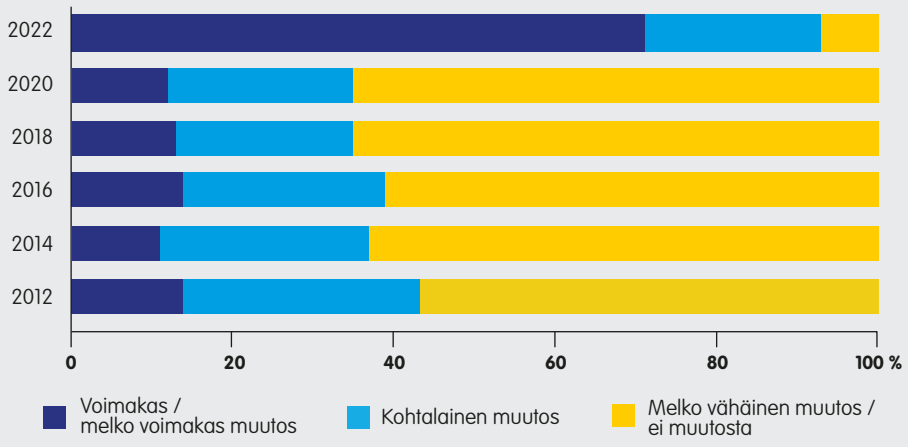

KUVIO 1. Yhdistyksissä käynnissä olevan muutoksen voimakkuus.

Yhdistysten muutostilanne

Vastaajia pyydettiin arvioimaan, millainen yhdistysten muutostilanne koronaepidemian vaikutuksesta on asteikoilla: ei muutosta – voimakas muutos ja toiminnan voimakas supistaminen – toiminnan voimakas laajentaminen. Yhdistyksiä pyydettiin myös kuvailemaan lähemmin sitä, mitä niiden toiminnan muutokset ovat käytännössä.

Korona on tuonut paikallisyhdistysten toimintaan voimakkaimman muutostilanteen koko Järjestöbarometrin kokoaman aikasarjan aikana (kuvio 1). Lähes kolme neljästä (71 %) yhdistyksestä arvioi, että niissä on käynnissä melko voimakas tai voimakas muutos. Aiemmin eli vuodesta 2012 vuoteen 2020 muutostilanteen vähintään melko voimakkaaksi arvioivia yhdistyksiä on ollut vain runsas kymmenesosa (11–14 %).

Muutostilannettaan pitää kohtalaisena runsas viidesosa (22 %) ja melko vähäisenä tai olemattomana vain kahdeksan prosenttia yhdistyksistä.

Yhdistysten muutosarviot vaihtelevat jonkin verran toimialoittain. Muutostilannettaan melko voimakkaana tai voimakkaana pitävien yhdistysten osuus on selvästi muita pienempi työttömien yhdistyksissä (33 %) ja päihdeyhdistyksissä (46 %) (taulukko 11).

Korona-aika ja sen aiheuttamat rajoitukset heijastuvat yhdistysten toimintaan voimakkaina supistuksina (kuvio 2). Yli neljä viidesosaa (83 %) yhdistyksistä ilmoittaa toimintansa olevan vähentymässä. Vuodesta 2012 vuoteen 2020 toimintaansa supistamassa olevien yhdistysten osuus on ollut suurimmillaankin vain 27 prosenttia vuonna 2012. Noin kymmenesosalla (11 %) toiminnan määrä on pysymässä muuttumattomana ja vain seitsemällä prosentilla kasvamassa.

Toiminnan laajenemisnäkymät ovat muita yleisempiä sijaishuoltoyhdistyksissä (36 %) (taulukko 12). Supistumisarvioita on suhteellisesti muita enemmän lastensuojelun yleisyhdistyksissä (94 %) ja eläkeläisyhdistyksissä (90 %).

TAULUKKO 11.

Yhdistyksissä käynnissä olevan muutoksen voimakkuus.

Toimiala*	Muutoksen voimakkuus			
	Voimakas/ melko voimakas	Kohtalainen	Melko vähäinen/ ei muutosta	
	%	%	%	n
Kansanterveysyhdistykset				
yleis- ja monialayhdistykset	70	21	9	101
potilasyhdistykset	74	21	5	211
mielenterveysyhdistykset	58	24	18	33
työttömien yhdistykset	33	56	11	9
Lastensuojeluyhdistykset				
lastensuojelun yleisyhdistykset	77	19	4	52
sijaishuoltoyhdistykset	50	43	7	14
Ikääntyneiden yhdistykset				
ikääntyneiden yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	67	22	12	69
eläkeläisyhdistykset	73	21	6	326
Vammaisyhdistykset				
invalidiyhdistykset	76	22	2	46
aistivammayhdistykset	77	12	12	26
kehitysvammayhdistykset	79	14	7	29
Päihdeyhdistykset				
päihdeyhdistykset	46	31	23	35
Kaikki yhdistykset	71	22	7	961

* Tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia yhdistyksiä on kysymykseen vastanneissa alle yhdeksän. Kaikki yhdistykset -rivillä ne on laskettu mukaan.

Koronaepidemian aiheuttama voimakas muutostilanne yhdistyksissä on käytännössä tarkoittanut erilaisten toimintojen tai koko toiminnan laittamista tauolle. Koska suurella osalla sote-yhdistyksistä jäsenistö kuuluu erilaisiin riskiryhmiin, etenkin fyysistä läsnäoloa vaativia toimintamuotoja kuten kokoontumisia, retkiä ja matkoja on peruttu tai siirretty tulevaisuuteen. Osassa yhdistyksiä kaikki toiminta on ollut keskeytettynä.

> Jäsenistö pääosin riskiryhmään kuuluvia, toiminta lähes keskeytynyt.

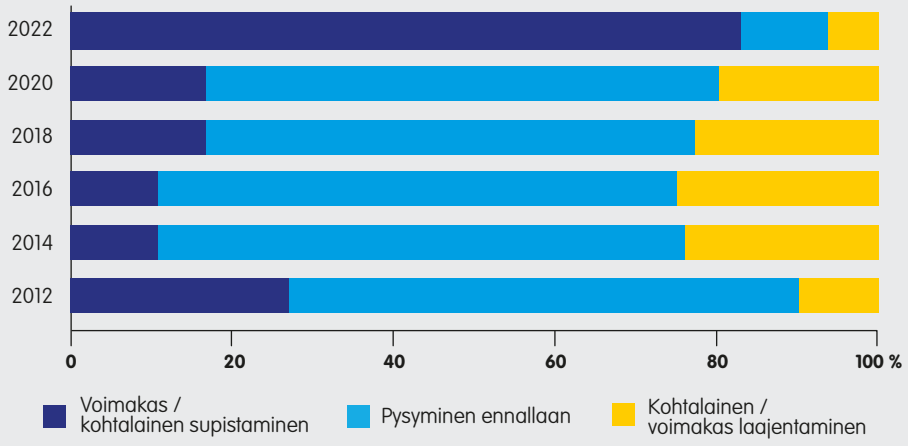

KUVIO 2. Yhdistyksissä käynnissä olevan muutoksen suunta.

”Aktiivinen toiminta eri toimintaryhmissä loppunut tai supistunut samoin koulutustarjonta.”

”Asiakastoiminnan supistuminen: ryhmien, retkien, tapahtumien peruuttaminen, vapaaehtoistehtävien keskeytyminen.”

”Ei matkoja, retkiä, yhteisiä kokoontumisia, joukkuepelejä, bingotoimintaa.”

”Ei ole voitu järjestää mitään tapahtumia. Pakolliset kokoukset ja tapaamiset varotoimisina sekä some ym välitteisinä.”

”Ei perhekahvilaa, ei lasten ja perheiden tapahtumia, ei kasvokkain pidettäviä kokouksia.”

”Emme ole voineet järjestää minkäänlaista toimintaa sairaiden henkilöiden ollessa kyseessä.”

”Ikääntyneiden seniorikeskus on jouduttu sulkemaan määräajaksi sekä 2020 että 2021.”

”Kaikki toiminta laitettu jäähylle.”

Kahden kuluneen koronavuoden aikana kaksi kolmesta (66 %) yhdistyksestä on jättänyt jossakin vaiheessa joitakin toimintamuotojaan tauolle. Noin joka seitsemäs (14 %) yhdistys on keskeyttänyt joksikin aikaa koko toimintansa. Viisi prosenttia on suunnitellut toimintansa lakkaamista kokonaan ja yhdistyksen purkautumista.

Toiminnan ja toimintaedellytysten kehitys yhdistyksissä korona-aikana

Yhdistyksiä pyydettiin arvioimaan, kuinka niiden toimintaa ja toimintaedellytyksiä keskeisesti kuvaavat asiat ovat kehittyneet korona-aikana kahden viime vuoden kuluessa. Yhdistyksiltä

TAULUKKO 12.

Yhdistyksissä käynnissä olevan muutoksen suunta.

Toimiala*	Muutoksen suunta			
	Kohtalainen/ voimakas laajentaminen	Pysyminen ennallaan	Kohtalainen/ voimakas supistaminen	
	%	%	%	n
Kansanterveysyhdistykset				
yleis- ja monialayhdistykset	9	8	83	100
potilasyhdistykset	6	6	88	211
mielenterveysyhdistykset	10	42	48	31
työttömien yhdistykset	-	44	56	9
Lastensuojeluyhdistykset				
lastensuojelun yleisyhdistykset	6	-	94	52
sijaishuoltoyhdistykset	36	7	57	14
Ikääntyneiden yhdistykset				
ikääntyneiden yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	6	30	64	69
eläkeläisyhdistykset	19	68	13	336
Vammaisyhdistykset				
invalidiyhdistykset	7	13	80	46
aistivammayhdistykset	8	15	77	26
kehitysvammayhdistykset	7	10	83	29
Päihdeyhdistykset				
päihdeyhdistykset	9	26	66	35
Kaikki yhdistykset	6	11	83	955

* Tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia yhdistyksiä on kysymykseen vastanneissa alle yhdeksän. Kaikki yhdistykset -rivillä ne on laskettu mukaan.

tiedusteltiin niiden toiminnan kysynnän ja kokonaismäärän, jäsenten, vapaaehtoisten ja toimintaan aktiivisesti osallistuvien määrän sekä tulojen ja yhteistyöverkoston muutosta.

Yleiskuva paikallisyhdistystoiminnan kehityksestä kuluneiden kahden koronavuoden aikana on varsin odotetun kaltainen: kaikki kysytyt toiminnan muutosta kuvaavat seikat ovat yleisimmin supistuneet. Kuvioon 3 on otettu koronavuosina 2020–21 tapahtuneen muutoksen kuvauksen lisäksi mukaan myös vastaavat viimeisimmät korona-aikaa edeltävät tulokset Järjestöbarometrista 2020. Vertailu osoittaa hyvin, miten dramaattinen vaikutus koronalla on ollut yhdistysten toiminnan kehitykseen.

Korona-aikana kahden viime vuoden kuluessa kolmella yhdistyksellä neljästä (75 %) toiminnan kokonaismäärä on vä-

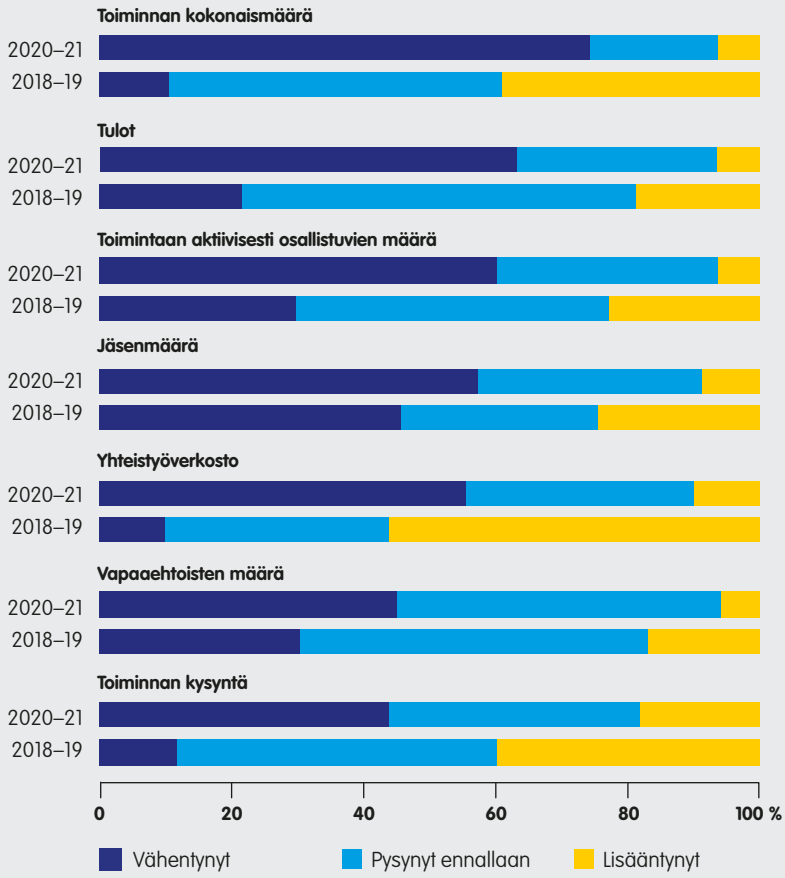

KUVIO 3. Yhdistysten toiminnan ja toimintaedellytysten kehitys kuluneiden kahden koronavuoden ja niitä edeltäneiden kahden vuoden aikana.

hentynyt (kuvio 3). Vuosina 2018–2019 vain noin joka kymmenennen yhdistyksen toiminnan kokonaismäärä supistui. Toiminnan vähentyessä myös tulot ovat vähentyneet valtaosalla (63 %) yhdistyksistä. Vuosina 2018–2019 vain noin joka viidennen yhdistyksen tulot pienenivät.

Toimintaan aktiivisesti osallistuvien määrä on vähentynyt 60 prosentissa yhdistyksistä, kun vastaava osuus vuosina 2018–2019 oli vain puolet siitä (30 %). Jäsenmäärä on vähentynyt yli puolessa (57 %) ja vapaaehtoisten määrä lähes puolessa (45 %) yhdistyksistä. Yhteistyöverkosto on supistunut yhdistysten enemmistöllä (56 %) ja toiminnan kysyntä 44 prosentilla yhdistyksistä.

Paikallisyhdistysten toiminnan ja toimintaedellytysten kehityksestä on kysytty toistuvasti. Koko aikasarja tuloksista (vuodet 2011–2022) on esitetty liitteessä 3.

TAULUKKO 13.

Yhdistysten toimintamuotojen lopettamiset / keskeyttämiset koronan vuoksi kahden viime vuoden aikana.

Toimiala*	Toimintamuodon lopettaneet / keskeyttäneet	
	%	n
Kansanterveysyhdistykset		
yleis- ja monialayhdistykset	66	101
potilasyhdistykset	71	214
mielenterveysyhdistykset	56	32
työttömien yhdistykset	67	9
Lastensuojeluyhdistykset		
lastensuojelun yleisyhdistykset	88	52
sijaishuoltoyhdistykset	50	14
Ikääntyneiden yhdistykset		
ikääntyneiden yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	70	69
eläkeläisyhdistykset	75	329
Vammaisyhdistykset		
invalidiyhdistykset	87	46
aistivammayhdistykset	58	26
kehitysvammayhdistykset	90	29
Päihdeyhdistykset		
päihdeyhdistykset	49	35
Kaikki yhdistykset	72	966

* Tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia yhdistyksiä on kysymykseen vastanneissa alle yhdeksän. Kaikki yhdistykset -rivillä ne on laskettu mukaan.

Korona-aikana lopetetut tai keskeytetyt ja uudet aloitetut toimintamuodot

Lähes kolme neljästä yhdistyksestä (72 %) on lopettanut tai keskeyttänyt toimintamuotojaan koronan vuoksi kahden viime vuoden aikana (taulukko 13). Jonkin toimintamuodon lopettaneita tai keskeyttäneitä on suhteellisesti keskimääräistä enemmän kehitysvammayhdistyksissä (90 %) ja lastensuojelun yleisyhdistyksissä (88 %).

Yhdistysten korona-aikana lopettamat tai keskeyttämät toimintamuodot ovat yleisimmin erilaisia fyysistä läsnäoloa ja kohtaamisia vaativia tapahtumia, kuten matkoja, retkiä, kerhotapaamisia, ryhmäliikuntaa ja yhteisiä tapahtumia. Niistä on täytynyt luopua koronarajoitusten vuoksi. Suurella osalla yhdistyksistä jäsenistöön kuuluu riskiryhmiin luettavia henkilöitä, mikä on lisännyt tarvetta välttää fyysisiä kontakteja.

”Fyysiset vertaistukiryhmät laitettu tauolle. Kaikki fyysinen kohtaaminen laitettu välillä tauolle.”

TAULUKKO 14.

Yhdistysten uusien toimintamuotojen aloittamiset korona-aikana kahden viime vuoden kuluessa.

Toimiala*	Toimintamuodon aloittaneet	
	%	n
Kansanterveysyhdistykset		
yleis- ja monialayhdistykset	45	101
potilasyhdistykset	45	213
mielenterveysyhdistykset	58	33
työttömien yhdistykset	11	9
Lastensuojeluyhdistykset		
lastensuojelun yleisyhdistykset	48	52
sijaishuoltoyhdistykset	57	14
Ikääntyneiden yhdistykset		
ikääntyneiden yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	52	69
eläkeläisyhdistykset	32	328
Vammaisyhdistykset		
invalidiyhdistykset	26	46
aistivammayhdistykset	23	26
kehitysvammayhdistykset	38	29
Päihdeyhdistykset		
päihdeyhdistykset	14	35
Kaikki yhdistykset	38	965

* Tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia yhdistyksiä on kysymykseen vastanneissa alle yhdeksän. Kaikki yhdistykset -rivillä ne on laskettu mukaan.

”Kahvilatoiminnan, vertaistapahtumat, retket.”

”Kaikki fyysiset kohtaamiset.”

”Kaikki konsertit- ja teatterimatkat sekä yhteistilaisuudet.”

”Kaikki toiminnot: jumpat, vesijumppa, käsityökerho, keilaus, jooga, kuoro, keskustelukerho, miesten käsityöt, tanhut.”

”Kerhot, vertaistukiryhmät, matkat, retket, luentotilaisuudet, jäsenillat, avoimet ovet, myyjäiset, liikuntaryhmät...jne.”

”Perhekahvilat, puistotreffit, nuorten yökerhot, mummi- / vaaritoiminta, muskari.”

”Ystävätoiminta, etsintäryhmät ja ensiapuryhmän harjoitukset.”

Runsas kolmasosa (38 %) yhdistyksistä on aloittanut jonkin uuden toimintamuodon korona-aikana kahden viime vuoden kuluessa. Uuden toimintamuodon käynnistäneitä oli keskimääräistä hieman enemmän mielenterveysyhdistyksissä (58 %), sijaishuoltoyhdistyksissä (57 %) ja ikääntyneiden yleis-, asumis- ja palveluyhdistyksissä (52 %) (taulukko 14).

Taloudeltaan ja jäsenmäärältään suurissa ja henkilöstöä palkanneissa yhdistyksissä uusia toimintamuotoja aloitettiin muita yleisemmin (liite 4).

Korona-aikana käynnistetyt uudet toimintamuodot ovat yleisimmin käytännön ratkaisuja jatkaa jollakin tavalla yhdistyksen toimintaa koronarajoitusten keskellä. Fyysisten kohtaamisten korvaajiksi on otettu käyttöön erilaisia etäratkaisuja ja sisätilojen sijaan on kokoonnuttu ja kohdattu ulkona esimerkiksi liikunnan merkeissä. Digitaalisia apuvälineitä on alettu hyödyntää kokousten ja muiden tapaamisten järjestämisessä.

”Chat, liveteams-ryhmät, facebooklivet, ulkona tapahtuva toiminta.”

”Digikerhojen ja etäliikunnan aktivoituminen.”

”Enemmän ulkoilua, teams-luennot, -rentoutukset.”

”Etä- ja hybridimuotoinen iltapäivätoiminta.”

”Etänä neuvontahoitajan työ, tukihenkilöiden työn- ja toiminnan ohjaus ja ryhmien toimintaa.”

”Puhelinyhteyksiä lisätty yksin eleleviin henkilöihin.”

”Tekstiviestien ja sähköpostiviestien lähettäminen jäsenille juhlapyhien alla.”

Korona-ajan tuomat pysyvät muutokset

Korona-aika vaikuttaa jättävän myös pysyviä jälkiä yhdistysten toimintaan. Lähes joka toinen (48 %) vastaaja uskoo yhdistyksen toimintaan koronan vuoksi tehtyjen muutosten jäävän käytäntöön myös epidemian jälkeisenä aikana. Useimmiten muutoksissa on kyse erilaisista toiminnan toteuttamisen etäratkaisuista, muun muassa etäkokouksista ja -tapaamisista, jotka on havaittu hyviksi ja käyttökelpoisiksi myös tulevaisuudessa.

”Digivälitteisyys, chatit, ulkoryhmät.”

”Esim. tehtiin sääntömuutos, että kokouksiin voi osallistua etänä (teams-yhteys).”

”Etäluennot, striimatut messut, teams-kokoukset ja kokoontumiset.”

”Etäpalaverikäytännöt + yleiset kokoukset sähköisesti.”

”Etäryhmät ovat vakiintuneet jatkuvaksi toimintamuodoksi.”

”Kaikki luennot myös verkossa. Verkkoryhmät, etänä annettava omaisneuvonta.”

”Puhelin- ja nettineuvontaa jatketaan.”

”Toivottavasti etäjumppa on tullut jäädäkseen.”

Huolen ja tyytyväisyyden aiheet

Yhdistyksiltä tiedusteltiin, missä määrin niiden omaan toimintaan ja toimintaedellytyksiin liittyvät asiat herättävät tyytyväisyyttä tai huolta. Vastaajia pyydettiin arviomaan yhdistysten taloudellista tilannetta, vapaaehtoistoimijoiden ja jäsenten määrää, henkilöiden saamista luottamustehtäviin, jäsenistön

aktiivisuutta osallistua yhdistyksen toimintaan, jäsenistön tai toiminnan kohderyhmän hyvinvointia, yhteistyötä toisten järjestöjen ja kuntien kanssa sekä toiminnan saamaa arvostusta.

Yhdistykset arvioivat myönteisimmin oman toimintansa arvostusta, johon on tyytyväisiä noin joka toinen (51 %) vastaaja (kuvio 4). Kaikkien muiden arvioitavien asioiden kohdalla huolestuneita vastaajia on enemmän kuin tyytyväisiä.

Yhdistysten yleisin huolenaihe on ihmisten saaminen niiden luottamustehtäviin. Lähes kolmessa neljästä (73 %) yhdistyksestä tilanteesta ollaan huolissaan ja vain 13 prosenttia on siihen tyytyväisiä. Runsas kaksi kolmasosaa vastaajista on huolissaan jäsenistön aktiivisuudesta osallistua toimintaan (69 %) ja vapaaehtoistoimijoiden määrästä (67 %). Jäsenmäärä aiheuttaa yhdistysten selvässä enemmistössä (60 %) huolta ja yli puolet (56 %) vastaajista on huolissaan myös jäsenistön ja toiminnan kohderyhmän hyvinvoinnista.

Runsas kolmasosa (37 %) yhdistyksistä on huolissaan taloudellisesta tilanteestaan. Noin kolmasosaa huolettaa kuntien kanssa tehtävän yhteistyön tilanne (34 %) ja lähes yhtä suurta osaa yhteistyö toisten järjestöjen kanssa (31 %).

Liitteessä 5 on koottuna vuosivertailua yhdistysten huolen ja tyytyväisyyden aiheita koskevista arvioista vuosina 2011–2022. Vertailu osoittaa, että kahden kuluneen koronavuoden jälkeen yhdistysten huolet ovat selvästi aiempaa vakavammat: huolestuneiden yhdistysten osuus on kaikissa kysytyissä asioissa suurempi kuin kertaakaan edellisvuosien aikana.

Kaikkein selvimmin on lisääntynyt huoli yhdistysten jäsenistön ja kohderyhmän hyvinvoinnista: kaksi vuotta sitten vain 27 prosenttia, mutta vuoden 2022 alussa yli kaksinkertainen määrä (56 %) vastaajista oli siitä huolestuneita. Yhdistyksen taloudellisesta tilanteesta huolissaan on nyt 17 prosenttiyksikköä enemmän ja jäsenistön aktiivisuudesta 15 prosenttiyksikköä enemmän kuin vuonna 2020.

Viittä yhdistysten yleisintä huolenaihetta, eli luottamushenkilöiden saamista, jäsenten aktiivisuutta osallistua

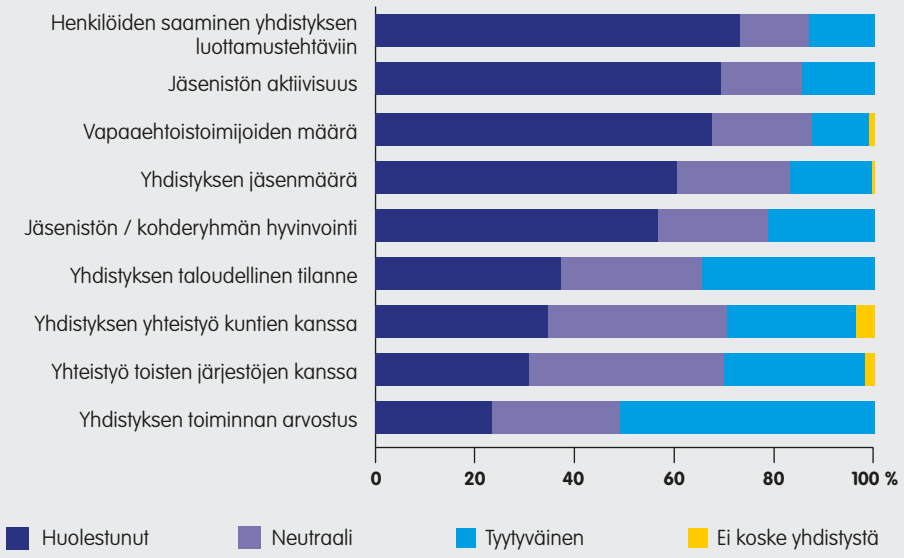

KUVIO 4. Yhdistysten arviot tyytyväisyyden ja huolen aiheista.

toimintaan, vapaaehtoisten ja jäsenten määrää sekä jäsenistön ja kohderyhmän hyvinvointia tarkastellaan lähemmin taustamuuttujittain liitteessä 6. Ne kaikki herättävät huolta etenkin taloudeltaan pienissä ja pelkin vapaaehtoisvoimin toimivissa yhdistyksissä.

Luottamustehtävien täyttämisestä huolestuneita on suhteellisesti hieman muita enemmän kehitysvammayhdistyksissä (89 %) ja siihen tyytyväisiä ikääntyneiden yleis-, asumis- ja palveluyhdistyksissä (29 %). Jäsenistön osallistumisaktiivisuus huolettaa hieman muita yleisemmin sijaishuoltoyhdistyksissä (86 %) ja invalidiyhdistyksissä (83 %).

Jäsenten aktiivisuuteen tyytyväisiä on hieman muita enemmän ikääntyneiden yleis-, asumis- ja palveluyhdistyksissä (20 %), aistivammayhdistyksissä (19 %) ja mielenterveysyhdistyksissä 19 %). Vapaaehtoisten määrä herättää huolta etenkin sijaishuoltoyhdistyksissä (86 %) ja lastensuojelun yleisyhdistyksissä (81 %) ja hieman muita tyytyväisempiä siihen ovat ikääntyneiden yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset (26 %) sekä aistivammayhdistykset (23 %).

Jäsenmäärä on huolena hieman muita yleisemmin sijaishuoltoyhdistyksissä (79 %) ja invalidiyhdistyksissä (74 %) ja siihen tyytyväisiä on suhteellisesti hieman enemmän aistivammayhdistyksissä (23 %) ja eläkeläisyhdistyksissä (20 %).

Yhdistyksen jäsenistön ja toiminnan kohderyhmän hyvinvointi huolettaa etenkin kehitysvammayhdistyksiä (79 %) ja invalidiyhdistyksiä (72 %).

Yhdistysten toiminnan erityiset uhkat tai riskit

Yhdistyksiltä tiedusteltiin, onko niiden näköpiirissä joitakin oman toimintansa

TAULUKKO 15.

Yhdistysten arviot erityisten toiminnan uhkien tai riskien olemassaolosta.

Toimiala*	Onko erityisiä uhkia tai riskejä		
	Kyllä	Ei	
	%	%	n
Kansanterveysyhdistykset			
yleis- ja monialayhdistykset	49	51	101
potilasyhdistykset	55	45	211
mielenterveysyhdistykset	76	24	33
työttömien yhdistykset	11	11	9
Lastensuojeluyhdistykset			
lastensuojelun yleisyhdistykset	57	43	51
sijaishuoltoyhdistykset	50	50	14
Ikääntyneiden yhdistykset			
ikääntyneiden yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	64	36	69
eläkeläisyhdistykset	48	52	326
Vammaisyhdistykset			
invalidiyhdistykset	56	44	45
aistivammayhdistykset	56	44	25
kehitysvammayhdistykset	59	41	29
Päihdeyhdistykset			
päihdeyhdistykset	49	51	35
Kaikki yhdistykset	54	46	958

* Tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia yhdistyksiä on kysymykseen vastanneissa alle kymmenen. Kaikki yhdistykset -rivillä ne on laskettu mukaan.

kannalta erityisiä uhkia tai riskejä. Hieman yli puolet (54 %) vastaajista tunnistaa uhkien ja riskien olemassaolon (taulukko 15). Vuoteen 2020 verrattuna heidän osuutensa on nyt prosenttiyksikön pienempi ja vuoteen 2018 verrattuna kolme prosenttiyksikköä suurempi (Järjestöbarometrit 2018 ja 2020).

Uhkia ja riskejä nähdään etenkin mielenterveysyhdistyksissä, joista peräti kolme neljäsosaa (76 %) tunnistaa niiden olemassaolon. Henkilöstöä palkanneissa ja taloudeltaan suurissa yhdistyksissä uhkia ja riskejä nähdään keskimääräistä yleisemmin (liite 7). Kaupunkikunnissa ja useamman kunnan alueella toimivat yhdistykset arvioivat uhkia ja riskejä olevan yleisemmin kuin maaseutukunnissa toimivat.

Yhdistysten näkemät uhkat ja riskit liittyvät selvästi muita yleisemmin toiminnan inhimillisiin resursseihin. Noin joka toisen vastaajan mukaan jäsenten väheneminen, ikääntyminen, passivoituminen sekä aktiivien, vapaaehtoisten ja etenkin luottamushenkilöiden saaminen ja heidän jaksamisensa ovat keskeisiä uhkia toiminnalle ja sen jatkuvuudelle.

Koronaepidemian vaikutukset yhdistysten toimintaan ja toimintaedellytyksiin ovat olleet tuntuvia ja tulevaisuus nähdään monissa yhdistyksissä sen vuoksi epävarmana. Noin joka viides vastaaja nimeää koronan erilaiset vaikutukset uhkaksi ja riskiksi yhdistyksen toiminnan kannalta.

Kolmanneksi yleisin riskien ryhmä koskee toiminnan aineellisia edellytyksiä kuten taloutta ja toimintatiloja. Noin viidesosa vastaajista arvioi jonkin niihin liittyvän seikan mahdollisena uhkana yhdistyksen toiminnan jatkuvuudelle.

”Ei saada uusia jäseniä, toiminta tyrehtyy.”

”Hallituksessa on minimimäärä jäseniä, eikä uusia meinaa löytyä ja osa vanhoista haluaisi väistyä sivuun. Vapaaehtoisten löytäminen pienillä resursseilla ja ilman toimintaa on mahdotonta.”

”Ikääntyminen ja näin jäsenmäärän lasku.”

”Jäsenten eroaminen yhdistyksestä, kun ei pystytä koronan vuoksi toimimaan muuten kuin etänä.”

”Koronatilanteen jatkuminen -> epätietoisuus, toiminta tauolla.”

”Taloudellinen tilanne jos rajoitukset jatkuvat. Ei voida järjestää tuloa tuottavia tilaisuuksia.”

”Kokoontumistilan puute.”

”Rahat ei riitä toiminnan pyörittämiseen.”

”Stea-rahoituksen ja kunta-avustusten tulevaisuus.”

Muita vastaajien mainitsemia toiminnan uhkia ja riskejä ovat esimerkiksi sote-uudistuksen ja hyvinvointialueiden käynnistymisen tuomat muutokset: miten ne tulevat vaikuttamaan yhdistysten toiminta-avustuksiin ja -tiloihin sekä palveluja tuottavien yhdistysten asemaan.

”Talous, rahoitus siirtymässä hyvinvointialueille.”

”Säilyykö kaupungilta saatu merkittävä avustus hyvinvointialue-järjestelmään siirryttäessä. […]”

”Sote - saako kolmas sektori sijaa tulevassa terveydenhuollossa?!”

”Hyvinvointialueen toiminta -> pitkäaikaiset yhteistyökumppanit vaihtuvat virkamies- ja asiakastyön ammattilaisten keskuudessa.”

Yleisimmät yhdistysten mainitsemat keinot niiden toimintaa uhkaavien riskien välttämiseen ovat uusien jäsenten, aktiivien ja vapaaehtoisten saaminen mukaan toimintaan. Toinen keskeinen kokonaisuus on toiminnan aineellisten edellytysten eli taloudellisen tuen ja toimintatilojen turvaaminen.

”Jäsenhankintaan uutta voimaa.”

”Uusia toimihenkilöitä. Vanhat "nääntyy".”

”Avustuksia toimintaan tulojen vähetessä.”

”Ilmaiset kokoontumistilat.”

Erilaisista riskeistä ja uhkista selviämiseen kaivataan lisää yhteistyötä ja tukea muun muassa omalta järjestöorganisaatiolta, kunnilta ja hyvinvointialueilta. Osassa yhdistyksistä tunnistetaan etenkin oman toiminnan kehittämisen ja tunnettuuden lisäämisen tarpeet.

”Jäsenrekrytointikampanja-apua piiri- ja valtakuntatasolla.”

”Liiton kanssa yhteistyö.”

”Liitosta tukea hallinnollisiin tehtäviin uusia ideoita ryhmän motivointiin.”

”Laaja-alaista yhteistyötä kuntien työntekijöiden kanssa, jotta tavoitamme kohderyhmää. Sekä muita yhdistyksiä mukaan.”

”Yhdistyksen sijoittuminen hyvinvointialueen verkostoon täydentämään ja tukemaan-mahdolliset kumppanuussopimukset plus rahoitus.”

”Toiminnan ja tunnettuuden esille saaminen -> uusia jäseniä.”

”Toiminnan kehittämishanketta ja verkostoitumista.”

3.2 Voimavarat

Taloudelliset resurssit

Valtaosa paikallisyhdistyksistä toimii keskimäärin varsin pienin taloudellisin voimavaroin. Kyselyyn vastanneiden yhdistysten keskimääräinen (mediaani) vuoden 2022 talousarvion menojen loppusumma on 6 200 euroa. Enemmistö (61 %) yhdistyksistä toimii alle kymmenen tuhannen ja 15 prosenttia alle kahden tuhannen euron vuosibudjetilla. Osalla yhdistyksistä vuosibudjetit ovat varsin suuria. Noin joka kymmenennellä (11 %) yhdistyksellä on vähintään sadantuhannen euron talousarvio. Kyselyyn vastanneista yhdistyksistä kolmella prosentilla on vähintään miljoonan euron vuosibudjetti, suurimmillaan 18 miljoonaa.

Yhdistysten suuret taloudelliset volyymit selittyvät yleensä henkilöstömenoilla, eli taloudeltaan suurimmilla yhdistyksillä on paljon palkattua henkilöstöä ja usein ne tuottavat myös myytäviä sosiaali- ja terveyspalveluja. Noin kahdella kolmesta (65 %) ikääntyneiden yleis-, asumis- ja palveluyhdistyksistä ja yli puolella (58 %) mielenterveysyhdistyksistä on vähintään sadantuhannen euron menot vuoden 2022 talousarviossa (taulukko 16). Myös niiden keskimääräiset talousarviot ovat selvästi suuremmat kuin muiden toimialojen yhdistysten.

Yhdistysten talousnäkymät

Enemmistö yhdistyksistä on varsin tyytyväisiä omaan taloustilanteeseensa, vaikka suuri osa toimiikin melko pienillä resursseilla. Noin kaksi kolmasosaa (66 %) vastaajista pitää yhdistyksen taloudellista tilannetta hyvänä (taulukko 17). Kohtalaiseksi taloudellisen tilanteensa arvioi viidesosa (20 %) ja huonoksi 15 prosenttia yhdistyksistä. Vastaajien arviot ovat nyt hieman kriittisempiä kuin kaksi vuotta sitten, jolloin taloustilannettaan huonona pitäviä yhdistyksiä oli 11 prosenttia, eli neljä prosenttiyksikköä vähemmän kuin nyt (Järjestöbarometri 2020).

Lähes yhdeksän kymmenestä kehitysvammayhdistyksestä (86 %) ja lastensuojelun yleisyhdistyksestä (84 %) sekä kolme neljästä (75 %) potilasyhdistyksestä ja mielenterveysyhdistyksestä arvioi taloustilanteensa hyväksi. Runsas kolmasosa (38 %) päihdeyhdistyksistä pitää sitä huonona. Jäsenmäärältään suuret ja pelkin vapaaehtoisvoimin toimivat yhdistykset arvioivat taloustilanteensa muita yleisemmin hyväksi (liite 8).

Yhdistykset ennakoivat vuoden 2022 alussa tulevalle vuodelle melko vakaita talousnäkymiä. Enemmistö (60 %) yhdistyksistä arvioi, että niiden taloudellinen tilanne tulee pysymään muuttumattomana (taulukko 18). Runsas neljäsosa (29 %) arvioi talouden heik-

TAULUKKO 16.

Yhdistysten vuoden 2022 talousarvion menojen loppusumma.

Toimiala*	Talousarvion menojen loppusumma					
	Alle 2 000 €	2 000 – 9 999 €	10 000 – 99 999 €	Vähintään 100 000 €	Keskimääräinen talousarvio	
	%	%	%	%	(mediaani)	n
Kansanterveysyhdistykset						
yleis- ja monialayhdistykset	17	56	20	7	4 600	89
potilasyhdistykset	12	55	30	3	4 900	174
mielenterveysyhdistykset	13	17	13	58	123 500	24
Lastensuojeluyhdistykset						
lastensuojelun yleisyhdistykset	22	49	27	2	3 100	41
sijaishuoltoyhdistykset	18	36	27	18	8 800	11
Ikääntyneiden yhdistykset						
ikääntyneiden yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	7	10	18	65	262 500	60
eläkeläisyhdistykset	15	52	32	1	6 200	262
Vammaisyhdistykset						
invalidiyhdistykset	15	47	38	-	6 200	34
aistivammayhdistykset	37	42	11	11	3 700	19
kehitysvammayhdistykset	12	60	20	8	3 200	25
Päihdeyhdistykset						
päihdeyhdistykset	23	17	43	17	14 300	30
Kaikki yhdistykset	15	46	28	11	6 200	786

* Tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia yhdistyksiä on kysymykseen vastanneissa alle kymmenen. Kaikki yhdistykset -rivillä ne on laskettu mukaan.

kenevän ja noin joka kymmenes (11 %) uskoo sen paranevan.

Yhdistysten tulevaisuusarviot ovat hieman pessimistisempiä kuin kaksi vuotta sitten siinä mielessä, että talouden heikentymistä ennakoivia on nyt kymmenen prosenttiyksikköä enemmän. Toisaalta myös taloustilanteensa kohenemiseen uskovia on nyt neljä prosenttiyksikköä enemmän kuin vuoden 2020 alussa (Järjestöbarometri 2020).

Talouden ennakoidaan kohentuvan muita yleisemmin päihdeyhdistyksissä (22 %) ja heikentyvän aistivammayhdistyksissä (50 %) ja mielenterveysyhdistyksissä (41 %). Henkilöstöä palkanneissa yhdistyksissä taloustilanteen paranemiseen uskotaan yleisemmin kuin pelkin vapaaehtoisvoimin toimivissa yhdistyksissä (liite 9). Jäsenmäärältään

TAULUKKO 17.

Yhdistysten taloustilanne alkuvuodesta 2022.

Toimiala*	Yhdistykset, jotka arvioivat taloudellisen tilanteensa olevan			
	Hyvä	Kohtalainen	Huono	
	%	%	%	n
Kansanterveysyhdistykset				
yleis- ja monialayhdistykset	71	19	9	98
potilasyhdistykset	75	15	10	212
mielenterveysyhdistykset	75	19	6	32
Lastensuojeluyhdistykset				
lastensuojelun yleisyhdistykset	84	4	12	51
sijaishuoltoyhdistykset	64	36	-	14
Ikääntyneiden yhdistykset				
ikääntyneiden yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	64	19	17	69
eläkeläisyhdistykset	56	24	20	314
Vammaisyhdistykset				
invalidiyhdistykset	51	27	22	45
aistivammayhdistykset	73	12	15	26
kehitysvammayhdistykset	86	10	3	29
Päihdeyhdistykset				
päihdeyhdistykset	32	29	38	34
Kaikki yhdistykset	65	20	15	943

* Tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia yhdistyksiä on kysymykseen vastanneissa alle kymmenen. Kaikki yhdistykset -rivillä ne on laskettu mukaan.

suurimmissa yhdistyksissä talouden arvioidaan heikkenevän hieman muita yleisemmin.

Vastaajien myönteiset arviot yhdistysten taloustilanteesta liittyvät useimmiten toiminta-avustusten, oman toiminnan tuottojen, varainhankinnan ja jäsenmaksutuottojen hyvään tasoon ja kehitykseen. Osa yhdistyksistä pitää tarkkaa taloudenpitoa ja menojen suhteuttamista käytössä oleviin tuloihin keskeisenä syynä hyvään tilanteeseensa. Monille myös säästöt, sijoitukset, testamentit ja lahjoitukset tuovat taloudellista turvaa ja vakautta. Palvelu- ja myyvillä yhdistyksillä niistä saatujen tuottojen suotuisa kehitys turvaa hyvän taloudellisen tilanteen.

TAULUKKO 18.

Yhdistysten arvio taloudellisen tilanteensa muutoksesta vuoden kuluessa.

Toimiala*	Yhdistykset, jotka arvioivat taloudellisen tilanteensa			
	Paranevan	Pysyvän ennallaan	Huononevan	
	%	%	%	n
Kansanterveysyhdistykset				
yleis- ja monialayhdistykset	11	67	22	95
potilasyhdistykset	6	62	32	204
mielenterveysyhdistykset	10	48	41	29
Lastensuojeluyhdistykset				
lastensuojelun yleisyhdistykset	10	65	25	51
sijaishuoltoyhdistykset	15	46	39	13
Ikääntyneiden yhdistykset				
ikääntyneiden yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	14	53	33	66
eläkeläisyhdistykset	12	60	28	299
Vammaisyhdistykset				
invalidiyhdistykset	11	64	24	45
aistivammayhdistykset	13	37	50	24
kehitysvammayhdistykset	4	75	21	28
Päihdeyhdistykset				
päihdeyhdistykset	22	59	19	32
Kaikki yhdistykset	11	60	29	904

*Tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia yhdistyksiä on kysymykseen vastanneissa alle kymmenen. Kaikki yhdistykset -rivillä ne on laskettu mukaan.

”Kaupungin tuki vastineena monipuolisesta toiminnasta on kasvanut. Kaupunkilaisten lahjoitukset ovat lisääntyneet tunnettuuden ja monessa mukana olemisen myötä.”

”Pääomasijoitukset, testamenttivarat.”

”Aiempien tilikausien säästöt ja kaupungin avustukset.”

”10 vuotta jatkunut tanssitoiminta tuonut vakavaraisuutta.”

”Hyvä talous ja budjetin laatiminen. Taloutta seurataan tarkasti kuukausittain.”

”Olemme kyenneet varainhankintaan koronasta huolimatta.”

”Sovitut ostopalvelut takaavat hyvän taloudellisen tilanteen.”

Yhdistysten talouden huonon tai heikkeneväksi arvioidun tilan yleisimpiä selityksiä ovat jäsenmäärien ja siten myös jäsenmaksutuottojen pieneneminen sekä toiminta-avustusten riittämättömyys. Kahden kuluneen koronavuoden vaikutukset näkyvät suurella osalla yhdistyksistä siten, että tapahtumista ja muusta omasta toiminnasta kertyneet tulot ovat vähentyneet tai loppuneet kokonaan erilaisten rajoitusten vuoksi. Osalla palveluja tarjoavista yhdistyksistä ostopalvelujen tuottojen väheneminen on kiristänyt taloutta.

”Avustusrahat vähenevät ja jäsenten määrä vähenee -> tulot vähenee.”

”STEAn tuki vuodelle 2022 pieneni 16000:-”

”Jäsenmäärä vähenee (jäsenmaksut), liiton jäsenmaksu. nousee, Koronan jatkuminen, ei voida toimia varojen kartuttamiseksi.”

”Ei ole voitu pitää myyjäisiä kahdesti vuodessa, joka on ainut tulonlähteemme.”

”Koronasta johtuen, ei voida pitää kerhoja eikä kutsuja. Kahvi- ja arparahat jäävät saamatta.”

”Kuntien ostosopimuksien hintoja täytyy pitää liian alhaalla.”

”Vuokratulojen pieneneminen ja kiinteistön kulujen kasvu.”

Uudet ja lakanneet rahoituslähteet

Yhdistyksiltä tiedusteltiin, ovatko ne saaneet kahden viime vuoden aikana uusia merkittäviä oman toiminnan tuottoja tai muita rahoituslähteitä ja toisaalta onko jokin yhdistyksen kannalta keskeinen rahoituslähde loppunut tai menettänyt merkitystään.

Noin joka viides (20 %) yhdistys on saanut uusia merkittäviä oman toiminnan tuottoja tai muita rahoituslähteitä (taulukko 19). Tulos on vastaava kuin kaksi vuotta sitten (Järjestöbarometri 2020).

Jokin keskeinen rahoituslähde on loppunut tai sen merkitys on vähentynyt kahden viime vuoden aikana noin joka neljännellä yhdistyksellä (24 %). Tämä on kaksikertainen määrä verrattuna vuoteen 2020, jolloin vain 12 prosenttia vastaajista kertoi jonkin rahoituslähteiden loppumisesta tai merkityksen vähenemisestä (Järjestöbarometri 2020).

Valtaosalla (61 %) yhdistyksistä toiminnan rahoitus on pysynyt muuttumattomana siinä mielessä, että ne eivät ole menettäneet merkittäviä rahoituslähteitä eivätkä saaneet uusia kuluneen kahden vuoden aikana.

Noin joka viides (19 %) yhdistys on menettänyt jokin keskeisen tulonlähteen löytämättä sen tilalle uutta. Tällaisten yhdistysten osuus on yli kaksinkertaistunut vuodesta 2020, jolloin niitä oli vain yhdeksän prosenttia (Järjestöbarometri 2020).

Muita yleisemmin uusia rahoituslähteitä ovat löytäneet sijaishuoltoyhdistykset (50 %), invalidiyhdistykset (28 %) ja kehitysvammayhdistykset (28 %). Jonkin rahoituslähteen menettäneitä on suhteellisesti hieman muita enemmän yleis- ja monialayhdistyksissä (30 %) ja eläkeläisyhdistyksissä (28 %).

Esimerkkejä yhdistysten saamista uusista tulonlähteistä ovat STEAn, kuntien ja oman valtakunnallisen järjestön myöntämät toiminta-avustukset, hankerahoitukset sekä eri tahoilta saadut lahjoitukset ja testamentit. Osa yhdistyksistä on onnistunut saamaan uusia oman toiminnan ja varainhankinnan tuottoja. Osalle yhdistyksistä korona-ajan mukanaan tuomia uusia taloudellisen tuen muotoja ovat olleet korona-avustus ja kustannustuki.

TAULUKKO 19.

Yhdistysten uudet ja loppuneet rahoituslähteet.

Toimiala*	Yhdistykset, jotka ovat saaneet uusia oman toiminnan tuottoja/ muita rahoituslähteitä		Yhdistykset, joilta rahoituslähde loppunut tai sen merkitys vähentynyt	
		Vastaajia		Vastaajia
	%	n	%	n
Kansanterveysyhdistykset				
yleis- ja monialayhdistykset	17	100	30	100
potilasyhdistykset	25	211	17	209
mielenterveysyhdistykset	15	33	16	32
Lastensuojeluyhdistykset				
lastensuojelun yleisyhdistykset	23	51	24	50
sijaishuoltoyhdistykset	50	14	21	14
Ikääntyneiden yhdistykset				
ikääntyneiden yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	19	69	19	69
eläkeläisyhdistykset	17	326	28	316
Vammaisyhdistykset				
invalidiyhdistykset	28	46	26	46
aistivammayhdistykset	19	26	21	24
kehitysvammayhdistykset	28	29	17	29
Päihdeyhdistykset				
päihdeyhdistykset	12	34	26	34
Kaikki yhdistykset	20	958	24	941

*Tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia yhdistyksiä on kysymykseen vastanneissa alle kymmenen. Kaikki yhdistykset -rivillä ne on laskettu mukaan.

”Jäsenjärjestöavustusta, mikä on ns. toimintatonni, Stean rahoittama [...].”

”[...]kaupungin sosiaali- ja terveyslautakunnalta avustus.”

”Leader rahoitus, kulttuuriavustus kunnalta ja [...]liitolta.”

”ELY -> ESR hanke.”

”Kaupunginteatterin naulakon hoito.”

”Tapahtumista saatavat tulot, myyjäiset, arpajaiset.”

”Merkittävä lahjoitus paikalliselta toimijalta.”

”Kustannustukea (koronaan liittyen).”

”Korona-avustus 250€, Stea-avustus vuokraan.”

Korona-ajan vaikutus näkyy siinä, että yhdistysten tuloista ovat yleisimmin vähentyneet tai loppuneet erilaisista tapahtumista ja toiminnoista saadut tuotot. Rajoitusten vuoksi kokoontumisia on jouduttu perumaan ja toimintoja laittamaan tauolle, jolloin osallistumismaksuista, arpajaisista ja muista yhdistysten perinteisistä tulonlähteistä ei ole saatu tuottoja entiseen tapaan. Jäsenmäärän väheneminen on supistanut osalla yhdistyksistä jäsenmaksutuottoja ja osalla toiminta-avustukset ovat pienentyneet tai loppuneet.

”Ensiapukurssit ja -koulutus koronan vuoksi.”

”Kahvilatulot, pääsymaksut, jäsenmaksut.”

”Ei ole voitu järjestää yhteisiä iltapäivätapaamisia muiden järjestöjen kanssa arpajaistuotot jääneet pois.”

”Joulumyyjäisiä ei ollut kahteen vuoteen.”

”Iso varainhankintatapahtuma on jäänyt pois.”

”Avustuskohde lopetettu Stealta.”

”Kunnan tuki vähentynyt.”

Palkattu henkilöstö

Paikallisesti toimivien sosiaali- ja terveysyhdistysten selvä enemmistö toimii pelkin vapaaehtoisvoimin. Vain vajaassa viidesosassa (17 %) yhdistyksistä oli palkattua henkilökuntaa vuoden 2022 alussa. Palkatun henkilöstön määrät ovat yleensä keskimäärin melko pieniä, mutta osa yhdistyksistä, erityisesti erilaisia palveluja tuottavista, on varsin suuria työllistäjiä.

Keskimäärin (mediaani) yhdessä yhdistyksessä on palkattuna kolme työntekijää. Runsaassa viidesosassa (22 %) henkilökuntaa palkanneista yhdistyksistä on vain yksi työntekijä ja noin kahdessa kolmasosassa (68 %) heitä on enintään viisi. Joka kymmenennessä henkilökuntaa palkanneista yhdistyksistä työskentelee vähintään 40 työntekijää ja enimmillään heitä on 400. Kyselyyn vastanneissa yhdistyksissä oli yhteensä yli 2017 työntekijää vuoden 2022 alussa.

Henkilöstön palkkaaminen ja palkatun henkilöstön määrä vaihtelevat toimialoittain. Kaikissa kyselyyn vastanneissa työttömien yhdistyksissä ja lähes kolmessa neljästä (71 %) ikääntyneiden yleis-, asumis- ja palveluyhdistyksestä on palkattua henkilökuntaa (taulukko 20). Myös yli puolessa (58 %) mielenterveysyhdistyksistä ja vajaassa puolessa (40 %) päihdeyhdistyksistä on palkkatyövoimaa. Edellä mainittujen toimialojen yhdistyksissä myös keskimääräinen (mediaani) henkilöstömäärä on muita suurempi (3,5–6).

Palkkatuella työllistettyjä oli seitsemässä prosentissa kaikista kyselyyn vastanneista yhdistyksistä. Kaikista henkilöstöä palkanneista yhdistyksistä 42 prosentilla oli myös palkkatuella työllistettyä työvoimaa vuoden 2022 alussa. Yhdessä yhdistyksessä heitä on keskimäärin (mediaani) kaksi henkilöä ja kaikissa kyselyyn vastanneissa yhdistyksissä yhteensä lähes 200. Palkkatuella työllistettyjä on kaikissa työttömien

TAULUKKO 20.

Paikallisyhdistysten palkattu henkilöstö.

Toimiala*	Yhdistykset, joissa palkattua henkilöstöä		Palkattua henkilöstöä keskimäärin	
		Vastaajia		Vastaajia
	%	n	mediaani	n
Kansanterveysyhdistykset				
yleis- ja monialayhdistykset	17	100	30	100
potilasyhdistykset	25	211	17	209
mielenterveysyhdistykset	15	33	16	32
Lastensuojeluyhdistykset				
lastensuojelun yleisyhdistykset	23	51	24	50
sijaishuoltoyhdistykset	50	14	21	14
Ikääntyneiden yhdistykset				
ikääntyneiden yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	19	69	19	69
eläkeläisyhdistykset	17	326	28	316
Vammaisyhdistykset				
invalidiyhdistykset	28	46	26	46
aistivammayhdistykset	19	26	21	24
kehitysvammayhdistykset	28	29	17	29
Päihdeyhdistykset				
päihdeyhdistykset	12	34	26	34
Kaikki yhdistykset	20	958	24	941

*Tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia yhdistyksiä on kysymykseen vastanneissa alle kymmenen. Kaikki yhdistykset -rivillä ne on laskettu mukaan.

yhdistyksissä ja noin joka kolmannessa päihdeyhdistyksessä (32 %) (taulukko 21).

Henkilöstömäärän muutokset

Yhdistyksiltä tiedusteltiin niiden palkatun henkilöstön kokonaismäärän ja erilaisissa työsuhteissa olevien työntekijöiden määrän kehitystä kahden viime vuoden kuluessa. Lisäksi niiltä pyydettiin ennakkoarviota vuoden 2022 aikana tapahtuvista muutoksista.

Yhdistysten enemmistön (63 %) kokonaishenkilöstömäärä on pysynyt ennallaan kahden viime vuoden aikana (taulukko 22). Henkilöstön määrä on lisääntynyt runsaalla viidesosalla (22 %)

TAULUKKO 21.

Palkkatuella työllistäminen paikallisyhdistyksissä.

Toimiala*	Yhdistykset, joissa palkkatuella työllistettyä henkilöstöä		Palkkatuella työllistettyä henkilöstöä keskimäärin	
		Vastaajia		Vastaajia
	%	n	mediaani	n
Kansanterveysyhdistykset				
yleis- ja monialayhdistykset	10	101	1	10
potilasyhdistykset	2	214	*	*
mielenterveysyhdistykset	15	33	*	*
työttömien yhdistykset	100	9	2	9
Lastensuojeluyhdistykset				
lastensuojelun yleisyhdistykset	4	52	*	*
Ikääntyneiden yhdistykset				
ikääntyneiden yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	19	329	1	13
Vammaisyhdistykset				
invalidiyhdistykset	9	46	*	*
aistivammayhdistykset	12	26	*	*
kehitysvammayhdistykset	7	29	*	*
Päihdeyhdistykset				
päihdeyhdistykset	32	34	3	11
Kaikki yhdistykset	7	966	2	66

* Tarkastelusta on jätetty pois toimialat, joita edustavia yhdistyksiä on kysymykseen vastanneissa alle yhdeksän. Kaikki yhdistykset -rivillä ne on laskettu mukaan.

ja vähentynyt 15 prosentilla yhdistyksistä. Lisää henkilöstöä ovat palkanneet muita yleisemmin mielenterveysyhdistykset (33 %) ja ikääntyneiden yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset (32 %).

Kuvioon 5 on koottu aikasarja yhdistysten henkilöstömäärän muutoksista vuodesta 2010 vuoteen 2022. Kokonaishenkilöstömäärääsä lisänneitä yhdistyksiä on nyt neljä prosenttiyksikköä vähemmän kuin vuonna 2020 (Järjestöbarometri 2020). Alkuvuoden 2022 tilanteen selvin ero edellisvuosiin verrattuna on se, että erilaisissa työsuhteissa olevien määrä on vähentynyt aiempaa hieman suuremmassa osassa yhdistyksiä.

Selvä enemmistö yhdistyksistä arvioi palkatun henkilöstön määrän pysyvän vuonna 2022 muuttumattomana. Lähes kolme neljästä (70 %) vastaajasta ennakoi, että henkilöstön kokonaismäärä ei tule kuluvan vuoden aikana muuttumaan nykyisestä (taulukko 23). Henkilöstömäärän arvioi kasvavan 14 prosenttia ja supistuvan 16 prosenttia yhdistyksistä. Ennakkoarviot henkilös-

TAULUKKO 22.

Yhdistysten palkatun henkilöstön kokonaismäärän muutos kahden edellisvuoden aikana.

Toimiala*	Yhdistykset, joissa henkilöstömäärä on			
	Lisääntynyt	Pysynyt ennallaan	Vähentynyt	
	%	%	%	n
Kansanterveysyhdistykset				
yleis- ja monialayhdistykset	10	80	10	10
potilasyhdistykset	17	78	6	18
mielenterveysyhdistykset	33	60	6	15
työttömien yhdistykset	14	57	29	7
Lastensuojeluyhdistykset				
lastensuojelun yleisyhdistykset	25	63	12	8
Ikääntyneiden yhdistykset				
ikääntyneiden yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	32	49	19	41
Päihdeyhdistykset				
päihdeyhdistykset	23	54	23	13
Kaikki yhdistykset	22	63	15	135

* Tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia yhdistyksiä on kysymykseen vastanneissa alle seitsemän. Kaikki yhdistykset -rivillä ne on laskettu mukaan.

tömäärän lisääntymisestä ovat yleisimpiä mielenterveysyhdistyksissä (38 %) ja supistumisesta lastensuojelun yleisyhdistyksissä (24 %).

Henkilöstömäärän supistumista ennakoivia yhdistyksiä on nyt neljä prosenttiyksikköä enemmän kuin vuonna 2020 (Järjestöbarometri 2020).

Yhdistyksiä pyydettiin arvioimaan, ovatko ne lomauttamassa tai irtisanomassa henkilöstöä kuluvan vuoden 2022 aikana. Henkilöstöä palkanneista yhdistyksistä kuusi prosenttia arvioi toteuttavansa irtisanomisia ja kahdeksan prosenttia lomautuksia vuoden 2022 kuluessa. Osuudet ovat hieman suuremmat kuin kaksi vuotta sitten: irtisanomisia ennakoi nyt yhdistyksistä kolme prosenttiyksikköä enemmän ja lomautuksia kaksi prosenttiyksikköä enemmän yhdistyksiä kuin vuoden 2020 alussa (Järjestöbarometri 2020). Sekä ennakoidut lomautukset että irtisanomiset koskevat yhdestä kolmeen työntekijää yhdistystä kohden.

Jäsenistö

Sosiaali- ja terveysyhdistysten jäsenistö on merkittävä resurssi niiden toiminnan kannalta. Paikallisyhdistysten suhteellisen pientä ammatillisesti toimivaa osaa lukuun ottamatta alan yhdistysten käytännön toiminnasta vastaavat niiden omat jäsenet – luottamushenkilöinä ja muina vapaaehtoistoiminnan aktiiveina

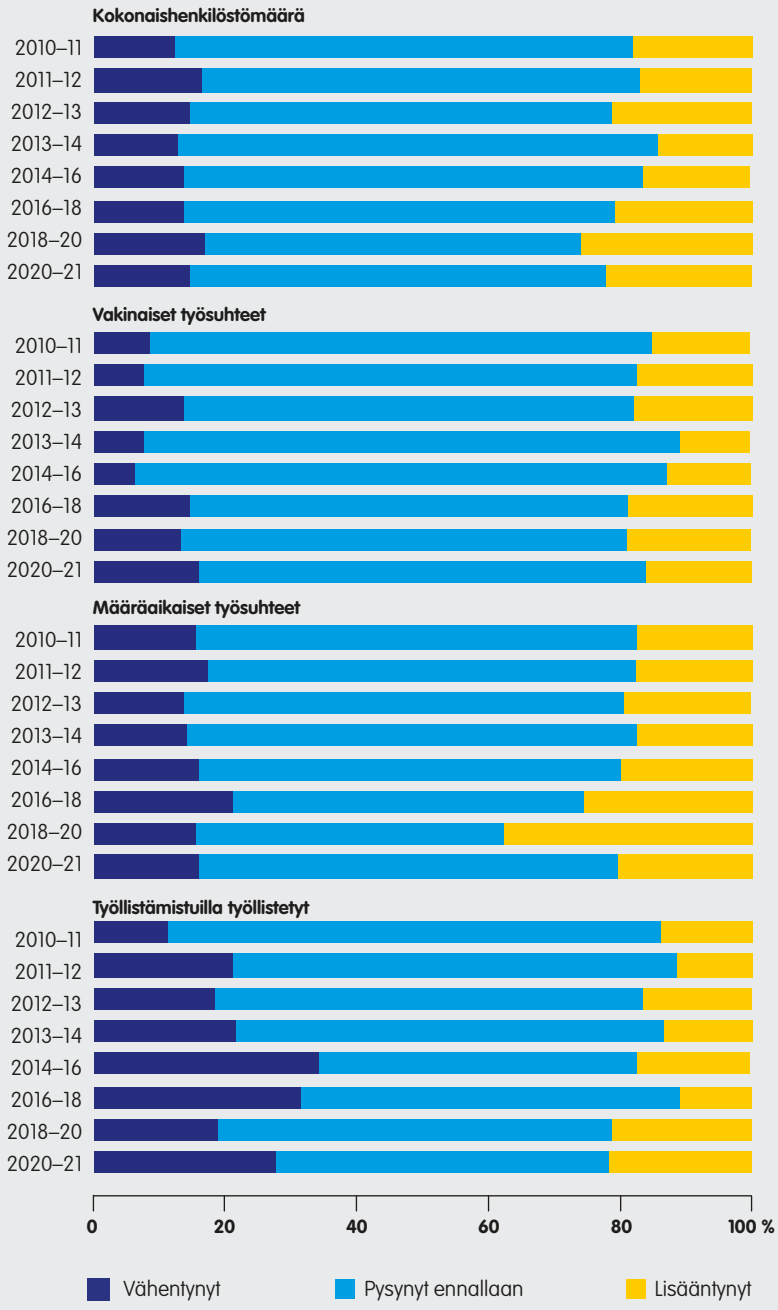

KUVIO 5. Yhdistysten henkilöstömäärän muutokset 2010–2022.

TAULUKKO 23.

Yhdistysten arvio kokonaishenkilöstömäärän muutoksesta vuonna 2022.

Toimiala*	Yhdistykset, joissa henkilöstömäärän arvioidaan			
	Lisääntyvän	Pysyvän ennallaan	Vähentyvän	
	%	%	%	n
Kansanterveysyhdistykset				
yleis- ja monialayhdistykset	-	90	10	10
potilasyhdistykset	6	82	12	17
mielenterveysyhdistykset	38	54	8	13
työttömien yhdistykset	14	86	-	7
Lastensuojeluyhdistykset				
lastensuojelun yleisyhdistykset	25	50	25	8
Ikääntyneiden yhdistykset				
ikääntyneiden yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	20	60	20	40
läkeläisyhdistykset	-	86	14	7
Päihdeyhdistykset				
päihdeyhdistykset	14	70	16	12
Kaikki yhdistykset	14	70	16	131

*Tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia yhdistyksiä on kysymykseen vastanneissa alle seitsemän. Kaikki yhdistykset -rivillä ne on laskettu mukaan.

tai sen reserveinä. Jäsenistö on tärkeä myös yhdistysten talouden kannalta tukemalla niiden toimintaa maksamalla jäsenmaksuja.

Kyselyyn vastanneiden paikallisyhdistysten vuoden 2022 alun yhteenlaskettu henkilöjäsenten määrä on yli 231 000. Yhdessä yhdistyksessä on keskimäärin (mediaani) 141 jäsentä (taulukko 24).

Suurimmat jäsenmäärät ovat potilasyhdistyksissä, joissa jäseniä on keskimäärin 218. Hieman keskimääräistä enemmän jäseniä on myös aistivammayhdistyksissä (154) ja eläkeläisyhdistyksissä (148). Jäsenmäärä on keskimääräistä suurempi useamman kunnan alueella toimivissa (200) ja kaupunkikunnissa (150) toimivissa yhdistyksissä ja keskimääräistä pienempi kaupunkien läheisen maaseudun kuntien yhdistyksissä (113) ja ydinmaaseudun ja harvaan asutun maaseudun kuntien yhdistyksissä (100) (liite 10).

TAULUKKO 24.

Yhdistysten henkilöjäsenmäärä 1.1. 2022.

Toimiala*	Jäsenmäärän mediaani	n
Potilasyhdistykset	218	210
Aistivammayhdistykset	154	26
Eläkeläisyhdistykset	148	319
Ikääntyneiden yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	134	60
Lastensuojelun yleisyhdistykset	131	51
Invalidiyhdistykset	117	44
Kansanterveyden yleis- ja monialayhdistykset	114	95
Kehitysvammayhdistykset	80	27
Mielenterveysyhdistykset	67	28
Sijaishuoltoyhdistykset	54	14
Päihdeyhdistykset	37	32
Toimintakunnan tyyppi		
Kaupunkikunta	150	497
Kaupunkien läheisen maaseudun kunta	113	155
Ydinmaaseudun tai harvaan asutun maaseudun kunta	100	157
Kaikki yhdistykset	141	925

* Tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia yhdistyksiä on kysymykseen vastanneissa alle yhdeksän. Kaikki yhdistykset -rivillä ne on laskettu mukaan.

3.3 Yhteistyö kuntien kanssa

Kuten edellä luvussa 2.1 todetaan, yhteistyöstään kunnan kanssa on huolissaan kolmasosa (34 %) yhdistyksistä. Se on kahdeksan prosenttiyksikköä enemmän kuin vuonna 2020, eli tyytymättömyys kuntayhteistyöhön on hieman lisääntynyt kahden viime vuoden kuluessa (Järjestöbarometri 2020). Yhteistyöhönsä kunnan kanssa on tyytyväinen noin joka neljäs (26 %) yhdistys, kun vuonna 2020 tyytyväisten osuus oli 38 prosenttia.

Kuntayhteistyöhönsä tyytyväisten osuus on selvästi muita suurempi ydinmaaseudun ja harvaan asutun maaseudun kunnissa toimivissa yhdistyksissä (43 %).

Kuntien myöntämät toiminta-avustukset

Runsas puolet (53 %) kyselyyn vastanneista paikallisyhdistyksistä haki ja sai kunnalta toiminta-avustusta vuonna 2021. Vajaa puolet (43 %) ei hakenut avustusta lainkaan. Avustusta hakeneita, mutta sitä ilman jääneitä yhdistyksiä on vain kolme prosenttia vastaajista. Osuudet ovat samaa luokkaa edellisvuosiin verrattuna (Järjestöbarometrit 2016, 2018 ja 2020).

Yleisin syy avustuksen hakematta jättämiseen on tieto, ettei sitä ei ole mahdollista saada tai tilanne, jossa yhdistyksellä ei ole avustettavaksi sopivaa kohdetta tai muuten suoranaista tarvetta avustukselle (Järjestöbarometri 2010).

Kunta-avustusta vuonna 2021 saaneita yhdistyksiä on suhteellisesti hieman muita enemmän aistivammayhdis-

TAULUKKO 25.

Kuntien toiminta-avustusta vuonna 2021 saaneet yhdistykset.

Toimiala*	Sai avustusta	Haki, mutta ei saanut avustusta	Ei hakenut avustusta	
	%	%	%	n
Kansanterveysyhdistykset				
yleis- ja monialayhdistykset	38	5	57	98
potilasyhdistykset	54	1	44	212
mielenterveysyhdistykset	63	3	34	32
Lastensuojeluyhdistykset				
lastensuojelun yleisyhdistykset	49	2	49	51
sijaishuoltoyhdistykset	21	-	79	14
Ikääntyneiden yhdistykset				
ikääntyneiden yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	60	4	36	325
eläkeläisyhdistykset	60	4	36	325
Vammaisyhdistykset				
invalidiyhdistykset	59	6	35	46
aistivammayhdistykset	73	-	27	26
kehitysvammayhdistykset	41	-	59	29
Päihdeyhdistykset				
päihdeyhdistykset	60	6	34	35
Kaikki yhdistykset	53	3	43	956

* Tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia yhdistyksiä on kysymykseen vastanneissa alle kymmenen. Kaikki yhdistykset -rivillä ne on laskettu mukaan.

tyksissä (73 %) ja vähemmän sijaishuoltoyhdistyksissä (21 %) (taulukko 25).

Jäsenmäärältään suuret ja taloudeltaan keskikokoiset yhdistykset saavat hieman muita yleisemmin kunnan toiminta-avustusta (liite 11). Ydinmaaseudun ja harvaan asutun maaseudun kunnissa toimivilla yhdistyksillä kunnan toiminta-avustus on muita harvinaisempaa, sillä niistä vain alle puolelle (46 %) myönnettiin sitä vuonna 2021.

Kyselyyn vastanneille yhdistyksille kuntien vuonna 2021 myöntämä toiminta-avustus oli keskimäärin (mediaani) 700 euroa (taulukko 26), eli täsmälleen samansuuruinen kuin kaksi vuotta sitten (Järjestöbarometri 2020).

Kuten mediaani kertoo, valtaosa yhdistysten kunnilta saamista toiminta-avustuksista on varsin pieniä. Yli puolella (59 %) yhdistyksistä avustus oli alle tuhat euroa vuonna 2021. Pienin yhdistyksen saama avustus oli sata euroa. Suurimmat toiminta-avustukset liittyvät yhdistysten muun muassa mielenterveys- ja päihdekuntoutujia, vanhuksia, työttömiä tai lapsiperheitä varten ylläpitämiin toiminta- ja kohtaamispaikkoihin, joita avustetaan joko

TAULUKKO 26.

Yhdistysten saamat keskimääräiset (mediaani) kuntien toiminta-avustukset vuonna 2021.

Toimiala*	Keskimääräinen toiminta-avustus v. 2021 (euroa)	n
Kansanterveysyhdistykset		
yleis- ja monialayhdistykset	800	32
potilasyhdistykset	600	113
mielenterveysyhdistykset	8 400	20
Lastensuojeluyhdistykset		
lastensuojelun yleisyhdistykset	1 000	22
Ikääntyneiden yhdistykset		
ikääntyneiden yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	2 000	23
eläkeläisyhdistykset	600	188
Vammaisyhdistykset		
invalidiyhdistykset	600	25
aistivammayhdistykset	800	19
kehitysvammayhdistykset	500	11
Päihdeyhdistykset		
päihdeyhdistykset	6 100	19
Kaikki yhdistykset	700	486

* Tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia yhdistyksiä on kysymykseen vastanneissa alle kymmenen. Kaikki yhdistykset -rivillä ne on laskettu mukaan.

suoraan rahallisin tuin tai epäsuorasti esimerkiksi toimintatilojen vuokria kustantaen.

Vuoden 2021 kunta-avustusten määrät olivat keskimääräistä suurempia mielenterveysyhdistyksillä (8 000 euroa) ja päihdeyhdistyksillä (6 100 euroa) (taulukko 26). Taloudeltaan ja jäsenmäärältään suurimmilla, henkilöstöä palkanneilla ja kaupunkikunnissa tai useamman kunnan alueella toimivilla yhdistyksillä avustukset olivat keskimäärin muita suurempia (liite 12).

Lähes kahdella kolmasosalla (64 %) vuonna 2021 kunnan toiminta-avustusta saaneista yhdistyksistä avustuksen määrä on pysynyt edellisvuoteen verrattuna ennallaan (taulukko 27). Runsaalla viidesosalla (21 %) avustukset ovat vähentyneet ja kolmella prosentilla loppuneet kokonaan. Näin ollen neljäsosalle (25 %) yhdistyksistä kunnan toiminta-avustuksesta kertyneet tulot ovat pienentyneet. Avustuksen määrä on kasvanut noin joka kymmenennellä yhdistyksellä. Tarkasteltu kuntien toiminta-avustusten kehitys on varsin samanlainen kuin 2019–2020 tapahtunut (Järjestöbarometri 2020).

Kunta-avustukset ovat kehittyneet

TAULUKKO 27.

Kuntien toiminta-avustusten muutos 2020–2021.

Toimiala*	Yhdistykset, joiden toiminta-avustus on				
	Kasvanut	Pysynyt ennallaan	Vähentynyt	Loppunut	
	%	%	%	%	n
Kansanterveysyhdistykset					
yleis- ja monialayhdistykset	10	63	20	7	41
potilasyhdistykset	11	63	25	1	117
mielenterveysyhdistykset	24	62	14	-	21
Lastensuojeluyhdistykset					
lastensuojelun yleisyhdistykset	15	70	15	-	27
Ikääntyneiden yhdistykset					
ikääntyneiden yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	12	64	16	8	25
eläkeläisyhdistykset	10	68	20	2	203
Vammaisyhdistykset					
invalidiyhdistykset	14	59	21	7	29
aistivammayhdistykset	17	44	39	-	18
kehitysvammayhdistykset	6	56	25	13	16
Päihdeyhdistykset					
päihdeyhdistykset	4	64	23	9	22
Kaikki yhdistykset	11	64	22	3	534

* Tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia yhdistyksiä on kysymykseen vastanneissa alle kymmenen. Kaikki yhdistykset -rivillä ne on laskettu mukaan.

muita myönteisemmin mielenterveysyhdistyksillä, joista noin joka neljännen (24 %) avustusmäärä on kasvanut. Aistivammayhdistyksistä runsaalla kolmasosalla (39 %) kunta-avustus on pienentynyt.

Kunnan toiminta-avustusten muutoksissa ei ole tilastollisesti merkitseviä eroja eri kokoisten ja eri kuntatyypeissä toimivien yhdistysten välillä.

Kuntien yhdistyksille tarjoamat toimintatilat

Paikallisyhdistysten enemmistöllä (54 %) on käytössään kunnan omistamat toimintatilat. Joka kolmas (33 %) yhdistys saa tilat kunnalta käyttöönsä ilmaiseksi ja lähes joka viides (18 %) toimii maksullisissa kunnan tiloissa. Kolmella prosentilla on käytössään sekä maksullisia että maksuttomia kunnan omistamia tiloja. Maaseutukunnissa toimivilla yhdistyksillä kunnalta ilmaiseksi saadut toimintatilat ovat hieman yleisempiä kuin kaupunkikunnissa tai

useamman kunnan erityyppisen kunnan alueella toimivilla yhdistyksillä (liite 13).

Valtaosalla (73 %) kuntien omistamia toimintatiloja käyttävistä yhdistyksistä niiden hinta on pysynyt ennallaan kahden viime vuoden aikana. Maksullisten toimintatilojen hinta on kallistunut joka seitsemännellä (14 %) ja aikaisemmin kunnan ilmaiseksi käyttöön antamat toimintatilat ovat muuttuneet maksullisiksi viidellä prosentilla yhdistyksistä. Näin ollen kunnan tiloja käyttävistä yhdistyksistä joka viides maksaa toimintatiloistaan aikaisempaa enemmän.

Pienellä osalla yhdistyksistä toimintatilakustannukset ovat pienentyneet, sillä kuudella prosentilla aiemmin maksullinen tila on muuttunut ilmaiseksi ja yhdellä prosentilla maksullisten tilojen vuokrat ovat halventuneet. Tilamaksujen kehityksessä ei ole tilastollisesti merkitseviä eroja eri kuntatyypeissä toimivien yhdistysten välillä.

Kuntien perimien tilamaksujen kehitys on yhdistysten kannalta kohentunut hieman kahden vuoden takaisesta, sillä tuolloin joka neljännen (25 %) toimintatilakustannukset olivat kohonneet (Järjestöbarometri 2020).

Tilayhteistyö on yhdistysten toimintaedellytysten kannalta merkittävä kuntakumppanuuden muoto. Ilmaiseksi tai edullisesti saadut toimintatilat ovat elintärkeitä yhdistyksille, joista suuri osa toimii erittäin pienin taloudellisin voimavaroin. Toimintatilojen kustannusten kasvu aiheuttaa monille yhdistyksille taloudellisia ongelmia ja voi jopa vaikeuttaa toimintaa ja uhata sen jatkuvuutta.

”Kunta antaa tilat ilmaiseksi, mikä on äärimmäisen tärkeää yhdistyksen toiminnan ja talouden kannalta.”

”Ellei meillä olisi ilmaista tilaa, emme voisi toimia lainkaan.”

”Ilmaiset tilat toiminnan edellytys.”

”Jos tilat tulee maksulliseksi, on toimintaa supistettava. Esim. kursseihin osallistuminen vähenee merkittävästi.”

”Jos tilavuokria peritään, ei ole mahdollista pitää kerhoja.”

”Jos tilavuokra tulisi olisi se toiminnan loppu.”

Yhdistykset, joilla kuntien perimät tilakustannukset ovat kohonneet, ovat joutuneet sopeuttamaan talouttaan. Käytännössä se on merkinnyt jäsenmaksujen ja tapahtumien osallistumismaksujen korottamista ja samalla vaarantanut ihmisten mahdollisuuksia olla mukana yhdistysten toiminnassa. Jotkin yhdistykset ovat joutuneet supistamaan tai lopettamaan osia toiminnastaan taloudellisista syistä.

”Toimitilavuokrat heikentävät yhdistyksen käyttötaloutta.”

”Vuokra on jäsenten toiminnasta pois.”

”Muuhun toimintaan käytettävissä olevat varat vähenevät.”

”Rahaa pitää löytyä vuokrien maksamiseen. Jäsenmaksun korotus.”

”Kuukausikokouksista ja kerhotoiminnasta joudumme perimään osallistumismaksut, jotka pitää periä jäseniltä.”

”Jäseniltä perittävät omavastuut kerhoihin osallistumisesta ovat nousseet.”

”Joudumme käyttämään paljon aikaa ja energiaa talkoisiin yms. Kerätäksemme vuokraan tarvittavan summan.”

”Toimintoja supistettu.”

Kunnat tärkeitä yhteistyö-kumppaneita sosiaali- ja terveysyhdistyksille

Yhdistykset tarjoavat kuntalaisille hyvinvointia ja terveyttä edistävää toimintaa sekä palveluja

SUOMESSA ON NOIN 10 000 SOSIAALI- JA TERVEYSYHDISTYSTÄ

kokoavat noin 1,3 miljoonaa jäsentä

ovat taloudeltaan pieniä, toimivat keskimäärin 6 200 euron vuosibudjetilla

83 % toimii pelkin vapaaehtoisvoimin

Ilmaiset tai edulliset toimintatilat välttämättömiä yhdistyksille

54 %

TOIMII KUNNAN OMISTAMISSA TILOISSA:

36 % maksuttomissa

21 % maksullisissa

"Ellei meillä olisi ilmaista tilaa, emme voisi toimia lainkaan."

"Jos tilavuokra tulisi olisi se toiminnan loppu."

Kasvavat tilakustannukset toiminnan uhka

VUOSINA 2020-2021 JOKA VIIDENNEN YHDISTYKSEN KUSTANNUKSET KASVANEET:

14 % tilamaksut kohonneet

5 % ilmaiset tilat muuttuneet maksullisiksi

"Vuokra on jäsenten toiminnasta pois."

"Muuhun toimintaan käytettävissä olevat varat vähenevät."

Kuntien toiminta-avustukset merkittäviä yhdistyksille

53 %

YHDISTYKSISTÄ SAA TOIMINTAANSA AVUSTUSTA KUNNALTA

Myönnetty avustus keskimäärin 700 euroa vuodessa

Kunta-avustusten kehitys yhdistysten huolena

VUOSINA 2020-2021 15 %:LLA TULOT AVUSTUKSISTA SUPISTUNEET:

13 % avustuksen määrä vähentynyt

2 % avustus loppunut kokonaan

Kuntien yhdistyksille esittämät toimintamuotopyynnöt

Yhdistyksiltä tiedusteltiin, ovatko ne saaneet kunnilta kahden viime vuoden aikana pyyntöjä toimintamuodoista, joita yhdistykset toteuttaisivat alueellaan korvauksetta, vastikkeena toiminta-avustukselle tai muuta korvausta vastaan.

Noin joka kuudes (17 %) yhdistys on saanut kunnilta toiveita jonkin toimintamuodon järjestämisestä joko ilmaiseksi tai vastikkeellisesti. Seitsemää prosenttia yhdistyksistä on pyydetty tuottamaan toimintamuotoja ilman korvausta, yhtä suurta osaa toiminta-avustuksen vastikkeeksi ja neljää prosenttia muuta korvausta vastaan. Toimintapyyntöjä saaneiden yhdistysten osuus on edellisvuosiin verrattuna suunnilleen samansuuruinen, eli korona-aika ei näytä lisänneet tai vähentäneen sitä merkittävästi (Järjestöbarometri 2018 ja 2020).

Noin puolet (49 %) kunnilta toimintapyyntöjä saaneista yhdistyksistä on ryhtynyt järjestämään jotain niiltä toivotuista toiminnoista. Se on pienempi osuus kuin kaksi vuotta sitten, jolloin 70 prosenttia kyselyyn vastanneista yhdistyksistä oli vastannut myönteisesti kuntien toimintatoiveisiin (Järjestöbarometri 2020). Tulosta selittää ainakin osittain korona-aika ja sen aiheuttamat rajoitukset, jotka ovat merkinneet monelle yhdistykselle toimintojen supistuksia ja tauolle jättämisiä (katso luku 2.1).

Taulukossa 28 on koottuna esimerkkejä kuntien yhdistyksiltä pyytämistä toimintamuodoista.

TAULUKKO 28.

Esimerkkejä yhdistysten kuntien pyynnöstä kahden viime vuoden aikana tarjoamista toimintamuodoista.

Allasjumpparyhmät ja kuntosaliryhmät
Asiointiapu
Askartelukerho
Digineuvonta
Ensiapukoulutuksia
Ikäihmisten ulkoilutusta
Iltaperhekahvila
Kerho- ja kotouttamistoimintaa
Kunnan keskuskeittiön hävikkiruuan jakelua
Kuntosali, kuntotanssit, terveyttä edistäviä luentoja
Kuulolähipalvelua
Neuvontahoitajan apua palliatiivisen & saattohoidon potilaille
Ollaan oltu vapaaehtoisina koronarokotusten ohjaajina rokotuspaikoilla
Maahanmuuttajien perheiden yksittäistä vertaistukea
Senioriliikuntaa, vanhusten ystävä- ja virkistystoimintaa
Terveyden edistämistoimintaa, korona-aikana puhelinapua
Työllistämistä ja valmennuspalveluita
Valmiussuunnittelussa mukana
Vedetään senioreiden kokkikerhoa, ollaan ATK:n tuki henkilöinä, mukana viriketoiminnassa
Virkistys / ulkoilu palveluasuntoon, ystäväpalvelu, digiopastus

3.4 Yhdistysten digitaidot ja digituki

Yhä suurempi osa ihmisten tarvitsemista palveluista (esimerkiksi pankkien ja Kelan palvelut) on muuttunut kasvokkain asiakaspalvelijalta saatavista sähköisesti ja itsenäisesti älylaitteiden avulla käytettäviksi. Myös monet järjestöjen itse tarjoamista palvelu- ja tukimuodoista ovat digitaalisia. Niissä asioiminen vaatii digitaitoja eli kykyä käyttää tarvittavia digilaitteita, -yhteyksiä ja -sovelluksia. Ihmisten digitaidot vaihtelevat paljon ja järjestöjenkin digiosaamisessa on eroja. Kun oma digiosaaminen ei riitä, tarvitaan ulkopuolista apua eli digitukea.

Yhdistysten digiprofiilit ja digitaidot

Yhdistyksiltä kysyttiin itsearviota siitä, millaisia digityövälineiden käyttäjiä ne mielestään ovat. Vastaajia pyydettiin arvioimaan omaa digiprofiiliaan Digi- ja väestötietoviraston (DVV) kehittämän ja käyttämän neliluokkaisen kategorisoinnin mukaan (Digi- ja väestötietovirasto 2022). Sen mukaiset digiprofiilit ovat:

1. **DIGITAITAJA**: Digityövälineet, sovellukset ja alustat logiikoineen ovat tuttuja. Omaamme myös erinomaiset valmiudet uusien työvälineiden haltuunottoon.

2. **KOKEILUNHALUINEN**: Suhtaudumme avoimesti ja kiinnostuksella erilaisiin digityövälineisiin ja sovelluksiin. Kokeilemme rohkeasti, osaamme etsiä neuvoja tai digitukea aina tarvittaessa sekä olemme digikäyttäjänä melko kokenut ja osaava.

3. **HYÖTYÄ ARVOSTAVA**: Ymmärrämme, etteivät digityövälineet ja uudet ratkaisut ole itseisarvo; niiden on oltava hyödyksi ja palveltava tarkoitustaan. Saatamme kokea, että uusiin asioihin ei ehdi aina perehtyä, joten usein paras tie napakkaan täsmätietoon ovat ystävien ja kollegoiden tarinat.

4. **KAUEMPAA KATSELEVA**: Suhtaudumme jatkuvasti muuttuviin digiratkaisuihin ja -palveluihin ehkä hiukan epäillen tai emme vain jaksa kiinnostua niistä. Ymmärrämme kuitenkin, että tietyt perustaidot ja taito pyytää neuvoja tai tukea käyvät jatkuvasti tärkeämmiksi.

Vajaa puolet vastaajista arvioi yhdistyksensä olevan hyötyä arvostava digivälineiden käyttäjä (kuvio 6). Noin kolmasosa (30 %) yhdistyksistä on kokeilunhaluisia ja runsas viidesosa (22 %) kauempaa katselevia. Vain seitsemän prosenttia yhdistyksistä arvioi itsensä digitaitajaksi.

Digiprofiiliarvioissa on jonkin verran eroja toimialoittain sekä yhdistysten koon ja toimintakunnan tyypin mukaan (liite 14). Digitaitajia on hieman muita yleisemmin mielenterveysyhdistyksissä (17 %) ja kokeilunhaluisia digivälineiden käyttäjiä ikääntyneiden yleis-, asumis- ja palveluyhdistyksissä (47 %) sekä potilasyhdistyksissä (42 %). Hyötyä arvostavia on suhteellisesti eniten sijaishuoltoyhdistyksissä (62 %), lastensuojelun yleisyhdistyksissä (57 %) ja päihdeyhdistyksissä (54 %). Kauempaa katseleviksi itsensä tunnistavia yhdistyksiä on suhteellisesti hieman muita enemmän eläkeläisyhdistyksissä (31 %). Myös taloudeltaan ja jäsenmäärältään pienissä, pelkin vapaaehtoisvoimin toimivissa yhdistyksissä ja ydinmaaseudun tai harvaan asutun maaseudun kunnissa on keskimääräistä enemmän kauempaa katselevia digivälineiden

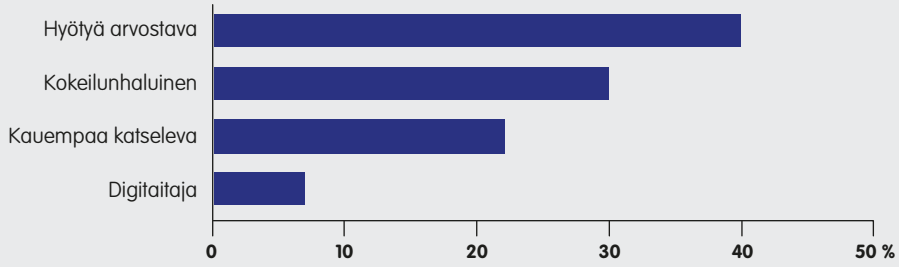

KUVIO 6. Paikallisyhdistysten digiprofiilit.

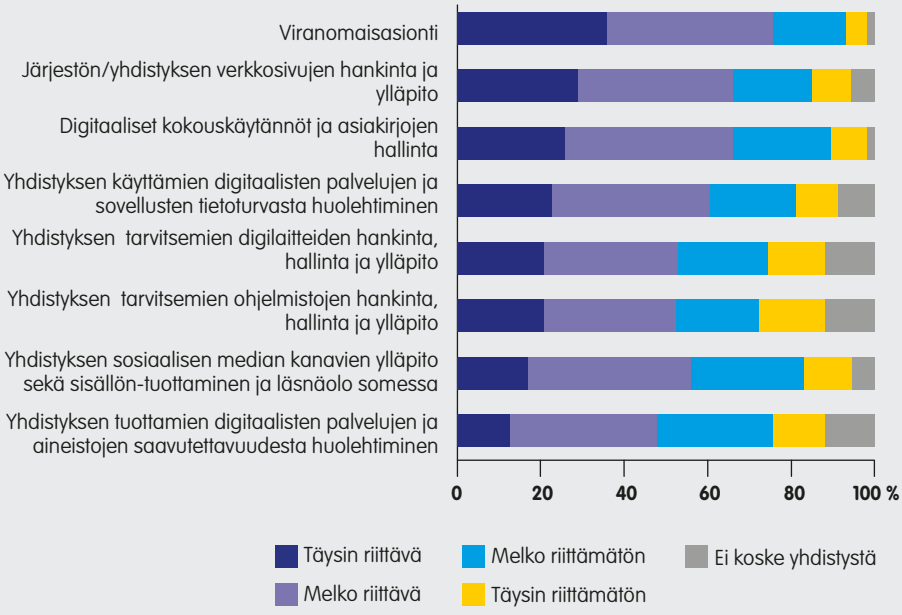

KUVIO 7. Yhdistysten arviot omista digitaidoistaan.

käyttäjiä.

Yhdistyksiltä kysyttiin tarkemmin niiden arvioita omista taidoistaan selviytyä erilaisissa tehtävistä digiympäristössä. Vastausten perusteella yhdistykset ovat digitaidoiltaan varsin kahtiajakautunut joukko: kaikissa kysytyissä tehtävissä vähintään noin puolet pitää taitojaan vähintään melko riittävinä, mutta useimmissa vähintään kolmasosa melko tai täysin riittämättöminä (kuvio 7). Yhdistykset arvioivat myönteisimmin sähköistä viranomaisasiointia, jossa kolme neljästä kokee osaamisensa vähintään melko riittäväksi ja vain noin joka neljäs (23 %) melko tai täysin riittämättömäksi. Kaksi kolmesta (66 %) pitää yhdistyksen verkkosivuihin se-

kä digitaalisiin kokouskäytäntöihin ja asiakirjojen hallintaan liittyviä taitojaan täysin tai melko riittävinä. Selvästi yli puolet yhdistyksistä arvioi myös käyttämiensä digitaalisten palvelujen ja sovellusten tietoturvasta huolehtimiseen (60 %) sekä tarvitsemiensa digilaitteiden hankintaan ja ylläpitoon (60 %) liittyvät taitonsa vähintään melko riittäviksi.

Runsas puolet pitää some-osaamiseensa (56 %) sekä yhdistyksen digilaitteisiin (53 %) ja -ohjelmistoihin (52 %) liittyvää osaamistaan melko tai täysin riittävänä. Kriittisimmin yhdistykset suhtautuvat kykyihinsä huolehtia omien digitaalisten palvelujensa ja aineistojensa saavutettavuudesta, sillä siihen liittyviä taitoja pitää vähintään melko riittävinä vajaa puolet (48 %) ja melko tai täysin riittämättöminä 40 prosenttia vastaajista.

Taloudeltaan suurten ja ammatillisesti toimivien eli henkilökuntaa palkanneiden yhdistysten arviot omasta osaamisestaan ovat kaikkien kysyttyjen digitaitojen kohdalla selvästi paremmat kuin pienillä, pelkin vapaaehtoisvoimin toimivilla yhdistyksillä.

Yhdistysten saama digituki

Noin joka kolmas (30 %) yhdistys ei koe tarvitsevansa toimintaansa varten digitukea (kuvio 8). Runsas kymmenesosa (12 %) yhdistyksistä tarvitsisi digitukea, mutta ei pysty hankkimaan tai saamaan sellaista. Lopuille eli 58 prosentille yhdistyksistä digitukea on tarjolla tarvittaessa.

Yhdistysten yleisin digituen lähde on oma valtakunnallinen järjestö, jolta saa apua runsas neljäsosa (28 %) vastaajista. Lähes yhtä monelle (26 %) antaa digitukea oman järjestön piiri- tai alueorganisaatio. Noin joka kymmenenteen (11 %) yhdistykseen hankitaan tarvittaessa tukea järjestön ulkopuoliselta asiantuntijalta. Viidelle prosentille on tarjolla digitukea muulta alueelliselta tai paikalliselta yhdistykseltä ja neljä prosenttia käyttää eri viranomaisten omissa palveluissaan antamaa tukea.

Valtaosalla (74 %) yhdistyksistä on tiedossa, mistä ne voivat tarvittaessa hakea lisää digitukea.

Yhdistysten tarjoama digituki

Neljä viidestä (80 %) yhdistyksestä kertoo, että niiden jäsenistössä ja/tai kohderyhmässä on digitaitojen puutteita ja niistä johtuvia vaikeuksia käyttää esimerkiksi älypuhelimia, tietokoneita ja niillä hyödynnettäviä sähköisiä palveluja. Yleisimmin puutteet liittyvät siihen, että tarvittavia laitteita ei ole lainkaan tai niitä ei osata käyttää. Digitaitovajeen taustalla voi olla iästä, sairaudesta, vammasta tai kiinnostuksen ja uskalluksen puutteesta johtuvia syitä.

”Ei ole laitetta, taitoja eikä halukkuutta (ikähaarukka 70-95).”

”Ei laitteita, ei nettiä, ei sähköpostia.”

”Edellä mainittujen laitteiden käytössä ongelmia eikä ole kiinnostustakaan. Ei lueta s-postejakaan.”

”Joillakin puutteellinen perusymmärrys älypuhelinten ja erilaisten sovellusten käytöstä, puhumattakaan teams/zoom.”

”Digilaitteiden käyttö kokonaisuudessaan haasteellista kohderyhmälle (kehitysvammaiset)”

”Ikä + vammaisuuden aste -> ei osaa / ei pysty käyttämään laitteita. Kaikilla ei edes ole lukutaitoa.”

”Sekä fyysisiä rajoitteita että psyykkisiä rajoitteita.”

”Ikä, varallisuus, muutoshaluttomuus.”

KUVIO 8. Paikallisyhdistysten saama digituki.

”Laitteita ei ole, kuulo ja näkö on heikkoa -> haittaa käyttöä, laitteita ei haluta hankkia.”

Noin joka kolmas (30 %) yhdistys tarjoaa digitukea – joko omalle jäsenistölleen (20 %) tai jäsenyydestä riippumatta yhdistyksen kohderyhmälle ja muille tukea tarvitseville (10 %). Jäsenistölleen digitukea tarjoavia on hieman muita yleisemmin eläkeläisyhdistyksissä (35 %) ja mielenterveysyhdistyksissä (25 %) (taulukko 29). Jäsenyydestä riippumatta tukea tarjoavia on muita suhteellisesti enemmän eläkeläisyhdistyksissä (47 %) ja työttömien yhdistyksissä (44 %).

Taloudeltaan suurimmissa ja henkilöstöä palkanneissa yhdistyksissä digituen antaminen sitä tarvitseville jäsenyydestä riippumatta on selvästi yleisempää kuin pienissä vapaaehtoisvoimin toimivissa yhdistyksissä (liite 15).

Yhdistykset tarjoavat digitukea monille haavoittuvassa asemassa ja erityisessä elämäntilanteessa oleville ihmisryhmille kuten pitkäaikaissairaat, omaishoitajat, vammaiset, ikääntyneet, työttömät sekä päihde- ja mielenterveyskuntoutujat.

Yhdistysten tarjoaman digituen yleisin sisältö on laitetuki. Tukea tarjoavista yhdistyksistä lähes kaksi kolmasosaa (71 %) antaa tukea tietokoneiden ja älypuhelinten käytössä ja niihin liittyvissä ongelmatilanteissa (kuvio 9). Noin puolet tarjoaa tukea ja ohjausta erilaisten ohjelmien käytössä (52 %) ja sähköisten palvelujen käytössä (52 %). Kolmasosan digituki koskee sähköisten palvelujen tietoturva-asioita.

Yhdistysten yleisin digituen tarjoamistapa on kasvokkain annettava neuvonta. Joka neljännessä (23 %) digitukea tarjoavista yhdistyksistä sitä annetaan säännöllisesti ja lähes kolmessa neljästä (71 %) satunnaisesti (kuvio 10). Puhelimitse tukea tarjoaa säännöllisesti 16 prosenttia ja satunnaisesti 63 prosenttia. Sähköpostitse välitettävä tuki on säännöllistä 13 prosentissa ja satunnaista 55 prosentissa digitukea tarjoavista yhdistyksistä. Joka kymmenes yhdistys järjestää digitaitoja käsitteleviä koulutustilaisuuksia säännöllisesti ja 61

TAULUKKO 29.

Yhdistysten tarjoama digituki.

Toimiala*	Tarjoaako digitukea			
	Kyllä, jäsenistölle	Kyllä, jäsenyydestä riippumatta	Ei	
	%	%	%	n
Kansanterveysyhdistykset				
yleis- ja monialayhdistykset	15	9	75	98
potilasyhdistykset	12	3	85	205
mielenterveysyhdistykset	25	31	44	32
työttömien yhdistykset	11	44	44	9
Lastensuojeluyhdistykset				
lastensuojelun yleisyhdistykset	-	2	98	50
sijaishuoltoyhdistykset	8	-	92	13
Ikääntyneiden yhdistykset				
ikääntyneiden yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	10	29	61	69
eläkeläisyhdistykset	35	47	58	304
Vammaisyhdistykset				
invalidiyhdistykset	16	11	73	44
aistivammayhdistykset	13	13	75	24
kehitysvammayhdistykset	15	4	81	26
Päihdeyhdistykset				
päihdeyhdistykset	13	19	68	31
Kaikki yhdistykset	20	10	70	914

* Tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia yhdistyksiä on kysymykseen vastanneissa alle yhdeksän. Kaikki yhdistykset -rivillä ne on laskettu mukaan.

prosenttia satunnaisesti. Digiteemaa käsitteleviä oppimateriaaleja tuottaa tai tarjoaa vähintään satunnaisesti noin joka kolmas (31 %) ja chat-kanavan kautta annettavia palveluja 15 prosenttia yhdistyksistä.

Koska palkattua henkilöstöä on vain murto-osassa yhdistyksistä, digituen antajia ovat yleisimmin vapaaehtoiset. Noin kolmessa neljästä digitukea tarjoavasta yhdistyksestä vapaaehtoistoimijat jakavat digiosaamistaan sitä tarvitseville (kuvio 11). Joka neljännessä (23 %) digitukea antavassa yhdistyksessä sen palkattu työntekijä toimii digitukihenkilönä ja yhtä monessa tehtävään hankitaan ulkopuolelta asiantuntija tai kouluttaja. Runsaassa kymmenesosassa (12 %) yhdistyksistä valtakunnallisen järjestön työntekijä tarjoaa digitukea.

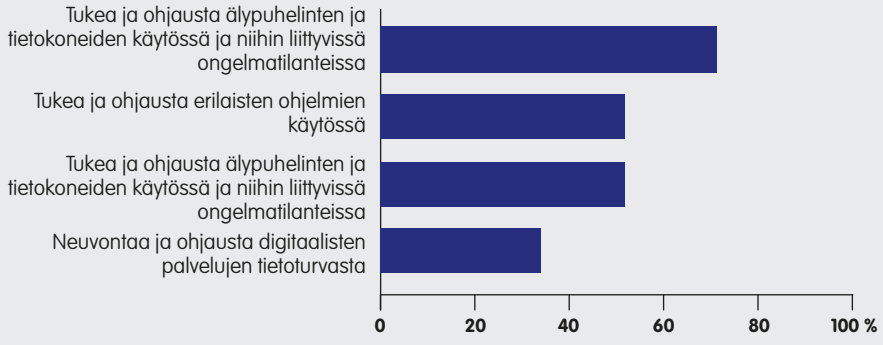

KUVIO 9. Paikallisyhdistysten tarjoaman digituen sisällöt (% digitukea antavista yhdistyksistä).

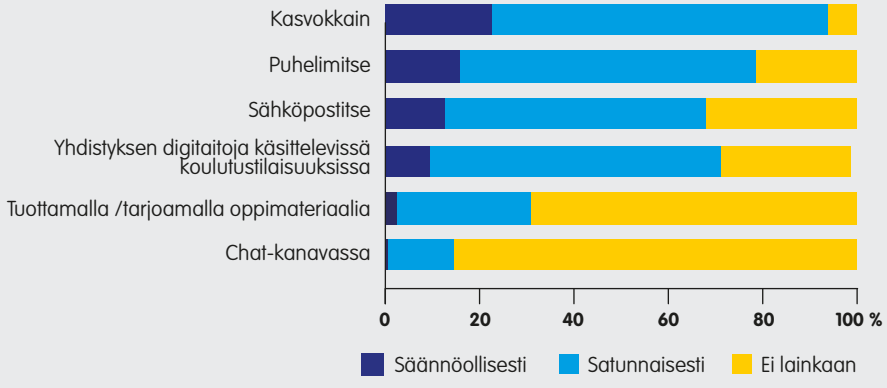

KUVIO 10. Yhdistysten tavat tarjota digitukea (% digitukea antavista yhdistyksistä).

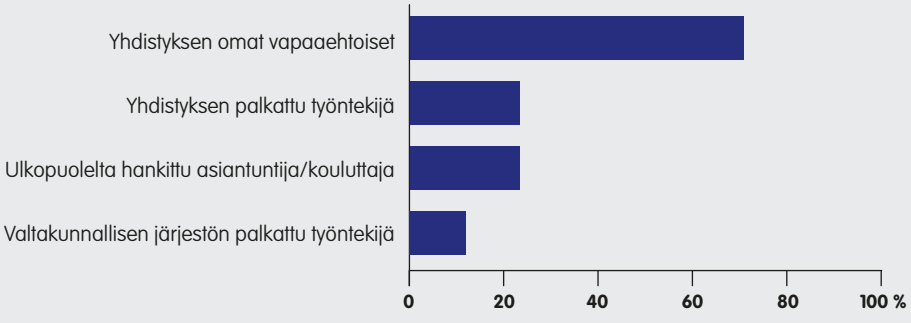

KUVIO 11. Paikallisyhdistysten tarjoaman digituen antajat (% digitukea antavista yhdistyksistä).

2800

uutta sosiaali- ja terveysyhdistystä vuosina 2005–2021

3.5 Sosiaali- ja terveysyhdistysten rekisteröinnit ja purkautumiset

Järjestöbarometrissa on tarkasteltu järjestökenttää ja siinä tapahtuvia muutoksia seuraamalla vuodesta 2005 alkaen sosiaali- ja terveysyhdistysten vuosittaisia rekisteröintejä ja purkautumisia. Suomessa on vuosina 2005–2021 rekisteröity yhteensä noin 36 000 uutta eri alojen yhdistystä, joista 2 834 eli noin kahdeksan prosenttia on sosiaali- ja terveysyhdistyksiä. Joka viikko on syntynyt keskimäärin 41 uutta yhdistystä, joista yli kolme on sosiaali- ja terveysyhdistyksiä.

Vuosina 2005–2021 on purkautunut yhteensä 1 584 alan yhdistystä. Näin ollen 17 viime vuoden aikana uusia sosiaali- ja terveysyhdistyksiä on rekisteröity 1 250 enemmän kuin vanhoja on purettu.

Vuosina 2020–2021 rekisteröidyt yhdistykset

Yhdistysrekisterin mukaan vuosina 2018–2021 Suomessa rekisteröitiin 4 178 uutta eri alojen yhdistystä. Niistä 334 eli noin yhdeksän prosenttia on sosiaali- ja terveysyhdistyksiä.

Uusien eri alojen yhdistysten rekisteröinnit lisääntyivät edellisestä kaksivuotistarkastelusta (Järjestöbarometri 2020) noin kolmella ja puolella sadalla ja uusien sosiaali- ja terveysyhdistysten rekisteröintien määrä 65:lla. Niiden suhteellinen osuus (9 %) on hieman pitkän aikavälin keskiarvoa suurempi, sillä kaikista 1900-luvun rekisteröinneistä sosiaali- ja terveysyhdistysten osuus oli kuusi prosenttia (Siisiäinen 2002). Vuosina 2005–2021 rekisteröintien määrä on vaihdellut 111:sta 204:een (kuvio 12) ollen keskimäärin 167.

Vuonna 2020 Suomessa rekisteröitiin 131 ja vuonna 2021 yhteensä 203 uutta sosiaali- ja terveysalan yhdistystä. Vuosi 2020 on koko tarkastellun ajanjakson toinen, jonka aikana alan yhdistyksiä purkautui enemmän kuin uusia rekisteröitiin (kuvio 12). Edellisen kerran vastaava tilanne oli vuonna 2019. Tämä selittyy pitkälti viime sotiin liittyvien yhdistysten (esimerkiksi sotainvalidien, -veteraanien, -orpojen ja -leskien yhdistysten) purkautumisten lisääntymisellä edellisvuosiin verrattuna. Vuonna 2021 uusien yhdistysten rekisteröintejä oli taas enemmän kuin purkautumisia.

Vuosina 2020–2021 rekisteröidyistä sosiaali- ja terveysyhdistyksistä yli puolet (63 %) on kansanterveysyhdistyksiä (kuvio 13). Lastensuojeluyhdistyksiä on noin viidesosa (19 %), ikääntyneiden yhdistyksiä kymmenesosa (9 %) ja nuorisokasvatusyhdistyksiä ja päihdeyhdistyksiä ja ikääntyneiden yhdistyksiä neljä. prosenttia. Vammaisyhdistysten osuus uusista rekisteröinneistä on yksi prosentti.

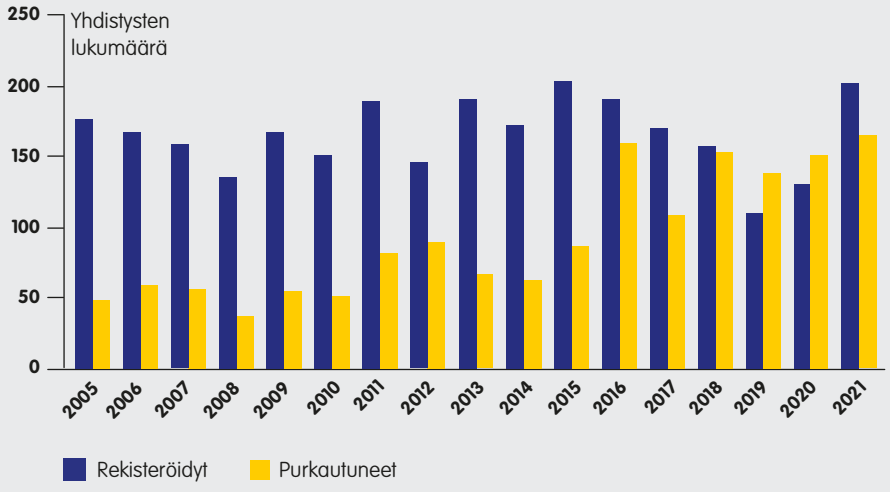

KUVIO 12. Vuosina 2005–2021 rekisteröidyt (yhteensä 2 834) ja purkautuneet (yhteensä 1 584) sosiaali- ja terveysyhdistykset.

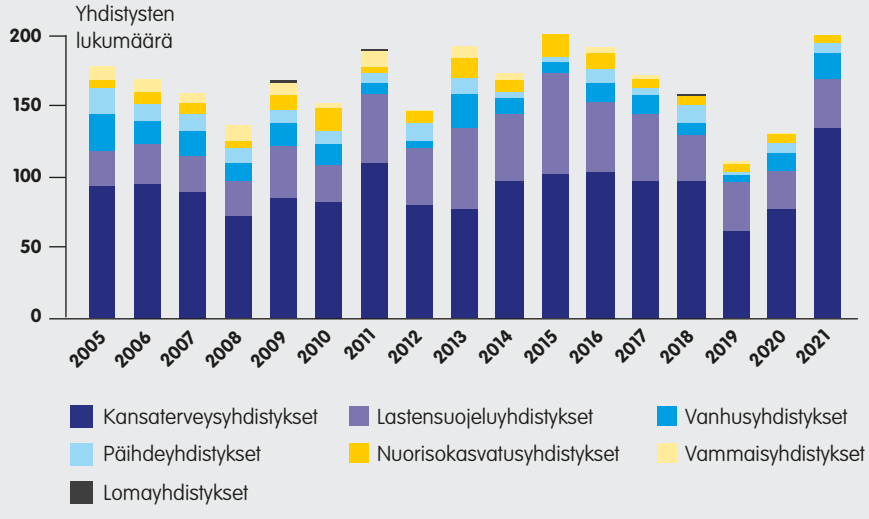

KUVIO 13. Vuosina 2005–2021 rekisteröidyt sosiaali- ja terveysyhdistykset toimialoittain.

TAULUKKO 30.

Vuosina 2020–2021 rekisteröidyt sosiaali- ja terveysyhdistykset toimialoittain.

Toimiala/toimialan alaluokka	n	%
Kansanterveysyhdistykset		
yleis- ja monialayhdistykset	4	1
potilasyhdistykset	35	11
kuntoutus- ja hoitopalveluyhdistykset	9	3
mielenterveysyhdistykset	7	2
työttömien yhdistykset/työllisyyttä edistävät yhdistykset	21	6
muut terveyteen ja hyvinvointiin liittyvät yhdistykset	135	40
Lastensuojeluyhdistykset		
lasten ja nuorten kurssi- ja leiritoimintayhdistykset	1	0
muut lastensuojeluyhdistykset	61	18
Ikääntyneiden yhdistykset		
ikääntyneiden yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	14	4
eläkeläisyhdistykset	17	5
Vammaisyhdistykset		
aistivammayhdistykset	1	0
muut vammaisyhdistykset	1	0
Nuorisokasvatusyhdistykset		
nuorisokasvatusyhdistykset	14	4
Päihdeyhdistykset		
päihdeyhdistykset	14	4
Yhteensä	334	100

Tarkempia toimialaluokkia tarkastellen uusien sosiaali- ja terveysyhdistyksien lukumäärältään suurimman ryhmän muodostavat kansanterveysyhdistyksiin kuuluvat ”muut terveyteen ja hyvinvointiin liittyvät yhdistykset”[1] (taulukko 30). Niitä on 40 prosenttia kaikista vuosina 2020–2021 rekisteröidyistä alan yhdistyksistä. Toiseksi suurin ryhmä on "muut lastensuojeluyhdistykset”, johon kuuluvia yhdistyksiä on lähes viidesosa (18 %). Enemmistö niistä on päiväkotien tuki- ja vanhempainyhdistyksiä.

Potilasyhdistyksiä on noin kymmenesosa (11 %) ja työttömien yhdistyksiä tai muita työllisyyttä edistäviä yhdistyksiä yhteensä kuusi prosenttia. Muiden toimialojen osuus vaihtelee alle prosentista viiteen prosenttiin.

1 Luokituksessa käytetyn toimialamallin periaatteena on yhdistysten jaottelu pääasiassa sen mukaan, mille ihmisryhmälle niiden toiminta on suunnattu. Nykyään luokituksen heikkoutena on se, että huomattava osa uusista yhdistyksistä suuntaa toimintansa yhtä ihmisryhmää laajemmalle väestölle tai muulla kuin luokitusrungossa käytetyllä logiikalla rajatulle joukolle ihmisiä. Siksi moni uusista yhdistyksistä tulee luokitelluksi ”muut terveyteen ja hyvinvointiin liittyvät yhdistykset” -luokkaan.

Esimerkkejä uusista potilasyhdistyksistä ovat kaksi reumayhdistystä, yksittäiset aivovamma- ja sydänyhdistykset, Covid-yhdistys, fruktoosi-intolerantikoiden yhdistys sekä asbestialtistuksesta, CRPS-kipuoireyhtymästä, skolioosista, työuupumuksesta ja Waldenströmin taudista kärsivien yhdistykset. Uudet kuntoutus- ja hoitopalveluyhdistykset pyrkivät edistämään muun muassa eläinavusteisia terveys- ja hoivapalveluja sekä sepsiksen diagnosointia ja hoitoa.

Uusien ”muuhun terveyteen ja hyvinvointiin liittyvien yhdistysten” tarkoituksena on esimerkiksi tarjota palveluohjausta, järjestää kohtaamispaikkatoimintaa, edistää maahanmuuttajien kotoutumista, välittää ruoka-apua ja ehkäistä syrjäytymistä.

Esimerkkejä uusista lastensuojeluyhdistyksistä ovat 16 päivähoidon tai varhaiskasvatuksen vanhempain yhdistystä, neljä yhden vanhemman perheiden tai yksin- ja yhteishuoltajien yhdistystä, sijaissisarusten yhdistys, vähävaraisten ja kriisejä kohdanneiden lapsiperheiden tukiyhdistykset sekä muut lasten, äitien ja perheiden hyvinvointia eri tavoin tukemaan pyrkivät yhdistykset.

Vuosina 2018–2019 rekisteröityjä uusia ikääntyneiden yhdistyksiä ovat 17 eläkeläisyhdistystä, kaksi palvelukeskuksen vapaaehtois- ja tukiyhdistystä, kyläavustajayhdistys ja vieraskielisten ikääntyvien yhdistys.

Uusia nuorisokasvatusyhdistyksiä on rekisteröity muun muassa tarjoamaan nuorille kohtaamispaikkoja, yksilö- ja ryhmävalmennusta ja palveluohjausta tai tukemaan erityisesti maahanmuuttajanuoria. Esimerkkejä uusista päihdeyhdistyksistä ovat kolme A-kiltayhdistystä ja raittiusyhdistystä sekä Kris- ja Sininauhayhdistykset.

Vuosina 2020–2021 purkautuneet yhdistykset

Yhdistysrekisterin mukaan vuosina 2020–2021 Suomessa purkautui yhteensä 2 360 yhdistystä. Se on 174 enemmän kuin edellisessä kaksivuotistarkastelussa eli vuosina 2018–2019 (Järjestöbarometri 2020). Yhdistysten nimien perusteella tehdyn arvion mukaan niistä 318 eli 13 prosenttia on sosiaali- ja terveysyhdistyksiä. Purkautumisia oli nyt 15 enemmän kuin vuosina 2018–2019 (emt.).

Vuonna 2020 purkautui 152 ja vuonna 2021 yhteensä 166 alan yhdistystä, mikä on tähänastisista luvuista korkein. Vuosina 2005–2021 purkautumisten määrä on vaihdellut 38:sta 166:een (kuvio 14) ollen keskimäärin 93. Viime vuosien aiempaa suurempia lukuja selittää viime sotiin liittyvien yhdistysten purkautumisten lisääntyminen. Yhteensä 73 yhdistystä eli lähes neljäsosa (23 %) vuosina 2020–2021 purkautuneista sosiaali- ja terveysyhdistyksistä on sotainvalidi- tai sotaveteraaniyhdistyksiä. Vammaisyhdistyksiin lukeutuvia sotainvalidiyhdistyksiä on 11 prosenttia ja ikääntyneiden yhdistyksiin kuuluvia veteraaniyhdistyksiä 12 prosenttia (taulukko 31).

Purkautuneista sosiaali- ja terveysyhdistyksistä vajaa kolmasosa (30 %) on kansanterveysyhdistyksiä ja yli neljäsosa (28 %) ikääntyneiden yhdistyksiä. Vammaisyhdistysten osuus on noin viidesosa (19 %) ja lastensuojeluyhdistysten 16 prosenttia. Päihdeyhdistyksiä on viisi prosenttia, lomayhdistyksiä kaksi prosenttia ja nuorisokasvatusyhdistyksiä yksi prosentti purkautuneista.

Purkautuneiden kansanterveysyhdistysten suurin ryhmä on potilasyhdistykset (10 %) (taulukko 31). Niitä ovat esimerkiksi kolme diabetesyhdistystä, reumayhdistystä ja sydänyhdistystä sekä kaksi atopiayhdistystä, luustoyhdistystä ja psoriasisyhdistystä.

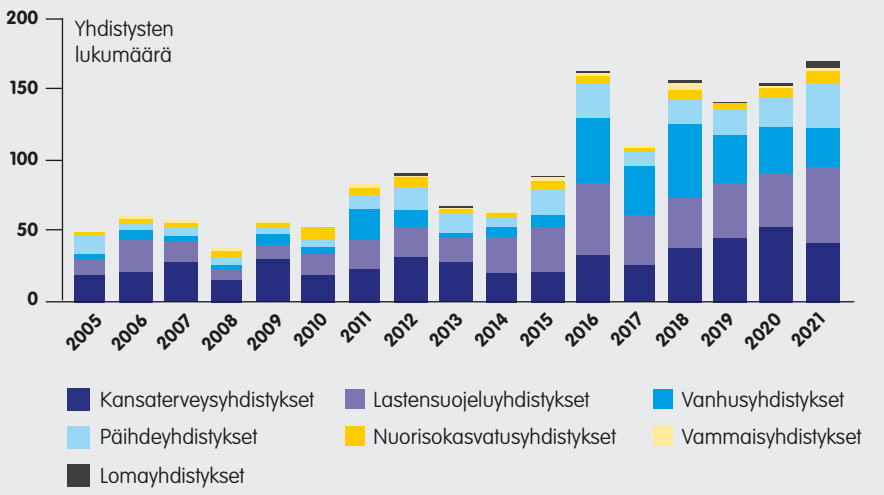

KUVIO 14. Vuosina 2005–2021 purkautuneet sosiaali- ja terveysyhdistykset toimialoittain.

Lakanneiden lastensuojeluyhdistysten enemmistö on niin sanottuja muita lastensuojeluyhdistyksiä (14 %), joiden suurin ryhmä koostuu päiväkotien vanhempainyhdistyksistä.

Ikääntyneiden yhdistysten suurin osa muodostuu viime sotiin liittyvistä veteraaniyhdistyksistä (12 %) ja eläkeläisyhdistyksistä (11 %). Purkautuneiden vammaisyhdistysten selvästi suurin ryhmä on sotainvalidiyhdistykset (11 %).

TAULUKKO 31.

Vuosina 2020–2021 purkautuneet sosiaali- ja terveysyhdistykset toimialoittain.

Toimiala/toimialan alaluokka	n	%
Kansanterveysyhdistykset		
yleis- ja monialayhdistykset	1	0
potilasyhdistykset	31	10
kuntoutus- ja hoitopalveluyhdistykset	11	4
mielenterveysyhdistykset	9	3
työttömien yhdistykset/työllisyyttä edistävät yhdistykset	8	3
muut terveyteen ja hyvinvointiin liittyvät yhdistykset	35	11
Lastensuojeluyhdistykset		
lastensuojelun yleisyhdistykset	5	2
sijaishuoltoyhdistykset	3	1
muut lastensuojeluyhdistykset	43	14
Ikääntyneiden yhdistykset		
ikääntyneiden yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	16	5
eläkeläisyhdistykset	34	11
veteraaniyhdistykset	38	12
Vammaisyhdistykset		
sotainvalidiyhdistykset	35	11
muut invalidiyhdistykset	6	2
aistivammayhdistykset	7	2
kehitysvammayhdistykset	9	3
muut vammaisyhdistykset	2	1
Nuorisokasvatusyhdistykset		
nuorisokasvatusyhdistykset	3	1
Lomayhdistykset		
lomayhdistykset	3	1
Päihdeyhdistykset		
päihdeyhdistykset	16	5
Yhteensä	318	100

Yhdistys tarjoaa vertaistukea, tietoa ja toimintamahdollisuuksia

”HARVINAISIA SAIRAUKSIA on noin 8 000. Niistä suuri osa on ultraharvinaisia eli sairaus on enintään yhdellä ihmisellä 50 000:sta. Joitain sairauksia on yhdellä viidestä miljoonasta eli potilaalla ei ole lainkaan kohtalotovereita koko maassa.

Eri järjestöissä tehdään hyvää työtä harvinaisten sairauksien parissa. Potilaiden joukossa on kuitenkin pieni porukka, joita yhdistää se, ettei muilla ole samaa diagnoosia. Kenenkään kanssa ei pysty keskustelemaan kokemuksista eikä kysymään, miten toisella hoidot tai toipuminen on mennyt. Kuitenkin tiedämme, kuinka tärkeää aito vertaistuki on.

Huomasimme pienellä porukalla ultraharvinaisia, että meillä on yhteisiä kokemuksia hoitoyksinäisyydestä. Suurin osa lääkäreistä ei tunne sairauttamme eikä vertaistukea antavia some-ryhmiä tai vertaistapaamisia ole.

Ihmiset ovat tottuneet siihen, että Suomessa on hyvä terveydenhuolto: Jos tulee jokin vaiva, menet lääkäriin, se diagnosoidaan ja hoidetaan. Kun sitten kärsiikin jopa vakavista oireista, mutta lääkärit eivät tiedä, mistä on kyse, ollaan perimmäisten kysymysten äärellä: Miten pääsen tästä eteenpäin, kun kukaan ei tiedä, mitä sairaudelleni pitäisi tehdä. Nämä rankat ja jopa traumaattiset kokemukset yhdistävät meitä.

Yhdistyksen ”äiti” on Satu Salonen. Kun tapasimme, minun oli helppo allekirjoittaa hänen kokemuksensa yksinäisyyden tunteesta. Vaikka sairaus on eri, ultraharvinaisuuden kokemukset yhdistävät.

Kun perustimme yhdistystä, ajattelimme, että yksittäinen ihminen ei pysty tekemään ultraharvinaisten tilannetta tunnetuksi esimerkiksi mediassa tai vaikuttamaan vaikkapa lainsäädäntöön. Yhdistys mahdollistaa ultraharvinaisten puolesta puhumisen.

Toinen tärkeä toimintamuoto on tiedon ja vertaisten etsiminen sekä verkostoituminen näissä asioissa. Yhdessä toimimalla ollaan tehokkaampia kuin kukaan olisi yksin ja yhdistyksenä toimiminen helpottaa tätä.

Kun yhdistys perustettiin, kävi ilmi, että myös suuremmissa potilasjärjestöissä oli mietitty erittäin harvinaisiin poti-

laisiin liittyvää problematiikkaa. Tarve yhdistykselle oli suuri ja meitä alettiin kutsua mukaan kaikenlaiseen yhteistyöhön. Yhteistyö eri toimijoiden kanssa onkin pienelle yhdistykselle olennaista.

Olemme jäsenenä sekä Harvinaiset-verkostossa, joka on harvinaistyötä tekevien sosiaali- ja terveysjärjestöjen verkosto, että harvinaisten sairauksien ja vammojen potilasyhdistysten kattojärjestössä Harso ry:ssä. Lisäksi teemme yhteistyötä muun muassa yliopistosairaaloiden harvinaisten sairauksien yksiköiden sekä OLKAn kanssa, joka on koordinoitua järjestö- ja vapaaehtoistoimintaa sairaalassa.

Kun ultraharvinainen potilas tai hänen läheisensä ottaa meihin yhteyttä, tarkistamme ensin, onko tietoa ja tukea hänelle jo saatavissa jostain järjestöstä. Jos on, ohjaamme eteenpäin. Toki osa ihmisistä päätyy myös jäseneksi sekä meille että johonkin isompaan järjestöön, mutta me emme vie jäseniä muilta.

Ultraharvinaisiin liitytään, kun diagnoosikohtaista tietoa ja vertaisia ei löydy muualta. Olemme ns. viimeinen turvaverkko. Välillä lääkärit ja hoitajatkin kysyvät, mistä löytyisi tukea jollekin ultraharvinaiselle. Meidän ansiostamme he eivät joudu jättämään potilasta tyhjän päälle.

Jäseniä on noin 170, vaikka ultraharvinaisia sairauksia sairastavia on paljon enemmän. Mukana on kaikenikäisiä ihmisiä kaikkialta Suomesta.

Toimimme kokonaan vapaaehtoisvoimin. Resurssit ovat minimaalisia. Ainoat tulomme ovat jäsenmaksut ja satunnaiset lahjoitukset, joilla katetaan netti- ja muut pakolliset kulut. Mistään yhdistyksessä tehtävästä työstä tai toiminnasta ei makseta palkkaa tai palkkioita.

Resursseja ei ole esimerkiksi laajamittaiseen markkinointiin. Toisaalta emme myöskään välttämättä pystyisi käsittelemään runsaita jäsenhakemuksia, koska uusien jäsenten kanssa on oltava aikaa keskustella.

Haimme kerran pientä avustussummaa, onnistumatta, koska emme kyenneet perehtymään hakuun kunnolla. Lisäksi, jos olisimme saaneet rahaa, se olisi tarkoittanut raportointivastuuta ja lisää hallinnollista työtä. Kun yhdistys on toiminut jo viisi vuotta, olisi toki eduksi, jos palkattu henkilö voisi hoitaa perustehtäviä edes osa-aikaisesti.

Meillä on satunnaisesti jäsentapaamisia ja verkossa jäsenfoorumi, jolla keskustellaan ultraharvinaisuutta koskevista teemoista. Ennen koronaa järjestettiin vuosittain vähintään yksi sekä potilaille että terveydenhuollon ammattilaisille suunnattu seminaari, aina yhteistyössä jonkin suuremman toimijan, kuten Invalidiliiton tai Neuroliiton kanssa. Tätä jatketaan tulevaisuudessa. Näissä yhteistyöprojekteissa me tuomme mukaan ultraharvinaisuuden asiantuntemuksen.

Melkein kaikkia ultraharvinaisia yhdistää pitkä polku lääkäriltä ja osastolta toiselle ennen kuin sairaus tunnistetaan. Diagnoosin saaminen kestää keskimäärin viisi vuotta. Mitä myöhäisemmällä iällä ja moninaisemmalla oirekuvalla sairaus iskee, sitä hankalampaa se on yleensä tunnistaa.

Näille sairauksille ei ole Käypä hoito -suosituksia, hyvä jos edes kansainvälisiä konsensus-suosituksia. Ja kun vakiintuneet hoitokäytännöt puuttuvat, epävarmuuden kanssa joudutaan taistelemaan usein pitkään vielä diagnoosin löytymisen jälkeen.

Yleensä terveydenhuollosta kerrotaan sairauden perusasiat potilaalle, mutta usein ultraharvinaisen on pakko ryhtyä myös itse opiskelemaan aihetta. Siinä olemme pystyneet auttamaan, että olemme ohjanneet ihmisiä luotettaville tietolähteille ja jonkin verran olemme myös suomentaneet aineistoja ihmisten käyttöön.”

MARI KIURU
puheenjohtaja, Suomen Ultraharvinaiset ry

Vihreän Veräjä tukee sote-järjestöjen itsenäistä luontolähtöistä toimintaa.

3

Valtakunnalliset järjestöt

4 Valtakunnalliset järjestöt

Ilmastonmuutostoimet ovat osa sosiaali- ja terveysjärjestöjen arkea. Käytännössä kaikilla on käytössään ilmastonmuutosta ehkäiseviä toimia ja noin joka kolmannella niitä ohjaa järjestöjen strategiaan tehty kirjaus. Järjestöt arvioivat oman digiosaamisensa varsin hyväksi. Ne ovat merkittäviä digitaitojen välittäjiä, sillä yli puolet valtakunnallisista järjestöistä tarjoaa digitukea sitä tarvitseville ihmisille.

TÄSSÄ LUVUSSA TARKASTELLAAN valtakunnallisten sosiaali- ja terveysjärjestöjen toimintaa Järjestöbarometrin kyselyllä järjestöjohtajilta alkuvuodesta 2022 kerätyn aineiston perusteella. Henkilöstöä koskevien lukujen lähteenä on käytetty myös STEAn avustamiltaan järjestöiltä kokoamia toimintatietoja.

Luvun aluksi tarkastellaan järjestöjen toiminnan ajankohtaistilannetta, toiminnan muutosarvioita sekä huolen- ja tyytyväisyydenaiheita. Toiminnan resursseista käsitellään palkattua henkilöstöä ja sen määrän muutoksia. Seuraavaksi luodaan katsaus palvelutoiminnan ajankohtaiseen tilanteeseen ja järjestöjen ilmastonmuutostoimiin. Luvun lopuksi tarkastellaan järjestöjen digitaitoja ja digitukea. Järjestöjen rahoitusta ja taloustilannetta tarkastellaan erikseen luvussa neljä.

4.1 Toiminnan ajankohtaistilanne

Järjestöjen muutostilanne

Järjestöjohtajia pyydettiin arvioimaan oman järjestönsä muutostilannetta vuoden 2022 alussa. Hieman yli puolet vastaajista (57 %) piti järjestössään käynnissä olevaa muutosta voimakkaana. Vajaa kolmasosa (30 %) arvioi muutoksen kohtalaiseksi ja 13 prosenttia korkeintaan vähäiseksi (taulukko 32). Keskimääräistä hieman enemmän muutostilannetta voimakkaana pitäviä oli kansanterveysjärjestöissä (61 %) ja päihdejärjestöissä (60 %). Taloudeltaan eri kokoisten järjestöjen muutosarvioiden välillä ei ole tilastollisesti merkitseviä eroja.

TAULUKKO 32.

Valtakunnallisissa järjestöissä käynnissä olevan muutoksen voimakkuus tammi-helmikuussa 2022.

Toimiala*	Voimakas muutos	Kohtalainen muutos	Ei muutosta/ vähäinen muutos	
	%	%	%	n
Kansanterveysjärjestöt	61	26	13	54
Päihdejärjestöt	60	20	20	10
Vammaisjärjestöt	56	38	6	16
Ikääntyneiden järjestöt	54	38	8	13
Lastensuojelujärjestöt	40	40	20	15
Kaikki järjestöt	57	30	13	114

* Toimialoittaisesta tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia järjestöjä on kysymykseen vastanneissa alle kymmenen. Kaikki järjestöt -rivillä ne on laskettu mukaan.

Järjestöjen arvioita niiden toiminnan muutostilanteesta on kerätty vuodesta 2006 lähtien. Näkemykset muutoksen voimakkuudesta ovat vaihdelleet jonkin verran vuosittain, mutta selvää trendiä ei ole havaittavissa (kuvio 15). Kaikkina tarkasteluajanjakson vuosina vähintään puolet järjestöjohtajista on pitänyt käynnissä olevaa muutosta voimakkaana.

Enimmillään muutoksen on arvioinut olevan voimakas lähes kolme neljäsosaa (73 %) vastaajista (vuonna 2011). Pienimmillään oman järjestönsä muutostilanteen voimakkaaksi arvioivien osuus on ollut vuonna 2009 (51 %) ja vuoden 2020 alussa (52 %). Vuodesta 2020 vuoteen 2022 muutosta voimakkaana pitävien osuus on kasvanut viisi prosenttiyksikköä.

Runsas kolmasosa (37 %) järjestöjohtajista kertoi tammi-helmikuussa 2022 järjestönsä toiminnan olevan laajentumassa (taulukko 33). Lähes joka toisella (47 %) järjestöllä toiminta on pysymässä ennallaan ja 16 prosentilla supistumassa. Hieman muita yleisemmin toiminta on laajentumassa päihdejärjestöissä (44 %) ja kansanterveysjärjestöissä (43 %). Taloudeltaan eri kokoisten järjestöjen välillä ei ole tilastollisesti merkitseviä eroja.

Kuvioon 16 on koottu järjestöjohtajien arviot toiminnan laajuuden muutoksista vuosina 2006–2022. Sen mukaan toimintaa laajentavien järjestöjen osuus väheni suoraviivaisesti vuodesta 2006 vuoteen 2010, jonka jälkeen ei ole ollut havaittavissa mitään selvää kehitystrendiä.

Suurimmillaan toimintaansa laajentavien järjestöjen osuus oli vuonna 2014 (54 %) ja pienimmillään vuonna 2010 (28 %). Vuoden 2022 alun tilanne on lähes identtinen kahden vuoden takaisen kanssa.

Järjestöjen laajentumista kuvaavat esimerkiksi uusien toimintojen käynnistäminen tai entisten kysynnän ja volyymin kasvu. Osalla järjestöistä sitä selittää jäsenten tai asiakkaiden määrän lisääntyminen ja osalla avustusten tai muun rahoituksen myönteinen kehitys.

”Laajennumme varsin nopeasti toisaalta palvelujen kasvun vuoksi, toisaalta oman strategiamme (laajempi fyysinen läsnäolo Suomessa ja Euroopassa) kautta.”

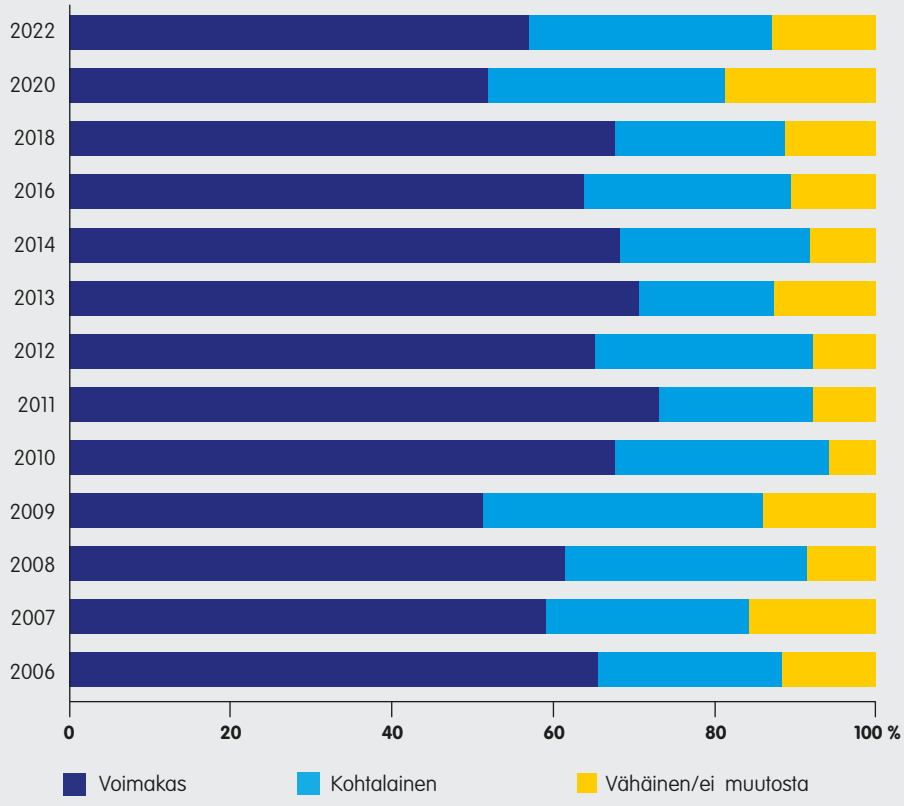

KUVIO 15. Valtakunnallisten järjestöjen muutostilanne vuosina 2006–2022.

TAULUKKO 33.

Valtakunnallisissa järjestöissä käynnissä olevan muutoksen suunta tammi-helmikuussa 2022.

Toimiala*	Laajentaminen	Pysyminen ennallaan	Supistaminen	
	%	%	%	n
Päihdejärjestöt	44	56	-	9
Kansanterveysjärjestöt	43	39	18	54
Lastensuojelujärjestöt	40	53	7	15
Ikääntyneiden järjestöt	27	55	18	11
Vammaisjärjestöt	25	63	11	16
Kaikki järjestöt	37	47	16	110

* Toimialoittaisesta tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia järjestöjä on kysymykseen vastanneissa alle kymmenen. Kaikki järjestöt -rivillä ne on laskettu mukaan.

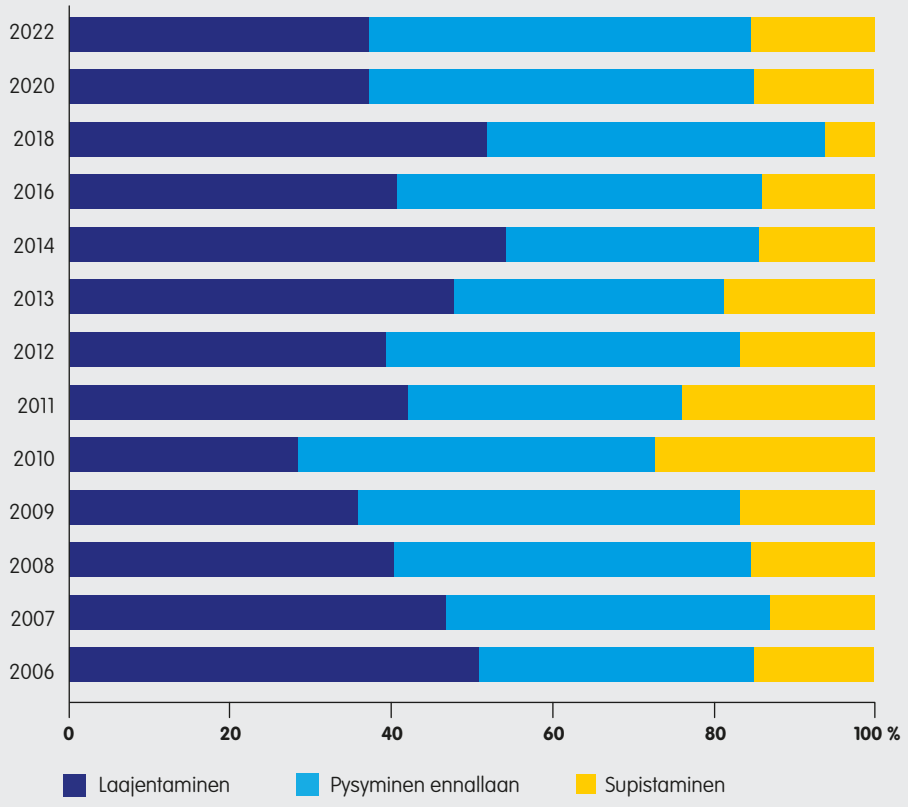

KUVIO 16. Valtakunnallisten järjestöjen toiminnan muutosuunnat vuosina 2006–2022.

”Laajennamme matalan kynnyksen aukioloa ja avaamme uuden asumisyhteisön.”

”Olemme laajentaneet toimintaamme paljon ja saaneet paljon uutta näkyvyyttä. Olemme luoneet paljon uusia yhteistyökontakteja. Lisäksi olemme aloittaneet järjestömme tähän mennessä suurimman hankkeen.”

”Olemme pystyneet lisäämään palvelujemme ja toimintojemme saavutettavuutta monin tavoin: aukioloaikojen laajentuminen ilta- ja viikonloppuaikoihin [...], uusia jäsenjärjestöjä, jotka tuovat lisää valtakunnallista ulottuvuutta on liittynyt mukaan.”

”Olemme kehittäneet varainhankintaamme ja pystymme sen avulla lisäämään toiminnan volyymiä keskeisillä strategia-alueilla.”

”Olemme saaneet lisärahoitusta STEA:lta huomattavasti kahden viime vuoden aikana. Lisäresurssi on mahdollistanut ja mahdollistaa myös vuonna 2022 uudet toiminnot kohderyhmällemme.”

Järjestöjen toiminnan supistumisen yleisin syy on rahoituksen niukkuus ja siitä johtuvat talouden kiristystoimet sekä henkilöstöresurssien riittämättömyys. Myös korona-aika on pakottanut monet järjestöt leikkaamaan toimintaansa. Osalla järjestöistä supistumista selittää yksittäisten toimintojen lopettaminen tai hankkeiden päättyminen.

”Stea-rahoitus näyttää vähenevän ja sen myötä vähenee ainakin yksi työntekijä [...].”

”Kolmannes henkilöstöstä poistuu ja rahoitus putoaa puoleen kolmen vuoden takaisesta.”

”Osa toiminnoista on lopetettu ja joitakin pitää lopettaa lisää.”

”Yhteistoimintaneuvotteluja, toiminta-avustusten merkittävää vähentymistä ja toimitilojen karsimista.”

”Korona-aika toi mukanaan rahoitusvajeen, joka on vaikuttanut voimakkaasti järjestön toimintoihin. Henkilökuntaa on jouduttu irtisanomaan ja tehtävistä on täytynyt selviytyä aiempaa pienemmällä henkilöstöresurssilla. Tämän myötä järjestön toimintaa ja sen suuntaa on mietitty aiempaa tarkemmin.”

”STEA:n avustusten merkittävä väheneminen on aiheuttanut toiminnan supistamista ja pohdintaa siitä, jatkuuko toiminta. Järjestössä on jouduttu vähentämään henkilöresursseja.”

”Hankerahoituksen päättyessä ja muut Stea-rahoituksen pysyessä aiemmalla tasolla, toiminta supistuu tältä osin, vaikka toiminnan laajentamispainetta on kohderyhmän suunnalta.”

”Jäsenmäärä laskenut koronapandemian vuoksi, kun toiminta yhdistyksissä on ollut pysähdyksissä. Järjestön palveluliiketoiminta [...] ollut koronarajoitusten vuoksi pitkään suljettuna vuonna 2021 mistä aiheutunut taloudellisia tappioita ja olemme joutuneet supistamaan toimintaa [...].”

Osassa järjestöistä on samaan aikaan käynnissä muutoksia eri suuntiin: toimintoja lopetetaan ja käynnistetään esimerkiksi rahoitusten päättyessä ja uusien alkaessa.

”Vanhoja toimintoja lakkaa rahoituksen puutteen vuoksi, uusia alkaa uusien rahoitusten vuoksi.”

”Taloudellisista syistä perustoiminnasta joudutaan supistamaan. Sen sijaan hanketoiminta laajenee vuonna 2022 [...].”

Järjestöiltä tiedusteltiin, ovatko ne tulevaan sote-uudistukseen vastatakseen suunnittelemassa tai jo toteuttaneet alueellista toimintaansa koskevia muutoksia. Runsas kolmasosa (37 %) järjestöistä on suunnitellut ja noin kymmenesosa (11 %) toteuttanut muutoksia aluetoimintaansa.

Järjestöjen jo toteuttamia toimia ovat olleet esimerkiksi aluetoiminnan käynnistäminen, laajentaminen tai uudelleenorganisointi, paikallisten ja alueellisten jäsenyhdistysten tuen vahvistaminen sekä yhteistyön tiivistäminen alueilla.

”Oma valtakunnallinen aluetoiminta vuodesta 2020”

”Olemme viime vuosina aloittaneet toimintaa uusilla alueilla.”

”Olemme nimenneet piireihin ns. hyvinvointialuevastaavat, joita tuemme mm. vaikuttamistyössä.”

”Laajempi maakunnallinen läsnäoloverkosto niillä alueilla, joissa olemme jo läsnä, yhteistyörakenteiden vahvistaminen alueellisesti siellä missä oma verkosto vielä pieni.”

”Olemme jo vahvistaneet keskusjärjestöjen tukea jäsenjärjestöille mm. vaikuttamistyössä, käynnissä on perusrahoituksellamme toteutettava sisäinen kehittämisprojekti asiassa.”

”Alueella toimiville jäsenjärjestöille eväitä toimia omalla alueellaan.”

”Olemme lisänneet mm. kuntakontakteja ja käynnistäneet paikallisia ja alueellisia yhteistyöhankkeita.”

Huolen ja tyytyväisyyden aiheet

Vastaajia pyydettiin arvioimaan, mistä he ovat järjestönsä johtajana vastaushetkellä vuoden 2022 alussa huolestuneimpia ja mihin he ovat tyytyväisimpiä. Yleisimmin järjestöjen huolet liittyvät toimintaedellytyksiin nyt ja jatkossa. Järjestöjen rahoitus ja sen tulevaisuus herättää vastaajissa epävarmuutta. Rahoituksen ohella henkilöstöresurssien riittävyys ja nykyisen henkilöstön jaksaminen on monen järjestön huolenaihe. Myös sote-uudistukseen liittyvät asiat herättävät huolta: esimerkiksi miten järjestöjen palvelutuotannon ja hyte-toiminnan käy tai miten järjestöjen kohderyhmien ja vaikeimmassa asemassa olevien palvelujen turvaamisessa onnistutaan. Koronan pitkäaikaisvaikutukset ihmisiin ja paikallisyhdistysten toimintaan ovat osalla vastaajista huolena.

”Avustusten pienenemisestä, pandemiatilanteen pitkittymisestä ja paikallisyhdistysten tilanteesta.”

”Järjestöjen rahoituksen ja toiminnan turvaamisesta tulevaisuudessa.”

”Pidemmällä aikavälillä järjestörahoituksen vakaudesta, siis vuodesta 2024 alkaen, johon jo nyt joutuu alkaa varautumaan. Millainen rahoitusmalli järjestörahoitukseen syntyy, on valtava huolenaihe.”

”Käynnissä on isoja muutosprosesseja, jotka vaikuttavat järjestöjen taloudellisiin toimintaedellytyksiin useaa kautta. Samaan aikaan järjestöjen valtionavustusjärjestelmää uudistetaan ja myös kunta-avustuksiin liittyy isoa epävarmuutta sote-uudistuksen myötä.”

”Ammattitaitoisen henkilöstön rekrytointi erityisesti palveluyksiköihin […], henkilöstön jaksaminen yleensä ja koronatilanteessa erityisesti.”

”Henkilökunnan ja vapaaehtoisten jaksamisesta jatkuvien muutosten keskellä.”

”Järjestöjen palvelutuotannon mahdollisuudet sote-uudistuksessa.”

”Poikkeuksellisen vaikeassa elämäntilanteessa olevien ihmisten asemaan sote-uudistuksessa: miten heidän monialaiset tarpeensa huomioidaan priorisointikilpailussa.”

”Ennen kaikkea siitä kuinka hyvin kohderyhmämme […] saavat tarvitsemiaan palveluita, ja miten yhteistyö järjestöjen kanssa tullaan järjestämään uusilla hyvinvointialueilla.”

”Sosiaali- ja terveydenhuollon kokonaisuudistuksen vaikutuksista pitkäaikaissairaiden ihmisten elämään ja arjen sujumiseen. Hyvinvointialueiden organisoituminen ja terveydenhuollon voimavarojen priorisointi huolettavat myös. Käynnissä on historiallisen suuret muutokset, joilla on vaikutusta kaikkien elämään ja ehkä suurimmat

vaikutukset onnistuessaan/epäonnistuessaan haavoittuvimmassa asemassa oleviin ihmisiin."

"Koronan pitkän ajan vaikutuksista kansalaisten yhteisöllisyyteen ja jaksamiseen."

"Henkilöstön ja asiakkaiden jaksamisesta korona-aikana."

Järjestöissä ollaan tyytyväisiä yleisimmin niiden henkilöstöön. Palkatun henkilöstön, vapaaehtoisten sekä luottamushenkilöiden osaaminen, motivaatio ja sitoutuneisuus herättää vastaajissa kiitollisuutta. Osa järjestöistä on tyytyväisiä rahoitustilanteeseensa, osa toimintansa tuloksiin ja onnistumisiin. Myös toimivat yhteistyöverkostot nähdään tyytyväisyyden aiheena. Koronan tuomista haasteista selviäminen on joillakin järjestöillä erityinen ja ajankohtainen syy tyytyväisyyteen.

"Osaava, innostunut ja kehittämishakuinen henkilöstö."

"Sitoutuneista ja motivoituneista työntekijöistä ja vapaaehtoisista, joita tulee poikkeustilanteesta huolimatta mukaan toimintaan jatkuvasti."

"Hyvään ilmapiiriin ja korkeaan työtyytyväisyyteen huolimatta kuormittavasta korona-ajasta – pystyimme sopeuttamaan toimintaa asiakasnäkökulma edellä ja tukemaan työntekijöitä. Työyhteisön resilienssi on korkea."

"Nykyisiin resursseihin, hyvään työilmapiiriin, kasvavaan organisaatioon."

"Järjestöalan työpaikkojen vetovoimaisuudesta ja siitä, ettei innostunutta, motivoitunutta ja osaavaa henkilöstöä ole vaikea saada näissäkään lähitulevaisuuden epävarmoissa rahoitusnäkymissä."

"Vaikuttamistoimintamme tuloksellisuus on parantunut selvästi viime vuosina, kun olemme siihen panostaneet. Myös toiminnan digitalisoimisessa olemme ottaneet hienoja harppauksia."

"Keskusjärjestöjen hyvään yhteistyöhön ja kollegiaaliseen tukeen."

"Joustavuudella olemme pärjänneet ja digiloikka on ollut hurja."

"Korona opetti selviämään ja osoitti, että meillä on vielä enemmän järjestössä voimaa ja taitoa muokkautua, kun mitä osasimme odottaa. Ja olemme pitäneet aina itseämme muuntautumiskykyisenä ja ajassa kehittyvänä järjestönä."

"Pandemia-aika on lisännyt yhteydenpitoa ja tapaamisia, kun on oivallettu digitaalisten välineiden käytön helppous. Tuntuu myös siltä, että yhteistyö järjestöjen välillä on aktiivisempaa ja kannustavaa."

"Sote-alan järjestökentän yhteistyöhön ja yhteen hiileen puhaltamisen voimaan."

"Olemme selvinneet pandemiavuosista irtisanomatta ja lomauttamatta henkilöstöä. Pystyimme myös nopeasti muuttamaan toimintatapojamme ja palvelemaan kohderyhmäämme myös terveysturvallisesti."

4.2 Henkilöstöresurssit

Palkatun henkilöstön määrä

Järjestöbarometrin perusjoukon 205 valtakunnallisesta sosiaali- ja terveysjärjestöstä 195:n henkilöstömäärätiedot sisältyvät STEAn avustamiltaan järjestöiltä keräämiin vuoden 2020 toimintatietoihin. Näissä 195 järjestössä oli vuonna 2020 palkattua henkilöstöä yhteensä yli 23 000 henkilötyövuoden verran. Keskimäärin (mediaani) yhdessä järjestössä oli henkilöstöä kymmenen henkilötyövuoden verran. Keskimääräinen henkilötyövuosien määrä on muita suurempi vammaisjärjestöissä (21 henkilötyövuotta) (taulukko 34).

Kymmenen henkilötyövuoden raja jakaa järjestöt kahteen lähes samansuuruiseen joukkoon: 48 prosentilla henkilötyövuosia oli enintään kymmenen ja 52 prosentilla 11 tai enemmän. Joka viidennellä (21 %) järjestöllä oli palkattua henkilöstöä enintään neljän henkilötyövuoden verran ja 15 prosentilla vähintään 50 henkilötyövuoden verran. Vähintään sataan henkilötyövuoteen yltää noin joka kymmenes (9 %) järjestö.

TAULUKKO 34.

Valtakunnallisten järjestöjen henkilöstömäärä (järjestötoiminta) vuonna 2020

Toimiala	Henkilöstöä keskimäärin (mediaani)	n
Vammaisjärjestöt	21	32
Kansanterveysjärjestöt	10	81
Lastensuojelujärjestöt	10	33
Päihdejärjestöt	9	19
Ikääntyneiden järjestöt	9	17
Lomajärjestöt	5	6
Nuorisokasvatusjärjestöt	8	7
Kaikki järjestöt	10	195

Lähde: STEAn avustamiltaan järjestöiltä keräämät toimintatiedot.

Arviot henkilöstömäärän kehityksestä

Edellä kuvatut henkilöstömääräluvut perustuvat STEAn avustamiltaan järjestöiltä keräämiin toimintatietoihin ja seuraavat tiedot puolestaan Järjestöbarometrin kyselyyn osallistuneiden 115 valtakunnallisen järjestön vastauksiin.

Kyselyyn vastanneissa valtakunnallisissa järjestöissä oli vuoden 2022 alussa yhteensä lähes 6 800 työntekijää. Keskimäärin (mediaani) yhdessä järjestössä oli 13 työntekijää.

Järjestöjen vuoden 2022 henkilöstönäkymät olivat varsin myönteiset tammi-helmikuussa. Lähes puolet (49 %) järjestöistä arvioi kokonaishenkilöstömääränsä pysyvän ennallaan ja yli kolmasosa (35 %) kasvavan kuluvan vuoden aikana. Noin joka kuudes (16 %) vastaaja ennakoi järjestönsä henkilöstömäärän pienenevän.

Aikasarjatarkastelusta (kuvio 17, liite 16) on havaittavissa, että järjestöjen arviot ovat muuttuneet vuodesta 2020 hieman kriittisemmiksi: kokonaishenkilöstömäärän supistumista ennakoivia on nyt 14 prosenttiyksikköä enemmän ja sen kasvuun uskovia neljä prosenttiyksikköä vähemmän kuin kaksi vuotta sitten.

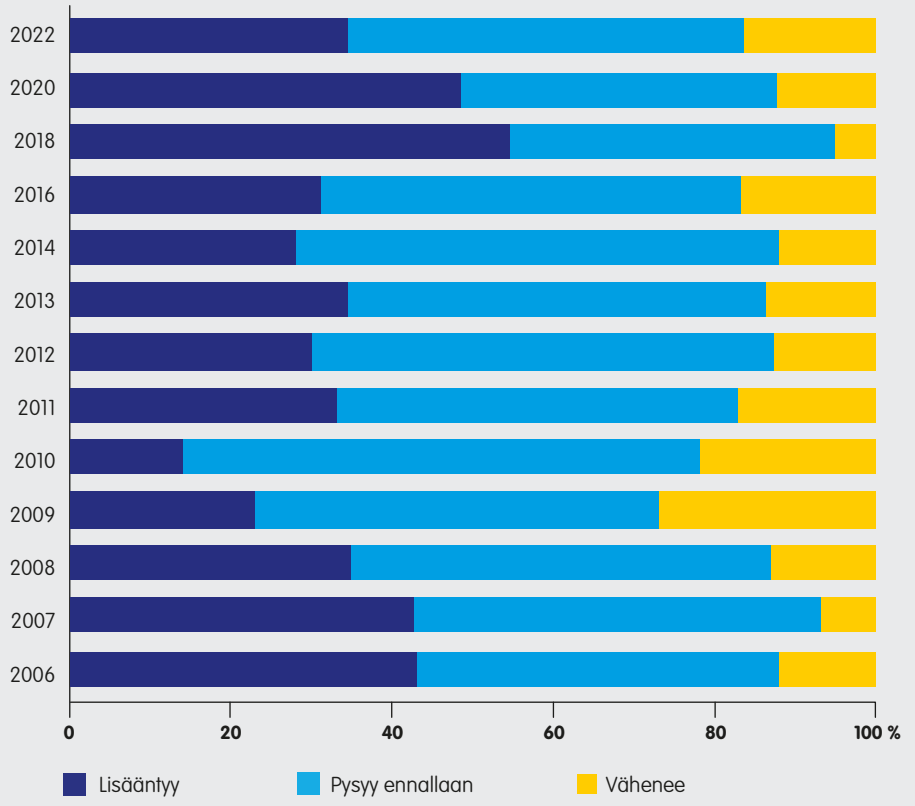

KUVIO 17. Järjestöjen ennakkoarvio kokonaishenkilöstömäärän muutoksesta vuosina 2006–2022.

Erityisesti määräaikaisten työsuhteiden lukumäärän ennakoitiin järjestöissä lisääntyvän vuoden 2022 kuluessa (kuvio 18). Vajaa puolet (41 %) vastaajista arvioi, että määräaikaisiin työsuhteisiin tullaan järjestössä palkkaamaan lisää henkilökuntaa. Vakinaisiin työsuhteisiin arvioi hankkivansa lisää henkilökuntaa nyt 15 prosenttia järjestöistä, mikä on neljä prosenttiyksikköä vähemmän kuin kaksi vuotta sitten (Järjestöbarometri 2020).

Keskustoimiston henkilöstömäärän ennakoi kasvavan noin joka neljäs (24 %) järjestö, mikä on kaksi prosenttiyksikköä vähemmän kuin vuoden 2020 kyselyssä (emt.). Aluetyöntekijöiden määrän järjestössään arvioi lisääntyvän 15 prosenttia vastaajista, mikä on prosenttiyksikön verran vähemmän kuin kaksi vuotta sitten. Työllistämistuilla työllistettyjen määrän kasvuun uskoo 14 prosenttia, mikä myös on prosenttiyksikön vähemmän kuin vuonna 2020. (emt.)

Edellä kuvattu määräaikaisten työsuhteiden lisääntyminen liittyy usein uusiin järjestöissä käynnistymässä oleviin hankkeisiin. Järjestöjen toiminta-avustusten, muun rahoituksen sekä

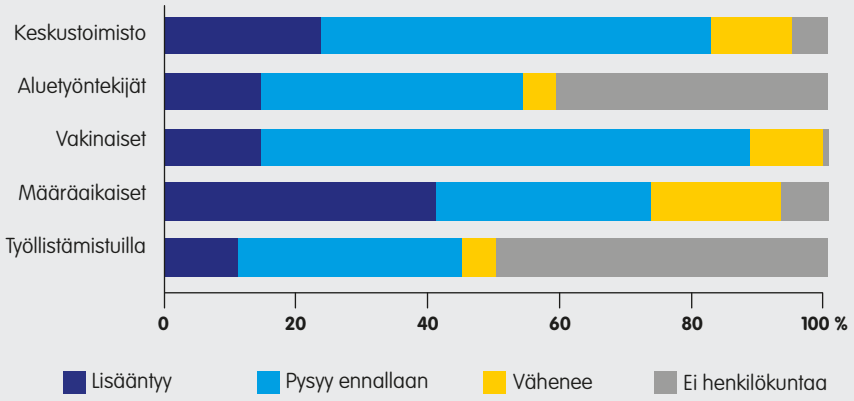

KUVIO 18. Järjestöjen arvio henkilöstömäärän muutoksista vuoden 2022 aikana.

palvelutoiminnan myönteinen kehitys heijastuu myös henkilöstömäärän kasvuna.

”1 henkilön rekrytointi alkamassa uuteen 3-vuotiseen kehittämishankkeeseen.”

”Lisäys johtuu kahdesta uudesta kehittämishankkeesta.”

”Olemme saaneet uusia rahoituksia, jotka käynnistyvät vuonna 2022.”

”STEA-rahoitus mahdollistaa lisähenkilöstön rekrytoimisen.”

”Yleisavustukseen saatu korotus mahdollistaa lisätyötekijän palkkaamisen toistaiseksi voimassa olevaan työsuhteeseen.”

”Jäsenmäärän ja siitä aiheutuvien tuottojen kasvu mahdollistaa henkilöstön määrän lisäämisen.”

Järjestöjen henkilöstömäärien supistukset liittyvät usein hankkeiden ja muiden määräaikaisten toimintojen päättymiseen. Toiminta-avustusten ja muiden rahoitusten väheneminen tai loppuminen kaventaa järjestöjen mahdollisuuksia palkata lisähenkilöstöä tai esimerkiksi työntekijöitä eläkkeelle jäävien tilalle.

”Ak-rahoituksen päättyminen.”

”Vähentynyt rahoitus ja se, ettei ole saatu uusia hankkeita”

”Hankerahoitus päättyy vuonna 2022, emmekä saaneet jatkoa rahoitukselle.”

”Seuraavan viiden vuoden aikana on eläköitymässä vakituisia työntekijöitä. Uusia vakituisia työntekijöitä ei voida palkata kaikkien eläköityvien työntekijöiden tilalle johtuen STEAn rahoituksen vähenemisestä.”

Tammi-helmikuussa 2022 kolme prosenttia vastaajista eli kolme järjestöä arvioi lomauttavansa ja viisi prosenttia eli kuusi järjestöä irtisanovansa henkilöstöä kuluvan vuoden aikana. Lomautuksia ja irtisanomisia ennakoivien järjestöjen osuus on kolme prosenttiyksikköä pienempi kuin kaksi vuotta sitten (Järjestöbarometri 2020). Kyselyyn vastanneiden järjestöjen tälle vuodelle ennakoidut lomautukset koskevat yhteensä yli 50 työntekijää ja irtisanomiset kuutta työntekijää.

Vuoden 2021 aikana lomautuksia toteutettiin 13 prosentissa kyselyyn vastanneista järjestöistä (15 järjestössä) ja irtisanomisia 12 prosentissa (14 järjestössä). Lomautettuja oli järjestöissä yhteensä 176 ja irtisanottuja 26.

4.3 Palvelutuotanto

SOSTEn vuonna 2021 julkaiseman järjestöjen tuottamia sosiaali-, terveys- ja varhaiskasvatuspalveluja käsittelevän selvityksen mukaan Suomessa oli vuonna 2020 yhteensä 869 kyseisten palvelujen järjestömuotoista tuottajaa (Peltosalmi 2020). Sosiaali- ja varhaiskasvatuspalveluissa niitä oli yhteensä 784 (1591 toimintayksikköä) ja terveyspalveluissa 193 (297 toimintayksikköä).

Sosiaalipalveluissa järjestömuotoisia tuottajia oli eniten päivätoiminnassa ja terveyspalveluissa sairaanhoitajan, terveydenhoitajan ja/tai kätilön palveluissa. (emt.)

Palvelutuotannon muutokset

Järjestöiltä tiedusteltiin niissä vuosina 2020–21 tapahtuneista ja vuodelle 2022 ennakoiduista palveluntuotannon muutoksista.

Järjestöjen ilmoittamat muutokset liittyvät yleisimmin palvelumuotojen aloittamisiin ja lopettamisiin. Lähes neljäsosa (23 %) kyselyyn vastanneista järjestöistä oli käynnistänyt vuosien 2020–21 aikana jonkin uuden palvelun ja vajaa kymmenesosa (8 %) suunnittelee sellaisen käynnistämistä vuonna 2022. Uuden palvelun aloittaneita järjestöjä on nyt suunnilleen saman verran kuin kaksi vuotta sitten (Järjestöbarometri 2020). Uusia käynnistettyjä tai suunnitteilla olevia palveluita ovat mm. erilaiset asumis-, koulutus-, kuntoutus-, perhetyö-, neuvonta- ja päihdepalvelut.

Jonkin palvelumuotonsa lopettaneita järjestöjä on 14 prosenttia ja lopettamista suunnittelevia kolme prosenttia kyselyyn vastanneista järjestöistä. Palvelun lopettaneita järjestöjä on nyt kaksi prosenttiyksikköä enemmän kuin vuonna 2020 (Järjestöbarometri 2020). Esimerkkejä järjestöjen lopettamista palveluista ovat koulutus-, neuvonta-, päivätoiminta- ja työllistymispalvelut.

Jonkin palvelunsa on vuosina 2020-21 yhtiöittänyt viisi kyselyyn vastannutta järjestöä (6 %) ja lisäksi sitä on vuoden 2022 aikana suunnittelemassa kuusi järjestöä (7 %). Järjestöt ovat yhtiöittäneet esimerkiksi asiantuntija ja koulutuspalvelujaan.

Yhdessä kyselyyn vastanneista järjestöistä on vuonna 2022 suunnitteilla säätiön perustaminen palvelutoimintaa varten.

Jonkin järjestön tarjoaman palvelumuodon arvioi olevan erityisen suurissa vaikeuksissa vuoden 2020 aikana 16 järjestöä (20 %). Osuus on viisi prosenttiyksikköä suurempi kuin vuonna 2020 (Järjestöbarometri 2020). Erityisiä vaikeuksia ennakoidaan järjestöissä esimerkiksi asumis-, koulutus-, kuntoutus- ja päivätoimintapalveluille.

Järjestöiltä tiedusteltiin vielä, onko niillä toimintayksikköjä, joita ollaan supistamassa, lakkauttamassa tai hakemassa konkurssiin vuoden 2022 aikana taloudellisten vaikeuksien vuoksi. Toimintayksikköjen supistuksia on toteuttamassa neljä järjestöä (5 %) ja suunnittelemassa kymmenen järjestöä (12 %).

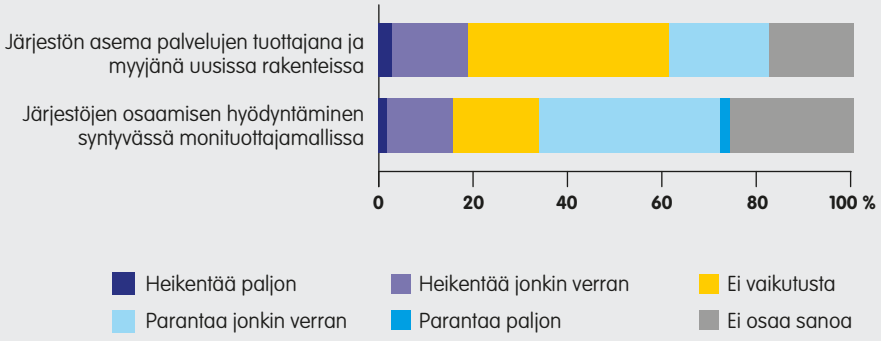

KUVIO 19. Järjestöjen arviot sote-uudistuksen vaikutuksista niiden asemaan palveluntuottajina ja niiden osaamisen hyödyntämiseen monituottajamallissa.

Lakkauttamisia on toteuttamassa yksi järjestö (1 %) ja suunnittelemassa kaksi järjestöä (2 %). Toimintayksikön konkurssiin hakeminen on suunnitteilla yhdessä järjestössä (1 %).

Palveluja tuottavien yksiköiden taloudelliset vaikeudet ovat lisääntyneet hieman kahden vuoden takaisesta, sillä tuolloin mitään kysytyistä toimenpiteistä ei ollut toteutuksen asteella (Järjestöbarometri 2020).

Sote-uudistuksen vaikutukset järjestöjen palvelutuotantoon

Järjestöjä pyydettiin arvioimaan sote-uudistuksen vaikutusta niiden asemaan palvelujen tuottajana ja myyjänä tulevissa uusissa rakenteissa. Järjestöiltä tiedusteltiin myös, miten ne uskovat uudistuksen vaikuttavan järjestöjen osaamisen hyödyntämiseen uudistuksen myötä syntyvässä monituottajamallissa.

Lähes puolet (42 %) järjestöistä uskoo, ettei sote-uudistus tule vaikuttamaan niiden asemaan palveluntuottajina (kuvio 19). Vajaa viidesosa (19 %) näkee asemansa heikentyvän paljon tai jonkin verran ja runsas viidesosa (21 %) parantuvan jonkin verran. Lähes viidesosa (18 %) vastaajista ei osaa arvioida asiaa.

Järjestöjen näkemykset oman osaamisensa hyödyntämisestä tulevassa monituottajamallissa ovat varsin myönteiset. Vajaa puolet (40 %) vastaajista arvioi järjestöjen osaamisen hyödyntämisen parantuvan ja noin joka viides (18 %) pysyvän ennallaan. Vain noin joka kuudes (16 %) epäilee sen heikentyvän ja noin joka neljännellä (26 %) ei ollut asiasta ennakkokäsitystä.

4.4 Järjestöjen ilmastonmuutostyö

Ilmastonmuutos on myös sosiaali- ja terveyspoliittinen uhka

Ilmastonmuutos on globaali ongelma, jolla on useita vakavia seurauksia ihmisen hyvinvoinnille ja terveydelle. Ilmastonmuutoksen hillintä ja siihen sopeutuminen ovat koko yhteiskuntaa koskettava haaste, jonka ratkaisuun tarvitaan kaikkia yhteiskunnan toimijoita.

Kansalaisjärjestöt ovat perinteisesti olleet suomalaisessa yhteiskunnassa merkittäviä vaikuttajia, joiden toiminnan merkitys korostuu vaikeina aikoina. On siis luonnollista, että ilmastonmuutos ja ilmastotoimet näkyvät myös sosiaali- ja terveysjärjestöjen toiminnassa.

Vaikka ilmastonmuutosta on perinteisesti käsitelty luonnontieteellisenä ongelmana, ovat sen syyt ja seuraukset tiiviisti yhteydessä esimerkiksi talousjärjestelmään, sosiaalipoliittisiin ilmiöihin sekä ihmisen käyttäytymiseen. Tutkimusta ilmastopolitiikan sekä sosiaali- ja terveyspolitiikan yhdyspinnoista on syntynyt viime vuosina runsaasti ja sitä on tarvittu myös päätöksenteon ja lainvalmistelun tueksi. Ilmastonmuutos vaikuttaa suorasti tai epäsuorasti lähestulkoon kaikkiin politiikan sektoreihin, minkä vuoksi myös ilmastonmuutosten vaikutusten tunnistaminen ja seuranta on tärkeää.

Ilmastonmuutoksen torjunta on terveyden ja hyvinvoinnin edistämistä. Ilmansaasteet, luonnon monimuotoisuus sekä esimerkiksi vesistöjen puhtaus ovat suoraan yhteydessä siihen, miten ihmiset voivat. Vaikka ilmastonmuutoksen aiheuttamien vaikutusten täsmällinen arviointi on vaikeaa, tiedämme, että osa riskeistä on realisoituessaan peruuttamattomia ja arvaamattomia. (Ympäristöministeriö 2021). Esimerkkejä terveyshaitoista ovat helteet, sään ääri-ilmiöt, tulvariskin kasvu ja tartuntatautien lisääntyminen (Meriläinen ym. 2021). Ilmastonmuutoksen eteneminen aiheuttaa myös niin sanottua ilmastoahdistusta, joka on erityisesti nuorten keskuudessa suurta (Hickman ym. 2021, Pihkala 2019). Luonnon monimuotoisuuden vähentyessä esimerkiksi ihmisen vastustuskyky voi heiketä, kun altistus erilaisille mikrobeille vähenee (Aivelo & Lehtimäki 2022). Riskit ovat siis laajoja ja koskettavat suurta osaa väestöstä, erityisesti valmiiksi haavoittuvassa asemassa olevia kuten ikääntyneitä ja perussairaita.

Ilmastonmuutos vaikuttaa myös yhteiskunnan oikeudenmukaisuuteen, ja huonosti valitut toimet voivat johtaa epäoikeudenmukaisuuden kasvuun. Ilmastopolitiikan jakovaikutukset koskettavat monia arkisia asioita, ja vaikuttavat esimerkiksi liikkumiseen, työhön ja asumiseen (Kivimaa ym. 2021). Jos esimerkiksi ilmastopolitiikka nostaa yksityisautoilun kustannuksia tai aiheuttaa työpaikkojen katoamista, herättää se kansalaisissa myös kritiikkiä. Mahdollinen hintojen nousu kohdistuu erityisesti pienituloisiin, joilla ei usein ole mahdollisuutta investoida ekologisempiin tai energiatehokkaampiin ratkaisuihin. Tämä heijastuu myös sosiaalityöhön ja toimeentulon riittävyyteen.

Oikeudenmukaisuuden toteutuminen vaikuttaa laajemmin myös ilmastopolitiikan hyväksyttävyyteen ja legitimiteettiin. Kun politiikan kohteena on esimerkiksi oma toimeentulo, voivat ilmastotoimet herättää vastustusta ja lisätä polarisaatiota. Epäoikeudenmukaiseksi koettu ilmastopolitiikka voi johtaa ilmastonmuutoksen riskien vähättelyyn. Siksi onnistunut ilmastopolitiikka Suomessa edellyttää laajaa tukea ja hyväksyttävyyttä. (Hakala ym. 2021). Ilmastopaneelin raportin (2021) mukaan tärkeä osa oikeudenmukaisuutta liittyy myös sosiokulttuuristen erojen ja haavoittuvuuksien ymmärtämiseen. Sosiaali- ja terveysjärjestöt tavoittavat paljon suomalaisia ja ne edustavat esimerkiksi monia potilasryhmiä. Järjestöillä on paljon potentiaalia erityisesti ilmastopolitiikan hyötyjen korostamisessa julkisessa keskustelussa sekä haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien etujen puolustamisessa.

Muutos ja riskit on tunnistettu hyvin järjestökentällä jo vuoden 2020 Järjestöbarometrissa, ja suurimmalla osalla järjestöistä oli jo ilmastotoimia. Keskeisiä näkökulmia vaikuttamisessa ovat muun muassa ilmastonmuutoksen

sosiaalisten vaikutusten arvioinnin vahvistaminen, ilmastopolitiikan vaikutusten kompensoiminen esimerkiksi pienituloisille sekä järjestöjen rooli sopeutumis- ja varautumistyössä. Ilmastotyö lieneekin tulevaisuudessa yhä suuremmassa roolissa myös sosiaali- ja terveysalalla. Kun ekologisen kestävyyden merkitys sosiaali- ja terveyspolitiikassa kasvaa, vaatii se myös järjestöiltä oman toiminnan tarkastelua ja kehittämistä.

Sosiaali- ja terveysjärjestöjen kentältä löytyy jo monia esimerkkejä ilmastonmuutokseen liittyvästä työstä. Järjestöjen ilmastotyö on sisältänyt muun muassa terveysvaikutuksista tiedottamista, neuvontatyötä sekä koulutusta sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille ilmastoaiheista. Moni järjestö on myös pysähtynyt pohtimaan ja arvioimaan omaa hiilijalanjälkeään ja miten omasta toiminnasta voi kehittää ekologisesti kestävämpää. (Järjestöbarometri 2020.)

Sosiaali- ja terveysjärjestöt tavoittavat jäsenjärjestöjensä kautta reilusti yli miljoona suomalaista ja onkin tärkeää, miten ja kuinka paljon sosiaali- ja terveysjärjestöt puhuvat ilmastonmuutoksesta ja sen torjumisesta. Järjestöt voivat esimerkiksi järjestää ilmastoaiheisia keskustelutilaisuuksia, pohtia ilmastonmuutoksen vaikutuksia omaan toimintaympäristöönsä sekä antaa tukensa kunnianhimoiselle ilmastopolitiikalle. Näitä toimia ja niiden merkitystä korostaa myös SOSTEn teettämä Ilmastonmuutos ja sosiaali- ja terveyssektori -julkaisu (Mayer ym. 2020).

Ilmastomuutoksen ja -politiikan vaikutukset järjestöihin ja niiden kohderyhmiin

Järjestöjohdolta tiedusteltiin arvioita ilmastopolitiikan ja ilmastonmuutoksen vaikutuksista järjestönsä toimintaan ja kohderyhmään. Kantaa avoimeen kysymykseen otti vajaa kaksi kolmesta kyselyyn vastanneesta. Monin paikoin vaikutuksia arvioitiin varsin yleisellä tasolla ja useammin järjestön toimintaan kuin jäsenistöön.

Neljännes vastanneista toi ilmi, että järjestössä on otettu ensiaskeleita ja vielä työstetään sitä, miten ilmastonmuutostyötä sovelletaan oman järjestön toimintaan ja omalle kohderyhmälle. Lisäksi monet totesivat erittelemättä tarkemmin, että ilmastopolitiikka ja ilmastonmuutos vaikuttavat jatkossa järjestön toimintaan.

Noin kuudesosa järjestöjohdosta mainitsi vaikutuksia erityisesti järjestön toimintamuotoihin ja henkilöstön työhön. Tässä viitattiin ennen kaikkea etätyöhön, julkisten liikennevälineiden suosimiseen, paperittomaan toimistoon ja hankintojen kestävyyskriteereihin.

”Asia tulee ennen muuta vastaan sähkö- ja lämmityssopimusten tekemisessä, konttorin ilmastovalinnoissa, muissa hankinnoissa ja mahdollisen varainhoidon ESG-sertifiointeina.”

”Vaikuttaa melko paljon jo viiden vuoden aikajänteellä. Vaikuttaa hyvin paljon uusien toimitilojen suunnitteluun, matkustamiseen, kokousten järjestämiseen, viestinnän painottumiseen digitaaliseksi, etätyön vakiintumiseen päätavaksi työskennellä, digitaalisten palveluiden lisääntymiseen kohderyhmälle jne.”

”Järjestön jäsenille suuntautuvassa toiminnassa ilmastopolitiikan ja -muutoksen vaikutukset näkyvät muun muassa digipalvelujen lisääntymisenä, neuvontana, tiedon välittämisenä sekä järjestöjen palvelutoiminnassa laajalla skaalalla hankinnoista energiankäyttöön.”

”Vaikutukset tulevat kohdentumaan erityisesti konsernitasolla palvelutoimintaan, esimerkiksi rakentamiseen,

asumiseen, energian säästötoimenpiteisiin jne."

Jotkin jo ilmaantuneet vaikutukset järjestön toimintaan ovat myös yllättäneet.

"Ruokakauppojen hävikkitehokkuus vähentää ruoka-apuun tulevaa hävikkiruokaa, mikä vaikeuttaa ruoka-aputyötä."

Järjestöjen toimet toimistoarjessa ovat hyvä tapa selvittää ja saada kokemusta ilmastonmuutoksen hillintään liittyvästä työstä. Vielä keskeisempää olisi hahmottaa ilmastonmuutoksen vaikutuksia järjestön kohderyhmän kannalta. Sosiaali- ja terveysjärjestöjen kohderyhmät vaihtelevat merkittävästi, pienistä erityisryhmistä laajoihin väestönosiin, joten koko väestöä koskevien vaikutusten ohessa on pystyttävä ottamaan huomioon oman kohderyhmän erityispiirteet.

Vastauksissa mainittiin ilmastopolitiikan ja -muutoksen vaikutukset erityisesti lapsiin ja nuoriin, ikääntyneisiin ja haavoittuviin ryhmiin. Vaikutuksina korostuivat ilmastoahdistus, terveyshaasteet, sään ääri-ilmiöiden seuraukset ja taloudelliset ongelmat energian hinnan noustessa ja sopeuttamistoimien edetessä. Järjestöjohto toi myös esille jäsenistönsä vaikeudet siirtyä julkiseen liikenteeseen terveydellisistä tai julkisen liikenteen puuttumisesta johtuvista syistä. Vaikutusten ennakoitiin osuvan kipeästi niihin ihmisryhmiin, jotka elävät jo entuudestaan hyvin niukasti tai joiden voimavarat ovat vähissä kuormittavassa elämäntilanteessa.

"Ilmastonmuutos tulee vaikuttamaan yhteiskuntamme kaikkein haavoittuvimmassa asemassa oleviin voimakkaasti. Esimerkiksi hauraiden vanhusten asuminen ja liikkuminen tulee haasteelliseksi hellejaksojen, tulvien ja myrskyjen aikana."

"Erittäin merkittävästi, sillä työskentelemme kuluttamisen ja rahankäytön rajapinnassa."

"Työttömille ilmastokriisiin varautuminen ja taloudellisten vaihtoehtojen suosiminen tulee olemaan haastavaa. Taloudellisesti heikko tilanne on jo johtanut siihen, kulutetaan säästeliäästi, kierrätetään ja matkustetaan vähemmän yms. Eletään jo ekologisesti pakon edellä. Lisäsäästöt joko eivät kohdistu työttömiin, tai heikentävät entisestään haastavaa tilannetta (esim. säästöt sosiaalituista yms.)."

"Kun itse autottomana liikun ympäri Suomea, olen laittanut merkille, että julkista liikennettä on vähennetty kovin. Hankala sillä on pärjätä suuressa osassa Suomea. Sairastavilla on pakko olla auto, autollinen läheinen tai kuljettava taksilla (joita niitäkin on rajallisesti)."

Järjestöjen ilmastotoimien ohjaus

Valtakunnallisten sote-järjestöjen ilmastonmuutostyötä ohjaa selvästi yleisimmin järjestön strategia ja ilmastonmuutostyö sen painopisteenä (kuvio 20, liite 17). Järjestöistä 36 prosentilla on ilmastotoimista strategian kirjaus jo käytössä ja 14 prosenttia valmisteli tämän sisällön huomioimista strategiassaan.

Muista toimintaa ohjaavista keinoista sovelletaan useimmiten ilmastonäkökulmasta laadittua matkustussääntöä, hankintojen vastuullisuus-, ilmastovaikutus- tai kestävän kehityksen kriteereitä ja YK:n kestävän kehityksen periaatteita. Nämä ohjaustoimet ovat käytössä noin neljäsosalla valtakunnallisista sote-järjestöistä. Lisäksi hankintojen kriteerien pohdinta ilmastonmuutostyön tukemiseksi on ohjaustoimi, jota myös

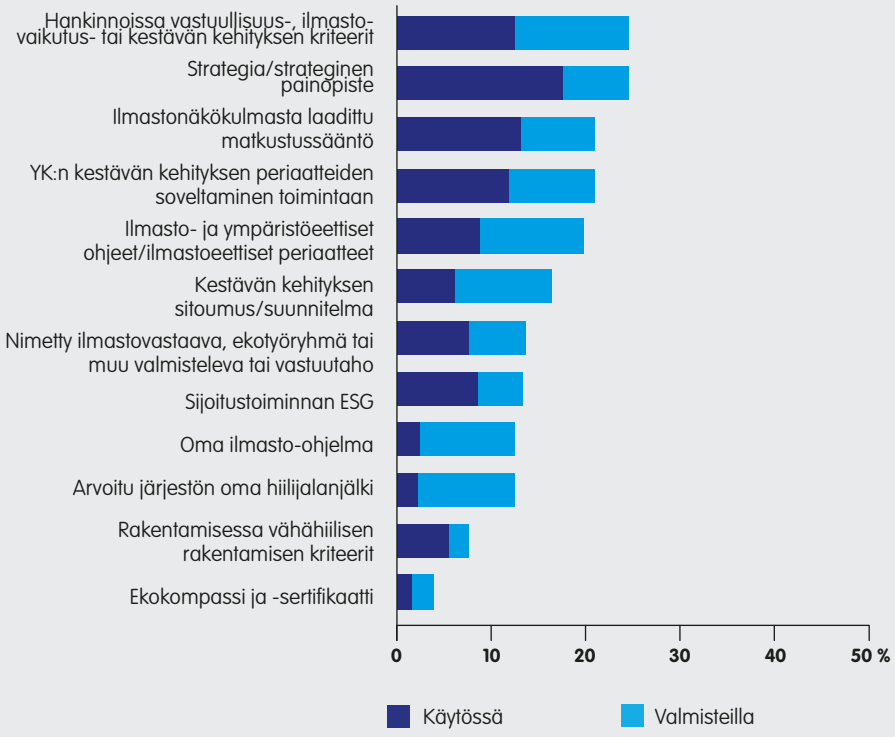

KUVIO 20. Järjestöjen ilmastonmuutostyötä ohjaavat asiat vuonna 2022.

valmisteltiin järjestöissä yleisimmin. Lähes joka neljäs järjestö työsti hankintakriteereitään tästä näkökulmasta.

Noin joka kuudes järjestö (16–18 %) hyödyntää ilmastonmuutostyönsä ohjaamisessa ilmasto- ja ympäristöeettisiä ohjeita tai periaatteita, sijoitustoiminnan ESG:tä tai nimeää vastuutahon tai -henkilön järjestönsä ilmastonmuutostyölle. Hieman yli kymmenesosa (11–13 %) järjestöistä käyttää kestävän kehityksen sitoumusta tai suunnitelmaa tai vähähiilisen rakentamisen kriteereitä rakentamisessaan.

Muita tiedusteltuja ohjauskeinoja, kuten järjestön omaa ilmasto-ohjelmaa, järjestön hiilijalanjäljen arviointia tai ekokompassia ja -sertifikaattia käyttää 4–5 prosenttia valtakunnallisista sote-järjestöistä. Näistä toimista hiilijalanjäljen arviointia ja omaa ilmasto-ohjelmaa valmistelee kuitenkin noin viidesosa järjestöistä. Yhtä tyypillisesti valmistellaan myös ilmasto- ja ympäristöeettisiä ohjeita ja kestävän kehityksen sitoumuksia.

Ilmastokriisi on lapsenoikeuskysymys!

TAULUKKO 35.

Valtakunnalliset järjestöt niiden käytössä ja valmisteilla olevien ilmastonmuutostyötä ohjaavien keinojen mukaan.

	Ei ole uusia ohjauskeinoja valmisteilla	Valmistellaan uusia ohjaustoimia	Yhteensä
Ei ole käytössä ohjauskeinoja	27 %	10 %	37 %
On käytössä ohjauskeinoja	26 %	37 %	63 %
Yhteensä	53 %	47 %	100 %

Järjestöissä valmistaudutaan ottamaan lähitulevaisuudessa käyttöön useita muitakin ilmastonmuutostyön ohjauskeinoja, sillä kaikkia tiedusteltuja ohjauskeinoja on valmisteilla useissa järjestöissä, ekokompassia ja rakentamiskriteereitä lukuun ottamatta vähintään kymmenesosassa järjestöjä.

Tarkastellut ilmastonmuutostoimia ohjaavat keinot kohdentuvat osin järjestön eri toimintamuotoihin, joten järjestöillä on usein käytössään monia ohjauskeinoja. Järjestöt jakautuvat kolmeen lähes yhtä suureen ryhmään käyttämiensä ohjauskeinojen määrän suhteen: 31 prosentilla on 1–2 keinoa ja 32 prosentilla kolme tai useampia ohjauskeinoja. Lopuilla 37 prosentilla ei ole toistaiseksi käytössään mitään tiedustelluista ohjauskeinoista.

Ohjauskeinoja otetaan kuitenkin jatkossa lisää käyttöön. 1–2 keinon käyttöönottoa valmistelee joka kuudes valtakunnallinen sote-järjestö (17 %) ja kolmen tai useamman eri ohjauskeinon käyttöä 30 prosenttia järjestöistä. 53 prosenttia järjestöistä ei valmistellut uusien ohjauskeinojen käyttöönottoa.

Uusien ohjauskeinojen käyttöönottoa suunnitellaan muita selvästi useammin talousarvioltaan suurimmissa, yli viiden miljoonan euron vuosibudjetilla toimivissa järjestöissä. Talousarvioltaan suurimmista järjestöistä 76 prosenttia valmisteli uusia ohjaustoimia, kun tätä pienemmillä vuosibudjeteilla toimivista järjestöistä suunnitelmia oli enintään 40 prosentilla.

Järjestöjen käytössä ja valmistelussa olevia ilmastonmuutostyön ohjauskeinoja verrattiin kokonaisuutena (taulukko 35). Noin neljäsosalla järjestöistä (26 %) on jo käytössään ilmastonmuutostyötä ohjaavia keinoja, eikä näissä järjestöissä valmistella tällä hetkellä uusia ohjauskeinoja. Erityisen aktiivinen osa järjestöistä valmistelee uusia toimia olemassa olevien ohjauskeinojen lisäksi. Yleensä valmistelussa on tällöin yhtä useampia toimia. Näitä järjestöjä on 37 prosenttia.

Joka kymmenes järjestöistä on tilanteessa, jossa ei entuudestaan ole käytössä ilmastonmuutostyötä ohjaavia keinoja, joten niitä valmistellaan parhaillaan. Runsaalla neljänneksellä järjestöistä (27 %) ei ole käytössä ilmastonmuutostyötä ohjaavia keinoja lainkaan, eivätkä nämä järjestöt toistaiseksi valmistelekaan niitä. Näistä järjestöistä kolmannes on potilasjärjestöjä, joka kuudes on päihdejärjestö ja joka kymmenes kansanterveyden yleis- ja monialajärjestö. Avovastauksista ilmeni, että relevantin ilmastonäkökulman hahmottaminen järjestön kohderyhmän ja toiminnan kannalta voi vaatia syvällistä paneutumista. Pienimmissä järjestöissä toivottiinkin valmiita malleja, joita voisi soveltaa omaan toimintaan.

”Alustavaa keskustelua käyty oman toiminta-alueemme näkökulmasta --- ilmastovaikutuksista. Asia ei ole aivan yksinkertainen mm. mittaaminen, vaikka päämäärä on olennainen ja selvä kaikille.”

Taloudellisilta voimavaroiltaan suurimmista järjestöistä lähes kaikki ovat jo ottaneet käyttöön tai vähintään valmistelevat parhaillaan ilmastonmuutostyötä ohjaavia toimia. Järjestöistä, joilla ei ole käytössään eikä valmisteilla ilmastonmuutostoimia ohjaavia keinoja, 69 prosenttia on talousarvion loppusummaltaan 500 000–5 miljoonan euron järjestöjä ja 28 prosenttia toimii alle 500 000 euron budjetilla.

Järjestöjen ilmastotoimet

Vuonna 2020 valtakunnallisilla sosiaali- ja terveysjärjestöillä oli käytössään erityyppisiä toimia ilmastonmuutoksen hillintään ja sen vaikutuksiin sopeutumisessa. Iso osa toimista kohdentui järjestön toimintatapojen uudistamiseen ja toimistotyöhön, harvemmin suoraan jäsenistöön (Järjestöbarometri 2020).

Tällä kertaa järjestöjen ilmastotoimia tiedusteltiin strukturoidulla kysymyspatterilla, jonka 16 vaihtoehdosta useimmat pohjautuvat edellisellä kerralla avovastauksissa kerrottuihin toimintamuotoihin. Toimintamuotojen yleisyyteen vaikuttaa monin paikoin edellisen Järjestöbarometri-kyselyn jälkeen puhjennut koronaepidemia, joka kiihdytti myös järjestöjen verkkopalvelujen ja etätilaisuuksien kehittämistä ja etätyöskentelyn yleistymistä (ks. tarkemmin luku 2.1). Siten näiden toimien käyttöönotto ei perustu yksinomaan tavoitteelliseen ilmastonmuutostyöhön vaan äkilliseen tarpeeseen uudistaa toimintaa kriisitilanteessa.

Osassa järjestöjä ilmastonmuutostoimia oli kuitenkin otettu käyttöön jo ennen korona-aikaa.

”[...] on jo ollut verkossa toimiva järjestö ennen kuin siitä tuli muotia ja matkustussääntö on ollut, että julkista liikennettä käytetään aina kun mahdollista, etätyötäkin tehtiin jo ennen pandemiaa ja tiedotuksessa pyrittiin siirtämään ihmiset käyttämään nettiä. Näitä jatketaan.”

TIEDUSTELLUT ILMASTOTOIMET (LIITE 18) VOI JAKAA KOLMEEN RYHMÄÄN:

1. **TOIMISTON HIILIJALANJÄLJEN VÄHENTÄMINEN** (energian säästötoimet ja uusiutuva energia, kierrätys, paperiton toimisto, ympäristöystävällisyyttä painottavat hankinnat, etätyö, toimistotilan vähentäminen, työsuhde-edut)

2. **TAPAHTUMIA, KOKOUKSIA JA PALVELUITA KOSKEVAT TOIMET** (etäkokoukset, matkojen ekologisuus, kompensaatiomaksut päästöistä ja puunistutus, kasvisruoka järjestön tapahtumissa, ruokahävikin vähentäminen, palveluliiketoiminnan energiahävikkiä hillitsevät hankkeet)

3. **TIEDONVÄLITYSTÄ JA VAIKUTTAMISTA KOSKEVAT TOIMET** (tiedottaminen ja neuvonta, webinaarit ja verkkokurssit, kampanjat ja videot, hankkeet, osana järjestön vaikuttamistyötä)

Toimiston hiilijalanjäljen vähennykseen liittyvät asiat koskevat ainoastaan tai korostuneimmin järjestön työntekijöitä. Tapahtumia, kokouksia ja palveluita koskevat ilmastotoimet vaikuttavat järjestön työntekijöiden ohella myös järjestön luottamushenkilöihin, jäseniin ja kohderyhmään.

Tiedonvälitys ja vaikuttaminen sisältävät ilmastotoimia, jotka voivat tavoittaa jäsenistön ja toiminnan kohderyhmien ohella laajempiakin yleisöjä. Ilmastotoimien ulottaminen järjestön henkilöstöä laajemmalle lisäävät myös

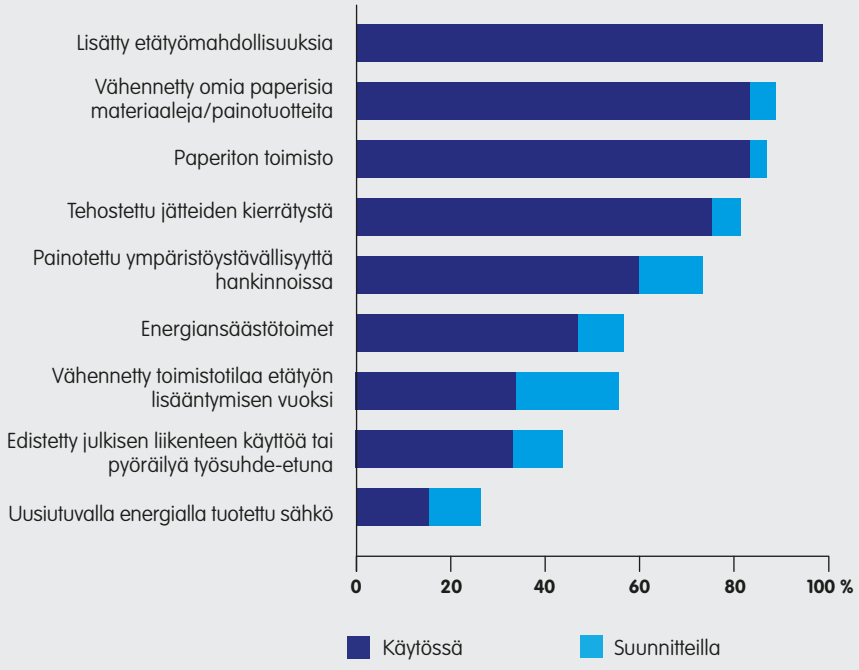

KUVIO 21. Toimiston hiilijalanjälkeä vähentävien ilmastotoimien yleisyys valtakunnallisissa sote-järjestöissä.

toimien haastavuutta. Tuloksekas työ edellyttää ilmastonmuutoksen vaikutusten arviointia oman jäsenistön erityistarpeiden ja -piirteiden pohjalta ja punnitun ja pureskellun tiedon välittämistä taustoiltaan hyvin erilaisille ihmisille, mahdollisesti ensin järjestön omien yhdistysten hallituksille. Totuttujen toimintatapojen muuttaminen voi tuottaa laajemmilla kohderyhmillä myös järjestön henkilökuntaa enemmän muutosvastarintaa.

98 prosentilla valtakunnallisista sote-järjestöistä on käytössään vähintään yksi tiedustelluista ilmastonmuutostoimista. Ilmastotoimet ovat siten järjestöissä tuntuvasti yleisempiä kuin vuoden 2020 alussa, jolloin niistä kertoi 68 prosenttia vastaajista (Järjestöbarometri 2020). Valtakunnallisilla sote-järjestöillä on käytössä keskimäärin (mediaani) yhdeksän erilaista ilmastotoimea. Lisäksi järjestöt valmistelevat keskimäärin yhden uuden toimen käyttöönottoa.

Toimiston hiilijalanjälkeä hillitseviä ilmastotoimia on järjestöjen käytössä laajasti ja monipuolisesti (kuvio 21). Yleisimmin on lisätty etätyömahdollisuuksia. Etätyömahdollisuus on käytössä lähes kaikissa kyselyyn vastanneissa valtakunnallisissa sote-järjestöissä. Etätyön lisääntyminen on myös johtamassa useissa järjestöissä toimistotilojen supistamiseen. Kolmannes (34 %) valtakunnallisista järjestöistä on jo supistanut tilojaan ja noin viidennes (21 %) aikoo jatkossa vähentää toimistotilojaan etätyön lisääntymisen vuoksi.

Painotuotteiden sekä tulostamisen ja

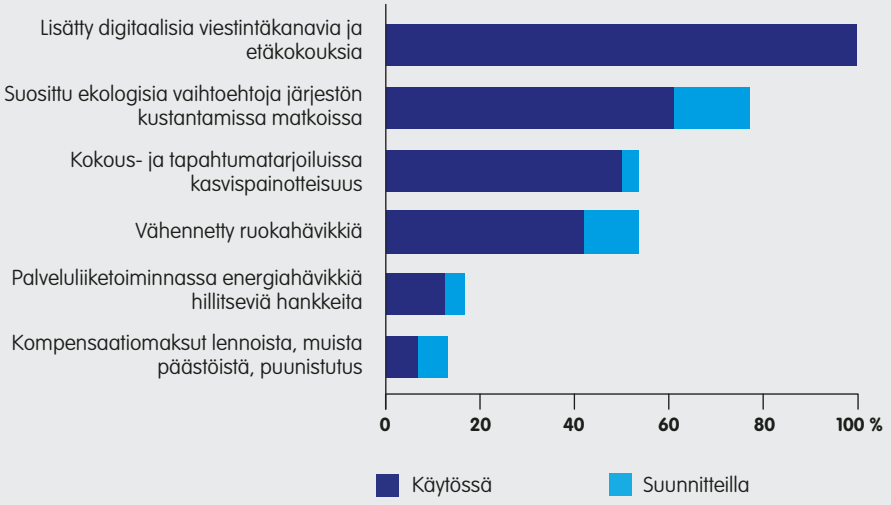

KUVIO 22. Tapahtumia, kokouksia ja palveluita koskevien ilmastotoimien yleisyys valtakunnallisissa sote-järjestöissä.

postituksen vähentämiseen on kiinnittänyt erityistä huomiota 83 prosenttia järjestöistä. Jätteiden kierrätystä on tehostanut kolme järjestöä neljästä. Myös ympäristöystävälliset kriteerit hankinnoissa ovat yleisiä sote-järjestöissä. Ympäristöystävällisyyttä hankinnoissaan painottaa 60 prosenttia järjestöistä, lisäksi 13 prosenttia valmistelee näkökulman huomioon ottamista. Energiansäästötoimia on toteuttanut vajaa puolet (47 %) järjestöistä ja joka kymmenes valmistelee niitä. Uusiutuvalla energialla tuotettuun sähköön on siirtynyt joka kuudes järjestö ja 11 prosenttia suunnittelee siirtymää.

Toimiston hiilijalanjälkeä voidaan hillitä myös työsuhteen ehtoja koskevilla toimenpiteillä. Etätyömahdollisuuksien ohella kolmannes järjestöistä on edistänyt julkisen liikenteen käyttöä tai pyöräilyä työsuhde-etuna. 11 prosenttia järjestöistä valmistelee työmatkoja koskevia työsuhde-etuja.

Koronaepidemia vaikutti voimakkaasti tapahtumiin, ryhmätoimintoihin ja koulutuksiin (ks. myös luku 2.1). Toimintoja onkin siirretty runsaasti verkkoon, jolloin myös tarve matkustaa väheni. Tapahtumia, kokouksia ja palveluja koskevista ilmastotoimista lähes kaikki sote-järjestöt ovat lisänneet digitaalisia viestintäkanavia ja etäkokouksia (kuvio 22). Huomiota on kiinnitetty runsaasti (61 %) myös järjestön kustantamien matkojen ekologisuuteen. Matkustamisen kriteerien päivittämistä valmistelee lisäksi joka kuudes järjestö (16 %).

Ruokahävikkiä on onnistunut vähentämään puolet järjestöistä. Lisäksi 42 prosenttia on ottanut kokous- ja tapahtumatarjoiluissaan käyttöön kasvispainotteisuuden. Kasvispainotteisuutta valmistelee lisäksi 12 prosenttia järjestöistä. Palveluliiketoiminnan energiahävikkiä hillitseviä hankkeita on 12 prosentilla järjestöistä ja suunnitteilla viidellä prosentilla. On oletettavaa, että korkeat energian hinnat lisäävät jat-

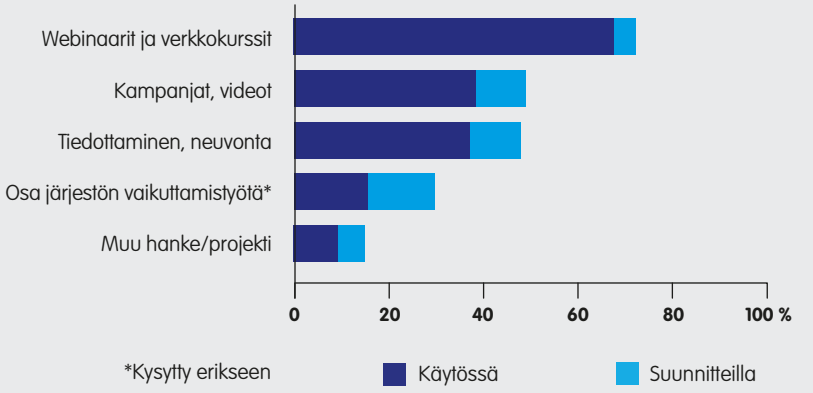

KUVIO 23. Tiedonvälitystä ja vaikuttamista koskevien ilmastotoimien yleisyys valtakunnallisissa sote-järjestöissä.

kossa entisestään kiinnostusta energiansäästöön. Kompensaatiomaksuja tai -toimia toteuttaa seitsemän prosenttia järjestöistä.

Tiedonvälitystä ja vaikuttamista koskevista ilmastotoimista selvästi yleisimpiä valtakunnallisissa sote-järjestöissä ovat webinaarit ja verkkokurssit (kuvio 24). Niitä hyödyntää 68 prosenttia järjestöistä. Ilmastonmuutosta koskevia kampanjoita, videoita sekä jäsenistölle tai suurelle yleisölle tiedottamista ja neuvontaa toteuttaa runsas kolmannes järjestöistä (37–39 %). Ilmastonmuutosaiheista viestintää suunnittelee lisäksi 11 prosenttia järjestöistä, joten lähitulevaisuudessa jo noin puolet valtakunnallisista järjestöistä tiedottaa tai kampanjoi jäsenistölleen tai laajemmalle ihmisjoukolle ilmastonmuutosta koskevista sisällöistä.

Projektit ovat järjestöille luonteva tapa kehittää ja kokeilla uusia toimintamuotoja. Joka kymmenes valtakunnallinen sote-järjestö on käynnistänyt ilmastonmuutostyöhön liittyvän projektin tai hankkeen ja projektimuotoista toimintaa suunnittelee kuusi prosenttia järjestöistä.

Kuvioon 23 nostettiin myös niiden järjestöjen osuus, joilla ilmastonmuutosta koskevat asiat ovat osa järjestön vaikuttamistyötä. Joka kuudes järjestö (16 %) tekee tällä hetkellä vaikuttamistyötä ilmastonmuutosta koskevissa asioissa ja lähes yhtä moni suunnittelee vaikuttamistyötä (14 %). Järjestöjen vaikuttamistyö näyttää vaativan kokemusta käytännön ilmastotoimista sekä rakenteen näiden toimien ohjaukseen: ilmastonmuutosta koskeva vaikuttamistyö on yleisempää järjestöissä, joissa ilmastonmuutostyössä sovelletaan useita ilmastonmuutosta ohjaavia toimia ja käytännön toimenpiteitä.

Vaikuttamistyön sisällöt niin jo toteutetussa kuin valmistellussa vaikuttamistyössä vaihtelevat laajasti järjestön perustehtävän mukaisesti. Useampia mainintoja avovastauksissa tuli rakentamista, hankkeita ja YK:n kestävän kehityksen tavoitteita koskevasta vaikuttamisesta. Muutoin esille nostettiin ihmisten ilmastonmuutokseen sopeu-

Järjestöjen yleisimmät ilmastotoimet

99 %
Lisätty digitaalisia viestintäkanavia ja etäkokouksia

98 %
Lisätty etätyömahdollisuuksia

83 %
Paperiton toimisto

75 %
Tehostettu jätteiden kierrätystä

68 %
Webinaarit ja verkkokurssit

Onko järjestöillä ilmastonmuutostyötä ohjaavia keinoja?

63 %
ON KÄYTÖSSÄ

10 %
EI OLE KÄYTÖSSÄ MUTTA VALMISTELLAAN

27 %
EI OLE KÄYTÖSSÄ EIKÄ VALMISTELLA

tumista ja laajemmin kriisinkestävyyttä sekä tiedon lisäämistä koskevia toimia muun muassa mielenterveystyössä, ravitsemuksessa, kävelyn ja pyöräilyn lisäämisessä tai lasten ja nuorten näkökulmasta.

Tunne ry kehittää keinoja käsitellä ilmastotunteita

"MILLAISIA PALVELUITA sosiaali- ja terveysalalla pitäisi tulevaisuudessa tarjota? Tätä mietin kollegani **Sanni Saarimäen** kanssa viime vuosikymmenen puolivälissä Metropolia-ammattikorkeakoulun kuraattorina. Sanni oli siellä opintopsykologina. Ilmastonmuutos ei palveluissa juuri näkynyt, vaikka se eteni ja vaikutti yhä enemmän ihmisten hyvinvointiin ja mielenterveyteen.

Tähän mennessä Suomeen on kohdistunut enemmän ilmastonmuutoksen epäsuoria kuin suoria vaikutuksia. Kun ne lisääntyvät, myös terveys- ja hyvinvointivaikutukset lisääntyvät.

Ympäristökriisit vaikuttavat paitsi fyysiseen myös mielenterveyteen. Esimerkiksi maanviljelijöiden itsetuhoisuus on lisääntynyt ja kriisit lisäävät päihteidenkäyttöä. Niillä on vaikutuksia myös yhteisöihin, mistä puhutaan liian vähän. Yhteisöllinen liima katoaa, epäluottamus lisääntyy ja autoritaariset tahot nostavat päätään.

Sitran 2019 tekemän kyselyn mukaan kaikissa ikä- ja sosioekonomisissa ryhmissä koetaan ympäristötunteita. Ne korostuvat nuorilla, koska heillä näitä kysymyksiä on käsitelty alaluokilta lähtien ja he ovat siksi asiasta tietoisempia. Heillä on myös koko oma tulevaisuus edessään.

Ilmastotunteet alkoivat pikkuhiljaa näkyä keskusteluissa opiskelijoiden kanssa. Kun Sanni siirtyi psykologiksi Aalto-yliopistoon, hän perusti opiskelijoille keskusteluryhmän ilmastoahdistuksesta. Mietimme, että tällaista tukea pitäisi tarjota kaikille. Päätimme perustaa yhdistyksen alustaksi toiminnalle.

Tunne ry syntyi 2018. Se ryhtyi järjestämään tilaustyöpajoja erilaisille yhteisöille, järjestöille, oppilaitoksille ja esimerkiksi työpaikkojen ekotukihenkilöille. Tällaista toimintaa ei juurikaan Suomessa ollut ja muualla maailmassa vain harvoissa maissa, kuten Australiassa, Yhdysvalloissa ja Englannissa.

Uskoimme yhdistyksen tuovan toimintaan jatkuvuutta. Aiheesta kiinnostuneiden on helppo tulla yhdistykseen mukaan. Sen kautta ajatukset leviävät paremmin kuin esimerkiksi yrityksen. Yhdistyksen työhön pystyy myös hakemaan avustuksia.

Ympäristöahdistuksen tutkija **Panu**

Pihkala kyseli ensimmäisessä asiaa käsitelleessä kirjassaan vuonna 2017, onko Suomessa mitään paikkoja, jonne voisi mennä puhumaan ilmastoahdistuksesta. Hän oli pilotoinut sitä käsitteleviä ryhmiä ja valmisteli Mieli ry:n kanssa asiaa koskevaa hanketta. Hän kutsui Tunne ry:n mukaan. Ympäristöahdistuksen mieli -hanke sai rahoituksen 2020.

Pysyvää rahoitusta meillä ei ole. Olen ainoa kokopäiväisesti palkattu työntekijä, töissä hankerahoituksella. Lisäksi meillä on osa-aika- ja keikkatyöntekijöitä.

Emme ole ympäristöjärjestö vaan sosiaali- ja terveysjärjestö, joka edistää ihmisten hyvinvointia. Tarjoamme tukea ilmastotunteiden käsittelyyn yhtä lailla ympäristökriisin kieltäjille kuin ympäristöaktivisteille.

Hankkeessa on kehitetty vertaisryhmämalli, jossa tuuletetaan ensin ilmastonmuutoksen herättämiä tunteita ja ajatuksia. Esiin tulee yleensä pelkoa, huolta, ahdistusta, voimattomuutta – ylitsekäyvyyden kokemus.

Sitten siirrytään selviämisen keinovalikoimaan, siihen mikä auttaa oman hyvinvoinnin ylläpitämisessä. Käydään läpi esimerkiksi hermoston rauhoittamista ja luovia menetelmiä. Annetaan vahvistusta tehdä niitä asioita, jotka itselle sopivat. Tuetaan hakeutumaan yhteisöihin, joissa tulee ymmärretyksi ja joissa voi toimia arvojensa mukaan.

Toimintaan osallistuminen voi joillain lisätä ahdistusta. Varmistamme, ettei ihminen tällöin jää tyhjän päälle. Monet kyselevät tietoja psykoterapeuteista, jotka osaavat ottaa asian vakavasti. Kaikki terapeutit eivät tunnista asiaa vaan ajattelevat, että taustalla on jokin muu ongelma.

Monet terapeuttiset ja sosiaali- ja terveysalalla käytettävät menetelmät soveltuvat ilmastotunteiden käsittelyyn. Ilmastonmuutos eroaa muista stressitekijöistä siinä, että se on krooninen, voimistuva, päätepisteetön stressitekijä.

Se herättää myös vahvoja tunteita. Jos on muutenkin mielenterveyden haasteita, myös ilmastoasiat voivat helpommin mennä panssareista läpi ja ahdistus on voimakkaampaa.

Perinteisesti terapiassa käsitellään menneisyyden traumaattisia tapahtumia. Ilmastokriisissä taas tarvitaan ongelmia ehkäisevää mielenterveystyötä, tunnetaitojen vahvistamista. Nämä ovat tulevaisuuden kansalaistaitoja. Ne liittyvät ilmastokriisiin, mutta resilienssin, kyvyn selvitä muutoksista, vahvistaminen tunnetaidoilla palvelee monenlaisissa kriiseissä.

Kun kyseessä ovat uudentyyppiset kysymykset ja nuori tutkimusala, yhdistyksessä voidaan joustavasti koota yhteen asiantuntijoita ja etsiä uutta kotimaista ja kansainvälistä tutkimustietoa. Kun kokonaiskuva on synkkä, nyt tutkitaan esimerkiksi näyttöön perustuvaa toivoa. Miten nuoret voisivat uneksia paremmasta tulevaisuudesta, vaikka tulevaisuususkon romahtaminen on jo 2010-luvun ilmiö.

Menetelmävaihtoa tehdään vaikkapa ruotsalaisten ilmastopsykologien kanssa. Briteistä on otettu vaikutteita Carbon Conversations -keskustelumallista.

Missioni on houkutella mukaan lisää aktiivisia toimijoita, itseäni fiksumpia ihmisiä. Yhdistys on siinä hyvä alusta. Säännöllisempi rahoitus toisi rauhaa tekemiseen.

Terveyspuoli on reagoinut asiaan enemmän kuin sosiaalipuoli. Olisiko syynä se, että sosiaalipalveluissa asiakkailla on niin paljon haasteita arjessa pärjäämisessä. Lääkärit esimerkiksi näkevät selvästi, ettemme voi edes hengittää ilman kasveja. Näistä asioista on tärkeää puhua monilla aloilla ja tasoilla.”

TANELI SAARI
toiminnanjohtaja, Tunne ry
tunne.org
www.ymparistoahdistus.fi

TAULUKKO 36.

Valtakunnalliset järjestöt käytössä ja valmisteilla olevien ilmastotoimien mukaan.

Käytössä olevien ilmastotoimien määrä	Suunnitellut ilmastotoimet			
	Ei yhtään uusia	1–2 uutta	3 tai useampia uusia	Yhteensä
	%	%	%	%
Alle 7 toimea	7	4	6	17
7–10 toimea	19	20	13	52
yli 10 toimea	18	12	1	31
Yhteensä	44	36	20	100

”Puurakentaminen ja kiertotalous sekä puhdas energiantuotanto.”

”Kestävän kehityksen tavoitteet, Agenda 2030.”

”Vuoden 2022 alussa käynnistyy erillinen ekososiaalisen talousneuvonnan kehittämishanke.”

”Ikäystävällisen asumisen yhteydessä lähipalvelut ja kävelyn/pyöräilyn edistäminen.”

”Nuorten ekokasvatus osana muuta kasvatustyötä.”

Järjestöillä on tyypillisesti useita erilaisia ilmastotoimia käytössä (taulukko 36). Noin puolella järjestöistä (52 %) on 7–10 erilaista ilmastotoimea käytössään. Vielä laajemmin erilaisia ilmastotoimia soveltaa toiminnassaan lähes kolmasosa (31 %) järjestöistä. Enintään kuusi erilaista ilmastotoimea on käytössä kuudesosalla järjestöjä.

Järjestöissä valmistellaan parhaillaan myös uusien ilmastotoimien hyödyntämistä. Valtakunnallisista järjestöistä 36 prosenttia työstää 1–2 uuden toimen käyttöönottoa ja joka viides järjestö kolmen tai useamman ilmastotoimen hyödyntämistä. Näin ollen 44 prosentilla järjestöistä ei ole suunnitelmia uusien toimien käyttöönotosta. Näistä järjestöistä tosin lähes kaikilla (96 %) on jo entuudestaan ilmastotoimia käytössä, valtaosalla lukuisia.

Taulukosta 36 ilmenee, että innokkaimmin uusia ilmastotoimia valmistelevat järjestöt, joissa on jo valmiiksi runsaasti ilmastotoimia. On myös huomattava, että mikäli järjestöllä ei ole suunnitelmissa uusia ilmastotoimia, on niillä jo ennestään runsaasti erilaisia toimia käytössä.

Järjestöjen ilmastotoimiin on mahdollista saada lisää vaikuttavuutta erilaisilla ohjauskeinoilla, kuten strategiakirjauksilla tai ilmasto-ohjelmalla (ks. kuvio 20). Runsaalla neljäsosalla (27 %) erilaisista ilmastotoimista kertoneista järjestöistä ei ole vielä käytössä tai edes valmisteilla järjestön ilmastotoimia ohjaavia menetelmiä. Joka kymmenes ilmastotoimia toteuttavista järjestöistä kuitenkin valmistelee ensi kertaa ilmastotyötä ohjaavien keinojen käyttöönottoa.

4.5 Järjestöjen digitaidot ja digituki

Järjestöjen digiprofiilit ja digitaidot

Edellä luvussa 2.4 käsiteltiin paikallisyhdistysten digitaitoja. Myös valtakunnallisilta järjestöiltä tiedusteltiin vastaavasti niiden näkemystä omista digitaidoistaan ja digiprofiilistaan.

Järjestöjä pyydettiin arvioimaan omaa digiprofiiliaan Digi- ja väestötietoviraston (DVV) kehittämän ja käyttämän luokituksen mukaan (Digi- ja väestötietovirasto 2022). Sen mukaiset neljä digiprofiilia ovat:

1. **DIGITAITAJA**: Digityövälineet, sovellukset ja alustat logiikoineen ovat tuttuja. Omaamme myös erinomaiset valmiudet uusien työvälineiden haltuunottoon.

2. **KOKEILUNHALUINEN**: Suhtaudumme avoimesti ja kiinnostuksella erilaisiin digityövälineisiin ja sovelluksiin. Kokeilemme rohkeasti, osaamme etsiä neuvoja tai digitukea aina tarvittaessa sekä olemme digikäyttäjänä melko kokenut ja osaava.

3. **HYÖTYÄ ARVOSTAVA**: Ymmärrämme, etteivät digityövälineet ja uudet ratkaisut ole itseisarvo; niiden on oltava hyödyksi ja palveltava tarkoitustaan. Saatamme kokea, että uusiin asioihin ei ehdi aina perehtyä, joten usein paras tie napakkaan täsmätietoon ovat ystävien ja kollegoiden tarinat.

4. **KAUEMPAA KATSELEVA**: Suhtaudumme jatkuvasti muuttuviin digiratkaisuihin ja -palveluihin ehkä hiukan epäillen tai emme vain jaksa kiinnostua niistä. Ymmärrämme kuitenkin, että tietyt perustaidot ja taito pyytää neuvoja tai tukea käyvät jatkuvasti tärkeämmiksi.

Noin joka toinen vastaaja (49 %) arvioi järjestönsä olevan kokeilunhaluinen digivälineiden käyttäjä (kuvio 24). Noin joka neljäs järjestö pitää itseään digitaitajana (26 %) tai hyötyä arvostavana (24 %). Vain yksi prosentti vastaajista arvioi järjestönsä kauempaa katselevaksi digitoimijaksi.

Järjestöjen digiprofiiliarvioissa on jonkin verran toimialojen välisiä eroja (taulukko 37). Digitaitajia on hieman muita yleisemmin kansanterveysjärjestöissä (32 %) ja kokeilunhaluisia digivälineiden käyttäjiä vammaisjärjestöissä (60 %). Hyötyä arvostavia on suhteellisesti eniten päihdejärjestöissä (60 %). Digiprofiileissa ei ole tilastollisesti merkitseviä eroja taloudeltaan eri kokoisten järjestöjen välillä.

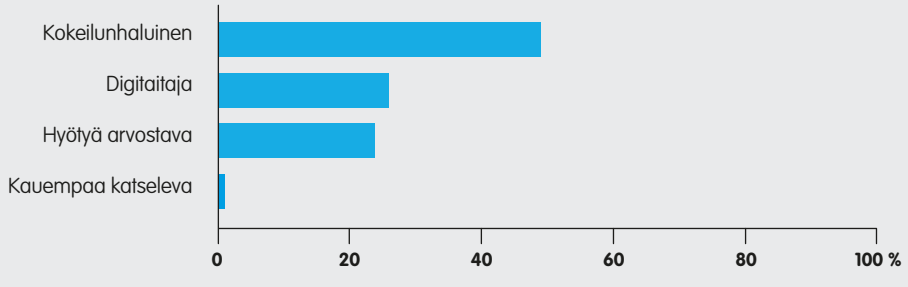

KUVIO 24. Valtakunnallisten järjestöjen digiprofiilit.

TAULUKKO 37.

Valtakunnallisten järjestöjen digiprofiilit toimialoittain.

Toimiala*	Digi-taitaja	Kokeilun-haluinen	Hyötyä arvostava	Kauempaa katseleva	
	%	%	%	%	n
Kansanterveysjärjestöt	32	55	13	-	53
Päihdejärjestöt	30	10	60	-	10
Lastensuojelujärjestöt	20	40	40	-	15
Vammaisjärjestöt	20	60	13	7	15
Ikääntyneiden järjestöt	8	54	38	-	13
Yhteensä	26	49	24	1	112

* Toimialoittaisesta tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia järjestöjä on kysymykseen vastanneissa alle kymmenen. Yhteensä-rivillä ne on laskettu mukaan.

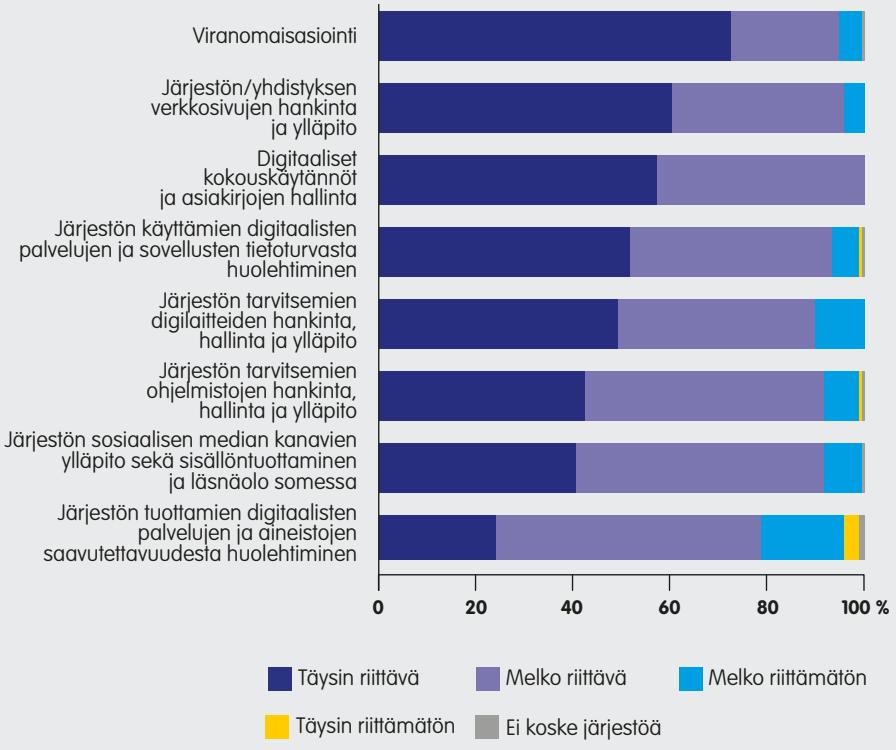

KUVIO 25. Järjestöjen arviot omista digitaidoistaan.

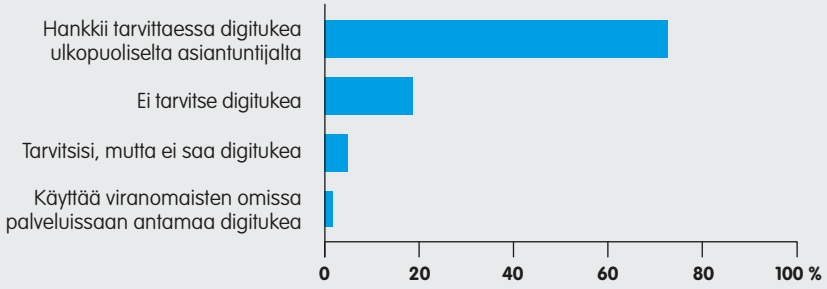

KUVIO 26. Valtakunnallisten järjestöjen digituen käyttö.

Järjestöiltä tiedusteltiin lähemmin niiden näkemyksiä omista taidoistaan selviytyä erilaisissa tehtävistä digiympäristössä. Vastaajien antamien arvioiden perusteella valtakunnalliset järjestöt ovat digitaidoiltaan varsin osaavia. Digipalvelujen ja -aineistojen saavutettavuudesta huolehtimista lukuun ottamatta kaikissa kysytyissä tehtävissä noin yhdeksän järjestöä kymmenestä (89–95 %) pitää osaamistaan vähintään melko riittävänä (kuvio 25). Omien digitaalisten palvelujen ja aineistojen saavutettavuudesta huolehtimisessakin yli kolme neljäsosaa (78 %) vastaajista arvioi järjestön osaamisen vähintään melko riittäväksi, mutta joka viides (20 %) melko tai täysin riittämättömäksi.

Kysytyissä digitaidoissa ei ole tilastollisesti merkitseviä eroja taloudeltaan eri kokoisten järjestöjen välillä.

Järjestöjen saama digituki

Noin joka viides (19 %) valtakunnallinen järjestö arvioi, ettei se tarvitse toimintaansa varten digitukea (kuvio 26). Viisi prosenttia järjestöistä tarvitsisi digitukea, mutta ei pysty hankkimaan tai saamaan sellaista. Yleisin käytäntö digituen saamiseksi on sen hankkiminen tarvittaessa ulkopuoliselta asiantuntijalta. Näin toimii noin kolme neljästä järjestöstä (73 %). Kaksi prosenttia järjestöistä käyttää eri viranomaisten omissa palveluissaan antamaa tukea.

Järjestöjen tarjoama digituki

Yli puolet (55 %) valtakunnallisista järjestöistä tarjoaa digitukea. Omille jäsenyhdistyksilleen sitä antaa runsas neljäsosa (29 %) ja omille tai jäsenyhdistystensä henkilöjäsenille yli kymmenesosa (12 %) järjestöistä. Yli neljäsosa (27 %) järjestöistä tarjoaa digitukea kohderyhmälleen ja muille sitä tarvitseville jäsenyydestä riippumatta.

Päihdejärjestöissä on hieman muita enemmän jäsenyhdistyksilleen (40 %) sekä omille ja jäsenyhdistystensä henkilöjäsenille (30 %) digitukea antavia (taulukko 38). Jäsenyydestä riippumatta tukea sitä tarvitseville tarjoavia on muita suhteellisesti enemmän vammaisjärjestöissä (50 %), päihdejärjestöissä (50 %) ja taloudeltaan kaikkein suurimmissa järjestöissä (50 %).

Aivan kuten paikallisyhdistykset, myös valtakunnalliset järjestöt tarjoavat digitukea monille haastavissa ja erityisissä elämäntilanteissa oleville ihmisryhmille, kuten asunnottomat, päihde- ja mielenterveyskuntoutujat, maahanmuuttajat, rikostaustaiset, työttömät ja vammaiset.

TAULUKKO 38.

Järjestöjen tarjoama digituki.

	Tarjoaako digitukea				
	Kyllä, jäsen-yhdistyksille	Kyllä, omille tai jäsenyhdistysten henkilöjäsenille	Kyllä, jäsenyydestä riippumatta	Ei	
	%	%	%	%	n
Toimiala*					
Kansanterveysjärjestöt	32	11	19	48	54
Lastensuojelujärjestöt	14	-	29	57	14
Ikääntyneiden järjestöt	23	15	31	46	13
Vammaisjärjestöt	38	19	50	25	16
Päihdejärjestöt	40	30	50	20	10
Kaikki järjestöt	29	12	27	45	113
Talousarvion menojen loppusumma vuonna 2022					
Alle 500 000 euroa	16	8	8	76	25
500 000 – 2 miljoonaa	35	15	18	48	40
Yli 2 miljoonaa euroa	26	8	50	29	38

* Tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia järjestöjä on kysymykseen vastanneissa alle kymmenen. Kaikki järjestöt -rivillä ne on laskettu mukaan.

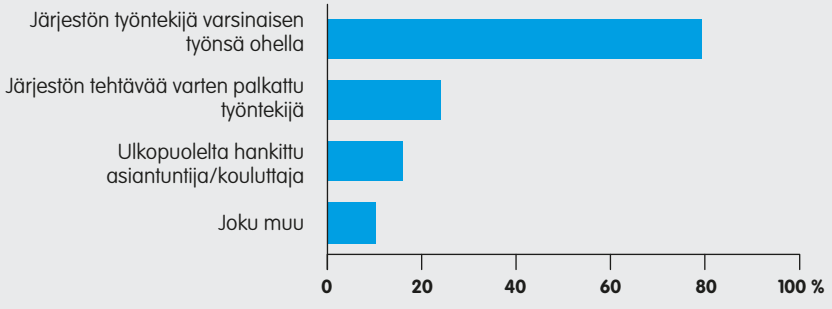

KUVIO 27. Valtakunnallisten järjestöjen tarjoaman digituen antajat (% tukea tarjoavista järjestöistä).

”Asunnottomille ja asunnottomuutta kokeneille.”

”Kehitys- ja puhevammaisille henkilöille sekä selkokielen käyttäjäryhmille. Vammaisille ihmisille ja heidän perheilleen.”

”Maahanmuuttajataustaiset nuoret.”

”Päihde-, mielenterveys- ja rikostaustaiset, nuoret, työttömät, koulutuksen ulkopuoliset.”

”Rikoksesta tuomituille ja rikoksilla oireileville.”

”Viittomakielisille digitukea tarvitseville.”

Yleisimmin, noin neljässä viidestä (79 %) digitukea tarjoavasta järjestöstä, tukea antaa järjestön työntekijä varsinaisen työnsä ohella (kuvio 27). Noin joka neljännessä (24 %) digitukea antavassa järjestössä on tehtävää varten erikseen palkattu henkilö ja noin joka kuudennessa (16 %) käytetään tarvittaessa ulkopuolista kouluttajaa tai asiantuntijaa. Joka kymmenennessä (10 %) joku muu, yleisimmin vapaaehtoistoimija, tarjoaa digitukea.

Järjestöt ovat ihmisen ääni digitalisaation keskellä

"JÄRJESTÖT OVAT REAGOINEET eturintamassa teknologian ja digitalisaation kehitykseen. VALLIn Ikäteknologiakeskus kerää, tuottaa ja jakaa tietoa, verkottaa toimijoita, kehittää teknologioita muiden kanssa, ja ennen kaikkea tuo esiin ikäihmisten tarpeita.

Keskus perustettiin 2015, mutta sen tarve oli nähty jo aiemmin. Suomen ikäteknologian "äiti" **Vappu Taipale** oli jo kolmen vuosikymmenen ajan tuonut kansainvälisiä kokemuksia asiasta Suomeen. Keskuksen perustamista edelsi VALLIn Käyttäjälle kätevä teknologia -hanke yhdessä Vanhustyön keskusliiton kanssa. Siitä oli siirryttävä pysyvään toimintaan, koska ikäihmiset huomioivaa teknologian kehitystä ei saada kertahankkeella aikaan, kun teknologia kehittyy koko ajan.

Pitkäkestoisen vaikuttamisen tarve konkretisoituu esimerkiksi digitalisoituvissa pankkipalveluissa: Kun pankkiautomaatit tulivat ja ikäihminen yritti vaikkapa auringon paisteessa syöttää tunnustaan, automaatti jo sylkäisi kortin ulos. Toiminta-aikaa automaatilla saatiin pidennettyä. Nyt pankkipalveluissa on uudenlaisia haasteita.

VALLIn Ikäteknologiakeskus on innovaatio, joka kiinnostaa kansainvälisestikin; vastaavia ei ole muualla.

Monet suorat kosketuspinnat ikäteknologiasektorin eri toimijoiden ja ikääntyneiden kanssa ovat järjestön vahvuus kehittämisessä ja innovaatioiden synnyttämisessä. VALLI on iäkkäiden ääntä vahvistava äänitorvi. Tarpeita ja toiveita tulee suoraan vanhoilta ihmisiltä, heidän kohtaamisistaan VALLIn jäsenjärjestöjen palvelutaloissa, yhdistysten tilaisuuksissa, tapahtumissa ja myös heille tehdyistä kyselyistä.

Meillä on myös digiraati, "koelaboratorio", jossa ikääntyneet pääsevät mukaan käyttäjälähtöiseen kehittämiseen. Raadissa on yli 50 jäsentä 62-vuotiaasta 94-vuotiaaseen.

Työn pohjana ovat kaikkien ihmisten oikeudet saada palveluita ja hoitaa omia asioitaan. Vaikka tuomme esiin ikääntyneen väestön tarpeita, emme aja mitään asioita, jotka olisivat pois joltain toiselta ryhmältä: haluamme Suomen, jossa kaikkien on hyvä kasvaa ja vanheta.

Ikääntyneet on heterogeeninen ryh-

mä: osa käyttää teknologiaa suvereenisti, osa jonkin verran tai läheisten avustuksella, osa ei käytä lainkaan. Käyttämättömyyteen syynä voi olla esimerkiksi ikääntyneen taloudellinen tilanne. Monilta puuttuu myös osaamista, eikä tämä ratkea, kun nyt digiosaavat ikäluokat vanhenevat. Iän myötä monia haasteita voi tulla vastaan jossain vaiheessa, uuden oppiminen vaikeutuu ja näissä asioissa on opittava koko ajan.

Ikääntyneet tulevat mukaan ja kertovat mielipiteensä, kunhan heiltä kysytään. Sitä ei tehdä kovin paljon. Kokemusperustaista tietoa puuttuu.

Syötämme vanhojen ihmisten näkemyksiä eteenpäin teknologian kehittäjille, esimerkiksi Ikäteknologiaverkostossamme. Se kokoaa yhteen kehittäjiä, laitevalmistajia ja ikäihmisiä. Kyse on kohtaamisista ja dialogista. Esimerkiksi hoivahenkilöstö ja insinöörit puhuvat ihan eri kieltä. Olemme olleet kuin tulkkina siinä välissä.

Yksi selkeä viesti kehittäjille on, että tehkää mahdollisimman yksinkertaisia laitteita. Kaiken maailman härpäkkeissä on älyttömästi ominaisuuksia, joita ei välttämättä tarvita.

Ikäteknologiakeskus on verkottaja ja yhdistäjä, verkostomaisesti toimiva puolueeton, neutraali keskus, joka kokoaa yhteen teknologian käyttäjiä, hoitohenkilökuntaa, kehittäjiä, laitevalmistajia, viranomaisia ja järjestötoimijoita. Keskus verkottaa järjestöjä myös Järjestöjen digiverkostossa, jossa käsitellään digitalisaatiota ja digiosallisuutta eri ryhmien näkökulmista. Mukana on yli 200 toimijaa. Se on järjestöille yksi yhteiskehittämisen paikka.

Eri asioista ajatellaan helposti, etteihän tämä enää koske vanhempaa väestöä. Tässä olemme muistuttamassa, että koskee kyllä. Joka puolella toitotetaan, että digitaidot ovat kaikkien uusia kansalaistaitoja. Silloin täytyy kansalaisilla olla myös oikeuksia: tietää mitä ne vaadittavat taidot ovat ja mistä ne saadaan.

> Ikääntyneet kertovat mielipiteensä, kunhan heiltä vaan kysytään.

Ikäteknologiakeskus tekee konkreettisia asioita; arvioi esimerkiksi erilaisten automaattien käytettävyyttä huoltoasemilla ja lipunmyynneissä. Se tuottaa paljon oppaita, jotka tukevat itsenäisen arjen sujumista.

Alun perin yhdessä Vanhustyön keskusliiton kanssa kehitetty Konstikoppa on kiertävä teknologianäyttely: kaksi isoa matkalaukkua täynnä arkiteknologiaa. Sitä lainataan maksutta paikallisyhdistysten, eläkeläisryhmien ja omaishoitajien tapaamisiin.

Järjestöt tuovat erinomaisesti esiin edustamiensa ihmisten äänen, kokemukset, tarpeet ja motivaation. Tähän nähden niitä osallistetaan edelleen liian vähän. Päätöksentekoon ja ratkaisujen kehittämiseen pitäisi päästä aiemmin mukaan useissa asioissa.

Järjestöjen kehittämistyön tulosten, palveluiden ja vaikkapa neuvonnan ja oppaiden pitäisi näkyä myös nk. palveluekosysteemissä. Esimerkiksi hyvinvointialueiden strategioihin tulisi kirjata, että viestitään järjestöjen toiminnoista ja palveluista. Kuntien ja hyvinvointialueiden palveluvalikoissa pitäisi näkyä myös järjestöjen tuki ja palvelut. Jos työntekijät tekevät työtään asiakkaan tarpeista lähtien, myös heidän pitäisi osata neuvoa asiakasta saamaan järjestöjen tukea.”

VIRPI DUFVA
toiminnanjohtaja, Valli ry

SARI VAPAAVUORI
kehitysjohtaja, Valli ry

www.valli.fi

Järjestöt torjuvat yksinäisyyttä ja syrjäytymistä järjestämällä kerhoja, ystävätoimintaa ja virkistystä.

4

Valtakunnallisten järjestöjen talous

5 Valtakunnallisten järjestöjen talous

Valtakunnallisten sosiaali- ja terveysjärjestöjen joukko on monialainen ja monimuotoinen. Järjestöjen taloudellinen volyymi ja tulorakenne vaihtelee paljon. Vaikka järjestöjen rahoitus on monikanavainen, on STEAn myöntämien avustusten merkitys hyvin keskeinen. Kaksi kolmesta järjestöstä tunnistaa talouttaan uhkaavia erityisiä riskejä.

TÄMÄN LUVUN ALUKSI tarkastellaan valtakunnallisten sosiaali- ja terveysjärjestöjen rahoitusrakennetta eli rahoituksen yleiskuvaa sekä lähemmin joitakin keskeisimpiä tulonlähteitä ja niiden merkitystä järjestöille. Luvun toisessa osassa käsitellään järjestöjen vuoden 2022 alussa Järjestöbarometrin kyselyssä antamia taloustilannettaan koskevia arvioita.

5.1 Järjestöjen rahoitus

Järjestöjen tuottojen kokonaiskuva

Valtakunnallisten sote-järjestöjen tuottojen kokonaiskuva perustuu järjestöjen Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus STEA:lle raportoimiin tietoihin[1]. Järjestöbarometrin valtakunnallisten järjestöjen perusjoukkoon kuuluvista 205 järjestöstä 195 oli raportoinut STEA:lle vuoden 2020 tietonsa. Raportit sisältävät vain emo-organisaation tiedot, eivät konsernitietoja.

1 STEA-selvitystiedot perustuvat järjestöjen ilmoituksiin, jotka on tuotettu tilinpäätöksistä. Selvityksen kirjausvaiheessa on tuottoja voitu viedä eri ryhmään kuin missä niiden kuuluisi olla, esimerkiksi varainhankintaan on voitu kirjata yhteisön hallinnoiman yksityisen rahaston avustus. On myös mahdollista, että oman toiminnan tuottoja on kirjattu raportissa palvelutoiminnan tuotoiksi. Tulkintavirhe voi johtua esimerkiksi tilanteesta, jossa tosiallinen muu julkinen avustus oli tuloslaskelman toimintokohtaisessa tuotoissa, niin että sitä ei voitu raportista erottaa.

TAULUKKO 39.

Valtakunnallisten järjestöjen eri tuottojen osuus kokonaistuotoista vuonna 2020.

Toiminnan kokonaiskulut vuonna 2020	STEAn avustukset	Muut julkiset avustukset	Palvelu-toiminnan tuotot	Varain-hankinnan tuotot	Muut tuotot	
	%	%	%	%	%	n
Alle 500 000 euroa	83	5	2	6	4	62
500 000 – 2 miljoonaa	61	8	5	11	15	75
Yli 2 miljoonaa euroa	16	24	27	9	24	62
Kaikki	21	22	25	9	22	199

Valtakunnallisten järjestöjen kokonaistuotot olivat vuonna 2020 yhteensä 790,8 miljoonaa euroa. Yksittäisillä järjestöillä ne vaihtelivat 12 547 eurosta 143,1 miljoonaan euroon. Järjestöjen yhteenlasketusta taloudellisesta volyymista neljä viidesosaa kasaantuu yhdelle viidesosalle järjestöistä. Vuosibudjetiltaan suurimpien järjestöjen joukossa on 12 kansanterveysjärjestöä, 11 vammaisjärjestöä, kahdeksan lastensuojelujärjestöä sekä neljä loma- ja päihdejärjestöä.

Järjestöjen tuotot on jaettu viiteen ryhmään. STEA-avustukset ovat sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus STEA:n kautta jaettavaa terveyden ja sosiaalisen hyvinvoinnin edistämisen määrärahaa, joka kulkee valtion budjetista momentilla 33.90.50.

Muut julkiset avustukset ovat muun muassa eri ministeröiden tai muiden valtionavustusviranomaisten jakamia valtionavustuksia, jotka eivät ole STEA-avustuksia. Avustuksia ovat myöntäneet muun muassa sosiaali- ja terveysministeriö, opetus- ja kulttuuriministeriö, opetushallitus, aluehallintoviranomaiset, oikeusministeriö, ulkoministeriö ja ARA. Muita julkisia avustuksia ovat myös kuntien, maakuntien ja evankelisluterilaisen kirkon jakamat avustukset.

Palvelutoiminnan tuottoja ovat järjestön taloudellisen toiminnan tuotot, joita ei katsota yleishyödyllisen toiminnan tuotoiksi. Tuotot voivat liittyä sosiaali-, terveys-, asumis- ja koulutuspalveluiden tuottamiseen tai muuhun järjestön tarkoitukseen tai sitä tukevaan toimintaan.

Varainhankinnan tuotot pitävät sisällään myös jäsenmaksut. Jäsenmaksujen osuutta ei voi vuoden 2020 aineistosta erottaa. Vuonna 2018 vastaavassa vuosiselvityksessä jäsenmaksut oli eritelty. Jäsenmaksujen osuus valtakunnallisten yhdistysmuotoisten järjestöjen (n=146) kokonaistuotoista oli 0,8 prosenttia vuonna 2018. Varainhankinnan tuottoihin sisältyvät lahjoitukset ja varainhankintakampanjat.

Muita tuottoja ovat järjestön varsinaisen toiminnan tuotot, sijoitustoiminnan tuotot ja esimerkiksi osallistumismaksuilla kerätyt tuotot.

Valtakunnallisten järjestöjen tuotoista yhteensä runsas kaksi viidesosaa (43 %) koostui vuonna 2020 julkisista avustuksista, neljäsosa (25 %) palvelutoiminnan tuotoista, noin kymmenesosa (9 %) varainhankinnan tuotoista ja noin viidesosa (22 %) muista tuotoista (taulukko 39). Järjestöjen tuotot vaihte-

TAULUKKO 40.

Valtakunnallisten järjestöjen keskimääräiset (mediaani) tuotot tuloryhmittäin vuonna 2020.

Toiminnan kokonaiskulut vuonna 2020	STEAn avustukset	Muut julkiset avustukset	Palvelutoiminnan tuotot	Varainhankinnan tuotot	Muut tuotot	Tuotot yhteensä	n
Alle 500 000 euroa	249 775	4 728	0	6 678	2 326	290 585	62
0,5–2 miljoonaa	600 524	20 000	0	27 955	38 610	943 995	75
Yli 2 miljoonaa euroa	1 840 641	170 405	262 440	125 266	499 822	4 570 785	62
Kaikki	488 070	21 813	0	20 499	24 782	943 995	199

TAULUKKO 41.

Eri tuottoryhmien osuudet valtakunnallisten järjestöjen yhteenlasketuista kokonaistuotoista vuonna 2020.

Toimiala	STEAn avustukset	Muut julkiset avustukset	Palvelutoiminnan tuotot	Varainhankinnan tuotot	Muut tuotot	
	%	%	%	%	%	n
Kansanterveysjärjestöt	22	20	26	10	22	81
Lastensuojelujärjestöt	18	16	35	23	9	33
Ikääntyneiden järjestöt	63	2	5	22	7	17
Vammaisjärjestöt	17	31	26	4	23	32
Nuorisokasvatusjärjestöt	44	11	0	5	41	7
Lomajärjestöt	50	1	43	0	5	6
Päihdejärjestöt	57	6	20	1	16	19
Kaikki	23	20	27	10	19	195

levat hyvin paljon muun muassa niiden koosta ja toimialasta riippuen (taulukot 40, 41, 42).

STEA-avustusten määrä yhdelle järjestölle vaihteli 4 300 eurosta 6,2 miljoonaan euroon (mediaani n. 488 000 euroa) ja muiden julkisten avustusten 244 eurosta 58,7 miljoonaan euroon (mediaani n. 21 800). Palvelutoiminnan tuotot olivat pienimmillään 349 euroa ja suurimmillaan 74,9 miljoonaa euroa (mediaani 0 euroa). Varainhankinnan tuotot vaihtelivat 37 eurosta 22,5 miljoonaan euroon (mediaani n. 20 500 euroa) ja muut tuotot eurosta 43,7 miljoonaan euroon (mediaani n. 24 800 euroa).

Kuten edellä esitetystä tarkastelusta (taulukko 39) ilmenee, taloudeltaan pienimmillä järjestöillä STEA-avustukset muodostavat suhteellisesti muita suuremman osan kokonaistuloista. STEA-avustusten osuus pienillä järjestöillä on 70–100 prosenttia niiden kokonaistuotoista.

Muiden julkisten avustusten osuus

TAULUKKO 42.

Valtakunnallisten järjestöjen tuottojen mediaanit tuloryhmittäin vuonna 2020.

Toimiala	STEAn avustukset	Muut julkiset avustukset	Palvelutoiminnan tuotot	Varainhankinnan tuotot	Muut tuotot	Tuotot yhteensä	n
Kansanterveysjärjestöt	547 932	21 813	0	24 606	13 430	607 781	81
Lastensuojelujärjestöt	468 000	32 558	0	38 954	102 985	642 497	33
Ikääntyneiden järjestöt	519 000	1 497	0	100 034	54 438	674 969	17
Vammaisjärjestöt	658 068	34 277	19 181	20 525	155 554	887 604	32
Nuorisokasvatusjärjestöt	426 864	45 714	0	8 750	176 198	657 526	7
Lomajärjestöt	1 379 936	720	578 524	1 070	257	1 960 506	6
Päihdejärjestöt	452 424	48 627	0	8 530	5 612	515 193	19
Kaikki	507 054	21 398	0	20 327	23 211	571 990	195

oli suhteellisesti suurin taloudeltaan suurilla järjestöillä. Eniten muita julkisia avustuksia saaneiden 20 järjestön joukkoon sijoittui 11 kansanterveysjärjestöä, kuusi lastensuojelujärjestöä, kaksi vammaisjärjestöä ja yksi päihdejärjestö. Joka neljäs järjestö ei ole raportoinut saaneensa muita julkisia avustuksia. Muista julkisista avustusmäärärahoista yli puolet kohdistui kolmelle järjestölle. Niiden euromääräl-tään suurimmat avustuksen myöntäjät olivat ulkoministeriö tai opetushallitus. Muut julkiset avustukset olivat kohdistuneet pienelle joukolle järjestöjä. Muiden julkisten avustusten osuutta käsitellään jäljempänä tässä luvussa.

Puolet vuoden 2020 yhteenlasketuista palvelutoiminnan tuotoista kohdistui kolmelle järjestölle. Valtaosalla (65 %, 127 järjestöä) ei ollut lainkaan palvelutoiminnan tuottoja. Palvelutuottoja eniten hankkineen 20 järjestön joukossa on kahdeksan vammaisjärjestöä, kuusi lastensuojelujärjestöä, kolme kansanterveysjärjestöä sekä yksi ikääntyneiden järjestö, lomajärjestö ja päihdejärjestö.

Valtakunnallisten järjestöjen varainhankinnan tuotoista puolet kasaantui kolmelle järjestölle ja neljä viidesosaa koko järjestöjoukon saamista tuotoista oli alle prosentin järjestöistä hankkimia. Keskimääräiset (mediaani) varainhankinnan tuotot olivat vuonna 2020 noin 20 000 euroa. Suurimmat yksittäisen järjestön varainhankinnan tuotot olivat yli tuhatkertaiset pienimpään nähden. Kahdella järjestöllä viidestä varainhankinnan tuotot olivat alle 20 000 euroa. Järjestöjen jäsenmaksut raportoitiin niiden varainhankinnan tuottoina. Yhteensä 24 valtakunnallisella järjestöllä ei ollut lainkaan varainhankinnan tuottoja vuonan 2020.

Koska tuottorakenne vaihtelee paljon järjestöittäin, niiden tuottojen muodostumisesta on tehty vielä tarkemmat toimialoittaiset koonnit taulukkoihin 41 ja 42.

TAULUKKO 43.

Valtakunnallisille järjestöille myönnetyt RAY/STEA-avustukset (miljoonaa euroa) vuosina 2016–2022

Valtakunnalliset järjestöt	2016	2018	2020	2022
Toiminnan kokonaiskulut vuonna 2020				
Alle 500 000 euroa	11	14	16	16
0,5–2 miljoonaa	43	49	54	54
Yli 2 miljoonaa euroa	116	120	129	115
Kaikki	170	183	198	185
Muut avustuksen saajat	145	170	187	177

STEA-avustukset

STEA-avustukset ovat merkittävin avustuserä valtakunnallisten järjestöjen tuotoissa. Vuodelle 2020 niille oli myönnetty STEA-avustuksia yhteensä 198 miljoonaa euroa. Järjestöt raportoivat avustuksia käytetyn 185,3 miljoonaa euroa. Osa avustuksista siirtyi seuraavalle vuodelle esimerkiksi korona-pandemian aiheuttamien rajoitusten takia.

Sosiaali- ja terveysministeriö oli vuonna 2020 valtakunnallisten sosiaali- ja terveysjärjestöjen suurin yksittäinen rahoittaja. Rahoitus kanavoituu vuosittain Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus STEA:n kautta terveyden ja sosiaalisen hyvinvoinnin edistämisen määrärahasta 33.90.50. yleishyödyllisille järjestöille. Vuoteen 2023 määräraha on muodostunut Veikkaus Oy:n vuosittaisesta tuotosta Arpajaislain perusteella. Tuotto on jaettu myös opetus- ja kulttuuriministeriön sekä maa- ja metsätalousministeriön kautta järjestöille, kunnille, yrityksille ja yksityishenkilöille valtionavustuksina tieteen tukemiseen, liikuntaan, taiteeseen, nuorisotyöhön ja hevosurheiluun.

Vuodesta 2024 sosiaali- ja terveysjärjestöille jaettava valtionavustus tulee todennäköisesti perustumaan (lainsäädäntö vielä kesken) Arpajaislain (1047/2001) sijaan lakiin sosiaali- ja terveysalan yhdistysten ja säätiöiden rahoituksesta. Uusi laki mahdollistaa jatkossa sosiaali- ja terveysalalla toimivien yhdistysten ja säätiöiden valtionavustukset. Valtionavustusta voidaan myöntää sosiaali- ja terveysalan toimintaan sosiaalisen hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen. Avustettavan toiminnan tulee lainvalmistelun mukaan osaltaan tukea ihmisten yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa sekä perusoikeuksien toteutumista.

Terveyden ja sosiaalisen hyvinvoinnin edistämiseen myönnettiin vuonna 2020 yhteensä 385 miljoonaa euroa, johon sisältyi viiden miljoonan euron lisäavustus Covid19-pandemian aiheuttamien haittojen lieventämiseksi. Vuosi 2020 oli merkkipaalu STEA-avustusten määrässä. Määräraha on kasvanut vuosittain aina vuoteen 2020 asti, mutta vuosina 2021 ja 2022 määräraha oli aiempaa pienempi, 362 miljoonaa euroa vuodessa.

Vuonna 2020 avustusta jaettiin 1 267 järjestölle 3 498 rahoituskohteeseen yleisinä yleisavustuksina (Ay) 67,8 miljoonaa euroa ja kohdennettuina yleisavustuksina (Ak) 203,3 miljoonaa euroa.

Valtakunnallisten järjestöjen avustusten kokonaismäärä on kasvanut 15 prosenttia vuodesta 2016 vuoteen 2022. Taloudeltaan pienten järjestö-

TAULUKKO 44.

Valtakunnallisille järjestöille myönnetyt RAY/STEA-avustukset (miljoonaa euroa) 2016–2022 (ei B-avustuksia).

Toimiala	2016	2018	2020	2022
Kansanterveysjärjestöt	64	70	78	77
Lastensuojelujärjestöt	23	27	28	26
Ikääntyneiden järjestöt	15	16	17	14
Vammaisjärjestöt	36	36	39	33
Nuorisokasvatusjärjestöt	4	3	3	3
Lomajärjestöt	13	13	12	11
Päihdejärjestöt	16	18	20	22
Kaikki	171	183	198	185
Edellisten osuus koko avustusmäärärahasta	54 %	52 %	51 %	51 %
STEA avustukset yhteensä	315	353	385	362

jen avustusmääräraha on kasvanut 44 prosenttia ja keskisuurten järjestöjen 25 prosenttia (taulukko 43). Taloudeltaan suurten järjestöjen avustusmääräraha on pysynyt lähes ennallaan.

Vuoden 2022 avustukset ovat kasvaneet pienillä järjestöillä vuoteen 2020 verrattuna neljä prosenttia. Keskisuurten järjestöjen avustukset ovat säilyneet ennallaan ja suurten järjestöjen vähentynyt 10 prosenttia. Koko järjestöjoukon yhteenlasketut avustukset ovat vähentyneet kuusi prosenttia.

Vammais-, nuorisokasvatus- ja lomajärjestöjä lukuun ottamatta kaikkien toimialojen yhteenlaskettu STEA-avustuksen määrä on kasvanut vuodesta 2016 vuoteen 2020. Vammais-, nuorisokasvatus- ja lomajärjestöjen yhteenlasketut avustukset ovat vastaavana aikana vähentyneet yli kymmenyksen.

Vuodesta 2020 vuoteen 2022 yhteenlasketut STEA-avustukset ovat laskeneet muilla toimialoilla, paitsi päihdejärjestöillä (taulukko 44). Niiden avustusten kokonaismäärä on kasvanut kymmenen prosenttia. Kansanterveysjärjestöjen avustukset ovat pysyneet lähes ennallaan ja avustukset vähentyneet 8–20 prosenttia.

STEA-avustusten myöntämiseen vaikuttaa avustettavaksi haettavan toiminnan tarpeellisuuden lisäksi toiminnan yhteiskunnallinen hyväksyttävyys, myönnettäväksi haettavan määrärahan tarkoitus ja tavoitteet, toiminnan laatu ja laajuus, sekä hakijan oma varallisuus.

Muut julkiset avustukset

Valtakunnalliset sote-järjestöt ovat raportoineet muiden julkisten avustusten tuotoikseen yhteensä 161,9 miljoonaa euroa. Valtionavustusviranomaisten avustuspäätösten yhteismäärä on 174 miljoonaa euroa. Lukujen erotus on 12,1 miljoonaa euroa (7 %). Tästä tarkastelusta puuttuu 10 sellaisen järjestön tiedot, jotka eivät ole käyttäneet avustusrahaa käyttäneet eivätkä siksi raportoineet STEA:lle. On mahdollista, että muita valtionavustuksia ei ole voitu käyttää suunnitelman mukaisesti koronapandemian takia ja niitä on, samoin kuin STEA-avustuksia, siirtynyt seuraavalla vuodelle. Muihin julkisiin avustuksiin sisältyy myös kuntien ja muiden julkisoikeudellisten yhteisöjen avustukset, joista ei ole tämän tarkastelun aineistossa tietoa.

Opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM) myönsi vuonna 2020 avustuksia yhteensä 741 miljoonaa euroa kunnille, järjestöille, yrityksille, yksityishenkilöille ja valtion organisaatioille. Joka viides valtakunnallinen järjestö sai OKM:n avustuksia, joita oli myönnetty opetuksen, tieteen, taiteen, liikunnan ja nuorisotyön toimintoihin. OKM-avustusten osuus oli 3,7 % valtakunnallisten järjestöjen muista julkisista avustuksista. Ministeriöstä myönnettiin esimerkiksi tieteen edistämiseen kahdelle järjestölle 440 000 euroa, taiteen edistämiseen ja tuotantoon 481 500 euroa viidelle järjestölle, liikuntaa edistävään toimintaan ja liikuntahankkeisiin 1,4 miljoonaa euroa 17 järjestölle ja nuorisotyöhön 3,6 miljoonaa euroa kahdelletoista järjestölle.

Valtionkonttori myönsi 11 valtakunnalliselle sote-järjestölle kustannustukea vuonna 2020 yhteensä 1,0 miljoonaa euroa. Suurin myönnetty avustus oli 226 331 euroa ja pienin 3 027 euroa. Kaikki myönteiset päätökset olivat vuoden ensimmäisessä haussa. Vuoden viimeiseen hakuun jätetyt viisi hakemusta hylättiin. Valtionkonttorin osuus tuloryhmässä oli 0,1 prosenttia.

Ulkoministeriön (UM) kotimaan toimintaan myönnettiin valtakunnallisille järjestöille valtionavustuksia yhteensä 30,8 miljoonaa euroa vuonna 2020. Avustuksia sai 10 järjestöä. Avustusmäärärahasta kaksi kolmasosaa kohdistui Suomen Punaiselle Ristille ja kuudesosa Pelastakaa Lapset ry:lle. UM:n osuus tuloryhmästä on 17,7 prosenttia.

Opetushallitus (OPH) myönsi avustuksia kuudelle järjestölle yhteensä 115,4 miljoonaa euroa aikuiskasvatukseen ja ammatilliseen koulutukseen. Avustusta sai kuusi järjestöä, joista kahden järjestön osuus oli 81 miljoonaa euroa. OPH:n jakamaa valtionavustusta jakoivat edelleen myös opintokeskukset, esimerkiksi Opintokeskus SIVIS (4,5 miljoonaa euroa), Kirkkopalvelut ry:n Agricola-opintokeskus (1,3 miljoonaa euroa) ja Kansan sivistystyön liiton opintokeskus (0,8 miljoonaa euroa). Opintokeskusten kautta saatujen avustusten määrä ei selviä raporteista.

Oikeusministeriön avustusta myönnettiin kuudelle valtakunnalliselle järjestölle, yhteensä 5,1 miljoonaa euroa, josta yhden järjestön osuus oli 4,3 miljoonaa euroa. Aluehallintovirasto kohdentaa avustukset alueellisesti ja paikallisesti etsivään nuorisotyöhön ja työpajatoimintaan, sekä nuoriso-, liikunta- ja kulttuuritoimintaan. Avustuksia myönnettiin kuudelle järjestölle yhteensä 825 536 euroa, josta yhden järjestön osuus oli 488 515 euroa.

Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA myöntää avustuksia muun muassa erityisryhmien asumiseen. Avustuksia myönnettiin yhteensä 60,7 miljoonaa euroa, joista 7,6 miljoonaa euroa kohdistui viidelle valtakunnalliselle sosiaali- ja terveysjärjestölle. Erityisryhmiä ovat muistisairaat ja huonokuntoiset vanhukset, ikäihmiset, kehitysvammaiset ja mielenterveyskuntoutujat.

Sosiaali- ja terveysministeriö (STM) avustaa STEA:n lisäksi myös suoraan järjestötoimijoita. Avustuksia myönnettiin muun muassa mielenterveyden edistämiseen. Avustuksia myönnettiin 2,5 miljoonaa euroa kaikkiaan viidelle järjestölle. Vuosien 2019 ja 2020 Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen Terveyden edistämisen käyttösuunnitelmissa on kaksi hanketta, joissa oli mukana kaksi valtakunnallista järjestöä.

Kirkkohallitus myönsi viidelle järjestölle 1,3 miljoonaa euroa, joista yhden järjestön osuus oli 1,0 miljoonaa euroa. Neljä ELY-keskusta myönsi yhteensä 2,4 miljoonaa euroa avustusta yhdeksälle järjestölle. Avustusta myönnettiin lähinnä työllisyyttä edistäviin hankkeisiin yhteensä 12 kohteelle (69 000–482 000 euroa).

Työ- ja elinkeinoministeriö myönsi avustuksia lähinnä kotoutumisen edistämiseen kolmelle järjestölle yhteensä 210 772 euroa. Myös Ruokavirasto avusti valtakunnallisia sosiaali- ja terveysjärjestöjä 60 929 eurolla. Avustuksia sai kolme järjestöä. Sitra myönsi hankeavustuksia myös kolmelle järjestölle yhteensä 5 247 euroa. Ympäristöministeriö myönsi kaksi avustusta, yhteensä 1 520 000 euroa valtakunnallisille asunto- ja rakennusalan järjestöille. Sisäministeriö (33 490 euroa) ja Innovaatiorahoituskeskus Business Finland (189 985 euroa) myönsi kumpikin yhden avustuksen.

Valtakunnallisista 195 järjestöstä 125 (64 %) sai vähintään 10 000 euroa muita julkisia avustuksia terveyden ja sosiaalisen hyvinvoinnin edistämisen määrärahan (STEA-avustus) lisäksi. Avustuskohteista osa kohdistui sosiaali- ja terveysalan toimintaan. Avustusta myönnettiin nuoriso-, liikunta-, kulttuuri- ja opetustoimintaan, sekä varautumiseen, työllisyyden edistämiseen ja kotoutumiseen.

Varainhankinnan ja rahankeräysten tuotot

STEA-selvitysten perusteella ei voida arvioida varainhankinnan ja muiden tuottojen yksityiskohtia järjestöjen tuotoista. Tässä tarkastellaan tuottoeriä 65 valtakunnallisen järjestön tilinpäätöstietojen perusteella. Erillistarkasteluun valittiin ne järjestöt, joilla oli varainhankinnan tuottoja ja muita tuottoja yli 20 prosenttia niiden kokonaistuotoista. Tilinpäätöstiedot on saatu kultakin järjestöltä pyynnöstä tai ne on löydetty järjestöjen verkkosivulta. Seitsemältä järjestöltä ei saatu tietoja tai ne ovat erittelyä ajatellen puutteelliset. Tarkasteltavia järjestöjä kertyi näin yhteensä 58. Niistä 40 raportoi varainhankinnan tuottoja, joiden yhteenlaskettu määrä on 41,9 miljoonaa euroa.

Vuonna 2018 STEA:n vuosiselvityksessä raportoitiin jäsenmaksujen määrä erikseen. Vuoden 2020 tiedoissa niitä ei eritellä. Jäsenmaksujen osuus valtakunnallisten yhdistysmuotoisten sosiaali- ja terveysjärjestöjen (n=146) kokonaistuotoista oli vuonna 2018 0,8 prosenttia. Jäsenmaksujen osuus vaihteli toimialoittain ollen 0–2,3 prosenttia.

Vuoden 2020 tarkastelujoukossa on yhdistyksiä ja säätiöitä. Säätiöt eivät kerää jäsenmaksuja, joten niitä ei huomioida jäsenmaksujen osuutta laskettaessa. Vuoden 2020 tarkastelujoukon yhdistysmuotoisten järjestöjen jäsenmaksutuotot olivat yhteensä 3,0 miljoonaa euroa. Jäsenmaksutuotot olivat niillä kaksi prosenttia kokonaistuotoista ja 21 prosenttia varainhankinnan tuotoista.

Valtakunnallisten järjestöjen varainhankinnan tuotot vähenivät vuodesta 2018 vuoteen 2020 yhteensä 20 prosenttia (taulukko 45). Päihdejärjestöillä varainhankinnan tuotot hieman lisääntyivät. Ikääntyneiden järjestöjen tuotot säilyivät lähes samoina. Eniten varainhankinnan tuotot vähenivät nuorisokasvatusjärjestöillä, joista etenkin kahden järjestön kohdalla muutos oli merkittävä. Myös vammais- ja lomajärjestöjen eroon vaikutti muutaman järjestön varainhankinnan tuottojen iso muutos.

Varainhankinnan tuotot kasautuivat muutamille järjestöille. Kansaterveysjärjestöjen ryhmässä suurimman varainhankkijan osuus oli koko ryhmän tuotoista 63 prosenttia. Joka kymmenennellä kansanterveysjärjestöllä ei ollut lainkaan varainhankinnan tuottoja. Muilla toimialoilla tilanne on hieman tasaisempi. Joka neljännellä nuorisokasvatusjärjestöllä ja joka viidennellä päihdejärjestöllä ei ollut varainhankinnan tuottoja.

Kansanterveysjärjestöjen varainhankinnan tuotot olivat vuonna 2020 keskimäärin (mediaani) 24 600 euroa,

TAULUKKO 45.

Valtakunnallisten järjestöjen varainhankinnan tuotot vuosina 2018 ja 2020.

Toimiala		2018		2020		Varainhankinnan tuottojen muutos 2018–2020
		Varainhankinnan tuotot	Osuus kokonaistuotoista	Varainhankinnan tuotot	Osuus kokonaistuotoista	
	n		%		%	%
Kansanterveysjärjestöt	79	45 970 579	19	34 045 488	10	-26
Lastensuojelujärjestöt	32	33 743 348	34	32 739 952	25	-3
Ikääntyneiden järjestöt	16	5 405 644	21	5 480 713	22	1
Vammaisjärjestöt	32	14 865 175	8	8 550 742	4	-42
Nuorisokasvatusjärjestöt	6	1 186 239	27	141 904	3	-88
Lomajärjestöt	6	60 246	0	8 850	0	-85
Päihdejärjestöt	18	418 887	1	455 180	1	9
Kaikki	189	101 231 231		80 967 649		-20

joka oli 10 prosenttia järjestön kokonaistuotoista (taulukko 46). Lastensuojelujärjestöissä ja ikääntyneiden järjestöissä varainhankinnan tuotot olivat keskimäärin noin viidennes järjestön kokonaistuotoista. Muiden toimialojen varainhankinnan tuotot olivat keskimäärin alle viisi prosenttia.

Varainhankinta vaatii aina resursseja ja riskin ottamista onnistuakseen. Mikäli järjestöllä ei ole varallisuutta tai riskinoton mahdollisuutta, ei varainhankinta muodosta järjestölle varteenotettavaa tuottolähdettä. Järjestöjen yhteistyöllä varainhankinnan riskejä on mahdollista vähentää, sekä kehittää varainhankinnan sisältöä, niin että se houkuttelee lahjoittajia ja tukijoita. Sosiaali- ja terveysjärjestöillä on myös opittavaa kehitysyhteistyö- ja ympäristöjärjestöiltä varainhankinnan toteutuksessa.

Vuonna 2020 rahakeräystuotot selvitettiin keräyskohtaisesti. Luotettavaa vuosikohtaista tietoa vuoden 2020 rahankeräystuottojen selvittämiseksi ei ollut käytettävissä. Koska rahakeräystuottojen tosiasiallista määrää ei ole mahdollista johtaa STEA:n vuosiselvitysaineistosta, on tässä päädytty kuvaamaan rahankeräystuotot Poliisihallitukselle jätettyjen tilitysten perusteella. Ajanjaksolle 1.1.–31.12.2020 selvitettiin yhteensä 230,6 miljoonan euron edestä rahankeräystuottoja. Keräyskulua niihin oli kohdistunut 38,3 miljoonaa euroa. Tilitysten nettotuotot olivat 192,3 miljoonaa euroa. Keskimääräinen (mediaani) nettokeräystuotto oli 28 051 euroa. Keräystuottoja oli tilittänyt 428 organisaatiota.

Valtakunnallisista sote-järjestöistä rahankeräystilityksen oli vuonna 2020 tehnyt kaikkiaan 53 järjestöä (taulukko 47). Keräystuottoja on tilittänyt vuosien 2018–2021 aikana vuosittain 44–52 järjestöä. Joka kolmas vammaisjärjestö ja lastensuojelujärjestö oli tilittänyt keräystuottoja vuonna 2020. Suhteellisesti vähiten keräystuottoja olivat tilittäneet

TAULUKKO 46.

Valtakunnalliset järjestöt, joilla oli varainhankinnan tuottoja yli 5 000 euroa vuonna 2020.

Toimiala	Varainhankinnan tuotot		Varainhankinnan tuottoja keskimäärin	Järjestöjen kokonaistuotot keskimäärin	Varainhankinnan tuottojen yhteenlaskettu osuus kokonaistuotoista	n
	n	%	mediaani	mediaani	%	
Kansanterveysjärjestöt	59	73	24 606	607 781	13	81
Lastensuojelujärjestöt	27	82	25 144	794 615	26	33
Ikääntyneiden järjestöt	14	82	100 034	674 969	24	17
Vammaisjärjestöt	21	66	25 144	794 615	5	32
Nuorisokasvatusjärjestöt	4	57	8 750	657 526	6	7
Lomajärjestöt	0	0	1 070	1 960 506	0	6
Päihdejärjestöt	11	58	8 530	515 193	1	19
Kaikki	136	70	20 332	933 459	10	195

TAULUKKO 47.

Vuosina 2018–2021 rahankeräystilityksen tehneet valtakunnalliset järjestöt.

Toimiala	2018	2019	2020	2021
Kansanterveysjärjestöt	23	22	24	19
Lastensuojelujärjestöt	7	12	10	11
Ikääntyneiden järjestöt	3	3	4	3
Vammaisjärjestöt	10	9	11	6
Nuorisokasvatusjärjestöt	2	2	2	1
Lomajärjestöt	0	0	0	0
Päihdejärjestöt	1	3	2	3
Kaikki	46	51	53	43

päihdejärjestöt, vain joka kymmenes.

Vuonna 2020 rahankeräystilitysten bruttotuotto oli 36 miljoonaa euroa. Keräyskuluja tilityksiin kohdistui 8,4 miljoonaa euroa, keräyskulujen osuus oli 23 % (mediaani). Vain neljä keräystä oli tappiollisia. Tappioiden yhteismäärä oli 13 000 euroa. Kolme järjestöä tilitti nollatuloksen ja kahdella järjestöllä ei ollut keräyskuluja.

Lastensuojelujärjestöt saivat nettomääräisiä keräystuottoja vuonna 2020 14 prosenttia enemmän kuin vuonna 2018 (taulukko 49). Vuonna 2020 keräystilitysten nettotuotto oli 12,6 miljoonaa euroa, joka oli 1,6 miljoonaa enemmän kuin vuonna 2018.

Keskimääräinen (mediaani) valtakunnallisten järjestöjen rahankeräystilityksen bruttotuotto oli 12 235 euroa,

TAULUKKO 48.

Valtakunnallisten järjestöjen ja kaikkien toimijoiden rahankeräystilitysten määrä vuonna 2020.

	Valtakunnallisten sote-järjestöjen tilitykset	Kaikkien toimijoiden tilitykset
Tilityksiä yhteensä	58	449
Tilityksiä, joissa ei ollut tuottoa ja tulos oli 0 euroa	3	15
Tilityksiä, joissa keräyskulu ylitti tuoton, keräys oli tappiollinen	4	23
Tilityksiä, joissa oli tuottoa, mutta ei keräyskulua	2	55
Tilityksiä, joissa keräyskulua oli alle 5 %	13	150
Tilityksiä, joissa keräyskulua oli 5–14,99 %	7	99
Tilityksiä, joissa keräyskulua oli 15–29,99 %	14	54
Tilityksiä, joissa keräyskulua oli 30–49,99 %	15	36
Tilityksiä, joissa keräyskulua oli yli 50 %	5	17
Tilityksiä, joissa nettotuotto oli yli 1–9,99 miljoonaa euroa	6	42
Tilityksiä, joissa nettotuotto oli yli 10 miljoonaa euroa	0	2

TAULUKKO 49.

Valtakunnallisten järjestöjen rahankeräysten nettotuotot 2018–2020 (euroa).

Järjestöt	n	2018	2019	2020	Muutos 2018–2020
Kansanterveysjärjestöt	26	2 055 648	1 006 027	2 093 103	2 %
Lastensuojelujärjestöt	10	10 997 731	9 403 179	12 576 875	14 %
Ikääntyneiden järjestöt	5	28 217	9 279	15 102	-46 %
Vammaisjärjestöt	12	4 007 691	1 675 638	3 686 776	-8 %
Nuorisokasvatusjärjestöt	2	38 446	10 073	23 176	-40 %
Lomajärjestöt	0	0	0	0	-
Päihdejärjestöt	9	28 561	102 444	16 309	-43 %
Tilittäneet järjestöt yhteensä	64	17 156 294	12 206 640	18 411 341	7 %

johon kohdistui 1 703 euron keräyskulut (taulukko 50). Keskimääräinen nettotuotto oli 10 233 euroa, josta oli vähennetty mediaanikeräyskulu 22 prosenttia.

Kansanterveysjärjestöjen nettotilitys oli vuonna 2020 suunnilleen samansuuruinen kuin vuonna 2018, yhteensä 2,1 miljoonaa euroa. Kansanterveysjärjestöihin ei tässä sisälly Suomen Punainen Risti, jonka tilityksen nettotuotto oli vuonna 2020 yhteensä kymmenen miljoonaa euroa. Neljä järjestöä tilitti tappiollisen tai nollatuloksen. Kahden järjestön keräystuotto oli yli 500 000 euroa. Tyypillinen (mediaani) kansanterveysjärjestön keräystuotto oli 10 200 euroa.

TAULUKKO 50.

Valtakunnallisten järjestöjen rahankeräystilitykset vuonna 2020.

Toimiala	Keräystuotto	Keräyskulu	Keräyskulun osuus	Keräyksen nettotuotto	
	euroa	euroa	%	euroa	n
Kansanterveys-järjestöt	2 844 135	751 032	26 %	2 093 103	18
Lastensuojelu-järjestöt	14 263 469	2 541 260	18 %	11 722 209	10
Ikääntyneiden järjestöt	51 066	35 964	70 %	15 102	4
Vammais-järjestöt	5 354 448	1 667 672	31 %	3 686 776	11
Nuorisokasvatus-järjestöt	23 176	0	0 %	23 176	2
Lomajärjestöt	0	0	0 %	0	0
Päihdejärjestöt	23 820	7 511	32 %	16 309	2
Kaikki	12 235	1 703	22	10 233	47

Puolet lastensuojelujärjestöjen yhteenlasketuista keräystuotoista kasaantui kahdelle alan järjestölle. Puolet lastensuojelujärjestöistä tilitti alle 22 000 euroa ja suurimmat yli 980 000 euroa.

Kaksi ikääntyneiden järjestöjen tilitystä oli tappiollisia ja kaksi onnistuneita. Ikääntyneiden järjestöjen tilityksiin kohdistui keskimäärin suurin keräyskulu, joka oli tyypillisesti 70 prosenttia. Nuorisokasvatusjärjestöistä toinen nuorisojärjestöistä tilitti nollatuloksen ja toisella ei ollut ollenkaan keräyskuluja tilityksessä.

Vammaisjärjestöjen rahankeräystuotoista puolet kasaantui kahdelle alan järjestölle. Vammaisjärjestöillä rahankeräysten kustannusten osuus oli keskimäärin noin kolmannes niiden tuotoista.

Muut tuotot

Valtakunnallisia järjestöjä, joilla oli tilinpäätöksessään raportoituna muita tuottoja, oli yhteensä 58. Niiden muiden tuottojen yhteenlaskettu määrä oli yhteensä 177,1 miljoonaa euroa (taulukko 51).

Vuokratuottoja oli 13 järjestöllä ja niiden yhteenlaskettu määrä 91,3 miljoonaa euroa. Vuokratuotoista 88 prosenttia kasaantui kahdelle järjestölle.

Sijoitustoiminnan tuottoja oli raportoinut yhteensä 34 järjestöä ja niistä saadut tuotot olivat yhteensä 25,7 miljoonaa euroa. Sijoitustoiminnan tuotot muodostivat kyseisillä järjestöillä seitsemän prosenttia niiden kokonaistuotoista.

Yksityisiltä rahastoilta saatuja avustuksia oli yhteensä 6,4 miljoonaa euroa 25 järjestöllä, joiden yhteenlasketuista kokonaistuotoista ne muodostivat neljä prosenttia. Yksittäiset avustukset vaihtelivat 500 eurosta 1,8 miljoonaan euroon.

Vuonna 2021 säätiöt ja rahastot lahjoittivat 500,7 miljoonaa euroa tieteelle, taiteelle ja yhteiskunnan kehittymiseen (Raivio, Aho & Väre 2021). Tieteen osuus oli 278,7 miljoonaa, taiteen 72,1 miljoonaa ja muun yhteiskunnan kehittämiseen 149,9 miljoonaa euroa.

TAULUKKO 51.

Valtakunnallisten järjestöjen muiden tuottojen lajit vuonna 2020.

Tuottolaji	Tuotto	Osuus muista tuotoista	
	(miljoonaa euroa)	%	n
Vuokratuotot	91,3	51	13
Varsinaisen toiminnan erittelemättömät tuotot	54,2	31	40
Sijoitustoiminnan tuotot	25,7	14	34
Avustukset yksityisiltä rahastoilta	6,4	4	25
Yhteensä	177,6	100	58

TAULUKKO 52.

Yksityiset yli 5 000 euroa avustusta vuonna 2020 myöntäneet rahastot.

Alli Paasikiven säätiö sr
August Ludvig Hartwall -säätiö sr
Brita Maria Renlund rf
Geselius fond sr
Hiidenlinna säätiö sr
Jenny ja Antti Wihurin rahasto sr
Koneensäätiö sr
Kuluttajaosuustoiminnan säätiö sr
Kyyhkylä-säätiö sr
Lasten Päivän Säätiö sr
Merimieseläkekassa
Olvi-säätiö sr
Päivikki ja Sakari Sohlbergin Säätiö sr
Satakunnan liitto
Stiftelsen 7:nde Mars Fonden sr
Stiftelsen Emilie och rudolf Geselius fond sr
Stiftelsen Tre Smeder sr
Sydänsäätiö sr
Syöpäsäätiö sr
Tradekan säätiö sr
Tre Smeder sr
Tunkelon säätiö sr
William Thurings stiftelse sr

Luokkaan ”yhteiskunnan muu kehittäminen” kuuluu hyvin erilaisia toimintoja ja järjestötoimintaa. Suurimmat kohteet olivat opintojen ja oppimisen tukeminen (24,7 miljoonaa euroa), yhdistystoiminta yleisesti (22,1 miljoonaa euroa) ja sosiaalityö sekä terveyden- ja sairaanhoito (18,2 miljoonaa euroa). Sosiaalityön ja terveydenhoidon kohteita oli lapsi-, nuoriso- ja vanhustyö syrjäytymisen ehkäisyn näkökulmasta, turvakoti- ja palvelutalotoiminta sekä sairaalat.

Vuosi 2020 oli poikkeuksellinen koronaepidemian aiheuttamien toiminnan rajoitusten takia. Esimerkiksi Lasten Päivän säätiön toiminta häiriintyi ja seurakuntien kolehtikeräykset vähenivät. Tarkasteluryhmä raportoi ja yksilöi 30 yksityisen rahaston avustaneen niiden toimintaa vuonna 2020.

Vähintään 5000 tuhatta euroa lahjoittaneita rahastoja hallinnoivia säätiöitä tai rahastoja oli vuonna 2020 yhteensä 23 (taulukko 52).

Suomessa toimi vuoden 2021 lopussa 2700 säätiörekisterissä olevaa säätiötä. SOSTE:ssa keväällä 2022 laaditun selvityksen mukaan säätiöistä noin 250 voisi olla sosiaali- ja terveysalan järjestöjen rahoittajia. Kulttuuria ja tutkimusta rahoittavia säätiöitä arvioidaan olevan noin 860. Sosiaali- ja terveyspalveluita tai järjestötoimintaa toteuttavia säätiöitä arvioitiin olevan noin 380.

TAULUKKO 53.

Valtakunnallisten järjestöjen* tulojen ja menojen erotuksen muutos 2019–2020.

Taloudellinen tilanne	n	Tilannekuva	%
Ylijäämäinen tilinpäätös säilyi ennallaan	13	+	74
Tasapainoinen talous muuttui ylijäämäiseksi	26	+	
Tasapainoinen talous säilyi ennallaan	106	+	
Alijäämäinen tuloslaskelma muuttui ylijäämäiseksi	2	+	
Alijäämäinen tuloslaskelma muuttui tasapainoiseksi	4	+	
Ylijäämäinen tulos heikkeni jokin verran	19	-	20
Ylijäämäinen tulos heikkeni paljon	6	-	
Tasapainoinen heikkeni alijäämäiseksi	12	-	
Alijäämäinen tuloslaskelma säilyi alijäämäisenä	4	-	
Muutoksesta ei ole tietoa	13		6
	205		

* Tarkastelussa on huomioitu vain emo-organisaatiot, ei järjestöjen rinnakkaisorganisaatiota.

5.2 Järjestöjen taloustilanne

Järjestöjen taloudellinen tulos vuonna 2020

Valtakunnallisten järjestöjen tuottojen ja kulujen erotuksen kokonaiskuva perustuu Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus STEA:lle raportoituihin tietoihin. Järjestöjen tuottojen ja kulujen eroja on tarkasteltu STEA:lle vuosina 2019 ja 2020 jätettyjen vuosiselvitysten perusteella. Vuosiselvityksiä oli jätetty vuosittain 195. Koska 10 järjestöä ei ole saanut STEA-avustusta, niiltä ei ole myöskään olemassa vuosiselvitystä.

Järjestöbarometrin valtakunnallisten järjestöjen perusjoukon kokonaistuotot vuonna 2020 olivat 790,8 miljoonaa euroa ja kulut 768,5 miljoonaa euroa. Käytettävissä oleva vuoden 2020 vuosiselvitysaineisto ei sisällä kulujen kohdistustietoja.

Vuodesta 2019 vuoteen 2020 suurimmalla osalla (74 %) järjestöistä tulojen ja menojen erotuksessa tapahtui positiivinen muutos, tai tulos säilyi tasapainoisena (+/-5 %) STEA:n vuosiselvityksen mukaan (taulukko 53). Joka viidennen järjestön tulojen ja menojen erotus heikkeni tai säilyi alijäämäisenä.

Tasapainoiseksi tulokseksi tulkitaan selvitykset, joissa menojen ja tulojen erotus ei ole yli viisi prosenttia ali- tai ylijäämäinen. Ylijäämäisiä vuosiselvityksiä oli vuonna 2020 kaikkiaan 38 järjestöllä, tasapainoisia 139:lla ja alijäämäisiä 18:lla. Kymmenen järjestöä ei ole jättänyt vuosiselvitystä, koska ne eivät ole saaneet STEA-avustusta vuodelle 2020.

Vuonna 2019 Järjestöbarometrin valtakunnallisten järjestöjen perusjoukon tuottojen ja kulujen erotus oli +8 prosenttia. Vuonna 2020 erotus oli enää +3 prosenttia. Vuosituotot olivat vähentyneet kaksi prosenttia ja kulut lisääntyneet kolme prosenttia. Järjestöjen toiminnan kuluista neljä viidesosaa oli vuoden 2018 STEA:n vuosiselvitystietojen mukaan palkkakustannuksia.

TAULUKKO 54.

Järjestöjen taloustilanne tammi-helmikuussa 2022.

Toimiala*	Hyvä/melko hyvä	Kohtalainen	Huono/ melko huono	
	%	%	%	n
Kansanterveysjärjestöt	74	29	6	54
Lastensuojelujärjestöt	47	7	-	15
Ikääntyneiden järjestöt	54	38	8	13
Vammaisjärjestöt	81	13	6	16
Päihdejärjestöt	78	11	11	9
Kaikki järjestöt	69	24	7	113

* Toimialoittaisesta tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia järjestöjä on kysymykseen vastanneissa alle yhdeksän. Kaikki järjestöt -rivillä ne on laskettu mukaan.

Vuonna 2020 valtakunnallisten järjestöjen kokonaiskulut olivat 768,5 miljoonaa euroa. Joka viidennen järjestön tulojen ja kulujen osuus ei ole tasapainossa vuoden 2020 vuosiselvitysten mukaan.

Järjestöjen talousnäkymät vuoden 2022 alussa

Järjestöbarometrin kyselyssä tammi-helmikuussa 2022 yli kaksi kolmasosaa (69 %) valtakunnallisista järjestöistä arvioi taloudellisen tilanteensa melko hyväksi tai hyväksi. Noin joka neljäs (24 %) piti tilannetta kohtalaisena ja vain seitsemän prosenttia melko huonona tai huonona.

Taloustilannetta pidettiin muita yleisemmin vähintään melko hyvänä vammaisjärjestöissä (81 %), päihdejärjestöissä (78 %) ja kasanterveysjärjestöissä (74 %) (taulukko 54). Taloudeltaan eri kokoisten järjestöjen arvioiden välillä ei ole tilastollisesti merkitseviä eroja.

Aikasarja järjestöjen taloustilannetta koskevista näkemyksistä on koottu kuvioon 28 ja liitteeseen 19. Tarkastelusta havaitaan, että talousnäkymät ovat alkuvuonna 2022 hieman myönteisemmät kuin kaksi vuotta sitten siinä mielessä, että nyt taloustilanteensa hyväksi arvioivia on 12 prosenttiyksikköä enemmän kuin vuonna 2020 eikä yksikään vastaaja pidä tilannetta huonona.

Vuoden päähän ulottuvat ennakkoarviot ovat taas hieman pessimistisempiä: tuolloin taloustilanteen uskoo olevan hyvä 16 prosenttiyksikköä pienempi osa järjestöistä kuin nyt.

Tammi-helmikuussa 2022 joka toinen (50 %) järjestö arvioi taloudellisen tilanteensa pysyvän ennallaan kuluvan vuoden aikana (taulukko 55). Runsas kymmenesosa (12 %) vastaajista ennakoi järjestönsä taloustilanteen paranevan ja yli kolmasosa (38 %) heikkenevän. Tilanteen kohenemiseen uskovia on muita suhteellisesti enemmän lastensuojelujärjestöissä (36 %) ja heikkenemistä ennakoivia muita yleisemmin vammaisjärjestöissä (57 %). Taloudeltaan eri kokoisten järjestöjen arvioiden välillä ei ole tilastollisesti merkitseviä eroja.

Talouden muutosnäkymät ovat nyt hieman pessimistisemmät kuin kaksi vuotta sitten, sillä taloustilanteensa heikentymistä ennakoivia on nyt 16 prosenttiyksikköä enemmän kuin vuoden

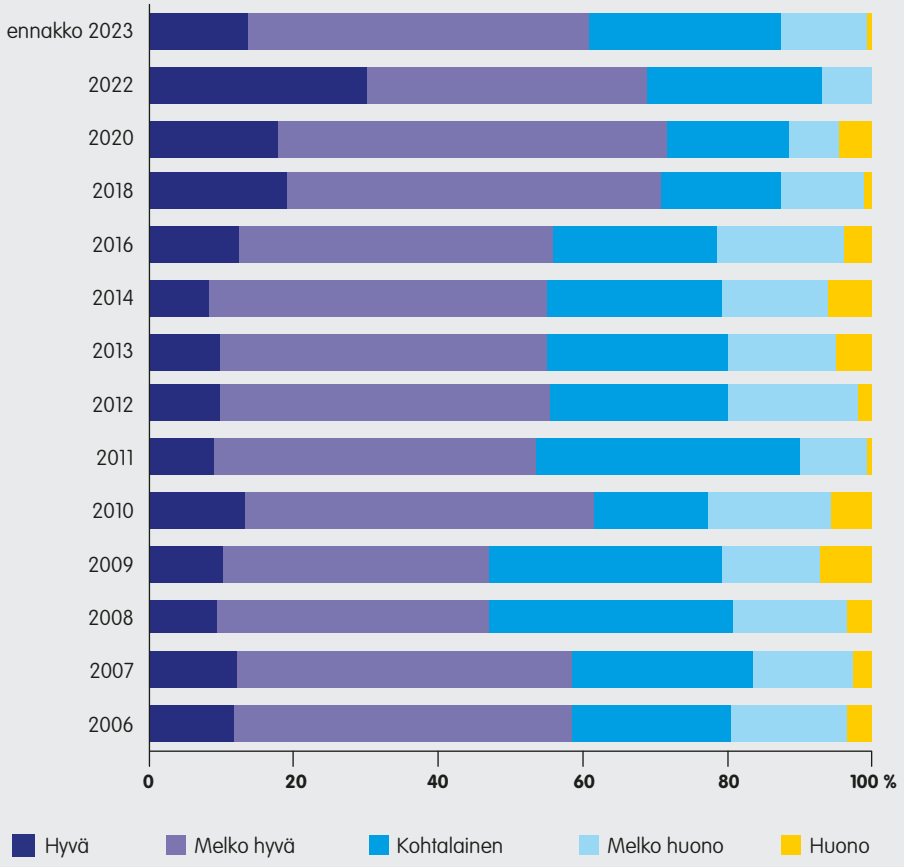

KUVIO 28. Järjestöjen alkuvuoden taloustilannearviot 2006–2022.

2020 alussa (Järjestöbarometri 2020).

Järjestöjä pyydettiin kuvailemaan syitä niiden hyvään tai paranevaan taloustilanteeseen sekä keskeisimpiä talouden huonon tai heikentyvän tilan selittäjiä.

Yleisimmin vastaajat perustelevat järjestön hyvää taloustilannetta toiminta-avustuksilla, niiden riittävyydellä, myönteisellä kehityksellä tai uusilla myönnetyillä avustuksilla. Monille järjestöille korona-aika on merkinnyt vähentyneitä kuluja ja sen myötä säästöjä ja osalle aiemmat säästöt, sijoitukset ja pääomat tuovat taloudellista vakautta. Joillakin erityisesti varainhankinta on kehittynyt ja kerryttänyt tuottoja aiempaa paremmin. Myös järjestöjen talouden hyvä ennakointi ja suunnittelu mainitaan syynä myönteiseen tilanteeseen. Palveluja tuottavilla järjestöillä hyvää taloutta selittävät esimerkiksi onnistuneet kilpailutukset.

TAULUKKO 55.

Järjestöjen arvio taloustilanteensa muutoksesta 12 kuukauden kuluessa.

Toimiala*	Paranee	Pysyy ennallaan	Heikkenee	
	%	%	%	n
Kansanterveysjärjestöt	9	50	41	54
Lastensuojelujärjestöt	36	43	21	14
Ikääntyneiden järjestöt	8	69	23	13
Vammaisjärjestöt	-	43	57	14
Päihdejärjestöt	-	78	22	9
Kaikki järjestöt	12	50	38	110

* Toimialoittaisesta tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia järjestöjä on kysymykseen vastanneissa alle yhdeksän. Kaikki järjestöt -rivillä ne on laskettu mukaan.

”Olemme saaneet enemmän STEA-avustusta. Toimimme varojen mukaan ja tiukka kulukuri.”

”Koronan vuoksi olemme käyttäneet rahaa vähemmän ja sitä on siirtynyt käytettäväksi tälle vuodelle.”

”Toistaiseksi STEA on kohdellut meitä hyvin - ja kun olemme lähes täysin STEA-rahoitteinen, tilanne on hyvä.”

”Myönnetyt avustuskorototukset ja koronasäästöt.”

”Taloustilanteeseen vaikuttaa myönteisesti merkittävät siirtyvien avustusten erät vuodelle 2022 sekä säästöt oman toiminnan tuotoissa koronan aiheuttaman poikkeustilanteen takia. Rahaa on säästynyt mm. matka- ja tapahtumakuluissa.”

”Olemme onnistuneet tehostamaan varainhankintaamme sekä sijoitustoiminnan tuottoja.”

”Varainhankinta [...] on onnistunut hyvin. Pandemian aikana tietyt kulut ovat vähentyneet merkittävästi.”

”Menojen ja kulujen suhteen riittävä ennakointi sekä tehdyt toimenpiteet.”

”Onnistuneet kilpailutukset [...].”

Samoin kuin myönteisen tilanteen, myös huonon tai heikkenevän taloustilanteen syyt liittyvät yleisimmin järjestöjen toiminta-avustuksiin. Niiden riittämättömyys eli avustusten supistuminen tai niihin kaivattujen korotusten puuttuminen vaikeuttavat järjestöjen toimintaa ja taloudenpitoa. Muiden rahoituslähteiden tuotot eivät ole kehittyneet myönteisesti: esimerkiksi varainhankinnasta, jäsenmaksuista ja palveluntuotannosta ei ole saatu odotetun tasoisia tuloja.

”Avustusten huomattava lasku ja avustusehtojen merkittävä tiukkeneminen.”

”Budjettimme on miinusmerkkinen yleisavustusleikkauksen vuoksi. [...]”

”Palkat ja hankintojen hinnat nousevat, ja rahoituksen tasossa ei ole tulossa nousua.”

”Perusrahoituksemme ei nouse eikä sillä vastata kaikkeen siihen tarpeeseen, mitä järjestömme työllä on. [...]”

TAULUKKO 56.

Järjestöjen talouden riskit.

Toimiala*	Onko järjestön talouden kannalta erityisen suuria riskitekijöitä		
	Kyllä	Ei	
	%	%	n
Kansanterveysjärjestöt	60	40	53
Lastensuojelujärjestöt	67	33	15
Ikääntyneiden järjestöt	62	38	13
Vammaisjärjestöt	63	37	16
Päihdejärjestöt	80	20	10
Kaikki järjestöt	65	35	113

* Toimialoittaisesta tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia järjestöjä on kysymykseen vastanneissa alle kymmenen. Kaikki järjestöt -rivillä ne on laskettu mukaan.

”Hankkeita tuntuu olevan vaikea saada eli avustusten lasku.”

”Jäsenmäärän lasku ja sen myötä vähenevät jäsenmaksutuotot.”

”Vuoden 2021 varainhankinnan jääminen tavoitteistaan aiheutti merkittävän alijäämän, ja taloustilannetta pyritään nyt vakauttamaan.”

”Kunnilta saatavat sote korvaukset täysin riittämättömiä kattamaan kulut. Muu rahoitus vaikeaa.”

Noin kaksi kolmasosaa (65 %) vastaajista tunnistaa järjestön taloutta koskevien erityisten riskitekijöiden olemassaolon. Osuus on suunnilleen sama kuin vuonna 2020, jolloin riskejä näki 64 prosenttia järjestöistä.

Talouden erityisiä riskitekijöitä tunnistetaan etenkin päihdejärjestöissä (80 %) (taulukko 56). Taloudeltaan eri kokoisten järjestöjen välillä ei ole tilastollisesti merkitseviä eroja riskien näkemisessä.

Vastaajien esittämät järjestöjen taloutta koskevat erityiset riskit liittyvät kaikkein yleisimmin järjestörahoituksen tulevaisuuteen. Erityisesti ne koskevat

Talouden erityisiä riskejä tunnistavia järjestöjä

43 %

VUONNA 2018

64 %

VUONNA 2020

65 %

VUONNA 2022

TAULUKKO 57.

Järjestöjen uudet ja loppuneet rahoituslähteet.

Toimiala*	Järjestöt, jotka ovat saaneet uusia oman toiminnan tuottoja/ rahoituslähteitä		Järjestöt, joilta rahoituslähde loppunut tai sen merkitys vähentynyt	
		Vastaajia		Vastaajia
	%	n	%	n
Kansanterveys-järjestöt	28	53	28	53
Lastensuojelu-järjestöt	27	15	20	15
Ikääntyneiden järjestöt	54	13	54	13
Vammais-järjestöt	19	16	60	15
Päihdejärjestöt	20	10	10	10
Kaikki järjestöt	29	113	34	112

* Tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia yhdistyksiä on kysymykseen vastanneissa alle yhdeksän. Kaikki järjestöt -rivillä ne on laskettu mukaan.

STEA-avustusten saatavuutta ja tasoa jatkossa. Toiminnan vahva STEA-riippuvuus nähdään osassa järjestöjä riskinä. Myös oman toiminnan ja varainhankinnan tuottoihin sekä toimitilojen ja kiinteistöjen kuluihin liittyy järjestöissä epävarmuutta. Jotkin järjestöt nimeävät palvelutuotannon epävarmat tulevaisuudennäkymät talouden riskitekijäksi.

”Järjestöjen rahoituksen tulevaisuus ylipäätään?”

”Järjestörahoituksen tulevaisuus, toimimme 100% STEAn tuella.”

”Stean rahoituspäätökset tulevaisuudessa.”

”Koen riskiksi STEAn rahoituksen. Pelko sen loppumisesta häiritsee.”

”Yksi varainhankinnan kivijalkojamme on ollut […] yritys, jonka tulevaisuudennäkymät ovat tällä hetkellä erittäin sumuiset.”

”Varainhankinnan eri muotojen epävarmuus.”

”Toimitiloihin liittyvät kulut.”

”Kiinteistömassan korjausvelka.”

”Miten hyvinvointialueet jatkossa käyttävät ulkopuolisia palvelutuottajia, erityisesti keskisuuria järjestöjä.”

”Sote maakuntamalli rajoittaa jatkossa ostoja järjestöiltä ja tukee valtakunnallisia ja omaa tuotantoa. […]”

Uudet ja lakanneet rahoituslähteet

Järjestöiltä tiedusteltiin, ovatko ne saaneet kahden viime vuoden aikana uusia merkittäviä oman toiminnan tai varainhankinnan tuottoja tai muita rahoituslähteitä. Lisäksi kysyttiin, onko jokin järjestön kannalta keskeinen rahoituslähde loppunut tai menettänyt merkitystään.

Runsas neljäsosa (29 %) järjestöistä on onnistunut kahden viime vuoden aikana hankkimaan uusia oman toiminnan tai varainhankinnan tuottoja tai muita rahoituslähteitä (taulukko 57). Jokin keskeinen rahoitus on loppunut kokonaan tai sen merkitys on vähentynyt noin joka kolmannella (34 %) järjestöllä.

Keskimääräistä yleisemmin uusia tuottoja tai rahoituslähteitä on ikääntyneiden järjestöillä (44 %). Jokin keskeinen tulonlähde on loppunut tai sen merkitys on vähentynyt yleisimmin vammaisjärjestöillä (60 %). Rahoituslähteiden muutoksissa ei ole tilastollisesti merkitseviä eroja taloudeltaan eri kokoisten järjestöjen välillä.

Noin joka toisen (51 %) järjestön rahoitus on pysynyt muuttumattomana siten, että ne eivät ole menettäneet merkittäviä rahoituslähteitä eivätkä saaneet uusia kahden viime vuoden aikana. Joka viidennellä (20 %) jokin keskeinen tulonlähde on lakannut tai menettänyt merkitystään, eikä sen tilalle ole saatu uutta.

Tilanne on hieman heikentynyt kahden vuoden takaisesta siinä mielessä, että uusia tulonlähteitä on nyt neljä prosenttiyksikköä pienemmällä osalla järjestöjä ja jokin tulonlähde on loppunut tai sen merkitys vähentynyt viisi prosenttiyksikköä suuremmalla osalla kuin vuonna 2020 (Järjestöbarometri 2020).

Järjestöjen uusista tulonlähteistä yleisimpiä ovat yritysyhteistyöstä saadut tulot, myönnetyt toiminta-avustukset, hankerahoitukset, apurahat sekä lahjoitukset, testamentit ja lisääntyneet varainhankinnan tuotot.

”Ohjaus- ja neuvontapalveluumme olemme saaneet lisää rahoittajia lääkeyrityksistä.”

”Tutkimusrahoitus yritykseltä.”

”Yritysyhteistyön tuomat resurssit.”

”Apurahoja säätiöiltä, OKM.”

”ESR-hankkeet.”

”Muutamia uusia merkittäviä lahjoittajia.”

”Testamentti, yrityskumppanuus:”

”Olemme panostaneet varainkeruuseen ja se on alkanut myös poikia tuloa.”

Järjestöjen lakanneita tai merkitykseltään pienentyneitä rahoituslähteitä ovat yleisimmin aiemmasta supistuneet tai kokonaan loppuneet toiminta- ja hankeavustukset. Osalla palvelutuotannon, muun oman toiminnan tai varainhankinnan tulot ovat vähentyneet.

”STEA-rahoitus laskenut. Esimerkiksi verrattuna vuoteen 2020 vuonna 2022 avustus on enää 40 %.”

”Stean yksi kohdennettu avustus puolitettu ja päättyy tämän vuoden jälkeen.”

”STEA:n ulkopuoliset kehittämishankeavustukset.”

”Kaupunkien apurahat alueelliselle vertaistukitoiminnalle. […]”

”Saamamme muut avustukset eri rahastoilta ja säätiöiltä.”

”Lasten Päivän säätiön lahjoitus putosi koronan vuoksi merkittävästi.”

”Palveluiden ja tuotteiden myynnin vähentyminen […].”

”Vuokratuottojen osuus vähentynyt.”

Helsingin seudun erilaiset oppijat ry:n eli HEROn rumpuryhmässä harjoitellaan itseilmaisua rytmin keinoin.

5

Sote-uudistus järjestö-näkökulmasta

5 Sote-uudistus järjestönäkökulmasta

Sote-uudistus muokkaa voimakkaasti järjestöjen suhdetta julkisiin sosiaali- ja terveyspalveluihin. Vuoden 2022 alussa uudistuksen toimeenpano oli niin alkuvaiheessaan, että järjestöjen oli vaikea hahmottaa sen vaikutuksia omasta näkökulmastaan. Järjestöt suhtautuvat uudistuksen tavoitteisiin myönteisesti, mutta tulevan hyvinvointialueyhteistyön toimivuus selviää vasta myöhemmin.

5.1 Sosiaali- ja terveysalan ja pelastustoimen uudistus

SOSIAALI- JA TERVEYSALAN ja pelastustoimen uudistus eli sote-uudistus on yksi Suomen historian suurimmista hallintouudistuksista. Maahan perustetaan uusi hallintoporras – hyvinvointialueet – vastaamaan sosiaali- ja terveyspalveluista sekä pelastustoimesta. Sote-uudistuksen toimeenpano käynnistyi kesällä 2021, kun eduskunta hyväksyi uudistuksen perustana olevat lait. Järjestämisvastuu siirtyy kunnilta hyvinvointialueille 1.1.2023.

Järjestöille on uudistuksessa tarjolla merkittävä rooli hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä, ennalta ehkäisevässä toiminnassa ja osallisuuden lisäämisessä. Palveluntuottajina järjestöt voivat täydentää hyvinvointialueen tuotantoa.

Järjestöbarometrin sosiaali- ja terveysuudistuksen edistymistä koskevat kysymykset suunnattiin alueellisille järjestövastaajille. Tavoitteena oli selvittää uudistuksen etenemisen tilaa järjestönäkökulmasta sekä palvelujen kehittämisen että rakenteiden osalta. Useammat vastaajat kokivat kuitenkin vaikeaksi erottaa näitä selvästi toisistaan, koska järjestöyhteistyön kehittämistyö oli kyselyn aikaan vasta aivan alkuvaiheessaan. Muutenkin vastauksissa otettiin vain varovaisesti kantaa uudistuksen etenemiseen ja tuloksiin, koska kokemuksia valmistelusta ei vielä ollut runsaasti. Näin tulokset ovat pohjavireeltään osin samanlaisia kuin Sosiaalibarometrissa (Sosiaalibarometri 2022), jossa hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen tilanne sekä osallisuuteen liittyneet kysymykset toivat esiin huolta uudistuksen vaikutuksista järjestöjen ja kuntien yhteistyöhön.

Sosiaalibarometrissa järjestövastaajat olivat epävarmoja järjestötoiminnan tulevasta asemoitumisesta kuntien ja hyvinvointialueen välissä, pääosin toimeenpanon keskeneräisyyden vuoksi. Epävarmuuden rinnalla oli kuitenkin myös toiveikkuutta. Sosiaalibarometrin järjestövastaajilla oli hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kysymyksissä selvemmin näköpiirissä muutoksen myönteiset mahdollisuudet kuin alueellisilla järjestövastaajilla sote-palveluiden kehittämisessä.

5.2 Järjestöjen ja yhdistysten osallistuminen palvelujen uudistamiseen

Alueellisilta järjestövastaajilta kysyttiin osallistumisesta Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskushankkeen tai rakenneuudistushankkeen työhön. Selvä enemmistö eli 63 prosenttia vastasi myöntävästi. Kysymyksen avovastauksissa työskentelyä kuvataan useimmiten vielä alkuvaiheessaan olevana yhteistyönä, jossa järjestöjä on kuultu alustavasti tai järjestöille on lähinnä jaettu tietoa hankkeiden lähtökohdista ja tavoitteista. Työskentelyn ulkopuolelle jääneet nostivat tärkeimmäksi syyksi poisjäännille tiedonkulun heikkouden. Tietoa työskentelystä ei ole ollut tarjolla eikä järjestöjä ole kutsuttu mukaan. Muutamat vastaajat totesivat, ettei omalla yhdistyksellä yksinkertaisesti ole aikaa osallistua yhteistyöhön.

Alueellisten järjestövastaajien eri ryhmistä verkostojärjestöjen edustajat olivat päässeet hieman paremmin mukaan kehittämistyöhön kuin aluetyöntekijät ja piiriyhdistysten edustajat. Verkostojärjestövastaajista 82 prosenttia oli ollut mukana kehittämistyössä, kun toisissa ryhmissä osallistuneita oli yli hieman yli puolet (aluetyöntekijät 57 prosenttia, piirijärjestöjen edustajat 55 prosenttia).

Rajattujen osallistumismahdollisuuksien vuoksi vastaajat arvioivat varovaisesti uudistuksen sisältöä oman yhdistyksensä näkökulmasta. Avokysymykseen (Miltä tulevaisuuden sote-keskus näyttää järjestön/yhdistyksen näkökulmasta?) annetut vastaukset perustuivat useimmiten uudistusta koskeviin suunnitelmiin ja tavoitteisiin. Karkeasti arvioiden yli puolessa vastauksista tulevaisuutta arvioitiin odottavissa ja neutraaleissa tunnelmissa, tuoden esiin sekä mahdollisuuksia että uhkia.

”Toivon mukaan kohderyhmämme tasa-arvo maanlaajuisesti lisääntyy niin, että palveluiden taso ei keskimäärin laske. Muutoksessa on sekä hyviä että huolestuttavia piirteitä.”

”Vaikea arvioida. Ihannetilanteessa laadukkaat, yksilölliset palveluketjut on mahdollista saada oikeasti ”yhdeltä luukulta”.”

”Työ on edelleen kesken. Rajapinta-ajatteluun on herätty, mutta takamatkalla. Asiaan liittyy mahdollisuuksia, mm. järjestöjen keskinäiseen yhteistyöhön ja hankkeisiin liittyen. On myös hyvä, että hyvinvointialue pakottaa pienetkin sote-järjestöt tutkimaan tarkoituspykälänsä ajantasaisuutta. Huolena kuitenkin on, että aika ei riitä hyvien käytänteiden ja jo toimivien rakenteiden kartoittamiseen.”

Noin kolmannes vastaajista näki kehittämistyön suotuisassa valossa. Myönteisesti uudistuksen suhtautuneet luottivat sen tavoitteiden toteutumiseen ja näkivät uudistuksessa mahdollisuuksia kehittää sekä oman järjestön toimintaa että järjestötoimintaa laajemmin. Sekä järjestöjen ja julkisen että järjestöjen keskinäiselle yhteistyölle nähtiin realistisia kehittämismahdollisuuksia.

”Uudistus näyttää hyvältä. Uskon hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen vain vahvistuvan, koska tulossa on uusi hyvinvointilautakunta. Hyvinvoinnin merkitys ymmärretään Suomen pienimmällä hyvinvointialueella ja siihen halutaan todella panostaa. Järjestöt ovat vahvasti mukana.”

”Olemme kovin toiveikkaita, että tämä on askel parempaan ja selkeämpään yhteistyöhön kun ei tarvitse erikseen neuvotella yli 20 kunnan kanssa koko ajan.”

”Paikkakunnallamme pilotoidaan tulevaisuuden sote-keskus -hankkeen alla esimerkiksi moniammatillisen tiimityön mallia, jonka kehittämisessä järjestöt ovat mukana. Tulevaisuuden sote-keskus on tuonut julkiselle sektorille positiivista painetta ja resursseja yhteistyön kehittämiseen.”

Selvästi kielteiset vastaukset jäivät vähemmistöön, tosin niissä esitettyjä uhkakuvia tuli esiin neutraaleissakin vastauksissa. Voimakkaimmat pelot liittyivät digitaalisuuden hallitsemattomaan käyttöönottoon, palveluiden karsimiseen ja siihen, että uudistus ei käytännössä madaltaisi palveluiden rajoja ja asettaisi ihmistä palveluiden keskiöön. Järjestöihin suoraan kytkeytyvinä uhkina nähtiin pienten yhdistysten syrjäytyminen ja järjestöjen heikot tosiasialliset mahdollisuudet päästä mukaan kehittämistyöhön.

”Palveluja karsitaan ja siirretään verkkoon säästöjen aikaansaamiseksi”

”Huolena on palveluketjujen toimivuus muutosvaiheessa ja asiakasohjauksen toimivuus. Pelätään että digipalvelut korostuvat ja ettei niiden saavutettavuuteen ole panostettu. Pelkona henkilökohtaisen palvelun väheneminen.”

”Erittäin epävakaalta, Kainuussa ajetaan valtavia säästösuunnitelmia. Pelkona on, että toimintamme tulee supistumaan merkittävästi ja kohderyhmämme eivät tule saamaan tarvitsemiaan palveluita.”

5.3 Hyvinvointialueen rakenteiden valmistelu

Hyvinvointialuevalmisteluun osallistumisesta kysyttiin omassa kysymyksessään. Enemmistö vastaajien edustamista järjestöistä (60 %) oli osallistunut hyvinvointialueen valmistelutyöhön. Vastaajajoukon sisällä eri ryhmien välillä oli selviä eroja osallistumisessa. Verkostojärjestöistä 86 prosenttia oli ollut mukana valmistelutyössä, kun aluetyöntekijöiden järjestöistä mukaan oli päässyt 52 prosenttia ja piiriyhdistyksistä 47 prosenttia.

Vastaajat selittivät poisjääntiä pääsääntöisesti tiedon puutteella ja omien resurssien vähäisyydellä. Osallistumispyyntöä ei ollut tullut eikä oma järjestö muutenkaan ollut saanut tietoa sopivista tilaisuuksista. Osalle esteenä oli ajanpuute tai yleisemmin vaikeus löytää vaikuttamistyölle sijaa oman järjestön toiminnassa. Muutamat vastaajat perustelivat poisjääntiään yksinkertaisesti toteamalla oman järjestönsä olevan vain pieni yhdistys. Lisäksi moni vastaaja eivät osannut kertoa selvää syytä poisjäännille.

Hyvinvointialueiden valmisteluun osallistuneet avasivat avovastauksissaan vain lyhyesti, miten ja millä alueilla he olivat olleet mukana valmistelussa. Harvoissa tarkemmin yksilöidyissä vastauksissa toistuvat erilaiset hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen kiinnittyvät työryhmät tai alueellisten järjestöneuvottelukuntien välityksellä tehty valmistelutyö. Työmuotoja kuvataan kokonaisuudessaan niukasti. Joissakin vastauksissa mainitaan työpaja,

VASTAAJISTA

63 %

mukana sosiaali- ja terveyskeskushankkeen tai rakenneuudistushankkeen työssä

60 %

hyvinvointialueen valmistelutyössä

toisissa yksittäiset kokoukset.

Vastaajajoukon edustamat järjestöt olivat olleet mukana tasaisesti ympäri maata. Vastauksissa yksilöidään nimeltä kaikki hyvinvointialueet paitsi Kainuu. Uudenmaan eri hyvinvointialueita ei erotella vastauksissa, vaan Uudestamaasta puhutaan yhtenä kokonaisuutena.

Hyvinvointialuevalmistelun sisältöä ja merkitystä tarkentaneessa avokysymyksessä yhteistyöhön osallistuneet arvioivat työskentelyä valmistelussa varovaisesti. Vaikka yksittäiset vastaajat kertoivat hyvinvointialueen ja järjestöjen yhteistyön kehittämisen jo aidosti käynnistyneen, pääsääntöisesti yhteistyön todettiin tälläkin saralla olevan vielä alkuvaiheessaan. Vuorovaikutuksen syvyys herätti pieniä epäilyjä, vaikka hyvinvointialueen valmistelussa olikin osoitettu suoraa kiinnostusta järjestöjä kohtaan. Useampi vastaaja totesi, että järjestöjä on kuunneltu mutta kuulemisesta (eli ymmärtämisestä) oltiin epävarmoja. Toisaalta selvästi kielteisesti yhteistyötä arvioivat vain vastaajat, joiden järjestö ei ollut päässyt mukaan yhteistyöhön. Joillakin alueilla hyvinvointialueiden ja palveluiden sisällön kehittämistä oli ollut vaikea erottaa toisistaan.

Palvelujen saatavuuden yhdenvertaisuus hyvinvointialueilla

Alueellisia järjestövastaajia pyydettiin arvioimaan sote-palveluiden järjestämisvastuun siirron vaikutuksia palveluiden saatavuuden yhdenvertaisuuteen. Onko palveluita tarjolla yhdenvertaisesti eri hyvinvointialueiden asukkaille? Arviot siirron vaikutuksista jakautuivat tasaisesti. Käytännössä yhdenvertaisuuden heikentymistä ja kohentumista ennakoivat vastaajajoukot olivat yhtä suuret. Kaikista vastaajista 37 prosenttia odottaa yhdenvertaisuuden heikentyvän joko paljon tai jonkin verran, ja vastaavasti 38 prosenttia odottaa yhdenvertaisuuden paranevan joko paljon tai jonkin verran. Vastaajista 10 prosenttia odottaa saatavuuden yhdenvertaisuuden pysyvän ennallaan, ja 15 prosenttia ei osannut ennakoida.

Vastaajajoukon eri ryhmien välillä odotuksissa oli eroja. Verkostojärjestöjen edustajat ennakoivat kehitystä toisia ryhmiä myönteisemmin, sillä heistä 60 prosenttia odotti saatavuuden yhdenvertaisuuden paranevan. Piiriyhdistysten edustajien ja aluetyöntekijöiden ryhmistä molemmissa paranemista odotti vain 30 prosenttia. Kielteiset odotukset painottuvat käänteisesti,

mutta eivät yhtä korostuneesti, sillä keskimääräistä useampi piiriyhdistysten edustaja ennakoi saatavuuden pysyvän ennallaan, ja aluetyöntekijöistä keskimääräistä useammat eivät osanneet ennakoida asiaa lainkaan.

Vastaajia pyydettiin syventämään arvioitaan palveluiden saatavuuden tulevasta yhdenvertaisuudesta avokysymyksessä. Myönteistä kehitystä odottavat perustelivat näkemystään ensisijaisesti yhdellä tekijällä: hyvinvointialueiden koolla. Hyvinvointialueiden resursseissa nähtiin avain yhdenvertaisuuden parantamiseen. Keskittämisellä voitaisiin paremmin taata henkilöstön riittävyys, viedä eri palveluja hyvinvointialueen kaikkiin kuntiin ja kehittää tietojohtamista, joka entisestään voi parantaa palveluita ja resurssien hallintaa.

”Arvioni on optimistinen, mutta haluan uskoa siihen, että leveämmät hartiat järjestämisvastuun osalta parantavat palvelujen saavutettavuutta ja yhdenvertaista toteutumista.”

”Lyhyellä aikavälillä ei olennaisia muutoksia nykyiseen, mutta pidemmällä aikavälillä keskittämisen edut tulevat paremmin esiin.”

”Kun järjestäjien määrä valtakunnallisesti vähenee merkittävästi, on palvelujen kriteerejä yhdenmukaistettava, jolloin palvelujen saatavuuden yhdenmukaisuus paranee. Tähän menee kuitenkin aikaa ennen kuin tämä tapahtuu, sillä nämä asiat muuttuvat hitaasti.”

Alueiden erot nähtiin tärkeimpänä syynä saatavuuden yhdenvertaisuuden heikkenemiseen. Vastaajat pelkäävät pienempien ja köyhempien hyvinvointialueiden ”jäävän suurempien jalkoihin” riippumatta valtion rahoituksen perusteista. Nykyiset erot palveluissa nähtiin niin suurina, että niiden korjaamista ei pidetä mahdollisena. Myös hyvinvointialueiden omat painotukset palveluissa voivat tulevaisuudessa heikentää palveluiden yhdenvertaisuutta.

”Alueellinen epätasa-arvo on tällä hetkellä niin suurta ja palvelujen saatavuuden käytännöt toisistaan poikkeavia, että on vaikea nähdä, miten hyvinvointialueet onnistuvat luomaan tasavertaisen, laadukkaan palvelujärjestelmän.”

”Hyvinvointialueet ovat kovin erilaisia. Esim. Varsinais-Suomi on alueellisesti hajanainen (saaristo) ja lisäksi kaksikielisyys, mikä asettaa aivan erilaisia vaatimuksia palveluille. Lisäksi hyvinvointialueet voivat tehdä päätöksiä, joiden perusteella korostetaan panostusta joihinkin palveluihin ja toiset palvelut jäävät vähemmälle huomiolle.”

Sairaalaklovnit saavat lapset hetkeksi unohtamaan sairautensa ja antavat luvan hyvälle mielelle.

Tanssiva etnolaulukuoro Kassandra tuo yhteen ihmiset, liikkeen ja musiikin maailman kolkista.

6

Järjestöjen autonomia

6 Järjestöjen autonomia

Järjestöjen näkemykset oman autonomiansa toteutumisesta ovat yleisellä tasolla varsin myönteisiä. Kun autonomian eri ulottuvuuksia tarkastellaan lähemmin ja konkreettisemmin, myös järjestöjen kriittiset arviot tulevat selvemmin esiin. Autonomiaan liittyvät ongelmat ja vajeet liittyvät yleisimmin järjestöjen rahoitusriippuvuuteen.

SOSIAALI- JA TERVEYSJÄRJESTÖT toimivat jäsentensä ja kohderyhmiensä äänen, kokemusten ja intressien esiin tuojina ja tulkitsijoina. Toisaalta ne täydentävät julkisen sektorin ja yrityssektorin hyvinvointipalvelujen tuotantoa. Osana kansalaisyhteiskuntaa ne välittävät jäsentensä ja kohderyhmiensä kokemuksia ja intressejä poliittiselle järjestelmälle (Siisiäinen 2015; Lind 2020).

Kansalaisyhteiskunta-käsitteeseen liittyy yhteiskunnallinen pyrkimys muodostaa yhteisiä tavoitteita ja toimintaa ulkoisista auktoriteeteista vapaassa keskustelussa. Kansalaisjärjestöjen toiminnan keskeinen lähtökohta on niiden autonomia. Tällä viitataan siihen, että järjestöt yksityisinä ja itsehallinnollisina organisaatioina voivat itse määritellä toimintansa tarkoituksen, tavoitteet ja toimintamallit. Demokratian toteutumisen kannalta on tärkeää, että kansalaisyhteiskunta toimii irti julkisen hallinnon suorasta ohjailusta. (Salamon ym. 1999.) Suomessa aatteellisten yhdistysten oikeudellista autonomiaa turvaa yhdistymisvapaus: yhdistyksillä on oikeus päättää sääntöjensä sisällöstä ja tehdä itse omat päätöksensä (Halila 2016, 24).

Autonomia käsitteenä viittaa juuri toimijoiden vapauteen tehdä omaehtoisia suunnitelmia ja asettaa omaehtoisia tavoitteita ja päämääriä sekä toteuttaa niitä mielekkääksi katsomallaan tavalla. Toisaalta autonomia edellyttää kykyä ja resursseja toimia ja tehdä päätöksiä itsenäisesti. Tähän liittyy myös kyky ottaa vastuu tehdyistä päätöksistä ja toiminnasta. Autonomisuuteen liittyy lisäksi se, että edellä mainitut seikat toteutuvat riippumatta ulkopuolisista voimista, mikä edellyttää materiaalisten resurssien lisäksi organisaation sisäisiä,

autonomiaa tukevia käytäntöjä. (Laitinen 2022.)

Kansalaisjärjestöjen osalta autonomia voidaan jakaa useampaan osa-alueeseen. Keskeisin järjestöautonomian alue on strateginen autonomia, joka kuvaa mahdollisuutta määritellä järjestön toiminnan tarkoitus ja tavoitteet ilman, että ulkopuoliset tahot niihin vaikuttavat. Toisena autonomian ulottuvuutena voidaan pitää järjestön toiminnallista autonomiaa, joka kytkeytyy siihen, että järjestö voi itsenäisesti päättää resurssiensa käytöstä ja organisaation sisäisistä asioista. Kolmantena autonomian ulottuvuutena voidaan erottaa toimintamallien valinnan autonomia, joka tarkoittaa sitä, että järjestö voi itsenäisesti päättää niistä käytännön toimintamuodoista ja toimenpiteistä, joilla se toimintansa tarkoitusta ja tavoitteita edistää. (Ks. esim. Jung & Moon 2007; De Corte & Verschuere 2014; Xu & Kim 2021.)

Kuten edellä tuotiin esiin, autonomia edellyttää myös kykyä ottaa vastuu tehdyistä päätöksistä ja toiminnasta. Järjestöillä vastuuvelvollisuus tai tarve kyetä perustelemaan ja tekemään selkoa toiminnastaan (accountability) voi suuntautua eri tasoille ja olla osin ristiriitaista.

Järjestöjen toiminta perustuu sen säännöissä määritettyyn toiminnan tarkoitukseen tai ”missioon”, joka on myös järjestön strategisen autonomian keskeinen elementti. Pohjimmiltaan järjestöjen olemassaolon perusta on toimia vastuullisesti tätä missiota ja järjestön jäseniä kohtaan. Tästä näkökulmasta järjestöjen on kyettävä perustelemaan toimintansa horisontaalisesti erityisesti itselleen ja jäsenilleen. Toisaalta tilanteessa, jossa järjestöjen toimintaa rahoitetaan julkisin varoin, rahoittaja on yleensä kiinnostunut, mihin myönnetyt rahat käytetään. Tämän myötä järjestöille syntyy velvollisuus osoittaa ulkopuolisten varojen vastuullinen ja rahoitusehtojen mukainen käyttö. Ulkopuoliselle rahoittajalle kohdistuvaa vastuuta voidaan kutsua hierarkkiseksi vastuu- ja perusteluvelvollisuudeksi. Lisäksi järjestön voidaan katsoa olevan vastuussa ja perusteluvelvollinen toiminnastaan sen kohderyhmille ja edunsaajille, jota kirjallisuudessa on kutsuttu alaspäin suuntautuvaksi vastuu- tai perusteluvelvollisuudeksi. (Ks. esim. Edwards & Hulme 2002; Ebrahim 2003; O’Dwyer 2007; O’Dwyer & Unerman 2008.)

Eri suuntiin kohdistuvat vastuuvaatimukset voivat olla jännitteisiä ja ristiriitaisia. Riippuvuus ulkopuolisista resursseista voi johtaa siihen, että järjestö toteuttaa ensisijaisesti rahoittajan tavoitteita, mikä voi syrjäyttää jäsenistön intressejä. Lisäksi organisaatiot voivat kokea, että resurssiriippuvuus kaventaa niiden mahdollisuutta esittää yhteiskunnallista kritiikkiä. Tämä voi kaventaa liberaaleihin demokratioihin liittyvää järjestöjen tehtävää kansalaisyhteiskunnan toimijoina ja erilaisten yhteiskunnallisten ryhmien edustajina ja intressien esiintuojina.

Tässä luvussa tarkastellaan järjestöjen käsityksiä autonomiastaan, sen toteutumisesta ja järjestöjen vastuuvelvollisuuden suuntautumisesta. Aluksi käsitellään sitä, miten järjestöt hahmottavat autonomian toiminnassaan ja mitä se niille merkitsee. Tästä edetään tarkastelemaan järjestöjen kokemusta järjestöautonomian toteutumisesta ja sitä, keille järjestöt kokevat keskeisimmin perusteluvelvollisuutta omasta toiminnastaan. Lopuksi pohditaan sosiaali- ja terveysjärjestöjen rahoitusta ja niiden roolia yhtäältä hyvinvointipoliittisina toimijoina, toisaalta kansalaisjärjestöinä.

6.1 Autonomian merkitys järjestöille

Autonomian keskeiset elementit

Järjestöiltä tiedusteltiin avoimella kysymyksellä, mitä ne pitävät järjestöautonomian keskeisinä elementteinä. Seitsemän vastaajaa kymmenestä (71 %) liitti autonomian järjestön kykyyn päättää toimintansa tarkoituksesta ja sen toteuttamisesta (strateginen autonomia) (Taulukko 58).

”Kansalaisjärjestön tulee saada täysin itsenäisesti valita oma olemassaolon tarkoituksensa ja agendansa sekä se, miten se tarkoitustaan käytännössä toteuttaa ja millaisten kumppaneiden kanssa.”

”Järjestön täytyy pystyä toteuttamaan sääntöjen määrittelemää toiminnan tarkoitusta, perustehtäväänsä ja ennen kaikkea tekemään vaikuttamistyötä kohderyhmänsä oikeuksien puolustamiseksi.”

Toiseksi yleisimmin (39 %) esiin nostettiin järjestöjen itsenäisyys päättää itse siitä, miten resursseja järjestön sisällä käytetään (toiminnallinen autonomia).

”Järjestö voi päättää tarkoituksesta ja toiminnastaan itsenäisesti ja päättää hallinnostaan ja henkilöstöresursseistaan itsenäisesti.”

”Järjestö voi suunnitella, toteuttaa ja hallinnoida toimintojaan ilman että mikään ulkopuolinen taho määrittää sitä.”

”Keskeistä on, että voimme suunnitella ja toteuttaa toimintaamme oman kohderyhmämme tarpeista käsin.”

Noin kolme vastaajaa kymmenestä (29 %) yhdisti järjestöautonomiaan mahdollisuuden toteuttaa toimintaa jäsenistön tarpeista lähtien sekä vapauden edistää jäsenten intressejä sekä etuja.

”Mahdollisuus suunnitella ja toteuttaa toimintaa omasta/kohderyhmänsä tarpeista lähtien, ei rahoittajan pyrkimyksistä.”

”Vapaus puolustaa avoimesti jäsenistön päättämiä arvoja, jotka sopusoinnussa demokraattisen yhteiskunnan ja oikeusvaltion perusperiaatteiden kanssa. Järjestötyötä tekevien henkilökohtainen koskemattomuus esim. henkisen ja fyysisen väkivallan uhkaa vastaan. Vapaus toimia ihmisten auttamiseksi järjestön lähtökohdista, ei viranomaisten painotusten mukaan.”

Neljäsosan (25 %) näkemyksissä järjestöautonomia liittyi yhteiskunnalliseen tai poliittiseen vaikuttamiseen.

”Uskalluksen ja vapauden ottaa esiin epäkohtia, tuoda esiin eri tahojen ääntä ja tuottaa ihmisten elämään positiivisesti vaikuttavaa toimintaa työnä tai vapaaehtoistyönä. Mikään taho ei saa estää järjestöjä toimimasta tai asettaa niille rajoituksia, silloin kun järjestön toiminta on yhteiskunnan toimintoja oikealla tavalla edistävää (pl. siis toiminta, jota yhdistyslakikaan ei hyväksy).”

”Mahdollisuutta toimia omista säännöistä ja jäsenistön tahdosta käsin. Mahdollisuus kommentoida, kritisoida ja sparrata yhteiskuntaa / julkista sektoria, toimia edunvalvojana. Mahdollisuus tehdä hyvää yhteistyötä julkisen kanssa järjestön omalaatuisuutta kunnioittavassa yhdyspinnassa - autonomia ei siis ole irrallisuutta vaan

TAULUKKO 58.

Järjestöautonomian keskeiset elementit.

	Osuus vastaajista %	Mainintojen määrä
Toiminnan tarkoituksesta ja sen toteuttamisesta päättäminen	71	62
Toiminnallinen autonomia	39	34
Jäsenten intressien ajaminen	29	25
Yhteiskunnallinen vaikuttaminen	25	22
Toimintamallien itsenäinen valinta	17	15

omista intresseistä ja vahvuuksista käsin tehtyä yhteistyötä."

Hieman harvemmissa vastauksissa (17 %) järjestöautonomia yhdistettiin järjestöjen itsenäisyyteen päättää, millaisia hankkeita toteutetaan tai ei toteuteta (toimintamalleihin liittyvä autonomia).

"Kyllä meidän pitäisi voida itsenäisesti haarukoida kohderyhmämme tarpeita ja suunnitella siihen toimintaa ja saada avustuksia toiminnan rahoittamiseen sen sijaan, että STEA valtakunnallisesti esittää asiat, jotka sopivat avustettaviksi ja me katsomme voisimmeko toteuttaa siihen toimintaa etsien kohderyhmän. Ideoita, tarvehavaintoja, innovaatioita pitäisi pystyä synnyttämään järjestöistä."

"Järjestön pitäisi itse pystyä määrittelemään, mikä on järjestön toiminta-ajatuksen ja kohderyhmän kannalta tärkein tapa toimia + toiminnan tulos ja millä tavoin tämä tulisi saavuttaa. Nykypäivänä esimerkiksi viestintään tulisi satsata paljon enemmän ja sen tulisi näkyä henkilöstössä, nyt ollaan tilanteessa ettei perusrahoitus nouse eivätkä viestinnän hankkeet mene läpi eli rahoittaja ohjaa ettei tähän saa resursseja kuin väliaikaisesti. Järjestömme autonomiaa uhkaa se, ettei rahoittaja ymmärrä tai hyväksy meidän määrittelemiämme tärkeimpiä tarpeita, jolloin ne eivät saa rahoitusta."

Useissa vastauksissa yhdistyvät autonomian monet ulottuvuudet pitäen sisällään niin strategisen, operationaalisen ja toimintamalleihin liittyvän autonomian.

"Järjestöautonomia tarkoittaa mielestäni sitä, että järjestö päättää itse kohderyhmänsä tarpeiden ja yhteiskunnallisen tilanteen perusteella oman strategiansa. Strategia ohjaa toiminnan suunnittelua ja arviointia, joiden perusteella haetaan toiminnalle rahoitusta. Näin ollen järjestö päättää itse toiminnan painopistealueista, tavoitteista, toiminnan seurannasta ja arvioinnista sekä toimintaan käytettävistä resursseista. Autonomiaa vahvistaa järjestöjen itsearviointi ja sen tuottamat tulokset, jotka auttavat suuntaamaan toimintaa oikea-aikaisesti ja tarpeiden mukaan. Autonomia edellyttää sitä, että järjestö saa itse päättää käytännön toimenpiteistä, henkilöstön palkkaamisesta, rahoituksen käyttämisestä (lakeja noudattaen) ja yhteistyökumppanuuksista."

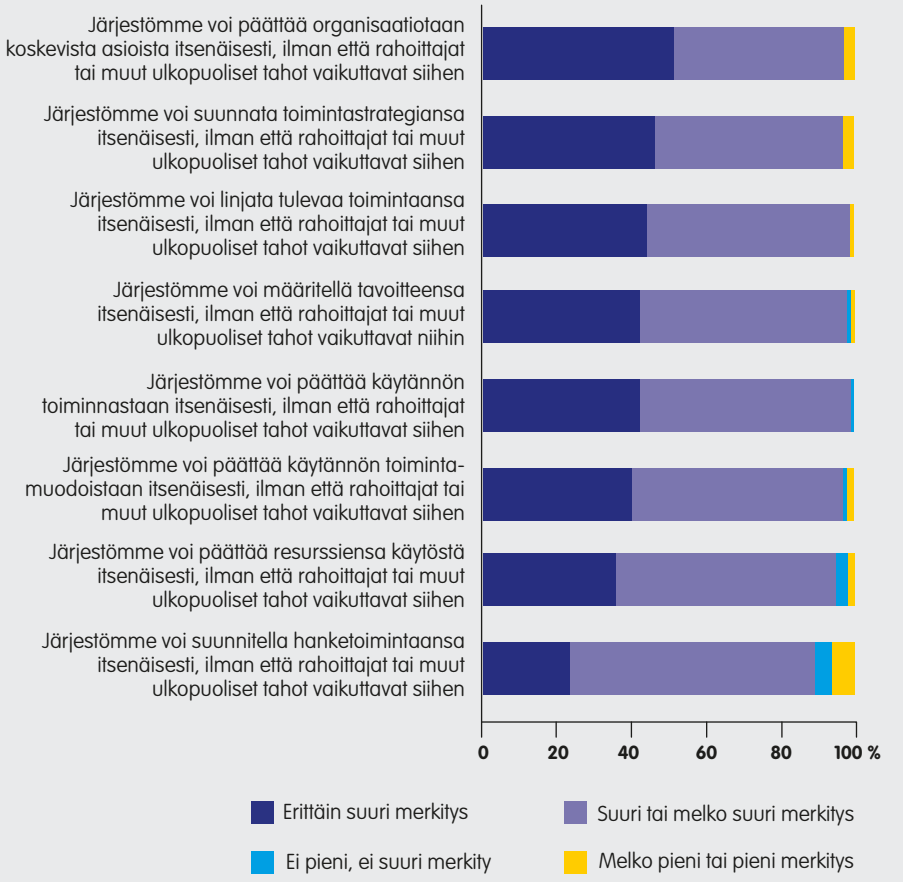

KUVIO 29. Autonomian eri ulottuvuuksien merkitys järjestöille.

Autonomian eri ulottuvuuksien merkitys

Autonomian eri ulottuvuuksien tarkastelemiseksi järjestöiltä tiedusteltiin, kuinka merkityksellisenä strategisen, operationaalisen ja toimintamuotoihin liittyvän toimintansa osalta ne pitävät mahdollisuuttaan toimia itsenäisesti, ilman että rahoittajat tai muut ulkopuoliset tahot vaikuttaisivat niihin (Ks. kuvio 29).

Vastausten perusteella järjestöt pitävät kaikkia autonomian ulottuvuuksia toimintansa kannalta tärkeinä. Mahdollisuutta päättää itsenäisesti järjestön organisaatiota koskevista asioista, strategian suuntaamisesta, tulevan toiminnan linjaamisesta, tavoitteiden määrittelystä, käytännön toiminnasta, toimintamuodoista ja resurssien käytöstä pitivät vähintään melko merkityksellisenä lähes kaikki vastaajat (95–99 %). Toimintamuotoihin liittyvää hanketoiminnan itsenäisen suunnittelun mahdollisuutta piti vähintään melko merkityksellisenä sitäkin lähes yhdeksän kymmenestä (88 %) vastaajasta.

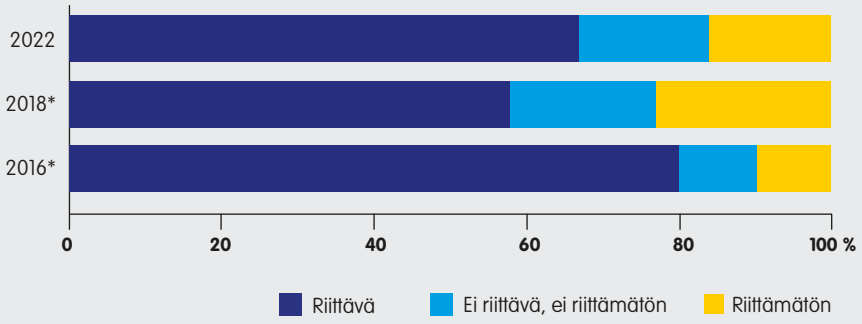

* Lähde: Järjestöbarometrit 2016 ja 2018.

KUVIO 30. Valtakunnallisten järjestöjen kokemus autonomiastaan vuosina 2016, 2018 ja 2022.

Erityisen merkityksellisenä pidettiin itsenäistä päätäntävaltaa organisatorisista kysymyksistä. Tämä on järjestöjen toiminnallista tai operationaalista autonomiaa, ja sen merkitystä piti erittäin suurena yli puolet (52 %) vastaajista. Toisena keskeisenä seikkana nähtiin itsenäisyys toimintastrategian suuntaamisessa, jonka merkityksen arvioi erittäin suureksi lähes puolet (46 %) vastaajista. Hieman muita ulottuvuuksia vähemmän merkityksellisenä nähtiin hanketoiminnan itsenäisen suunnittelemisen mahdollisuus, jonka merkitystä piti erittäin suurena hieman alle neljäsosa (23 %) järjestöistä.

Autonomian nykytila

Vastaajia pyydettiin arvioimaan, millainen heidän mielestään on järjestön autonomia toimia ja kehittää edelleen toimintaansa itse määrittelemiensä sääntöjen mukaan ilman että ulkopuoliset tahot määräävät sitä liiaksi. Kysymys on toistettu samassa muodossa Järjestöbarometrin kyselyssä aiemmin vuosina 2016 ja 2018.

Vuonna 2022 kaksi kolmasosaa (67 %) vastaajista näki järjestönsä autonomian riittävänä ja noin joka kuudes (16 %) riittämättömänä. Vuonna 2016 autonomiansa riittäväksi kokevien osuus oli 80 %, joten siihen verrattuna kokemus autonomian toteutumisesta on heikentynyt. Toisaalta vuonna 2018 autonomiansa koki riittäväksi vain alle kuusi kymmenestä (58 %) vastaajasta, joten siihen verrattuna tilanne on jossain määrin parantunut. (Ks. kuvio 30.)

Vuonna 2022 myös paikallisyhdistyksiltä kysyttiin niiden näkemystä autonomiansa riittävyydestä. Paikallisyhdistysten arviot autonomiansa tilasta ovat hieman myönteisemmät kuin valtakunnallisten järjestöjen. Lähes neljä viidestä (78 %) paikallisyhdistyksestä näkee autonomiansa riittävänä ja joka kymmenes (10 %) riittämättömänä.

Valtakunnallisten järjestöjen toimiala tai talouden koko ei erotellut järjestöjä suhteessa niiden kokemukseen autonomiansa toteutumisesta. Sen sijaan STEA-rahoituksen osuus järjestön kokonaistuotoista on suuntaa antavasti yhteydessä järjestöjen kokemukseen autonomiastaan. Riittäväksi autonomiansa kokevien suhteellinen osuus (82 %) oli suurin järjestöissä, joissa STEA-avustusten osuus kokonaistuotoista oli pienin. Myös niissä järjestöissä, joiden rahoituksesta STEA-avustus-

TAULUKKO 59.

Arvio autonomian toteutumisesta ja STEA-avustusten osuus kokonaistuotoista.

STEA-avustusten osuus kokonaistuotoista vuonna 2020	Arvio järjestön autonomiasta			
	Riittävä	Ei riittävä, ei riittämätön	Riittämätön	
	%	%	%	n
Alle 33 prosenttia	82	7	11	27
33–66 prosenttia	46	29	25	28
Yli 66 prosenttia	70	17	14	59

TAULUKKO 60.

Arvio yleisestä autonomiasta ja STEA-avustusten muutos 2020–2022.

STEAn yhteenlaskettujen A- ja C-avustusten muutos 2020–2022	Arvio järjestön autonomiasta			
	Riittävä	Ei riittävä, ei riittämätön	Riittämätön	
	%	%	%	n
Pysyneet ennallaan tai kasvaneet	78	16	7	45
Pienentyneet	60	18	22	60

ten osuus oli hyvin suuri (yli 66 %) seitsemän kymmenestä kokee yleisen autonomiansa riittäväksi. Sen sijaan niissä järjestöissä, joissa STEA-avustusten osuus oli 33–66 prosenttia, alle puolet (46 %) koki autonomiansa riittäväksi. Nämä kokivat myös autonomiansa riittämättömäksi selvästi muita useammin (25 %). (Ks. taulukko 59.)

Tuorein tieto STEA-avustusten osuudesta järjestön kokonaistuotoista oli saatavilla vuodelta 2020. Onkin mahdollista, että rahoituksen muutokset vuosien 2020–2022 välillä ovat vaikuttaneet järjestöjen autonomian kokemukseen. Siksi järjestöjen autonomia-arvioita tarkasteltiin myös suhteessa niiden STEA-avustusten muutokseen. Järjestöt ryhmiteltiin kahteen ryhmään sen mukaan, olivatko niiden STEAn myöntämät yleisavustukset, kohdennetut avustukset tai projektiavustukset kasvaneet, pysyneet ennallaan vai pienentyneet vuodesta 2020 vuoteen 2022.

Järjestöistä, joissa STEA-avustukset olivat kasvaneet tai pysyneet ennallaan riittäväksi autonomiansa koki lähes neljä viidestä (78 %) vastaajasta. Vastaavasti järjestöissä, joissa avustukset olivat pienentyneet, autonomiansa koki riittäväksi selvästi pienempi osuus: kuusi vastaajaa kymmenestä (60 %). Näiden keskuudessa kokemus autonomian riittämättömyydestä oli myös selvästi muita yleisempiä. (Ks. taulukko 60.)

Tulosten perusteella erityisesti STEA-rahoituksen osuus järjestön rahoituksesta on yhteydessä autonomia-arvioon. Tilanteessa, jossa STEA-rahan osuus on yli kolmannes, mutta alle 66 %, autonomian kokemus on jostain syystä muita alhaisempi. Samoin rahoituksen pieneneminen on yhteydessä kokemukseen riittämättömästä autonomiasta.

TAULUKKO 61.

Järjestöjen kokemat autonomian riskit.

	Osuus vastaajista %	Mainintojen määrä
Rahoitusmallin ongelmat	53	40
Rahoituksen politisoituminen	31	23
Toiminnalliseen autonomiaan puuttuminen	19	14
Toimintamalleihin puuttuminen	11	8
Strategiseen autonomiaan puuttuminen	9	7
Jäsenten intressien syrjäytyminen	7	5

Autonomian riskit

Valtakunnallisilta järjestöiltä kysyttiin myös näiden näkemystä autonomiaa tulevaisuudessa uhkaavista riskeistä. Valtaosa (71 %) vastaajista arvioi, että järjestöautonomiaan kohdistuu riskejä.

Autonomian riskejä näkeviltä järjestöiltä kysyttiin avoimella kysymyksellä, mitä potentiaaliset riskitekijät ovat (ks. myös Taulukko 61). Selvästi yleisimmin (53 %) autonomiaa koskevat huolet mahdollisista tulevista riskeistä liittyivät järjestöjen resursseihin. Esillä maininnoissa olivat muun muassa yleinen huoli rahoituksesta, veikkausvoittovarojen siirtyminen valtion budjettiin sekä rahoitukseen kohdistuva poliittinen ohjaus.

”Yhä tiukkenevat avustukset ja etenkin STEA.Rahoitusjärjestelmän muutos suoraan osaksi valtionosuusjärjestelmää, mikä voi johtaa esim. järjestöjen ”pakotettuihin” yhdistämisiin.”

”Jos valtion yleisavustukset loppuvat ja niiden sijaan on tarjolla vain hyvin kohdennettuja, tarkoin rajattuja avustuksia.”

”Kun Veikkausvoittovarat siirtyvät valtion budjettiin, niin kolmen vuoden päästä tilanne on paljon nykyistä arvaamattomampi.”

Hieman alle kolmasosassa (31 %) vastauksista riskit yhdistettiin mahdolliseen tulevaan budjettirahoitukseen myötä lisääntyvään poliittiseen ohjaukseen.

”Budjettirahoitus merkitsee väistämättä julkisen vallan ohjauksen tiivistymistä. Lisäksi sekä hyvinvointialuevalmistelussa että muiden kuin Veikkaus-valtionavustusten jakamisessa on nähtävissä trendi nähdä järjestöt julkisen vallan ”alihankkijoina”.”

”Rahoitusjärjestelmän uudistus, jos poliittinen ohjaus on jatkossa vielä suurempaa.”

”Kun rahoitus siirtyy yleiskatteikseksi (koska niinhän tulee käymään), tulee mieleen, miten tarkasti eri järjestöjen kannanottoja, johtoa jne. seurataan ja voiko sillä olla seurauksia rahoitukseen. Toivottavasti ei mutta tiedän silti tulevani miettimään tätä.”

”Rahoituksen riippuvaisuus poliittista suhdanteista.”

”Poliittinen ohjaus lisääntyy ja järjestömme toimintaa ei katsota tärkeäksi rahoittaa (koskee muitakin yhteiskunnan marginaalissa elävien ihmisten parissa työskenteleviä).”

TAULUKKO 62.

Kokemus autonomian riskeistä ja STEA-avustusten osuus kokonaistuotoista.

STEA-avustusten osuus kokonaistuotoista vuonna 2020	Onko tulevaisuudessa nähtävissä joitakin erityisiä järjestön autonomiaa uhkaavia riskejä		
	Kyllä	Ei	n
	%	%	
Alle 33 prosenttia	52	48	25
33–66 prosenttia	69	31	26
Yli 66 prosenttia	79	21	58

Noin joka viides (19 %) vastaaja näki uhkia siinä, että rahoittaja lisää resurssien käytön ohjausta.

”Rahoittajan kasvavat vaatimukset mm. arvioinnin ja seurannan suhteen, STM:n virkahenkilöohjaus sekä poliittinen ohjaus kasvavat tulevaisuudessa. Lisäksi rahoittajan yksityiskohtiin menevät toimintaan ja rahoitukseen kohdistuvat rajaukset tai rajoitukset heikentävät autonomiaa. Rahoittajan puutteellinen ymmärrys kohderyhmää ja sen kohtaamia haasteita on vähäistä, mikä vaikuttanee tulevaisuudessa rahoituksen suuntaamiseen.”

”Järjestöjen rahoitusratkaisu kokonaisuudessaan ja STEAn selvästi taas lisääntynyt mikromanageeraus, jolla asetetaan toiminnan sisältöön meneviä rajoituksia avustuksen käytölle.”

”Liian tarkka tavoitteenasettelu joka ei anna tilaa kokeiluille.”

”Rahoittajan ohjaus päätöstekstien kautta on lisääntynyt vuosi vuodelta.”

Noin joka kymmenes (11 %) yhdisti autonomian uhkat järjestöjen hanketoiminnan ohjaamiseen.

”Toiminnan rahoittajat haluavat vaikuttaa vahvemmin toiminnan sisältöön ja siihen liittyvään päätöksentekoon.”

”Rahoitus määrittää, mitä saa tehdä ja siten myös sen, keitä palvellaan. ”

Alle joka kymmenes (9 %) kytki uhkat järjestöjen kykyyn määritellä itsenäisesti tavoitteitaan ja strategiaansa (strateginen autonomia).

”Toiminnan rahoittajat haluavat vaikuttaa vahvemmin toiminnan sisältöön ja siihen liittyvään päätöksentekoon.

Riski, että vaaditut tulosten osoittamisen mittarit alkavat ohjata tavoitteenasettelua. ”

”Rahoitusta voidaan tietenkin kiristää niin, että on toteutettava jonkun muun kuin järjestön omia päämääriä sitä saadakseen.”

Pieni osuus (7 %) vastaajista liitti tulevaisuuden uhkia mahdolliseen jäsenten intressien syrjäytymiseen, kun rahoittaja edellyttää toiminnan tehostamista ja rationalisointia.

”On aina mahdollista, että järjestöjen rahoitus vähenee pysyvästi ja diagnoosikohtaisten järjestöjen olemassaoloa ryhdytään kyseenalaistamaan ja vaatimaan esim. samoja vammaryhmiä (mutta eri diagnooseja) edustavien

liittojen yhdistymistä rahoituksen edellytyksenä."

"Järjestöpohjainenkin palvelutuotanto keskittyy hurjaa vauhtia. Kun samaan aikaan tarvitaan rahaa, yhtälö on haastava, jos haluaa pitää omasta arvopohjastaan kiinni ja rahoittajat eivät tunnista tämänkaltaisia toimijoita."

Sosiaali- ja terveysjärjestöjen kokemat uhat liittyvät hyvin yleisesti niiden julkiseen rahoitukseen. Kun tarkastellaan järjestön saamia STEA-avustusten osuutta järjestön kokonaistuotoista, havaitaan että tämä osuus on yhteydessä siihen, missä määrin järjestöt näkivät autonomiaansa tulevaisuudessa uhkaavia riskejä (Ks. taulukko 62).

STEA-avustusten osuuksien kasvaessa, kasvoivat myös riskejä näkevien osuudet. Järjestöistä, joissa STEA-avustusten osuus vuonna 2020 oli alle kolmasosan kokonaistuotoista, riskejä näki hieman yli puolet (52 %) vastaajista. STEA-avustusten osuuden ollessa 33–66 prosenttia järjestön kokonaistuotoista lähes seitsemän kymmenestä (69 %) näki autonomiaansa kohdistuvia riskejä. Järjestöissä, joissa STEA-avustusten osuus oli yli 66 prosenttia, riskejä näkevien vastaajien osuus oli jo neljä viidesosaa (79 %) järjestöistä.

Kaiken kaikkiaan näyttää siltä, että STEA rahoitus, siihen liittyvät ohjaavat käytännöt ja sen tulevaisuudesta käyty keskustelu muovaa keskeisesti sosiaali- ja terveysjärjestöjen kokemusta autonomiansa tilasta ja sen uhkista.

6.2 Koettu autonomia ja autonomian ulottuvuudet

Autonomian eri ulottuvuuksien tarkastelemiseksi vastaajille esitettiin 22 väittämää, joilla mitattiin seisemänportaisella[1] asteikolla (1=Täysin samaa mieltä, 7= Täysin eri mieltä) järjestöjen kokemusta niiden mahdollisuudesta toteuttaa toimintansa eri osa-alueita itsenäisesti. Vastaajien arviot näihin väittämiin on koottu liitteeseen 20.

1 Taulukoissa ja kuviossa tehtyihin tarkasteluihin vastaukset tiivistettiin kolmeen luokkaan: samaa mieltä oleviin (täysin samaa mieltä, samaa mieltä, melko samaa mieltä), neutraalin kannan ottaneisiin (ei samaa eikä eri mieltä) oleviin sekä eri mieltä oleviin (täysin eri mieltä eri mieltä, melko eri mieltä).

Faktorianalyysilla[2] väittämistä muodostui viisi muuttujaryhmää, jotka mittaavat järjestöautonomiaan liittyviä erilaisia ulottuvuuksia. Ulottuvuudet nimettiin seuraavasti: 1) Strateginen autonomia, 2) Toiminnallinen autonomia, 3) Järjestöjen yhteiskuntakritiikin mahdollisuus, 4) Toimintamallien valintaan liittyvä autonomia, sekä 5) Rahoittajan ja jäsenistön intressien jännite.[3]

Strateginen autonomia

Suomessa aatteellisten yhdistysten toiminnan oikeudellinen perusta on yhdistymisvapaus ja yhdistysten oikeus päättää sääntöjensä sisällöstä ja tehdä itse omat päätöksensä (Halila 2016, 24). Strateginen autonomia kuvaa yhdistymisvapauden ydintä: missä määrin järjestö kokee, että sillä on mahdollisuus asettaa toimintansa tavoitteet itsenäisesti. Strategista autonomiaa mittaavissa väittämissä tiedusteltiin, missä määrin vastaaja kokee, että järjestö voi 1) itsenäisesti päättää toimintansa tarkoituksesta ja tavoitteista. Lisäksi tiedusteltiin arviota siitä, missä määrin 2) rahoittajien asettamat tuloskriteerit, 3) rahoittajan avustusstrategiat, 4) rahoittajan tavoitteita koskevat yleiset linjaukset, 5) rahoittajan avustuslinjaukset sekä 6) rahoittajan toiminnalle asettamat arviointimittarit vaikuttavat järjestöjen kykyyn toimia itsenäisesti.

Autonomian kannalta selkeästi positiivisimpana näyttäytyi järjestöjen kyky päättää toimintansa tarkoituksesta ja siihen liittyvistä tavoitteista ilman, että rahoittajat/ulkopuoliset tahot vaikuttaisivat tähän. Toiminnan tarkoituksesta päättäminen on keskeinen osa yhdistymisvapautta ja yhdistyksen perustamisvaiheessa määritettyä toiminnan tarkoitusta. Kuusi kymmenestä (61 %) vastaajasta oli samaa mieltä siitä, että järjestö päättää toimintansa tarkoituksesta ja siihen liittyvistä tavoitteista itsenäisesti (kuvio 31). Kolmannes vastaajista kuitenkin katsoi, että järjestön ulkopuoliset tahot vaikuttavat myös järjestön toiminnan tarkoitukseen ja tavoitteisiin.

Kun tarkastellaan ulkopuolisten vaikutusta järjestöjen toiminnan suuntaamiseen konkreettisemmalla tasolla, järjestöjen kokema autonomia näyttää selvästi heikommalta. Enää hieman yli kolmasosa (36 %) oli samaa mieltä siitä, että rahoittajien asettamat tuloskriteerit eivät vaikuta epätarkoituksenmukaisesti käytännön toimintaan. Lähes puolet (48 %) vastaajista koki, että tuloskriteerit vaikuttavat järjestön toimintaan epätarkoituksenmukaisesti.

Yli puolet (55 %) järjestöistä oli sitä mieltä, että rahoittajien avustusstrategioilla on vaikusta järjestöjen strategisiin linjauksiin. Kaksi kolmesta (66 %) vastaajasta arvioi rahoittajien linjauksien vaikuttavan siihen, mitä tavoitteita järjestöt asettavat toiminnalleen. Rahoittajien avustuslinjausten vaikutuksiin siirryttäessä, vaikutus näyttäytyi vielä selvemmin. Kolme neljästä (74 %) järjestöstä arvioi, että rahoittajien avustuslinjauksilla on vaikutusta järjestön toiminnan suuntaamiseen tai sen kohderyhmiin. Neljä viidestä (81 %) järjestöstä oli sitä mieltä, että rahoittajien arviointimittareilla on vaikutusta järjestöjen tavoitteiden asetteluun.

Kuudesta edellä kuvatusta muuttujasta muodostettiin summamuuttuja, joka mittaa vastaajan kokemusta strategisen autonomian toteutumisesta järjestössä. Strategisen autonomiansa

2 Faktorianalyysin avulla pyritään selvittämään, mikä tekijä yhdistää tiettyjä yksittäisiä väittämiä/muuttujia ja mitkä väittämät korreloivat voimaikkaimmin keskenään. Näin laajempaa muuttuja-/väittämäjoukkoa voidaan tiivistää ja ryhmitellä temaattisesti ja muuttujia voidaan yhdistää myös summamuuttujiksi.

3 Lisäksi kaksi muuttujaa jätettiin tämän luvun tarkastelujen ulkopuolelle, sillä ne latautuivat organisaation jatkuvuuden turvaamista mittaaviksi, minkä katsottiin olevan autonomiasta erillinen ulottuvuus.

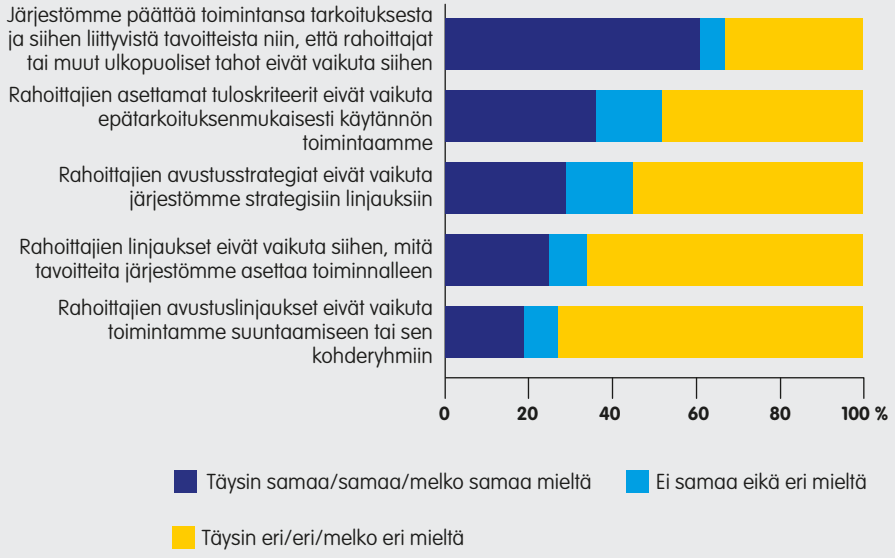

KUVIO 31. Järjestöjen arvio strategisen autonomian toteutumisesta.

TAULUKKO 63.

Kokemus strategisesta autonomiasta ja järjestön talousarvion menojen loppusumma vuonna 2022.

Talousarvion menojen loppusumma vuonna 2022	Myönteinen autonomia-arvio	Neutraali autonomia-arvio	Kriittinen autonomia-arvio	
	%	%	%	n
Alle 500 000 euroa	12	27	62	26
500 000–2 miljoonaa euroa	8	27	65	37
Yli 2 miljoonaa euroa	18	37	45	38

tilanteesta vähiten kriittisiä olivat taloudeltaan suurimmat järjestöt, joista hieman alle puolet (45 %) arvioi strategisen autonomiansa tilaa kriittisesti (Taulukko 63). Tätä pienemmistä järjestöistä noin kaksi kolmasosaa antoi kriittisen arvion.

Järjestön taloudellinen asema on yhteydessä siihen, millaiseksi strategisen autonomian tila koettiin (Ks. taulukko 64). Varakkaista järjestöistä[4] kriittisen arvion strategisen autonomiansa tilasta antoi alle joka kolmas (27 %). Muista järjestöistä kuusi kymmenestä (59 %) arvioi strategisen autonomian tilaansa

4 "Varakkaiksi" on STEAssa luokiteltu järjestöt, joiden nettovarallisuus viimeisimmässä tilinpäätöksessä oli suurempi kuin järjestön kuuden kuukauden kuluja vastaava summa.

TAULUKKO 64.

Strateginen autonomia ja järjestön taloudellinen asema.

Järjestöllä merkittävää varallisuutta	Strateginen autonomia			
	Myönteinen autonomia-arvio	Neutraali autonomia-arvio	Kriittinen autonomia-arvio	
	%	%	%	n
Kyllä	36	36	27	11
Ei	9	33	59	92

TAULUKKO 65.

Strateginen autonomia ja STEA-avustusten osuus kokonaistuotoista vuonna 2020.

STEA-avustusten osuus kokonaistuotoista vuonna 2020	Strateginen autonomia			
	Myönteinen autonomia-arvio	Neutraali autonomia-arvio	Kriittinen autonomia-arvio	
	%	%	%	n
Alle 33 prosenttia	29	33	38	24
33–66 prosenttia	0	43	57	28
Yli 66 prosenttia	10	28	62	58

kriittisesti. On hyvä huomata, että varakkaita järjestöjä aineistossa oli vain yksitoista, alle kymmenen prosenttia kaikista vastanneista.

Myös STEA-avustusten osuus järjestön rahoituksessa erotteli järjestöjä strategisen autonomian kokemusten suhteen (Ks. taulukko 65). Mitä suurempi STEA-avustusten osuus oli ollut järjestöjen vuoden 2020 kokonaistuotoista, sitä suurempi oli kriittisten autonomia-arvioiden osuus vastauksissa. Järjestöistä, joiden kokonaistuotoista STEA-avustukset muodostivat yli 66 prosenttia, lähes kaksi kolmasosaa (62 %) arvioi strategisen autonomiansa tilaa kriittisesti. Vastaavasti järjestöistä, joiden STEA-osuus oli alle 33 prosenttia kokonaistuotoista, kriittisen arvion antoi yli kolmasosa (38 %).

Kuten aiemmin havaittiin, autonomiaan liittyvät kriittiset arviot liittyvät erityisesti siihen, että rahoittajien koetaan linjauksillaan, arviointimittareillaan ja tuloskriteereillään vaikuttavan järjestöjen tavoitteiden asettamiseen, toiminnan suuntaamiseen ja strategisiin linjauksiin. Siksi rahoitusriippuvuus STEAsta näyttää olevan keskeinen tekijä, jonka koetaan rajoittavan järjestöjen mahdollisuutta asettaa toimintansa strategiset linjaukset ja tavoitteet itsenäisesti.

Toiminnallinen autonomia

Toiminnallinen tai operationaalinen autonomia kuvaa sitä, missä määrin ulkopuolinen rahoittaja puuttuu järjestön sisäiseen toimintaan, esimerkiksi siihen miten resursseja järjestössä käytetään. Järjestöt itse kuvaavat usein operatio-

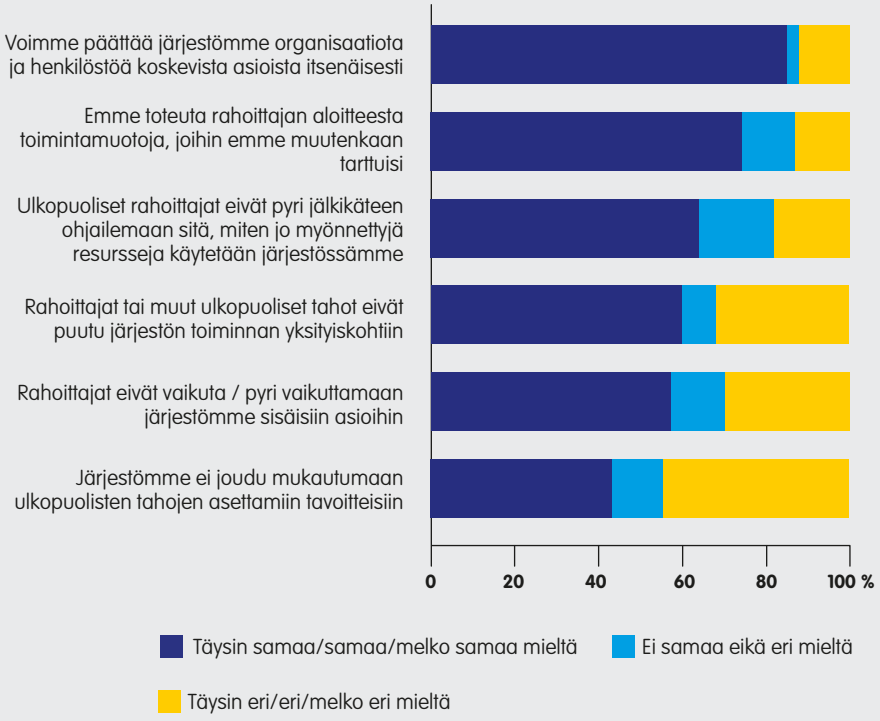

KUVIO 32. Järjestöjen arvio operationaalisesta autonomiasta.

naaliseen toimintaan puuttumista ”mikromanagerointina”, jolla rahoittaja hyvin yksityiskohtaisesti puuttuu järjestön toimintaan ja rahojen käyttöön. Kuuden väittämän katsottiin mittaavaan järjestöjen operationaalista autonomiaa. Väittämät liittyivät järjestöjen kykyyn päättää organisaatiotaan ja henkilöstöään koskevista asioista itsenäisesti, mahdollisuuteen valita toimintamuodot itsenäisesti, rahoittajien pyrkimykseen ohjata järjestön resurssien käyttöä ja vaikuttaa toiminnan yksityiskohtiin sekä rahoittajien pyrkimykseen vaikuttaa järjestön sisäisiin asioihin ja kokemukseen tarpeesta mukautua ulkopuolelta tulevien tavoitteiden paineisiin. (Kuvio 32.)

Positiivisimman arvion sai mahdollisuus päättää järjestön organisaatiota ja henkilöstöä koskevista asioista itsenäisesti. Suurin osa vastaajista (86 %) oli vähintään melko samaa mieltä siitä, että järjestö päättää organisaatioonsa liittyvistä asioista itsenäisesti. Noin joka kahdeksas vastaaja (12 %) kuitenkin koki, että ulkopuoliset puuttuvat myös näitä koskeviin päätöksiin.

Kolme neljästä (75 %) järjestöstä oli vähintään melko samaa mieltä siitä, etteivät ne toteuta rahoittajan aloitteesta toimintamuotoja, joihin ne eivät muutenkin tarttuisi. Joka kahdeksas vastaaja (13 %) kuitenkin arvioi järjestönsä toteuttavan rahoittajan aloitteesta toimintamuotoja, joihin se ei itse muuten tarttuisi.

Kaksi kolmasosaa (64 %) vastaajista oli vähintään melko samaa mieltä siitä,

TAULUKKO 66.

Operationaalinen autonomia ja järjestön taloudellinen asema.

Järjestöllä merkittävää varallisuutta	Operationaalinen autonomia			
	Myönteinen autonomia-arvio	Neutraali autonomia-arvio	Kriittinen autonomia-arvio	
	%	%	%	n
Kyllä	82	18	0	11
Ei	63	27	10	89

TAULUKKO 67.

Operationaalinen autonomia ja STEA-avustusten osuus kokonaistuotoista.

STEA-avustusten osuus kokonaistuotoista vuonna 2020	Operationaalinen autonomia			
	Myönteinen autonomia-arvio	Neutraali autonomia-arvio	Kriittinen autonomia-arvio	
	%	%	%	n
Alle 33 prosenttia	81	12	8	26
33–66 prosenttia	52	40	8	25
Yli 66 prosenttia	65	25	11	57

etteivät ulkopuoliset rahoittajat pyri jälkikäteen ohjailemaan jo myönnettyjen resurssien käyttöä. Lähes joka viides vastaaja (18 %) taas arvioi, että rahoittaja pyrkii vaikuttamaan järjestölle jo myönnettyjen resurssien käyttöön.

Näkemykset rahoittajan puuttumisesta järjestöjen toiminnan yksityiskohtiin olivat varsin yleisiä. Lähes joka kolmas (32 %) vastaaja arvioi, että rahoittajat tai muut ulkopuoliset tahot pyrkivät vaikuttamaan myös järjestötoiminnan yksityiskohtiin ja järjestön sisäisiin asioihin (30 %). Lähes puolet (45 %) järjestöistä koki, että ne joutuvat jossain määrin mukautumaan ulkopuolisiin tavoitteisiin.

Edellisten kuuden muuttujan pohjalta muodostetun summamuuttujan avulla tarkasteltiin operationaaliseen autonomiaan yhteydessä olevia tekijöitä. Järjestöjen toiminnan laajuus, talousarvion loppusummalla mitaten, ei juuri erotellut järjestöjä. Varakkaat järjestöt sen sijaan näkivät operationaalisen autonomiansa hieman myönteisemmin ei-varakkaisiin verraten (Ks. taulukko 66). Neljä viidestä (82 %) taloudellista puskuria omaavista järjestöistä arvioi operationaalisen autonomian tilaansa myönteisesti, kun taas ei-varakkaista myönteisen autonomia-arvion antoi noin kaksi kolmasosaa (63 %).

Järjestöistä, joissa STEA-avustusten osuus kokonaistuotoista vuonna 2020 oli alle 33 prosenttia, neljä viidesosaa (81 %) antoi myönteisen arvion operationaaliselle autonomialleen. Myönteisten autonomia-arvioiden osuudet olivat hieman pienempiä järjestöissä, joissa STEA-avustusten osuus oli yli kolmasosan vuoden kokonaistuotoista. (Ks. taulukko 67.)

Kun järjestöt toteuttavat merkittävän osan toiminnastaan ulkopuolisella rahoituksella, on ymmärrettävää, että ne

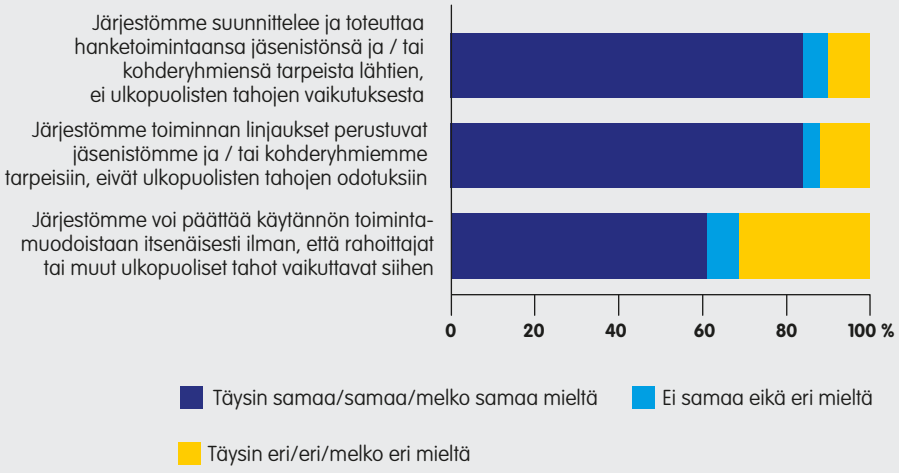

KUVIO 33. Järjestöjen arvio toimintamalleihin liittyvästä autonomiasta.

jossain määrin joutuvat mukautumaan ulkopuolisten rahoittajien tavoitteisiin rahoitusta hakiessaan. Rahoittajien varsin yleinen pyrkimys vaikuttaa järjestöjen sisäisiin asioihin ja toiminnan yksityiskohtiin asettaa kuitenkin kyseenalaiseksi kansalaisjärjestöjen kyvyn toimia itsenäisesti, omista lähtökohdistaan ja mielekkäiksi kokemillaan toimintamalleilla. Monet järjestöt ovat riippuvaisia Sosiaali- ja terveysministeriön alaisen STEAn niille myöntämistä resursseista. Siksi järjestöt voivat olla alttiita mukautumaan siihen, että niiden toimintaa ohjataan ministeriöstä käsin. Mikäli STEA pyrkii toiminnallaan voimakkaasti ohjaamaan järjestöjen sisäisiä prosesseja, on olemassa vaara, että sosiaali- ja terveysjärjestöihin linkittyvästä kansalaisyhteiskunnasta tulee valtiollisen toiminnan jatke.

Toimintamalleihin liittyvä autonomia

Toimintamalleihin liittyvä autonomia kuvaa missä määrin järjestöt kokevat voivansa itsenäisesti päättää, millaisia hankkeita toteuttavat ja millaiseen toimintaan lähtevät mukaan.

Toimintamalleihin liittyvää itsenäisyyttä mittasi kyselyssä kolme väittämää, jotka liittyivät järjestöjen kykyyn suunnitella ja toteuttaa hanketoimintaansa, toiminnan linjauksiaan sekä käytännön toimintamuotojaan itsenäisesti ilman ulkopuolisten tahojen vaikutusta (Ks. kuvio 33).

Viisi kuudesta järjestöistä (84 %) oli vähintään melko samaa mieltä siitä, että ne suunnittelevat ja toteuttavat hanketoimintaansa jäsenistönsä ja/tai kohderyhmiensä tarpeista lähtien, eivät ulkopuolisten tahojen vaikutuksesta. Samoin viisi kuudesta (84 %) oli vähintään melko samaa mieltä siitä, että järjestön toiminnan linjaukset perustuvat jäsenistön ja/tai kohderyhmien tarpeisiin, eivät ulkopuolisten tahojen

TAULUKKO 68.

Toimintamalleihin liittyvä autonomia ja järjestön talousarvion menojen loppusumma.

Talousarvion menojen loppusumma vuonna 2022	Toimintamalleihin liittyvä autonomia			
	Myönteinen autonomia-arvio	Neutraali autonomia-arvio	Kriittinen autonomia-arvio	
	%	%	%	n
Alle 500 000 euroa	77	19	4	26
500 000–2 miljoonaa euroa	69	23	8	39
Yli 2 miljoonaa euroa	84	8	8	38

odotuksiin. Molemmissa tapauksissa noin joka kymmenes vastaaja katsoi, että ulkopuoliset tahot vaikuttavat toiminnan linjauksiin (12 %) ja hanketoiminnan suunnitteluun (10 %).

Lähes joka kolmas (31 %) järjestö oli kuitenkin eri mieltä väittämästä, jonka mukaan järjestö päättää käytännön toimintamuodoistaan itsenäisesti ilman rahoittajien tai muiden ulkopuolisten tahojen vaikutusta. Tämä viittaa siihen, että rahoittaja puuttuu varsin usein siihen, millaisilla toimintamuodoilla järjestöjen tulisi jäsentensä ja kohderyhmiensä tarpeisiin vastata. Näin ohitetaan ajatus siitä, että järjestöt tuntevat jäsentensä tai kohderyhmiensä tarpeet viranomaisia paremmin.

Kolmesta edellä kuvatusta muuttujasta muodostettiin summamuuttuja, joka mittaa vastaajan kokemusta toimintamalleihin liittyvän autonomian toteutumisesta järjestössä. Suhteellisesti eniten myönteisiä autonomia-arvioita mahdollisuudestaan päättää itse toimintamalleistaan antoivat taloudeltaan suurimmat järjestöt. Näistä noin neljä viidestä (84 %) arvioi toimintamalleihin liittyvää autonomiaansa myönteisesti. Keskikokoisissa järjestöissä toimintamalleihin liittyvää autonomiaa arvioi myönteisesti seitsemän vastaajaa kymmenestä (69 %). Taloudeltaan pienissä järjestöissä myönteisten arvioiden osuus oli noin kolme neljäsosaa (77 %). (Ks. taulukko 68.)

Järjestön varakkuudella ei ollut suurta vaikutusta toimintamalleihin liittyviin autonomia-arvioihin. Myönteisiä autonomia-arvioita oli varakkaiden järjestöjen joukossa neljä viidesosaa (82 %). Ei-varakkaiden järjestöjen keskuudessa vastaava osuus oli lähes samansuuruinen (76 %). Huomattavaa kuitenkin on, että varakkaista järjestöistä yksikään ei arvioinut toimintamalleihin liittyvää autonomiaansa kriittisesti, kun muista järjestöistä kriittisen arvion antoi lähes joka kymmenes (8 %). (Ks. taulukko 69.)

Myöskään STEA-avustusten osuus järjestön kokonaistuotoista ei tuottanut järjestöjen välille suuria eroja toimintamalleihin liittyvän autonomian suhteen.

Yhteiskuntakritiikkiin liittyvä autonomia

Liberaaleissa demokratioissa kansalaisyhteiskunnan yksi tehtävä on toimia keskittyneen vallan, erityisesti valtion vastapainona ja esittää jäsentensä näkökulmasta yhteiskunnalliseen kehitykseen liittyvää kritiikkiä. Samalla ne tuovat esiin jäsentensä ja kohderyhmien ääntä ja edustavat näitä poliittisissa prosesseissa.

TAULUKKO 69.

Toimintamalleihin liittyvä autonomia ja järjestön varallisuus.

Järjestöllä merkittävää varallisuutta	Toimintamalleihin liittyvä autonomia			
	Myönteinen autonomia-arvio	Neutraali autonomia-arvio	Kriittinen autonomia-arvio	
	%	%	%	n
Kyllä	82	18	0	11
Ei	76	16	8	93

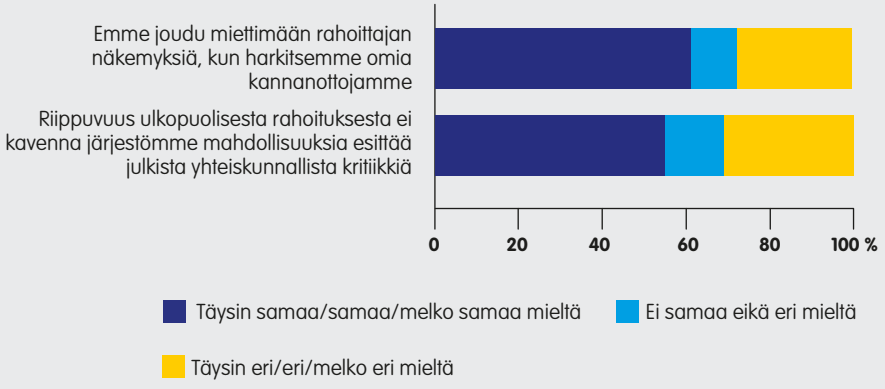

KUVIO 34. Järjestöjen arvio yhteiskuntakritiikin mahdollisuudesta.

Järjestöjen yhteiskuntakritiikin mahdollisuus kuvaa järjestöjen itsenäisyyttä sen suhteen, kuinka vapaasti – rahoittajien näkemyksistä huolimatta – ne kokevat voivansa esittää yhteiskunnallisia kannanottoja tai julkista yhteiskunnallista kritiikkiä. Kyselyssä kaksi muuttujaa liittyi järjestöjen kritiikin mahdollisuuteen (Ks. kuvio 34).

Järjestöistä noin kuusi kymmenestä (62 %) oli vähintään melko samaa mieltä siitä, etteivät ne joudu miettimään rahoittajan näkemyksiä harkitessaan omia kannanottojaan. Lähes kolme järjestöä kymmenestä (28 %) koki kuitenkin jollain tasolla joutuvansa miettimään myös rahoittajan näkemystä omissa kannanotoissaan. Yhteiskunnallisen kritiikin suhteen vastausjakauma oli hyvin samankaltainen. Yli puolet (55 %) vastaajista oli vähintään melko samaa mieltä siitä, että riippuvuus ulkopuolisesta rahoituksesta ei kavenna järjestön mahdollisuuksia esittää julkista yhteiskunnallista kritiikkiä. Lähes kolmasosa (31 %) oli vähintään melko eri mieltä asiasta, eli kokivat mahdollisuuksiensa jossain määrin kaventuvan rahoitusriippuvuuden vuoksi.

Kahdesta edellä kuvatusta muuttujasta muodostettiin summamuuttuja, joka mittaa vastaajan arviota yhteiskuntakritiikkiin liittyvästä autonomiasta järjestössä. Toiminnan laajuus ei juuri

TAULUKKO 70.

Järjestöjen yhteiskuntakritiikin mahdollisuus ja talousarvion menojen loppusumma vuonna 2022.

Talousarvion menojen loppusumma vuonna 2022	Toimintamalleihin liittyvä autonomia			
	Myönteinen autonomia-arvio	Neutraali autonomia-arvio	Kriittinen autonomia-arvio	
	%	%	%	n
Alle 500 000 euroa	46	23	31	26
500 000–2 miljoonaa euroa	49	21	31	39
Yli 2 miljoonaa euroa	55	18	26	38

TAULUKKO 71.

Järjestöjen yhteiskuntakritiikin mahdollisuus ja järjestön taloudellinen asema.

Järjestöllä merkittävää varallisuutta	Toimintamalleihin liittyvä autonomia			
	Myönteinen autonomia-arvio	Neutraali autonomia-arvio	Kriittinen autonomia-arvio	
	%	%	%	n
Kyllä	82	18	0	11
Ei	47	22	31	93

erotellut järjestöjä (Ks. taulukko 70). Suurimmat järjestöt tosin arvioivat hieman muita yleisemmin voivansa ilmaista näkemyksiään suhteellisen vapaasti.

Varakkaat järjestöt kokivat muita enemmän mahdollisuuksia yhteiskunnalliseen kritiikkiin (Ks. taulukko 71). Niistä järjestöistä, joilla on merkittävää omaa varallisuutta, neljä viidesosaa (82 %) arvioi voivansa ottaa kantaa vapaasti, kun taas ei-varakkaiden joukossa myönteisen arvion antoi alle puolet (47 %) vastaajista. Omavaraisuuden merkitystä yhteiskuntakritiikin mahdollisuudelle kuvaa se, ettei yksikään merkittäviä taloudellisia puskureita omistavista järjestöistä antanut yhteiskuntakritiikkiin liittyvälle autonomialle negatiivista arviota, kun muista lähes joka kolmas (31 %) koki joutuvansa miettimään kannanottojaan.

Rahoittajan ja jäsenistön intressijännite

Järjestöjen autonomiaan kuuluu, että ne voivat itsehallinnollisina organisaatioina määritellä toimintansa tarkoituksen, tavoitteet ja toimintamallit. Parhaimmillaan julkinen rahoitus mahdollistaa autonomisen toiminnan, mutta samalla rahoittaja on kiinnostunut rahojen käytöstä, resurssien kohdistamisesta sekä toiminnan tuloksista. Rahoittajalla ja järjestöllä voi olla erilaisia näkemyksiä esimerkiksi resurssien kohdistamisesta, mikä voi tuottaa näiden välille jännitteitä.

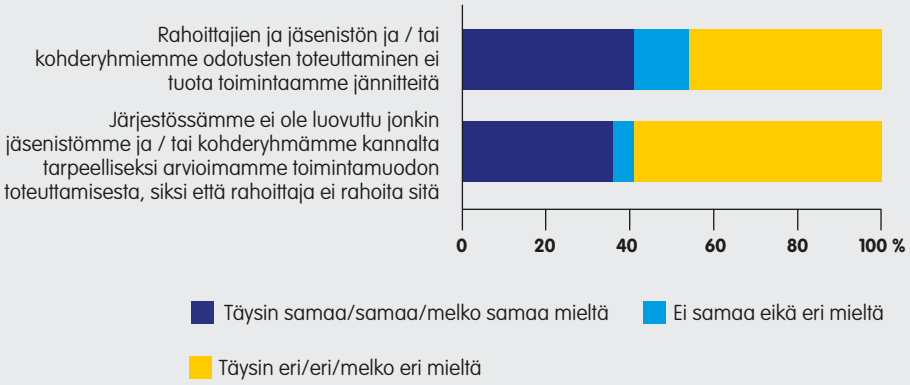

KUVIO 35. Järjestöjen arvio rahoittajan ja jäsenistön/kohderyhmän intressien välisestä jännitteestä.

Ulkopuolisen rahoittajan ja järjestön jäsenistön tai kohderyhmän välisiä jännitteitä toimintaan liittyvien odotusten sekä tarpeellisena pidettyjen toimintamuotojen suhteen mitattiin kahdella kysymyksellä.

Neljä kymmenestä (41 %) järjestöstä oli vähintään melko samaa mieltä siitä, että rahoittajien ja jäsenistön / kohderyhmien odotusten toteuttaminen ei tuota toimintaan jännitteitä. Lähes puolet (46 %) vastaajista puolestaan koki osapuolten odotuksiin vastaamisen tuovan jännitteitä toimintaan.

Lähes kuusi kymmenestä (59 %) vastaajasta koki ainakin jossain määrin, että järjestössä on luovuttu jonkin jäsenistön / kohderyhmän kannalta tarpeelliseksi arvioidun toimintamuodon toteuttamisesta siksi, että rahoittaja ei rahoita sitä. Hieman yli kolmasosa (36 %) oli vähintään melko samaa mieltä siitä, että toimintamuodoista ei ole jouduttu luopumaan. (Ks. kuvio 35.)

Kahdesta edellä kuvatusta muuttujasta muodostettiin summamuuttuja, joka mittaa vastaajan kokemusta intressijännitteestä järjestössä. Eri kokoiset järjestöt hahmottivat rahoittajan ja jäsenistön väliset intressijännitteet eri tavoin. Vähiten (42 %) kriittisiä autonomia-arvioita ilmeni pienimpien järjestöjen keskuudessa. Suhteellisesti eniten (64 %) kriittisiä arvioita annettiin keskisuurissa järjestöissä. Näissä lähes kaksi kolmesta koki rajoittajan ja jäsenistön tai kohderyhmän intressien olevan jännitteisessä asemassa. (Ks. taulukko 72.)

Varakkaat järjestöt kokivat muita vähemmän jännitteitä rahoittajan ja jäsenistön intressien välillä. Järjestöistä, joilla ei ole merkittävää varallisuutta, kriittisen arvion antoi yli puolet (57 %), kun taas varakkaiden järjestöjen keskuudessa kriittisten arvioiden osuus oli yli kolmasosa (36 %). (Taulukko 73.)

Myönteisimpiä olivat suurimman STEA-rahoitusosuuden järjestöt, joista joka kolmas (33 %) ei nähnyt jännitteitä rahoittajan ja jäsenistön/kohderyhmän intressien välillä. Kriittisimpiä taas oltiin järjestöissä, joissa STEA-osuus oli 33–66 prosenttia (kriittisen arvion antoi näistä 64 %). (Ks. taulukko 74.)

Kaikkien edellä kuvattujen autonomiaulottuvuuksien summamuuttujien jakaumat on koottu yhteen liitteeseen 21.

TAULUKKO 72.

Järjestöjen arvio rahoittajan ja jäsenistön/kohderyhmän intressien välisestä jännitteestä ja talousarvion menojen loppusumma.

Talousarvion menojen loppusumma vuonna 2022	Rahoittajan ja jäsenistön intressijännite			
	Myönteinen autonomia-arvio	Neutraali autonomia-arvio	Kriittinen autonomia-arvio	
	%	%	%	n
Alle 500 000 euroa	39	19	42	26
500 000–2 miljoonaa euroa	26	10	64	39
Yli 2 miljoonaa euroa	24	21	55	38

TAULUKKO 73.

Järjestöjen arvio rahoittajan ja jäsenistön/kohderyhmän intressien välisestä jännitteestä ja järjestön varakkuus.

Järjestöllä merkittävää varallisuutta	Rahoittajan ja jäsenistön intressijännite			
	Myönteinen autonomia-arvio	Neutraali autonomia-arvio	Kriittinen autonomia-arvio	
	%	%	%	n
Kyllä	55	9	36	11
Ei	25	18	57	93

TAULUKKO 74.

Rahoittajan ja jäsenistön intressijännite ja STEAn avustusten osuus kokonaistuotoista.

STEA-avustusten osuus kokonaistuotoista vuonna 2020	Rahoittajan ja jäsenistön intressijännite			
	Myönteinen autonomia-arvio	Neutraali autonomia-arvio	Kriittinen autonomia-arvio	
	%	%	%	n
Alle 33 prosenttia	27	27	64	26
33–66 prosenttia	21	14	64	28
Yli 66 prosenttia	33	14	53	58

Järjestöautonomian edistämisen mahdollisuudet

Järjestöiltä tiedusteltiin avoimella kysymyksellä myös niiden näkemyksiä autonomiansa edistämisen keinoihin (Ks. taulukko 75). Kysymys oli muotoiltu seuraavasti: Mikäli arvioitte järjestönne autonomian riittämättömäksi, miten järjestönne autonomiaa voitaisiin tulevaisuudessa parhaiten edistää?

Autonomian ongelmat liitettiin hyvin yleisesti rahoituksen järjestöjä liian tiukasti ohjaavaan vaikutukseen. Joka toinen vastaaja (51 %) näki autonomian edistämisen mahdollisuuksia järjestöjen rahoitusmallin muutoksissa. Esillä olivat muiden muassa rahoituksen joustavuus, rahoituspohjan laajentaminen sekä jatkuvuuden huomiointi rahoitusta myönnettäessä.

”Myöntämällä enemmän perusrahoitusta, jotta kaikkea mitä perusrahoituksella voidaan toteuttaa, toteutetaan entistä paremmin.”

”Nostamalla yleisavustuksen osuutta rahoituksesta.”

”Vahvempi omarahoitus (muut tulot kuin v-avustus) takaa vahvemmin sääntöjen mukaisen toiminnan.”

”Oman varainhankinnan vahvistaminen on tietenkin aina itsenäisyyden tae.”

”Pyrimme laajentamaan rahoituspohjaamme siten että se turvaa mahdollisimman joustavan ja kuhunkin ajankohtaan parhaiten sopivan toiminnan.”

”Tärkeää olisi kyetä säilyttämään uudessa rahoitusjärjestelyssä sote-järjestöjen yhteinen rahoituspohja vähintään viime vuosien tasolla ja sitomaan se kustannuskehitykseen. Vaikka rahoittaja määrittelisi kunkin toimijan rahoitustason, järjestöille tulisi antaa nykyistä suurempi mahdollisuus itse priorisoida hankkeiden tärkeysjärjestystä. Varainhankintaan tulisi olla kannusteita eli varainhankinta ei saisi suoraan vähentää avustuksia, samoin aiempaan varainkeruuseen perustuva omaisuus tulisi saada olla puskurina tulevan eikä pakottaa järjestöjä myymään tilojaan ym.”

”Järjestöillä tulee säilyä autonomia määrittää toiminnan tavoitteita ja toimintamuotoja lähtien oman jäsenistön ja kohderyhmän tarpeista. Rahoitusmalli, jossa yleisavustus ja kohdennetut avustukset olisivat 2-vuotisia, mahdollistaisi toiminnan kehittämistä pidemmällä aikavälillä ja tekisi tuloksellisuuden arvioinnista järkevämpää suhteessa tulosten ja vaikutusten todentamiseen.”

TAULUKKO 75.

Järjestöjen näkemykset autonomian edistämisen keinoista.

	Osuus vastaajista %	Mainintojen määrä
Rahoitusmallin joustavoittaminen	51	27
Toiminnallisen autonomian lisääminen	38	20
Jäsenten ja kohderyhmien intressien parempi huomiointi	15	8
Vuorovaikutus rahoittajan kanssa	11	6

”Toivoisin että järjestöt saisivat keskittyä siihen tehtävään kokonaan mitä varten ovat olemassa, esim. Englannissa käytetään innovaatioihin tietty prosentti yhteisistä rahoista. Toivoisin että asiaan perehtyneet esim. tutkijataustaiset toimisivat puolueettomina järjestöjen toiminnan arvioijina ja tuottaisivat tämän tiedon rahoittajille.”

Yli kolmasosa (38 %) vastaajista näki edistämistarpeita järjestön toiminnallisessa autonomiassa, resurssien käytön itsenäisyydessä. Näkemykset liittyivät osin rahoituksen joustavuuteen ja jatkuvuuden tarpeeseen.

”Tuo rahoittajan ohjaus tuntuu päätöstekstejä lukiessa lisääntyneen vuosien mittaan ja ulottuneen operatiiviseen toimintaan yhä enemmän. Toivoisin tämän muuttuvan ja mieluusti ottavan vähän takapakkia, niin olisi hieman enemmän omaa autonomiaa ratkaista näitä haasteita mitä muuttuva järjestörahoituksen tilanne ja soteuudistus pienellekin valtakunnalliselle järjestölle tuovat.”

”Stm (stea) rahoituksen painopiste yleisavustuksiin. Ja niiden käytöstä järjestö voisi päättää sääntöjensä/strategiansa mukaisesti .. nyt byrokratia ja yksityiskohtainen ohjaus menee liiallisuuksiin.”

”Uudella järjestöjen rahoitusmallilla tulee olla juridinen pohja ja pitkäjänteisyys, jolla turvataan sote-järjestöjen autonomiaa - järjestöjen avustustoimintaan liittyvissä päätöksissä ei pidä olla mikromanageerausta ja rajauksia, jotka koskevat toiminnan sisältöä ellei rajaus nouse suoraan avustuslainsäädännöstä.”

”Jäsenten ja kohderyhmien intressien parempi huomioiminen näkyi myös kehitysideoissa, tosin tähän liittyvät maininnat olivat jo hiukan vähäisempiä (15 % vastaajista). Vastauksissa nousi esiin muun muassa kohderyhmän huomioinnin tärkeys, kuten myös toivetta luottamukselle ja avoimelle keskusteluyhteydelle rahoittajan kanssa.”

”Perusviesti on oltava, että järjestöjen työ ja tekeminen perustuu järjestöjen autonomiaan. Ns. jäsenet päättävät toiminnasta ja linjauksista. Tätä tarvitaan useilta tahoilta. Myös vaikuttamisviesteissä.”

”Kehittämällä järjestörahoitusta ja sen käyttöä paremmin kohderyhmää palveleviksi.”

Noin joka kymmenennen (11 %) vastaajan mielestä edistämistarpeet liittyivät rahoittajan ja järjestön vuorovaikutukseen. Autonomian nähtiin parantuvan esimerkiksi toimivan dialogin, viranomaisen lisäkoulutuksen/lisäavun ja järjestöjen työrauhan myötä.

”Yleisavustuksen riittävä taso, yleisavustetun toiminnan seurannan ja arvioinnin keskittäminen hyvään hallintoon /taloudenhoidon vastuullisuuteen. Hakemisen, seurannan ja arvioinnin painopisteen siirtäminen lomakemuotoisesta kommunikaatiosta dialogiin. Koulutuksen järjestäminen ja linjausten laatiminen valtion-, kuntien- ja hyvinvointialueiden avustuksia valmisteleville ja niistä päättäville viranomaisille, jotka eivät toimi järjestörajapinnassa päätyönään.”

”Avoimella vuoropuhelulla rahoittajan kanssa. Tällä hetkellä rahoittaja on kuin teflonia eikä se näe järjestöä yhteistyökumppanina. Stean strategia on liian ylevä suhteessa sen käytännön toimintaan.”

6.3 Järjestön velvollisuus perustella toimintaansa eri tahoille

Edellä on tuotu esiin, että Suomessa sosiaali- ja terveysjärjestöt ovat varsin riippuvaisia ulkopuolisesta rahoituksesta. Ulkopuolisen rahoituksen vastaanottaminen velvoittaa järjestöjä käyttämään niille myönnettyjä varoja vastuullisesti ja tuo mukanaan toiminnan ulkoista arviointia ja tilivelvollisuutta avustusrahojen käytöstä.

Lähtökohtaisesti autonomisten kansalaisjärjestöjen olemassaolon perustelun, vastuun ja tilivelvollisuuden ei kuitenkaan pitäisi ensisijaisesti suuntautua rahoittajien suuntaan, vaan järjestöjen jäsenille ja toiminnan kohderyhmille. Osin vastuu kohdistuu myös organisaation sisällä esimerkiksi järjestön työntekijöille. Lisäksi järjestö voi joutua vastaamaan toimintansa lähtökohdista julkiseen keskusteluun. Rahoitusmalliin liittyvä poliittinen ohjaus voi myös tuottaa tarpeen perustella järjestön olemassaolon tarpeellisuutta poliittisille päättäjille.

Vastuuvelvollisuuden suuntautumisen tarkastelemiseksi järjestöiltä kysyttiin, missä määrin nämä kokevat olevansa velvollisia perustelemaan olemassaoloaan ja tarkoitustaan, toimintansa sisältöjä ja käytäntöjä sekä toimintansa tuloksia ja vaikutuksia seuraaville tahoille: järjestölle ulkopuolista rahoitusta myöntävät tahot, toiminnan kohderyhmä/-ryhmät, jäsenistö, järjestöjen palkattu henkilöstö, media ja julkinen keskustelu sekä poliittiset päättäjät.[5]

Olemassaolon ja tarkoituksen perustelu

Järjestöt tunnistivat eniten perusteluvelvollisuutta olemassaolostaan ja tarkoituksestaan rahoitusta myöntäville tahoille. Kolme neljästä (76 %) järjestöstä koki vähintään melko paljon perusteluvelvollisuutta rahoittajille. Lähestulkoon puolet järjestöistä tunsi vähintään melko paljon velvollisuutta perustella olemassaoloaan ja tarkoitustaan poliittisia päättäjille (47 %) sekä medialle ja julkiselle keskustelulle (46 %). Vain noin neljä kymmenestä vastaajasta koki tältä osin perusteluvelvollisuutta järjestöjen jäsenistölle (42 %) ja toiminnan kohderyhmille (42 %).

Vähiten järjestöt tunnistivat tarvetta perustella olemassaoloaan ja tarkoitustaan palkatulle henkilöstölleen. Hieman alle kolme kymmenestä (28 %) koki vähintään melko paljon tarvetta perustella olemassaoloaan henkilöstölle. Huomiota kiinnittää erityisesti se, että lähes puolet järjestöistä arvioi, että niiden on perusteltava olemassaoloaan ja tarkoitustaan enintään melko vähän jäsenistölle (45 %) tai toiminnan kohderyhmälle (49 %). (Ks. taulukko 76.)

Toiminnan sisältöjen ja käytäntöjen perustelu

Myös toiminnan sisältöjen ja käytäntöjen perusteluvelvollisuutta arvioitiin olevan selkeästi eniten rahoitusta myöntäville tahoille. Peräti yhdeksän kymmenestä (90 %) järjestöstä koki velvollisuutta perustella toiminnan sisältöjä ja käytäntöjä rahoittajalle (taulukko 77). Hieman yli puolet tunnisti vähintään jonkin verran velvollisuutta perustella toiminnan sisältöjä ja käytäntöjä kohderyhmilleen (54 %) ja jäsenistölleen (52 %). Hieman alle puolet järjestöistä koki vähintään melko paljon perusteluvelvollisuutta palkatulle henkilöstölleen (45 %).

---

5 Väittämiin vastattiin seitsenportaisella asteikolla (1=ei lainkaan, 7=erittäin paljon), jotka tiivistettiin vastausten kuvailuissa kolmeen luokkaan; vähintään melko paljon (melko paljon/paljon/erittäin paljon), ei vähän, ei paljon sekä korkeintaan melko vähän (melko vähän/vain vähän/ei lainkaan). Lisäksi järjestöjen oli mahdollista valita myös vaihtoehto "ei koske järjestöämme", joka jätettiin tarkastelujen ulkopuolelle.

TAULUKKO 76.

Järjestöjen arviot velvollisuudestaan perustella olemassaoloaan ja tarkoitustaan.

	Missä määrin kokee järjestön olevan velvollinen perustelemaan olemassaoloaan ja tarkoitustaan			
	Erittäin paljon / paljon / melko paljon	Ei vähän, ei paljon	Ei lainkaan / vain vähän / melko vähän	
	%	%	%	n
Järjestölle rahoitusta myöntäville tahoille	76	9	15	114
Poliittisille päättäjille	47	20	34	113
Medialle ja julkiselle keskustelulle	46	16	38	113
Jäsenistölle	42	13	45	102
Toiminnan kohderyhmälle/ -ryhmille	42	9	49	114
Järjestön palkatulle henkilöstölle	28	14	59	111

TAULUKKO 77.

Järjestöjen arviot velvollisuudestaan perustella toimintansa sisältöjä ja käytäntöjä.

	Missä määrin kokee järjestön olevan velvollinen perustelemaan toimintansa sisältöjä ja käytäntöjä			
	Erittäin paljon / paljon / melko paljon	Ei vähän, ei paljon	Ei lainkaan / vain vähän / melko vähän	
	%	%	%	n
Järjestölle rahoitusta myöntäville tahoille	90	4	6	114
Toiminnan kohderyhmälle/ -ryhmille	54	14	33	114
Jäsenistölle	52	13	35	102
Järjestön palkatulle henkilöstölle	45	15	40	112
Poliittisille päättäjille	42	23	35	113
Medialle ja julkiselle keskustelulle	41	22	37	113

TAULUKKO 78.

Järjestöjen arviot velvollisuudestaan perustella toimintansa tuloksia ja vaikutuksia.

	Missä määrin kokee järjestön olevan velvollinen perustelemaan toimintansa tuloksia ja vaikutuksia			
	Erittäin paljon / paljon / melko paljon	Ei vähän, ei paljon	Ei lainkaan / vain vähän / melko vähän	
	%	%	%	n
Järjestölle rahoitusta myöntäville tahoille	95	4	2	114
Jäsenistölle	64	11	26	102
Toiminnan kohderyhmälle/-ryhmille	59	15	26	113
Poliittisille päättäjille	50	26	24	113
Medialle ja julkiselle keskustelulle	48	26	26	113
Järjestön palkatulle henkilöstölle	46	24	31	114

Vähiten perusteluvelvollisuutta järjestöt tunsivat olevan poliittisille päättäjille (42 %) sekä medialle ja julkiselle keskustelulle (41 %). Huomiota kiinnittää jälleen se, että noin kolmannes vastaajista koki, että järjestöillä ei ole juuri tarvetta perustella toiminnan sisältöjä ja käytäntöjä jäsenistölle (35 %) tai toiminnan kohderyhmille (33 %).

Toiminnan tulosten ja vaikutusten perustelu

Toiminnan tuloksista selvästi eniten perusteluvelvollisuutta koettiin rahoittajia kohtaan. Lähes kaikki (95 %) järjestöt kokivat vähintään melko paljon velvollisuutta perustella toimintansa tuloksia ja vaikutuksia rahoitusta myöntäville tahoille (taulukko 78). Vähintään melko paljon perusteluvelvollisuutta jäsenistöä kohtaan arvioi olevan noin kaksi kolmasosaa (64 %) ja toiminnan kohderyhmiä kohtaan kuusi kymmenestä (59 %). Poliittisille päättäjille vähintään jonkin verran velvollisuutta perustella toiminnan tuloksia koki puolet (50 %) ja medialle sekä julkiselle keskustelulle melkein puolet (48 %) järjestöistä.

Vähiten perusteluvelvollisuutta toimintansa tuloksista ja vaikutuksista järjestöt arvioivat olevan palkatulle henkilöstölleen. Silti myös palkattua henkilöstöä kohtaan vähintään melko paljon perusteluvelvollisuutta koki lähes joka toinen (46 %) järjestö.

6.4 Pohdinta

Järjestöautonomia liittyy keskeisesti järjestön kykyyn päättää toimintansa tarkoituksesta, toiminnan suuntaamisesta ja resurssien käytöstä itsenäisesti. Toisaalta autonomia liittyy kykyyn ottaa vastuu toiminnasta ja päätöksistä.

Erityisen keskeisenä järjestöt pitävät strategista autonomiaa (mahdollisuutta päättää toimintansa tarkoituksesta) ja toiminnallista autonomiaa (mahdollisuutta itse päättää resurssiensa käytöstä organisaation sisällä). Samalla järjestöt kokevat autonomiansa tilan jossain määrin ristiriitaisesti. Sama koskee sitä, kenelle ne kokevat olevansa vastuussa ja velvollisia perustelemaan toimintaansa.

Kun autonomian toteutumista tiedustellaan yleisellä kysymyksellä, kaksi kolmasosaa vastaajista kokee autonomiansa tilan riittävänä. Riittämättömäksi autonomian kokee vain joka kuudes. Kun kokemus autonomiasta sen sijaan operationalisoidaan autonomian eri ulottuvuuksia koskeviksi konkreettisiksi kysymyksiksi, kuva autonomian toteutumisesta muuttuu selvästi kriittisemmäksi.

Eniten ongelmia järjestöt kokivat niille keskeisen strategisen autonomian osalta. Kuusi kymmenestä vastaajasta oli samaa mieltä siitä, että järjestö päättää toimintansa tarkoituksesta ja siihen liittyvistä tavoitteista itsenäisesti. Neljä viidestä järjestöstä kuitenkin arvioi, että rahoittajien arviointimittareilla on vaikutusta järjestöjen tavoitteiden asetteluun. Kolme neljästä järjestöstä näkee, että rahoittajien avustuslinjauksilla on vaikutusta järjestön toiminnan suuntaamiseen. Kaksi kolmesta vastaajasta arvioi rahoittajien linjauksien vaikuttavan järjestöjen tavoitteisiin. Yli puolessa järjestöistä koetaan, että rahoittajien avustusstrategiat vaikuttavat järjestöjen strategisiin linjauksiin. Lähes puolet järjestöistä kokee, että rahoittajan tuloskriteerit vaikuttavat järjestön toimintaan epätarkoituksenmukaisesti.

Autonomian ongelmat liitettiin hyvin yleisesti rahoitusriippuvuuteen. Rahoituksella koettiin olevan järjestöjen strategiaa ja käytännön toimintaa ohjaavaa vaikutusta. Myös autonomian riskit liitetään rahoitusmalliin, rahoitusmallin tuleviin muutoksiin ja yhä tiukentuvaan ohjaavaan vaikutukseen. Autonomian edistämisen mahdollisuuksia nähtiin puolestaan rahoituksen joustavuuden lisäämisessä, järjestöjen rahoituspohjan laajentamisessa sekä rahoituksen jatkuvuuden parantamisessa. Lisäksi järjestöjen kaipasivat enemmän itsenäisyyttä päättää jo myönnettyjen resurssien käytöstä.

Rahoitusriippuvuus vaikuttaa myös vahvasti siihen, kenelle järjestöt kansalaisyhteiskunnan toimijoina kokevat velvollisuutta perustella olemassaoloaan ja toimintansa tuloksia. Perusteluvelvollisuuden koetaan suuntautuvan ensisijaisesti rahoittajalle. Järjestöt kokevat tarvetta perustella olemassaoloaan enemmän julkiseen keskusteluun ja poliittisille päättäjille kuin jäsenilleen tai toimintansa kohderyhmille. Rahoitusriippuvuus näyttää myös kaventavan järjestöjen yhteiskuntakritiikin mahdollisuutta. Lähes kolmasosa järjestöistä koki, että riippuvuus ulkopuolisesta rahoituksesta kaventaa järjestön mahdollisuuksia esittää julkista yhteiskunnallista kritiikkiä.

Teoriassa järjestöillä on vapaus olla hakematta rahoitusta, joka liiaksi ohjaa toimintaa tai heikentää niiden asemaa autonomisina kansalaisyhteiskunnan toimijoina. Suomessa sosiaali- ja terveysjärjestöjen historiallinen rahoitusmalli on kuitenkin johtanut sosiaali- ja terveysjärjestöt resurssiriippuvaisiksi Sosiaali- ja terveysministeriön alaisuudessa toimivasta STEAsta. Sen myöntämän rahoituksen strateginen suuntaaminen ja rahoituksen tulosten

seuranta muovaavat hyvin selvästi valtakunnallisten sosiaali- ja terveysjärjestöjen strategioita, toiminnan sisältöjä ja toteutustapoja. Samalla STEAn rahoitusstrategian hyvinvointipoliittinen painotus sekä rahoituksen seurannalle ja tuloksellisuudelle asettamat kriteerit ovat tiukentuneet. Lisäksi nykyinen valtionavustuslaki asettaa varsin tiukkoja ehtoja rahoituksen käytölle. (Ks. Ruuskanen ym. 2020; Harju ym. 2022).

Tulokset herättävät kysymyksiä kansalaisjärjestöjen rahoitusmallin perusteista. Nykyinen järjestöjen rahoitusmalli korostaa Sosiaali- ja terveysministeriön asettamien hyvinvointipoliittisten tavoitteiden saavuttamista, mutta ei kovin hyvin tunnista järjestöjen kansalaisyhteiskuntaulottuvuutta jäsentensä ja kohderyhmiensä intressien esiin tuojina ja edustajina. Tämän kaventaa järjestöjen kansalaisyhteiskuntaan kytkeytyvää autonomiaa. Järjestörahoituksen tulevaisuutta pohdittaessa olisi hyvä miettiä, millaisia kansalaisjärjestöjä julkisin varoin halutaan rahoittaa. Nähdäänkö järjestöt julkisen sektorin jatkeena toimivina hyvinvointipolitiikan alihankkijoina vai jäsentensä ja kohderyhmiensä tarpeita esiin tuovina kansalaisyhteiskunnan toimijoina? Myös kansalaisjärjestöjen sisällä olisi hyvä käydä keskustelua siitä, mikä on niiden keskeinen rooli suomalaisessa yhteiskunnassa, ja kenelle niiden kuuluisi ensi sijassa olla vastuussa toiminnastaan – jäsenilleen vai valtiolle.

RAHOITUKSEN EHDOT UHKAAVAT JÄRJESTÖAUTONOMIAA, MYÖS JÄRJESTÖN OMAT RAKENTEET VOIVAT OLLA UHKA

"AUTONOMIAN YDIN on se, että järjestö määrittää itse, omassa demokraattisessa prosessissaan, strategiansa, painopisteensä ja tavat, miten se perustehtäväänsä hoitaa. Yleisimmin autonomian uhkana pidetään rahoituksen ehtoja, etenkin nyt, kun siirrytään valtion budjettirahoitukseen.

Järjestöbarometrissa järjestöjohto kertoo kokevansa, että rahoitus määrittää järjestön painopisteitä. Tämä on voimakas signaali. Uhka on todellinen, kun monet järjestöt saavat lähes sata prosenttia rahoituksestaan julkiselta sektorilta. Itsenäinen päätöksenteko edellyttää myös omaa varainhankintaa. En kuitenkaan tunne tapauksia, joissa järjestö olisi muuntanut tehtäväänsä rahoittajan tahdon mukaan.

Järjestön perustehtävä, missio syntyy eri väestöryhmien tarpeista. Jos sitä ei ole STEAn strategialuettelossa, pitäisi olla tilaa autonomisen järjestön ja rahoittajan dialogille. Näin varmistettaisiin, ettei järjestölle sanella tehtäviä tai painotuksia sivusta tai ylhäältä.

Jos perustehtävää ei rahoiteta, järjestöt voivat hakea projektirahoitusta ja yrittää sillä suojella perustehtävänsä hoitamista. Järjestöistä 99 prosenttia toivoo kuitenkin rahoitusta perustehtäväänsä. Se vahvistaisi autonomiaa. Miksei tästä voitaisi sopia? Se ei vähentäisi tilivelvollisuutta, eikä tarkoittaisi sitä, että voidaan tehdä mitä vaan.

Tilivelvollisuus ei uhkaa autonomiaa

STEA-rahoitusmalli on lisännyt järjestöjen byrokratiaa ja sen raskautta vaikuttavuusanalyyseineen. Tämä voi sekoittua siihen, että rahoittajan uskotaan enemmän määrittävän, mitä järjestöjen pitää tehdä.

Pidän vaikuttavuusanalyyseja järjestöille hyödyllisinä. Niillä voidaan saada järjestöt reflektoimaan sitä, onko toiminta parantanut perustehtävän hoitamista. Näin autonomiapohdinnoissa päästään syvemmälle.

Ensisijaisesti olemme tilivelvollisia niille, joita olemme luvanneet auttaa. Tämä tilivelvollisuus tulisi lisätä autonomiakeskusteluun. Ja tätähän myös rahoittaja haluaa: vaikutusta siinä ryhmässä, jonka tukemiseen rahaa on annettu. Suhteen "kohdeyleisöön" pitää olla niin elävä, että kykenemme arvioimaan, pystymmekö sitä auttamaan, ja jos emme, pitäisikö tehtävä antaa jollekin muulle.

Korvissani särähtää, kun kuulen järjestöjen antavan äänen niille tai puhuvan niiden puolesta, joilla ääntä ei ole. Tämän sijaan järjestöjen pitää luoda tiloja ja kanavia näille ihmisille ilmaista itse näkemyksensä. Tämä on myös autonomiaa.

Järjestön autonomista päätöksentekoa voivat vääristää sen omat organisaatiorakenteet, niiden hierarkkisuus. Kaikki eivät välttämättä pääse vaikuttamaan. Sisäinen demokratia legitimoi

kansalaisjärjestön roolin, koska järjestöt eivät ole organisaatioita itselleen vaan organisaatioita yhteistä hyvää varten. Autonomisuus on kyvykkyyttä saavuttaa ihmiset ja kuulla heidän mielipiteensä.

> Autonomian ja viranomaisia avustavan roolin välillä on harmaa vyöhyke, jota pitäisi selkiyttää.

Julkinen sektori voi käyttää järjestöjä välineinä

Autonomiaa vaarantaa myös kansalaisjärjestöjen instrumentalisointi: julkisen sektorin toimijat näkevät joissain yhteyksissä ne välineinä hoitaa joitain tehtäviä. Monissa julkisen hallinnon strategioissa määritellään järjestöille tehtäviä vaikkapa väestön resilienssin vahvistamiseksi. Resursseja ei kuitenkaan määritellä, kuten yleensä strategioissa, vaan niiden ajatellaan tulevan järjestöiltä itseltään.

Toisaalta jotkut kunnat ovat ottaneet vapaaehtoistoiminnan osaksi kunnan tehtävää. Miksi kunnan resursseja laitetaan sellaiseen tehtävään, johon on valtava määrä osaajia? Toisaalta tyrkätään järjestöille tehtäviä, toisaalta päätetään, etteivät jotkut tehtävät kuulukaan niille.

Asemansa legitimoidakseen myös järjestöedustajat sanovat, että järjestöt täydentävät viranomaispalveluja. Näin ne tekevätkin, mutta aina on muistettava, että niillä on toiminnan lähtökohtana oma missionsa.

Tarvitaan järjestöjen ja julkisen sektorin dialogia. Ulkoapäin ei saa antaa tehtäviä ilman neuvottelua – eikä sovittuja tehtäviä ilman resursseja. Autonomian ja viranomaisia avustavan roolin välillä on harmaa vyöhyke, jota pitäisi selkiyttää.

Monissa järjestöissä pidetään vaikeana ottaa esille hankalia kysymyksiä tai erimielisyyttä viranomaisten, etenkin rahoittajan kanssa. Jos järjestöjohdolle syntyy vaikutelma, että se voi vaikuttaa rahoitukseen, autonomia kaventuu.

Jos järjestö ei tuo keskusteluun toiminnassa esiin nousseita vaikeita kysymyksiä, se menettää missiotaan. Myös yhteiskunta menettää, sillä järjestöjen ainutlaatuisuus tulee kansalaistoiminnassa syntyvästä osaamisesta ja tiedosta. Sen analyysi ja viestiminen päättäjille on kansalaisvelvollisuus eikä kapinallisuutta.

Yhteistyötä päättäjien kanssa tarvitaan, mutta niiden kanssa ei pidä olla naimisissa. Lainsäädännöllä voidaan säädellä autonomiaa, mutta käytäntö syntyy dialogissa, jossa erilaiset näkemykset tulevat esiin.

Myös järjestöjen välillä on kunnioitettava jokaisen järjestön autonomiaa. On oltava järjestön oma päätös, halutaanko toimia osana jotain verkostoa, vaikkapa hyvinvointialueen kumppanina.

Demokratian puolustamista

Järjestöt ovat yksi osa vapaata autonomista kansalaisyhteiskuntaa. Sen puolustaminen on demokratian puolustamista. Autonomia ei ole meillä menossa huonompaan suuntaan, kuten vaikkapa Unkarissa. Esimerkit muualta kertovat, että muutos voi olla nopea ja yllättävä. Näitä asioita tulee pitää esillä.

Suomalaisen demokratian ydintä on se, että meillä aktiivista kansalaistoimintaa - ihmiset toimivat muutenkin kuin äänestämällä. Vakaa kansalaisyhteiskunta tarjoaa tilaa yhdistymisen ja sananvapauden toteuttamiselle. Se on yksi syy sille, että olemme maailman onnellisin kansa.”

KRISTIINA KUMPULA
pääsihteeri, Suomen Punainen Risti
punainenristi.fi

Armi pyöräilee Siskot ja Simot ry:n pop up -tapahtumiin eli välittämisen keikoille.

Johtopäätökset

1 Järjestöjen rahoituksen tulevaisuuteen liittyy epävarmuutta

VALTAKUNNALLISTEN sosiaali- ja terveysjärjestöjen kenttä on monialainen ja monimuotoinen. Sen sisällä taloudelliset volyymit ja toiminnan rahoituksen rakenteet vaihtelevat paljon. Järjestöjen on mahdollista hakea ja saada toiminnalleen rahoitusta monista eri lähteistä. Todellisuudessa rahoituksen monikanavaisuus toteutuu yksittäisten järjestöjen tasolla hyvin vaihtelevasti.

Toimialasta riippumatta taloudellinen volyymi keskittyy muutamaan suureen järjestöön, jotka ovat yleisimmin palveluja tuottavia. Tyypillisten järjestöjen toiminta toteutettiin toimialasta riippuen 0,5–0,9 miljoonan euron (mediaani) suuruisella rahoituksella. Tyypillisellä järjestöllä ei ole palvelutoiminnan tuottoja vammaisjärjestöjä lukuun ottamatta.

Vaikka järjestöjen rahoitus on monikanavainen, on valtionavustusten myöntäjistä sosiaali- ja terveysministeriö keskeinen. Terveyden ja sosiaalisen hyvinvoinnin edistämisen valtionavustus (STEA-avustus) on tyypillisen järjestön merkittävin tulonlähde, 89 prosenttia kokonaistuotoista (mediaani). STEA-avustusten määrän kasvu on taittunut vuonna 2020 ja Järjestöbarometrin vastaajina olevien valtakunnallisten järjestöjen osuus koko avustusmäärärahasta on hieman vähentynyt vuosien 2016–2022 aikana.

Muutama monialainen sote-järjestö saa merkittäviä valtionavustuksia useammalta valtionavustusviranomaiselta, esimerkiksi ulkoministeriöstä, opetushallituksesta, sekä opetus- ja kulttuuriministeriöstä.

Kolmella neljästä järjestöstä on varainhankinnan tuottoja. Yksityisten rahastojen lahjoitukset ja varainhankinnan tuotot keskittyvät muutamille järjestöille. Kolmen vuoden tarkastelujakson (2018–2020) aikana rahankeräystuottojen vuosittaiset tilitykset kasvoivat vain seitsemän prosenttia, joskin vuonna 2019 tuotot notkahtivat lähes neljänneksen. Yksityisten rahastojen lahjoitusten saajista sote-järjestöt ovat varsin vähäinen joukko.

Vuosina 2023–2024 tapahtuu useita rahoitusjärjestelmien muutoksia, jotka vaikuttavat järjestöjen toiminnan rahoitukseen. Käynnissä oleva valtionavustusuudistus on merkittävin vuosikymmeniin, uudet hyvinvointialueet aloittavat toiminnan ja kunnat järjestelevät avustustoimintaansa uudelleen. Edessä olevat vuodet ovat järjestöjen kannalta toisaalta epävarmuuden aikaa, toisaalta ne voivat myös tarjota mahdollisuuden olla mukana vaikuttamassa rahoitusjärjestelmään ja sitä koskevaan lainsäädäntöön. Järjestöjen ottaminen mukaan niitä koskeviin valmisteluihin onkin ensiarvoisen tärkeää. Julkiset avustukset ovat järjestöjen keskeinen toiminnan mahdollistaja ja niiden jatkuvuus ja taso on varmistettava. Pelkillä varainhankintatuotoilla järjestökenttä ei toimi.

2 Rahoittajan linjaukset ja toimintatavat kyseenalaistavat järjestöautonomiaa

JÄRJESTÖJEN NÄKEMYKSET oman autonomiansa toteutumisesta ovat yleisellä tasolla varsin myönteisiä. Tällä hetkellä kaksi kolmesta valtakunnallisesta järjestöstä pitää autonomiaansa riittävänä ja vain noin joka kuudes riittämättömänä. Näkemys on kuitenkin selvästi kielteisempi kuin vuonna 2016, jolloin autonomiaansa tyytyväisiä oli vielä 80 prosenttia. Vuoden 2018 notkahduksesta, jolloin tyytyväisten osuus oli vain 58 prosenttia, näkemykset ovat kuitenkin jo hieman kohentuneet.

Kun autonomian eri ulottuvuuksia tarkastellaan konkreettisemmin, tulee esille kriittisempiä arvioita. Autonomiaan liittyvät ongelmat ja vajeet koskevat yleisimmin rahoitusriippuvuutta. Neljä viidestä järjestöstä on sitä mieltä, että rahoittajien arviointimittarit vaikuttavat järjestöjen tavoitteiden asetteluun. Kolme neljästä arvioi, että rahoittajien avustuslinjaukset vaikuttavat toiminnan suuntaamiseen tai kohderyhmien valintaan. Kaksi kolmesta vastaajasta arvioi rahoittajien linjauksien vaikuttavan siihen, mitä tavoitteita järjestöt asettavat toiminnalleen. Yli puolet on sitä mieltä, että rahoittajien avustusstrategiat vaikuttavat järjestöjen strategisiin linjauksiin.

Noin joka kolmas järjestö tunnistaa vajeita myös toiminnallisessa ja toimintatapoja koskevassa autonomiassa. Tämä ilmenee niin, että rahoittajat tai muut ulkopuoliset tahot pyrkivät vaikuttamaan järjestötoiminnan yksityiskohtiin tai puuttumaan järjestön sisäisiin asioihin. Järjestöt kokivat myös, etteivät ne voi päättää käytännön toimintamuodoistaan itsenäisesti ilman rahoittajien tai muiden ulkopuolisten tahojen vaikutusta.

Riippuvuus rahoituksesta kaventaa myös järjestöjen mahdollisuutta esittää yhteiskuntakritiikkiä. Lähes kolmasosa vastaajista kokee näin. Yli neljäsosa arvioi joutuvansa miettimään rahoittajan näkemystä omissa kannanotoissaan.

Järjestöt kokevat jossain määrin jännitteitä pyrkiessään vastaamaan samanaikaisesti rahoittajan sekä jäsentensä ja kohderyhmiensä odotuksiin. Lähes puolet järjestöistä arvioi eri osapuolten odotuksiin vastaamisen tuovan intressijännitteitä toimintaansa. Yli puolet järjestöistä on ainakin jossain määrin joutunut luopumaan jonkin jäsenistön tai kohderyhmän kannalta tarpeelliseksi arvioidun toimintamuodon toteuttamisesta siksi, että rahoittaja ei rahoita sitä.

Selvä enemmistö (71 %) valtakunnallisista järjestöistä arvioi, että niiden autonomiaan kohdistuu erilaisia riskejä. Järjestöjä huolestuttaa yleisimmin rahoitus, sen poliittisen ja resurssien käytön ohjauksen lisääntyminen sekä strategisen autonomian väheneminen.

Koska järjestöt liittävät autonomiansa ongelmat hyvin yleisesti rahoituksen liian tiukkaan ohjaukseen, myös arviot parhaista tavoista edistää niiden autonomiaa tulevaisuudessa koskevat yleisimmin rahoitusta. Keinoina nähdään rahoitusmallin joustavoittaminen, järjestöjen toiminnallisen autonomian lisääminen, jäsenten ja kohderyhmien intressien parempi huomioon ottaminen sekä vuorovaikutuksen lisääminen rahoittajan kanssa.

Rahoitusriippuvuus vaikuttaa vahvasti myös siihen, kenelle järjestöt kansalaisyhteiskunnan toimijoina kokevat velvollisuutta perustella olemassaoloaan ja toimintansa tuloksia. Järjestöissä koetaan, että toimintaa pitää perustella ensisijaisesti rahoittajalle. Olemassaoloa koetaan tarpeelliseksi perustella enemmän myös poliittisille päättäjille ja julkisessa keskustelussa kuin omille jäsenille tai toiminnan kohderyhmille.

Järjestöjen huolia autonomian kaventumisesta on syytä kuulla tarkasti ja pitää järjestöt tiiviisti mukana valmistelussa, kun valtionavustusjärjestelmän säädöspohjaa ja käytäntöjä uudistetaan. Nyt on mahdollisuus oikeilla päätöksillä vahvistaa järjestöjen autonomiaa ja elinvoimaa. Pitää myös muistaa, että osallisuus ei ole vain järjestöjen kuulemista. Se on jatkuvaa rakenteellista vuorovaikutusta. Vapaa ja vahva kansalaisyhteiskunta on osa pohjoismaista elämäntapaa, avointa ja demokraattista toimintakykyistä yhteiskuntaa.

3 Kuntien ja hyvinvointialueiden tuki on elintärkeää pienellä budjetilla toimiville yhdistyksille

PAIKALLISESTI TOIMIVAT sosiaali- ja terveysyhdistykset ovat merkittäviä hyvinvoinnin ja terveyden edistäjiä alueillaan. Ne tarjoavat ihmisille laajan kirjon erilaista tukea, neuvontaa ja palveluja. Yhdistykset toimivat lähiyhteisöinä, joihin kiinnittyä ja joista saada sosiaalisia kontakteja. Ne auttavat ja kokoavat yhteen erityisissä elämäntilanteissa olevia ihmisiä kuten pitkäaikaissairaita, vammaisia, päihde- ja mielenterveyskuntoutujia, työttömiä, ikääntyneitä, lapsiperheitä tai laajemmin alueensa ihmisiä. Yhdistykset ovat edustamiensa ihmisryhmien elämäntilanteiden ja tarpeiden asiantuntijoita ja siksi arvokkaita yhteistyökumppaneita kunnille ja hyvinvointialueille.

Paikallisten sosiaali- ja terveysyhdistysten enemmistö toimii keskimäärin varsin pienin taloudellisin voimavaroin: vuoden 2022 keskimääräinen (mediaani) talousarvion menojen loppusumma on 6 200 euroa. Kuusi kymmenestä yhdistyksestä toimii alle kymmenen tuhannen euron vuosibudjetilla. Yhdistysten enemmistö toimii pelkin vapaaehtoisvoimin: vain kuudesosalla yhdistyksistä oli palkattua henkilökuntaa vuoden 2022 alussa.

Kuntien myöntämät toiminta-avustukset ovat tärkeitä yhdistyksille. Runsas puolet kyselyyn vastanneista yhdistyksistä haki ja sai kunnalta avustusta vuonna 2021. Kunta-avustusten kehitys on osin huolestuttavaa. Joka viidennellä avustukset ovat vähentyneet ja kolmella prosentilla loppuneet kokonaan kahden viime vuoden aikana. Näin ollen neljäsosalla yhdistyksistä kun-

nan avustuksesta kertyneet tulot ovat pienentyneet. Yhdistyksiä askarruttaa myös järjestöavustusten jatkuvuus hyvinvointialueiden käynnistyessä vuoden 2023 alussa.

Yli puolet paikallisyhdistyksistä toimii kunnan omistamissa tiloissa. Kolmasosa saa tilat kunnalta maksutta käyttöönsä ja vajaa viidesosa toimii maksullisissa kunnan tiloissa. Kolmella prosentilla on käytössään sekä maksullisia että maksuttomia kunnan tiloja.

Maksullisten tilojen hinta on kallistunut noin joka seitsemännellä yhdistyksellä ja aiemmin kunnalta maksutta käyttöön saadut tilat ovat muuttuneet maksullisiksi viidellä prosentilla yhdistyksistä. Näin ollen kunnan tiloja käyttävistä yhdistyksistä joka viides maksaa tiloistaan aiempaa enemmän.

Kunnilta ilmaiseksi tai edullisesti käyttöön saadut tilat ovat erittäin tärkeitä pienin taloudellisin voimavaroin toimiville yhdistyksille. Tilakustannusten kasvu on aiheuttanut monille yhdistyksille taloudellisia ongelmia ja vaikeuttanut jopa toiminnan jatkamista. Käytännössä yhdistykset ovat joutuneet korottamaan jäsenmaksuja ja osallistumismaksuja, mikä vaarantaa ihmisten mahdollisuutta olla mukana yhdistyksissä. Osa yhdistyksistä on joutunut supistamaan tai lopettamaan osan toiminnastaan taloudellisista syistä.

Koronaepidemia lopetti toimintaa, mutta synnytti myös uutta

Koronaepidemia on muuttanut paikallisyhdistysten toimintaa kaikkein voimakkaimmin koko Järjestöbarometrin tarkastelemalla ajanjaksolla 2006–2022. Korona-aika ja sen aiheuttamat rajoitukset ovat heijastuneet yhdistyksiin toimintojen supistuksina ja taukoina. Toiminnan vähentyessä myös tulot ovat valtaosalla (63 %) yhdistyksistä vähentyneet.

Toiminnan ja sen edellytysten supistumisesta huolimatta on syntynyt myös uutta. Korona-aikana käynnistetyt uudet toimintamuodot ovat yleisimmin olleet käytännön ratkaisuja jatkaa jollakin tavalla yhdistyksen toimintaa koronarajoitusten keskellä. Fyysisten kohtaamisten korvaajiksi on otettu käyttöön erilaisia etäratkaisuja, ja digitaalisia välineitä on alettu hyödyntää aiempaa enemmän kokousten ja muiden tapaamisten järjestämisessä. Lähes joka toinen vastaaja uskoo koronan vuoksi tehtyjen muutosten jäävän käyttöön myös epidemian jälkeen.

Koronavuosien jälkeen monien yhdistysten toimintaedellytykset ovat entistäkin hauraampia. Aineellinen tuki on aiempaa tärkeämpää toiminnan turvaamiseksi. Kuntien ja vuoden 2023 alussa käynnistyvien hyvinvointialueiden myöntämät avustukset ja maksuttomat tai edulliset tilat ovat elinvoimaisen yhdistystoiminnan edellytyksiä erityisesti nyt, kun yhdistykset pyrkivät saamaan toimintojaan ja niitä käyttävien osallistujien määrää palautumaan koronaa edeltäneelle tasolle.

4 Järjestöt paikkaavat tarjolla olevan digituen puutteita

SOSIAALI- JA TERVEYSJÄRJESTÖT ovat muun toimintansa ohella merkittäviä digitaitojen opettajia ja digituen antajia jäsenilleen ja kohderyhmilleen. Neljä viidestä paikallisesti toimivasta sosiaali- ja terveysyhdistyksestä kertoo jäsenistönsä tai kohderyhmänsä digitaitojen puutteista ja niistä johtuvista vaikeuksista käyttää muun muassa älypuhelimia, tietokoneita ja niillä hyödynnettäviä sähköisiä palveluja.

Lähes joka kolmas yhdistys tarjoaa digitukea jäsenilleen ja kohderyhmilleen.

Valtakunnallisista järjestöistä yli puolet tarjoaa digitukea henkilöjäsenilleen tai jäsenyhdistyksilleen, tai muille avun tarvitsijoille jäsenyydestä riippumatta.

Digitukea antavista paikallisyhdistyksistä lähes kolme neljäsosaa tarjoaa tukea ja ohjausta älypuhelinten ja tietokoneiden käytössä ja ongelmatilanteissa, noin puolet erilaisten ohjelmien ja sähköisten palvelujen käytössä ja kolmasosa antaa neuvontaa ja ohjausta digitaalisten palvelujen tietoturvasta.

Paikallisyhdistyksissä digituen antajia ovat useimmiten (71 %) yhdistysten vapaaehtoistoimijat. Tukea tarjotaan monipuolisesti eri tavoin, esimerkiksi kasvokkain, puhelimitse, sähköpostitse, oppimateriaalia jakamalla sekä yhdistysten järjestämissä digitaitoja käsittelevissä koulutustilaisuuksissa. Valtakunnallisissa järjestöissä digitukea antavat yleisimmin (79 %) niiden palkatut työntekijät oman varsinaisen työnsä ohella.

Suurimmaksi osaksi vapaaehtoisvoimin toimivien paikallisyhdistysten ja ammatillisesti toimivien valtakunnallisten järjestöjen resurssit ja myös digitaidot eroavat toisistaan. Valtakunnallisista järjestöistä neljäsosa mutta paikallisyhdistyksistä vain seitsemän prosenttia arvioi itsensä digitaitajiksi. Digitukea valtakunnalliset järjestöt hankkivat yleensä (73 % järjestöistä) ulkopuolelta ostettuna palveluna ja paikallisyhdistykset omilta valtakunnallisilta järjestöiltään (28 %) tai niiden piiriorganisaatioilta (26 %).

Niin valtakunnalliset järjestöt kuin paikalliset yhdistykset näkevät konkreettisesti, millaisia vaikeuksia ihmisillä on nopean digitaalisen murroksen kourissa. Ne edustavat monia ryhmiä, joihin kuuluvia ihmisiä jää helposti syrjään digitaalisesta kehityksestä. Näitä ovat muun muassa vanhat ihmiset, työelämän ulkopuolella olevat ja pienituloiset ihmiset.

Osalla järjestöistä on digituen hankkeita, mutta monet antavat digitukea osana muuta toimintaansa, koska ihmisiä ei ole voitu jättää pulaan. Järjestöt ovat tarttuneet näkemäänsä epäkohtaan. Korona-aikana digituen tarvetta on lisännyt myös se, että järjestöjen omia toimintoja oli pakko muuttaa digitaalisiksi.

Koska järjestöt tavoittavat digitalisaatiossa helposti jälkeen tai kokonaan ulos jääviä ryhmiä, niiden on myös itse saatava tukea syliinsä kaatuneeseen tehtävään. Samaan aikaan julkisen sektorin on varmistettava, että jokaisella on mahdollisuus opiskella digitaitoja, tämän ajan kansalaistaitoja, ja saada käyttöönsä laitteita, joilla digipalveluja voi käyttää ja osallistua yhteiskuntaan

myös digitaalisesti.

Jokaisella digipalveluita tarjoavalla viranomaisella ja muullakin toimijalla, kuten pankeilla, on vastuu neuvoa digitaalisten palveluidensa käytössä. Jos niiden käyttö ei onnistu, on oltava luotettavia puolesta-asioinnin tapoja ja aina tarjolla mahdollisuus hoitaa asiansa myös muissa kanavissa. Tämä on erityisen tärkeää julkisissa palveluissa. Sosiaali- ja terveysjärjestöjen edustamille ryhmille erityisen tärkeitä ovat sosiaali- ja terveyspalvelut sekä etuuksista vastaavat toimijat, kuten Kela.

Koska järjestöt näkevät toiminnassaan ihmisten digiongelmat ja tuen tarpeet sekä ovat saavutettavuuden asiantuntijoita, niiden asiantuntemusta kannattaa hyödyntää sähköisten palveluiden kehittämisessä.

5 Järjestöjen ilmastotyö vaatii systemaattisempaa otetta

ILMASTONMUUTOS SEKÄ sen hillintä- ja sopeuttamistoimet tuovat ympäristövaikutusten ohella taloudellisia, terveydellisiä ja sosiaalisia seurauksia. Ne koskevat eniten haavoittuvassa asemassa olevia väestöryhmiä. Sosiaali- ja terveysjärjestöt tavoittavat näitä ihmisiä, kuten pitkäaikaissairaita, mielenterveys- ja päihdekuntoutujia sekä ikääntyneitä. Järjestöille on siten kertynyt erityisasiantuntemusta kohderyhmänsä tilanteesta ja heille soveltuvista toimintamalleista. Järjestöt myös nostavat vaikuttamistyössään esille havaintoja näiden väestöryhmien hyvinvointihaasteista ja ratkaisuehdotuksia niihin.

Järjestöille olisi luontevaa tuoda esiin ja välittää päätöksentekijöille tietoa ilmastonmuutoksen ja -politiikan vaikutuksista haavoittuvassa asemassa oleviin ihmisiin, ja toisaalta välittää jäsenistölleen tietoa ilmastotoimista ja niiden hyödyistä. Ilmastoviestintä- ja kasvatus soveltuisivat myös järjestöjen rooliin. Tämä edellyttää kohderyhmää koskevan erityisasiantuntemuksen yhdistämistä ilmastovaikutusten syvälliseen tuntemukseen ja käytännönläheisten ratkaisujen kokeiluun.

Vaikuttamiseen tarvitaan vankempaa vaikutusten arviointia

Järjestöissä ei vielä kovin laajasti arvioida ilmastopolitiikan ja -toimien vaikutuksia niiden kohderyhmiin ja jäseniin. Helpommin järjestöt hahmottavat oman toimintansa muutostarpeita. Vaikutusten havaitaan kuitenkin osuvan kipeimmin ihmisiin, joiden toimeentulo tai muu elämäntilanne on ennestään vaikein. Jäsenistössä nähdään jo tai ennakoidaan lisääntyvää ilmastoahdistusta, terveyshaasteita, sään ääri-ilmiöiden seurauksia ja sopeuttamistoimien vuoksi kohoavia kustannuksia. Hiilijalanjäljen pienentäminen ei myöskään kaikilta onnistu siirtymällä joukkoliikenteeseen, esteinä voivat olla terveyssyyt tai toimivan joukkoliikenteen puute.

Järjestöjen vaikuttamistyö ilmastonmuutosasioissa on valtaosin alkuvaiheessa. Vaikuttamista ilmastoasioissa

tekee joka kuudes valtakunnallinen järjestö ja runsas kymmenesosa valmistelee sitä. Järjestöillä on kuitenkin tätä yleisemmin ilmastonmuutostietoisuutta lisäävää viestintää jäsenilleen tai suurelle yleisölle. Lähitulevaisuudessa jo noin puolet valtakunnallisista järjestöistä tiedottaa tai kampanjoi ilmastonmuutoksesta.

Valtakunnallisten järjestöjen tulisi selvittää ja arvioida nykyistä enemmän ilmastonmuutoksen vaikutuksia jäsentensä ja kohderyhmänsä kannalta. Tämän pohjalta on paikoin jo kehitetty ja on jatkossa mahdollista kehittää lisää ratkaisuja esimerkiksi ilmastoahdistukseen tai ilmastonmuutoksen ja sen sopeuttamistoimien kohtuuttomaan taloudelliseen rasitukseen.

Erityisesti pienempiä järjestöjä hyödyttäisivät tuki ilmastovaikutusten arvioinnissa ja järjestöille soveltuvat valmiit toimintamallit, joilla työssä pääsisi alkuun niukoillakin henkilöstöresursseilla.

Ilmastotoimet ovat yleistyneet, toimien irrallisuus haastaa osalla vaikuttavuutta

Jotta järjestöjen vaikuttaminen ja edunvalvonta ilmastoasioissa kehittyisi, niissä toimivilla pitää olla kokemusta ilmastotoimien soveltamisesta omassa toimistoarjessa ja toiminnassa jäsenten kanssa. Ilmastotyön kokonaisuutta suuntaavat ohjauskeinot, kuten strategiakirjaukset tai ilmasto-ohjelma, tuovat niiden ilmastotoimiin lisää vaikuttavuutta. Palveluja tarjoavat järjestöt hyötyvät myös muun muassa hankintoja ja rakentamista koskevista ilmastokriteereistä.

Järjestöjen ilmastotoimet ovat yleistyneet selvästi vuoden 2020 alkuun verrattuna. Nyt lähes kaikilla valtakunnallisilla järjestöillä on ilmastotoimia ja yli puolet valmistelee uusiakin. Yleisimmin on lisätty digitaalisia viestintäkanavia, etäkokouksia ja etätyömahdollisuuksia, vähennetty paperisia materiaaleja ja tulostamista sekä tehostettu kierrätystä. Näitä soveltaa vähintään kolme neljästä järjestöstä. Koronaepidemia oli merkittävä sysäys ilmastotoimiin.

Erilaisia ilmastonmuutostyötä ohjaavia toimia on lähes kahdella järjestöllä kolmesta, lisäksi joka kymmenes valmistelee niitä. Ohjaustoimet kohdistuvat kuitenkin usein vain osaan toiminnasta tai ensisijaisena pontimena voivat olla esimerkiksi säästöt matkakuluissa. Noin neljännes hyödyntää ilmastonäkökulmasta laadittua matkustussääntöä tai hankintojen vastuullisuus-, ilmastovaikutus- tai kestävän kehityksen kriteereitä. Strategia ohjaa ilmastotoimia runsaalla kolmanneksella järjestöjä, YK:n kestävän kehityksen periaatteet neljäsosalla ja vajaalla viidesosalla käytössä on ilmastoeettiset periaatteet tai -ohjeet. 27 prosentilla valtakunnallisista järjestöistä ei ole ohjauskeinoja edes suunnitteilla, vaikka lähes kaikilla on toimia ilmastonmuutoksen hillintään.

Järjestöt eivät tee ilmastotyötä yksin. Asiantuntemuksen kartuttamiseksi ja niukkojen resurssien parhaan hyödyntämisen kannalta suunnitelmallinen yhteistyö on välttämätöntä. Sote-järjestöjen tulisi verkostoitua ilmastotyössä muiden valtakunnallisten ja jopa kohderyhmänsä kannalta keskeisten kansainvälisten yhteisöjen kanssa asiantuntemuksen jakamiseksi ja vaikuttavien toimintamallien kehittämiseksi.

Ilmastopolitiikkaa koskevissa asiakirjoissa järjestöt mainitaan monin paikoin erilaisissa toteuttavissa rooleissa. Järjestöille on tärkeää päästä mukaan ilmastopolitiikasta käytävään keskusteluun ja toimeenpanon valmisteluun, jotta odotukset järjestöille olisivat realistisia ja järjestöjen erityisasiantuntemus tulisi hyödynnettyä.

Slutledningar

1 Det råder osäkerhet om hur finansieringen av organisationerna ser ut i framtiden

FÄLTET FÖR DE NATIONELLA social- och hälsovårdsorganisationerna är sektorsövergripande och mångfacetterat. De ekonomiska volymerna och finansieringsstrukturerna varierar mycket. Organisationer kan ansöka om och få finansiering för sin verksamhet från många olika källor. På de enskilda organisationernas nivå förverkligas flerkanalsfinansieringen i själva verket på ett mycket varierande sätt.

Oberoende av näringsgrenen koncentreras den ekonomiska volymen till några stora organisationer, som oftast producerar tjänster. De typiska organisationernas verksamhet genomfördes beroende på näringsgren med finansiering på mellan 0,5 och 0,9 miljoner euro (median). Med undantag av handikapporganisationerna har en typisk organisation inte intäkter av serviceverksamhet.

Även om organisationerna finansieras genom flera kanaler är social- och hälsovårdsministeriet viktig bland dem som beviljar statsunderstöd. Statsunderstöd för främjande av hälsa och social välfärd (STEA-understöd) är den vanligaste inkomstkällan för en typisk organisation och står för 89 procent av de totala intäkterna (median). STEA-understöden upphörde att öka 2020 och den andel av hela understödsanslaget som går till de nationella organisationer som besvarar organisationsbarometern har minskat något under 2016–2022.

Några sektorsövergripande social- och hälsovårdsorganisationer får betydande statsunderstöd från flera statsunderstödsmyndigheter, till exempel utrikesministeriet, utbildningsstyrelsen samt undervisnings- och kulturministeriet.

Tre av fyra organisationer har inkomster av medelanskaffning. Donationer från de privata fonderna och intäkter av medelanskaffning koncentreras till ett fåtal organisationer. Under granskningsperioden på tre år (2018–2020) ökade de årliga redovisningarna av penninginsamlingsintäkter med bara sju procent, delvis som en följd av att intäkterna sjönk med nästan en fjärdedel 2019. Bland mottagarna av donationer från privata fonder är social- och hälsovårdsorganisationerna mycket fåtaliga.

Mellan 2023 och 2024 sker flera förändringar i de finansiella systemen som påverkar finansieringen av organisationernas verksamhet. Den pågående statsunderstödsreformen är den största på årtionden, de nya välfärdsområdena inleder sin verksamhet och kommunerna omorganiserar sin understödsverksamhet. De kommande åren är för organisationerna är å ena sidan en tid av osäkerhet, å andra sidan kan de också ge möjlighet att påverka det finansiella systemet och den relevanta lagstiftningen. Det är därför av största vikt att organisationerna tas med i förberedelserna. Offentligt stöd är en viktig förutsättning för att organisationerna ska kunna bedriva sin verksamhet, och kontinuiteten i och nivån på stöden måste säkerställas. Organisationsfältet fungerar inte med hjälp av endast intäkterna av medelanskaffning.

2 Finansiärernas riktlinjer och verksamhetssätt ifrågasätter autonomin på organisationsfältet

PÅ ETT ALLMÄNT plan är organisationernas åsikter om hur deras egen autonomi förverkligas mycket positiva. För närvarande anser två av de tre nationella organisationerna att deras autonomi är tillräcklig och endast omkring en av sex att den är otillräcklig. Åsikterna är dock betydligt mer negativa än 2016 då 80 procent var nöjda med sin autonomi. Jämfört med nedgången 2018, då andelen nöjda var bara 58 procent, har åsikterna ändå redan blivit något positivare.

Om man ser mer konkret på de olika dimensionerna av autonomi, är bedömningarna kritiska. Problemen och bristerna vad gäller autonomi är i allmänhet kopplade till beroendet av finansiering. Fyra av fem organisationer anser att finansiärernas bedömningsindikatorer påverkar organisationernas målformulering. Tre av fyra uppskattar att finansiärernas riktlinjer för beviljande av understöd påverkar inriktningen av verksamheten eller valet av målgrupper. Två av tre bedömer att finansiärernas riktlinjer påverkar de mål som organisationerna ställer upp för sin verksamhet. Mer än hälften anser att finansiärernas strategier för beviljande av understöd påverkar organisationernas strategiska riktlinjer.

Ungefär var tredje organisation identifierar också brister i den operativa autonomin och i autonomin i fråga om verksamhetssätt. Detta visar sig genom att finansiärer eller andra utomstående försöker påverka detaljer i organisationens verksamhet eller ingripa i organisationens interna angelägenheter. Organisationerna upplevde också att de inte kan besluta om sina praktiska verksamhetsformer oberoende av finansiärer eller andra utomstående.

Beroendet av finansiering minskar också organisationernas möjligheter att framföra samhällskritik. Nästan en tredjedel av de tillfrågade upplever detta. Mer än en fjärdedel anser att de måste fundera över finansiärens uppfattning i sina egna ställningstaganden.

Dessa organisationer upplever en viss spänning i sitt försök att samtidigt uppfylla såväl finansiärens som medlemmarnas och målgruppernas förväntningar. Nästan hälften av organisationerna bedömer att de olika parternas förväntningar ger upphov till spänningar mellan konkurrerande intressen i verksamheten. Mer än hälften av organisationerna har varit tvungna att åtminstone i viss utsträckning avstå från att genomföra en åtgärd som bedöms vara nödvändig för medlemskåren eller någon målgrupp, eftersom den inte finansieras av finansiären.

En klar majoritet (71 procent) av de nationella organisationerna bedömer att deras autonomi är utsatt för olika risker. Organisationerna är mest oroade över finansieringen, över att den politiska styrningen och resursstyrningen genom finansieringen ökar samt över att den strategiska autonomin minskar.

Eftersom det är mycket vanligt att organisationerna sammankopplar problemen med autonomin med en alltför stram styrning av finansieringen, är även bedömningarna av de bästa

sätten att främja autonomin i framtiden oftast kopplade till finansieringen. Som metoder presenteras att göra finansieringsmodellen mer flexibel, öka organisationernas operativa autonomi, ta större hänsyn till medlemmarnas och målgruppernas intressen och öka växelverkan med finansiären.

Finansieringsberoendet påverkar också starkt inför vem organisationerna i egenskap av aktörer i det civila samhället känner sig skyldiga att motivera sin existens och sina resultat. I organisationerna upplever man att verksamheten i första hand bör motiveras inför finansiären. Existensen bedöms också behöva motiveras mer inför politiska beslutsfattare och i offentliga debatter än inför de egna medlemmarna eller målgrupperna för verksamheten.

Det är skäl att noga lyssna till organisationernas oro över den minskande autonomin och att se till att de är nära involverade i beredningen av reformen av den rättsliga grunden och praxisen för statsunderstödssystemet. Det är nu möjligt att genom att fatta rätt beslut stärka organisationernas autonomi och livskraft. Vi måste också komma ihåg att delaktighet inte bara är att höra organisationerna. Det är fråga om en kontinuerlig strukturell växelverkan. Ett fritt och starkt civilt samhälle är en del av det nordiska levnadssättet, ett öppet och demokratiskt funktionsdugligt samhälle.

3 Stödet från kommuner och välfärdsområden är livsviktigt för föreningar med liten budget

SOCIAL- OCH HÄLSOVÅRDSFÖRENINGAR som verkar lokalt är viktiga aktörer för välbefinnande och hälsa i sina regioner. De erbjuder människorna ett brett spektrum av stöd, rådgivning och tjänster. Föreningarna fungerar som närsamhällen som kan användas som anknytningspunkt och som ger sociala kontakter. De hjälper och samlar människor i särskilda livssituationer, såsom långvarigt sjuka, personer med funktionsnedsättning, rehabiliteringsklienter inom missbrukar- och mentalvården, arbetslösa, äldre, barnfamiljer eller mera allmänt människorna i regionen. Föreningarna är experter på livssituationerna och behoven i de grupper av människor som de företräder och de är därför värdefulla samarbetsparter till kommunerna och välfärdsområdena.

Majoriteten av de lokala social- och hälsovårdsorganisationerna har i genomsnitt mycket små ekonomiska resurser: den genomsnittliga utgiftssumman i 2022 års budget är 6 200 euro. Sex av tio föreningar har en årlig budget på mindre än tio tusen euro. Majoriteten av föreningarna driver sin verksamhet med enbart frivilliga krafter: i början av 2022 hade endast en sjättedel av föreningarna anställda.

De verksamhetsbidrag som beviljas

av kommunerna är viktiga för föreningarna. Mer än hälften av de föreningar som svarade på enkäten ansökte om och fick understöd av kommunen 2021. Utvecklingen av de kommunala understöden är delvis oroande. För var femte förening har understöden minskat och för tre procent har de upphört helt under de senaste två åren. Följaktligen har inkomsterna av kommununderstödet minskat för en fjärdedel av föreningarna. Föreningarna oroar sig också över kontinuiteten i stöden till organisationerna när välfärdsområdena inleder sin verksamhet i början av 2023.

Mer än hälften av de lokala föreningarna är verksamma i lokaliteter som ägs av kommunen. En tredjedel får av kommunen avgiftsfritt tillträde till lokaliteterna och mindre än en femtedel verkar i avgiftsbelagda lokaliteter i kommunen. Tre procent har till sitt förfogande både avgiftsbelagda och avgiftsfria lokaliteter i kommunen.

Priset på avgiftsbelagda lokaliteter har stigit för omkring var sjunde förening och för fem procent av föreningarna har de lokaliteter i kommunen som tidigare har kunnat användas avgiftsfritt blivit avgiftsbelagda. Av de föreningar som använder kommunens lokaliteter betalar alltså var femte mer för sina lokaliteter än tidigare.

Lokaliteter som kommunen tillhandahåller gratis eller billigt är mycket viktiga för föreningar med små ekonomiska resurser. De ökade kostnaderna för lokaliteter har medfört ekonomiska problem för många föreningar och rent av gjort det svårt att fortsätta med verksamheten. I praktiken har föreningarna tvingats höja medlemsavgifterna och deltagaravgifterna, vilket äventyrar människors möjligheter att vara med i föreningarna. En del av föreningarna har tvingats minska eller upphöra med en del av sin verksamhet av ekonomiska skäl.

Coronaepidemin ledde till att verksamhet lades ned, men gav också upphov till en ny verksamhet

Coronaepidemin har påverkat de lokala föreningarnas verksamhet allra mest under hela den period som organisationsbarometern 2006–2022 omfattar. Coronatiden och de begränsningar som den medfört har återspeglats på föreningarna i form av nedskärningar och avbrott i verksamheten. I takt med att verksamheten minskar har även inkomsterna minskat för de flesta (63 procent) av föreningarna.

Trots att verksamheten minskat och förutsättningarna för den har försämrats har det också uppstått nytt. De nya verksamhetsformer som lanseras under coronaperioden har i allmänhet varit praktiska lösningar för att på något sätt fortsätta föreningens verksamhet under de rådande begränsningarna. Olika distanslösningar på distans har införts för att ersätta fysiska möten, och man har börjat utnyttja digitala verktyg mer än tidigare för att organisera möten och andra sammankomster. Nästan varannan av dem som besvarade barometern tror att de förändringar som införts på grund av coronaepidemin kommer att få en fortsättning även efter epidemin.

Efter coronaåren är många föreningars verksamhetsförutsättningar ännu mer bräckliga än tidigare. Materiellt stöd är viktigare än någonsin för att trygga verksamheten. De bidrag som beviljas av kommunerna och de välfärdsområden som inleder sin verksamhet i början av 2023 samt de kostnadsfria eller förmånliga lokaliteterna är förutsättningar för en livskraftig föreningsverksamhet, särskilt nu när föreningarna strävar efter att få sin verksamhet och antalet deltagare i verksamheten att återgå till nivån före coronaepidemin.

4 Organisationerna rycker in när det digitala stöd som erbjuds inte räcker till

UTÖVER SIN ÖVRIGA verksamhet är social- och hälsovårdsorganisationerna viktiga som lärare i digitala färdigheter och stödgivare i digitala frågor för sina medlemmar och målgrupper. Fyra av fem lokala social- och hälsovårdsföreningar berättar om brister i medlemmarnas eller målgruppens digitala färdigheter och om de svårigheter detta för med sig när det gäller att använda bland annat smarta telefoner, datorer och elektroniska tjänster.

Nästan var tredje förening tillhandahåller digitalt stöd till sina medlemmar och målgrupper.

Mer än hälften av de riksomfattande organisationerna erbjuder digitalt stöd till sina enskilda medlemmar eller medlemsföreningar eller andra som behöver hjälp oberoende av medlemskap.

Nästan tre fjärdedelar av de lokala föreningar som ger digitalt stöd ger stöd och vägledning i användningen av smarta telefoner och datorer och i problemsituationer, ungefär hälften i användningen av olika program och elektroniska tjänster, och en tredjedel ger råd och vägledning om informationssäkerhet i digitala tjänster.

I de lokala föreningarna är det oftast (71 procent) frivilliga föreningsaktiva som ger digitalt stöd. Stöd erbjuds mångsidigt på olika sätt, till exempel personligen, per telefon eller e-post, genom utdelning av läromedel samt i form av kurser om digitala färdigheter som ordnas av föreningarna. I nationella organisationer ges digitalt stöd det oftast (79 procent) av avlönade arbetstagare vid sidan av sitt eget egentliga arbete.

I de flesta fall finns det skillnader i fråga om resurserna och även i fråga om digitala färdigheter mellan de lokala föreningar som fungerar med hjälp av frivilliga och de professionellt verkande nationella organisationerna. En fjärdedel av de nationella organisationerna, men bara sju procent av de lokala föreningarna bedömer sig själva som kunniga i digitala frågor. I allmänhet (73 procent av organisationerna) skaffar sig de nationella organisationerna digitalt stöd i form av tjänster som köps utifrån och lokala föreningar vänder sig till sina egna nationella organisationer (28 procent) eller till deras distriktsorganisationer (26 procent).

Både de nationella organisationerna och de lokala föreningarna ser konkret vilka svårigheter människor ställs inför i det snabbt framskridande digitala brytningsskedet. Organisationerna representerar många grupper av människor som lätt hamnar utanför den digitala utvecklingen. Det handlar bland annat om äldre människor, personer utanför arbetslivet och småinkomsttagare.

En del organisationer har projekt för digitalt stöd, men många ger digitalt stöd som en del av sin övriga verksamhet, eftersom människor inte har kunnat lämnas i sticket. Organisationerna har tagit itu med de missförhållanden som de ser. Under coronatiden har behovet av digitalt stöd också ökat på grund av att organisationerna varit tvungna att övergå till digitala lösningar i sin egen verksamhet.

Eftersom organisationerna kan nå grupper som riskerar att ligga efter el-

ler helt falla utanför i digitaliseringen, måste de också själva få stöd för den uppgift som har landat på deras bord. Samtidigt måste den offentliga sektorn se till att var och en har möjlighet att studera digitala färdigheter, denna tids medborgerliga färdigheter, och att ha tillgång till utrustning som gör det möjligt att använda digitala tjänster och delta i samhället även digitalt.

Varje myndighet som tillhandahåller digitala tjänster och även andra aktörer, såsom banker, har ansvaret att ge råd om användningen av sina digitala tjänster. Om användningen av dem inte lyckas måste det finnas tillförlitliga sätt att sköta ärenden för andras räkning och det måste alltid finnas möjlighet att sköta sina ärenden även i andra kanaler. Detta är särskilt viktigt inom de offentliga tjänsterna. Social- och hälsovårdstjänsterna samt de aktörer som svarar för förmånerna, såsom Folkpensionsanstalten (FPA), är särskilt viktiga för de grupper som företräds av social- och hälsovårdsorganisationerna.

Eftersom organisationerna i sin verksamhet ser människornas digitala problem och stödbehov och är experter på tillgänglighet, är det värt att dra nytta av deras sakkunskap när det gäller att utveckla elektroniska tjänster.

5 Organisationernas klimatarbete kräver ett mer systematiskt grepp

KLIMATFÖRÄNDRINGEN och de anknytande bekämpnings- och anpassningsåtgärderna medför förutom miljökonsekvenser även ekonomiska, hälsomässiga och sociala konsekvenser. Dessa berör de mest utsatta befolkningsgrupperna. Social- och hälsovårdsorganisationerna når dessa människor, såsom långtidssjuka, rehabiliteringsklienter inom mentalvården eller missbrukarvården samt äldre. Organisationerna har därför fått särskild sakkunskap om sina målgruppers situation och om handlingsmodeller som är lämpliga för dem. I sitt påverkansarbete lyfter organisationerna också fram iakttagelser om dessa befolkningsgruppers välfärdsutmaningar och förslag till lösningar på dem.

Det skulle vara naturligt för organisationerna att lyfta fram och förmedla information till beslutsfattarna om klimatförändringens och klimatpolitikens effekter på utsatta personer, och att å andra sidan förmedla information till sina medlemmar om klimatåtgärder och vilka fördelar de har. Klimatkommunikation och klimatutbildning skulle också passa in i organisationernas roll. Detta kräver att särskild sakkunskap om målgruppen kombineras med djup kunskap om klimateffekter och försök med praktiska lösningar.

Påverkan kräver starkare konsekvensbedömning

Klimatpolitikens och klimatåtgärdernas konsekvenser för målgrupperna och medlemmarna bedöms ännu inte i någon större utsträckning i organisationerna. Det är lättare för organisationerna att förstå behovet av förändringar i sin egen verksamhet. Men de som drabbas hårdast är de som annars också har svårt att försörja sig eller befinner sig i en svår livssituation. Organisationerna ser eller förutser redan en ökande klimatångest bland medlemmarna, liksom hälsoutmaningar och konsekvenserna av extrema väderfenomen och av de ökande kostnaderna på grund av anpassningsåtgärder. Det är inte heller alla som lyckas minska koldioxidavtrycket genom att gå över till kollektivtrafik. Hindren kan bestå av hälsoskäl eller brist på fungerande kollektivtrafik.

Organisationernas påverkansarbete i fråga om klimatförändringen är till största delen i inledningsskedet. Var sjätte nationell organisation och mer än en tiondel gör insatser för att påverka i klimatfrågor. Mer allmänt riktar organisationerna emellertid kommunikation till sina medlemmar eller till allmänheten i syftet att öka medvetenheten om klimatförändringen. Inom en snar framtid kommer ungefär hälften av de nationella organisationerna att informera eller föra kampanj om klimatförändringen.

De nationella organisationerna bör göra mera för att utreda och bedöma klimatförändringens konsekvenser för sina medlemmar och målgrupper. Utifrån det här arbetet har man på vissa håll redan utvecklat lösningar och i framtiden kommer det att vara möjligt att utveckla fler lösningar, som till exempel kan användas som motåtgärder vid klimatångest eller orimlig ekonomisk belastning på grund av klimatförändringen och anknytande anpassningsåtgärder.

Särskilt mindre organisationer skulle gynnas av stöd för att bedöma klimateffekterna och av en färdig handlingsmodell som lämpar sig för dem och som kan ge möjligheter att inleda arbetet trots knappa personalresurser.

Klimatåtgärderna har blivit vanligare men är splittrade, vilket förtar effekten i en del fall

För att organisationernas inflytande och intressebevakning i klimatfrågor ska utvecklas måste de aktiva ha erfarenhet av att tillämpa klimatåtgärder i den egna kontorsvardagen och i verksamheten tillsammans med medlemmarna. De styrmedel som ger riktning åt klimatarbetet som helhet, såsom formuleringar i strategin eller ett klimatprogram, bidrar till att öka genomslagskraften i klimatåtgärderna. Organisationer som tillhandahåller tjänster drar också nytta av bland annat klimatkriterier för upphandling och byggande.

Jämfört med början av 2020 har det blivit mycket vanligare att organisationer satsar på klimatåtgärder. Nu har nästan alla nationella organisationer klimatåtgärder på programmet och mer än hälften förbereder nya. Det vanligaste är att man har ökat mängden digitala kommunikationskanaler och distansmöten, utökat möjligheterna till distansarbete, minskat mängden material i pappersform och utskrivandet samt effektiviserat återvinningen. Åtgärder av det här slaget tillämpas hos minst tre av fyra organisationer. Coronaepidemin var en viktig drivkraft för klimatåtgärder.

Nästan två av tre organisationer vidtar olika åtgärder för att styra klimatarbetet, och en av tio förbereder sådana. I många fall inriktas styrmedlen emellertid endast på en del av verksamheten eller så är den primära drivkraften till exempel strävan att spara resekostnader. Omkring en fjärdedel av organi-

sationerna har ett resereglemente som har utarbetats från klimatsynpunkt eller tillämpar kriterier för ansvarsfullhet, klimatpåverkan eller hållbar utveckling i sin upphandling. Strategin styr klimatåtgärderna hos en dryg tredjedel av organisationerna, FN:s principer för hållbar utveckling hos en fjärdedel och inemot en femtedel tillämpar klimatetiska principer eller riktlinjer. Bland de nationella organisationerna har 27 procent inte ens planer på styrmedel, även om nästan alla vidtar åtgärder för att begränsa klimatförändringen.

Organisationerna utför inte klimatarbete ensamma. Det är nödvändigt att samarbeta planmässigt för att öka sakkunskapen och kunna utnyttja de knappa resurserna på bästa sätt. I klimatarbetet bör social- och hälsovårdsorganisationerna samarbeta med andra nationella och till och med internationella sammanslutningar som är viktiga för målgruppen för att dela sakkunskap och utveckla effektiva handlingsmodeller.

I klimatpolitiska dokument nämns organisationerna på många ställen i olika verkställande roller. Det är viktigt för organisationerna att kunna delta i debatten om klimatpolitiken och i förberedelserna för genomförandet, så att förväntningarna på organisationerna blir realistiska och organisationernas särskilda sakkunskap utnyttjas.

Muistikerhossa parannetaan muistia erilaisin askarein vertaisten kanssa.

Lähteet ja liitteet

Lähteet

A

Aivelo Tuomas, Lehtimäki Jenni. (2021). Luonnon monimuotoisuus edistää kansanterveyttä. Duodecim, 137(20), 2135–2141.

C

Christensen Rachel A., Ebrahim Alnoor (2006). How does accountability affect mission? the case of a nonprofit serving immigrants and refugees. Nonprofit Management and Leadership, 17(2), 195–209.

D

De Corte Joris, Verschuere Bram, (2014). The Impact of Public Resource Dependence on the Autonomy of NPOs in Their Strategic Decision Making. Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly 2014, Vol. 43(2) 293–313.

E

Ebrahim Alnoor (2003). Making sense of accountability: Conceptual perspectives for northern and southern nonprofits. Nonprofit Management and Leadership, 14(2), 191-212.

Edwards Michael, Hulme David (1996). Too close for comfort? The impact of official aid on nongovernmental organizations. World Development, 24(6), 961–973.

H

Hakala Emma, Erkamo Sanna, Pyykönen Juha, Tuomenvirta Heikki, Tynkkynen Oras, Berninger Kati, Vihma Antto (2021). Ilmastonmuutos ja Suomen turvallisuus: Uhat ja varautuminen kokonaisturvallisuuden toimintamallissa.

Halila Heikki (2016). Liikuntajärjestöjen valtionavustukset. Selvitys valtionavustusjärjestelmän kehittämisestä. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2016:32.

Harju Henna, Alitalo Erna, Kohonen Petra, Vilhunen Tuuli (2022). Järjestöjen arvioinnin ja seurannan kehitys. Selvitys STEA-rahoitteisten järjestöjen arviointivalmiuksista sekä RAY- ja STEA-seurannan kehityksestä vuosina 1995–2022. Kuntoutussäätiön työselosteita 66/2022.

Hickman Caroline, Marks Elizabeth, Pihkala Panu, Clayton Susan, Lewandowski R. Eric, Mayall Elouise E., Wray Britt, Mellor Catriona, van Susteren Lise (2021). Climate anxiety in children and young people and their beliefs about government responses to climate change: a global survey. Lancet Planetary Health, 5(12). Saatavana: <http://hdl.handle.net/10138/337441>.

J

Jung Kwangho, Moon M. Jae (2007). The Double-Edged Sword of Public-Resource Dependence: The Impact of Public Resources on Autonomy and Legitimacy in Korean Cultural Nonprofit Organizations. The Policy Studies Journal, Vol. 35, No. 2, 2007, 205–226.

Järjestöbarometri 2006 (2006). Vuorinen Marja, Särkelä, Riitta, Peltosalmi Juha. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry, Helsinki.

Järjestöbarometri 2007 (2007). Ajankohtaiskuva sosiaali- ja terveysjärjestöistä. Vuorinen Marja, Särkelä Riitta, Peltosalmi Juha, Eronen Anne. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry, Helsinki.

Järjestöbarometri 2008 (2008). Ajankohtaiskuva sosiaali- ja terveysjärjestöistä. Peltosalmi Juha, Vuorinen Marja, Särkelä Riitta. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry, Helsinki.

Järjestöbarometri 2009 (2009). Ajankohtaiskuva sosiaali- ja terveysjärjestöistä. Peltosalmi Juha, Vuorinen Marja, Särkelä Riitta. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry, Helsinki.

Järjestöbarometri 2010 (2010). Ajankohtaiskuva sosiaali- ja terveysjärjestöistä. Peltosalmi Juha, Vuorinen Marja, Särkelä Riitta. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry, Helsinki.

Järjestöbarometri 2011 (2011). Ajankohtaiskuva sosiaali- ja terveysjärjestöistä. Peltosalmi Juha, Särkelä Riitta. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry, Helsinki.

Järjestöbarometri 2012 (2012). Ajankohtaiskuva sosiaali- ja terveysjärjestöistä. Peltosalmi Juha, Hakkarainen Tyyne, Särkelä Riitta, Eronen Anne. SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry, Helsinki.

Järjestöbarometri 2013 (2013). Ajankohtaiskuva sosiaali- ja terveysjärjestöistä. Eronen Anne, Hakkarainen Tyyne, Londén Pia, Peltosalmi Juha, Särkelä Riitta, SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry, Helsinki.

Järjestöbarometri 2014 (2014). Ajankohtaiskuva sosiaali- ja terveysjärjestöistä. Peltosalmi Juha, Eronen Anne, Hakkarainen Tyyne, Kiukas Vertti, Londén Pia, Särkelä Riitta. SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry, Helsinki.

Järjestöbarometri 2016 (2016). Ajankohtaiskuva sosiaali- ja terveysjärjestöistä. Peltosalmi Juha, Eronen Anne, Litmanen Tapio, Londén Pia, Ruuskanen Petri. SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry, Helsinki.

Järjestöbarometri 2018 (2018). Ajankohtaiskuva sosiaali- ja terveysjärjestöistä. Peltosalmi Juha, Eronen Anne, Litmanen Tapio, Londén Pia, Näätänen Ari-Matti, Ruuskanen Petri, Selander Kirsikka. SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry, Helsinki.

Järjestöbarometri 2020 (2020). Ajankohtaiskuva sosiaali- ja terveysjärjestöistä. Peltosalmi Juha, Eronen Anne, Haikari Janne, Laukkarinen Matti, Litmanen Tapio, Londén Pia, Ruuskanen Petri. SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry, Helsinki.

K

Kivimaa Paula, Huttunen Suvi, Lähteenmäki-Uutela Anu, Heikkinen Milja, Juhola Sirkku, Kaljonen Minna, Käyhkö Jukka, Lund Peter, Näkkäläjärvi Klemetti, Vainio Annukka (2021). Kuinka oikeudenmukaisuus voidaan huomioida ilmastopolitiikassa? Suomen Ilmastopaneelin julkaisuja 2/2021.

L

Laitinen Arto (2022). Voiko yliopisto olla täysin autonominen? Teoksessa Paul Tiensuu, Maija Aalto-Heinilä, Anna Mäki-Petäjä-Leinonen (toim.) Itsemääräämisoikeus – Teoriasta käytäntöön. Vastapaino (ilmestyy).

Lind Kimmo (2020). Kenen äänellä, millä asialla? Sosiaali- ja terveysjärjestöjen edustuksellisuus, toimintaympäristön muutokset ja operatiivisen johdon toimijuus. JYU DISSERTATIONS 252. Jyväskylän yliopisto.

M

Mayer Minna, Manu Samuli, Siltanen Kirsi, Nurminen Marko, Talvitie Jere, Haanpää Susanna, Smith Chris (2020). Ilmastonmuutos ja sosiaali- ja terveyssektori. SOSTE Suomen Sosiaali ja terveys ry.

Meriläinen Päivi, Paunio Mikko, Kollanus Virpi, Halonen Jaana, Tuomisto Jouni, Virtanen Suvi, Karvonen Sakari, Hemminki Elina, Kuusipalo Heli, Koivula Riitta, Mäkelä Henna, Huusko Sari, Voutilainen Liina, Huldén Lena, Raulio Susanna, Keskimäki Ilmo, Partonen Timo, Mänttäri Satu, Viitanen Anna-Kaisa, Kangas Pauliina, Sarlio Sirpa, Lyyra Krista, Viljamaa Seija, Mukala Kristiina (2021). Ilmastonmuutos sosiaali- ja terveyssektorilla– Sosiaali- ja terveysministeriön ilmastonmuutokseen sopeutumisen suunnitelma (2021–2031).

O

O'Dwyer Brendan (2007). The nature of NGO accountability: Motives, mechanisms and practice. Teoksessa Jeffrey Unerman, Jan Bebbington, Brendan O'Dwyer (Eds.), Sustainability accounting and accountability. London and New York: Routledge.

O'Dwyer Brendan, Unerman Jeffrey (2008). The paradox of greater NGO accountability: A case study of Amnesty Ireland. Accounting, Organizations and Society, 33(7-8), 801–824.

P

Peltosalmi Juha (2021). Järjestömuotoisten tuottajien sosiaali-, varhaiskasvatus- ja terveyspalvelut vuonna 2020. SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry. Saatavana: https://www.soste.fi/wp-content/uploads/2021/03/3-2021-SOSTE-julkaisu-Jarjestomuotoisten-tuottajien-sosiaali-varhaiskasvatus-ja-terveyspalvelut-vuonna-2020.pdf

Pihkala Panu (2019). Ilmastoahdistus ja sen kanssa eläminen. MIELI ry. Saatavana: <https://mieli.fi/materiaalit-ja-koulutukset/materiaalit/ilmastoahdistus-ja-sen-kanssa-elaminen/>

R

Raivio Tuomas, Aho Jatta, Värre Ulla (2020). Jäsensäätiöiden tuen 2020 kohdentuminen, Säätiöt ja rahastot ry. Gaia consulting oy 2021. https://saatiotrahastot.fi/wp-content/uploads/2021/09/Selvitys-saatiotuesta-2020.pdf. Viitattu 15.5.2022

Ruuskanen Petri, Jousilahti Julia, Faehnle Maija, Kuusikko Kirsi, Kuittinen Outi, Virtanen Johanna, Strömberg Lisbeth (2020). Kansalaisyhteiskunnan tila ja tulevaisuus 2020-luvun Suomessa. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:47.

S

Salamon Lester M., Anheir Helmut K., List Regina, Topler Stefan, Sokolowski Wojciech S. & al. (1999). Global Civil Society. Dimensions of the Nonprofit Sector. Baltimore: The Johns Hopkins Center for Civil Society Studies.

Siisiäinen Martti (2015). Late-modern Hegemony and the Changing Role of Voluntary Associations in Finland. Alternatives: Global, Local, Political 2015, Vol. 40 (3–4), 264-280.

Sosiaalibarometri 2022 (2022). Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen. Erityiskatsaus. Eronen Anne, Londén Pia. SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry, Helsinki.

SOSTE Suomen sosiaali- ja terveys ry. Tietoa SOSTEsta. Saatavana: <https://www.soste.fi/tietoa-sostesta/>.

V

Vuorinen Marja, Särkelä Riitta, Perälahti Anne, Peltosalmi Juha, Londén Pia (2004). Paikkansa pitävät. Sosiaali- ja terveysjärjestöt paikallisina toimijoina. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry. Helsinki.

Vuorinen Marja, Särkelä Riitta, Perälahti Anne, Peltosalmi Juha, Peisa Leena, Londén Pia (2005). Vertaansa vailla. Ajankohtaiskuva sosiaali- ja terveysjärjestöistä. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry.

X

Xu Chengxin, Kim Mirae (2021). Loss or Gain? Unpacking Nonprofit Autonomy-Interdependence Paradox in Collaborations. American Review of Public Administration 2021, Vol. 51(4) 308–324.

Y

Ympäristöministeriö (2021). Luonnos keskipitkän aikavälin ilmastopolitiikan suunnitelmaksi. Saatavana: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164186/YM_2022_12.pdf?sequence=4&isAllowed=y>

Kaksi kolmesta suomalaisesta pitää sote-järjestöjen tarjoamaa tukea tärkeänä hyvinvoinnilleen.

Liitteet

LIITE 1.

Paikallisyhdistysten perusjoukko ja otoksen muodostaminen.

PAIKALLISTEN SOSIAALI- ja terveysyhdistysten perusjoukoksi on valittu valtakunnallisten sosiaali- ja terveysjärjestöjen jäsenyhdistykset. Rajauksen syy on tarvittavien ajantasaisten yhteystietojen saamisen ja ylläpitämisen ongelmallisuus muuten kuin valtakunnallisten järjestöjen avustuksella. Perusjoukko on muodostettu vuodenvaihteessa 2005–2006 SOSTEn perustajajärjestöjen eli Sosiaali- ja terveysjärjestöjen yhteistyöyhdistys YTY:n, Sosiaali- ja terveysturvan keskusliiton ja Terveyden edistämisen keskuksen jäseninä olleiden valtakunnallisten sosiaali- ja terveysjärjestöjen jäsenyhdistyksistä.

Perusjoukon ja otoksen kokoamista varten järjestöiltä pyydettiin listat niiden jäsenyhdistyksistä yhteystietoineen. Vuonna 2006 mukana oli kaikkiaan 61 järjestöä, joilla oli paikallisia jäsenyhdistyksiä. Saadut jäsenlistat tarkistettiin poistamalla niistä valtakunnalliset toimijat ja piiriyhdistykset sekä eri listojen väliset päällekkäisyydet. Listojen osoitetietojen puutteita täydennettiin internetistä tehdyillä hauilla. Paikallisyhdistysten perusjoukon kooksi vuoden 2006 Järjestöbarometriin tuli 4 584 yhdistystä.

Sopivasta otoskoosta päätettäessä haluttiin varmistaa edustavan ja tilastollista käsittelyä varten riittävän suuren ja aineiston saanti. Tarvittava otoskoko katsottiin saatavan perusjoukosta poimimalla tasavälisellä otannalla järjestöjen listoilta joka toinen yhdistys mukaan otokseen. Otoksen keruu toteutettiin käytännössä niin, että jokaisen järjestön jäsenlistan kohdalla arvottiin aluksi se, aloitetaanko poiminta ensimmäisestä vai toisesta listalla olevasta yhdistyksestä. Siitä lähtien mukaan poimittiin listalta järjestyksessä joka toinen yhdistys ja sama toistettiin kaikkien järjestöjen jäsenyhdistyslistoille. Näin toimien ensimmäisen Järjestöbarometrin eli Järjestöbarometri 2006:n paikallisyhdistyskyselyn otoksen kooksi tuli 2 285 yhdistystä.

Perusjoukkoa ja otosta päivitetään vuosittain poistamalla niistä purkautuneiksi tai toimimattomiksi tiedettyjä yhdistyksiä sekä lisäämällä tarvittaessa uusia yhdistyksiä. Vuosina 2006–2010 Järjestöbarometrin perusjoukkoon oli valittuna eläkeläisjärjestöistä vain yhden, jäsenmäärältään suurimman, eläkeläisjärjestön paikallisyhdistykset. Vuodesta 2011 alkaen eläkeläisyhdistysten edustavuutta parannettiin ottamalla perusjoukkoon ja otokseen mukaan lisäksi kolmen seuraavaksi suurimman eläkeläisjärjestön paikallisyhdistykset. Samalla perusjoukosta ja otoksesta poistettiin Sotainvalidien Veljesliiton paikallisyhdistykset perusteena niiden jäsenistön ikääntyminen ja väheneminen sekä vastaajilta saatu palaute kyselyyn vastaamisen vaikeudesta toiminnan vähittäisen hiipumisen vuoksi.

Vuosina 2007–2021 tehtyjen päivitysten jälkeen vuoden 2022 kyselyn perusjoukkona oli 61 valtakunnallisen järjestön noin 4 400 paikallisyhdistystä, joista poimitun otoksen muodosti 2 107 yhdistystä.

LIITE 2.

Järjestöbarometri 2022 -kyselyyn vastanneet paikallisyhdistykset.

Toimiala/toimialan alaluokka	Lähetetyt		Vastanneet		Vastaus-%
	n	%	n	%	%
Kansanterveysyhdistykset					
yleis- ja monialayhdistykset	234	11	101	10	43
potilasyhdistykset	406	19	214	22	53
mielenterveysyhdistykset	91	4	33	3	36
työttömien yhdistykset	30	1	9	1	30
muut sosiaali- ja terveysyhdistykset	5	0	4	0	80
Lastensuojeluyhdistykset					
lastensuojelun yleisyhdistykset	237	11	52	5	22
sijaishuoltoyhdistykset	44	2	14	1	32
ensi- ja turvakotiyhdistykset	12	1	4	0	33
muut lastensuojeluyhdistykset	16	1	3	0	19
Ikääntyneiden yhdistykset					
ikääntyneiden yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	170	8	69	7	41
eläkeläisyhdistykset	514	24	330	34	64
Vammaisyhdistykset					
invalidiyhdistykset	114	5	46	5	40
aistivammayhdistykset	65	3	26	3	40
kehitysvammayhdistykset	83	4	29	3	35
Päihdeyhdistykset	86	4	35	4	41
Yhteensä	2 107	100	969	100	46

LIITE 3.

Yhdistysten toiminnan kehitys kahden edellisvuoden aikana vuosina 2011–2022.

	2011	2013	2016	2018	2020	2022
	%	%	%	%	%	%
Toiminnan kysyntä						
Lisääntynyt	51	47	44	39	39	18
Pysynyt ennallaan	41	43	46	51	48	38
Vähentynyt	8	10	10	10	12	44
Toiminnan kokonaismäärä						
Lisääntynyt	48	45	44	40	39	6
Pysynyt ennallaan	43	45	47	49	50	19
Vähentynyt	9	10	9	11	11	75

	2011	2013	2016	2018	2020	2022
	%	%	%	%	%	%
Yhteistyöverkosto						
Lisääntynyt	45	39	40	38	38	10
Pysynyt ennallaan	48	53	53	53	54	34
Vähentynyt	6	8	7	9	8	56
Jäsenmäärä						
Lisääntynyt	42	37	30	28	24	9
Pysynyt ennallaan	32	30	32	34	30	34
Vähentynyt	26	32	38	38	46	57
Toimintaan aktiivisesti osallistuvien määrä						
Lisääntynyt	34	29	28	23	23	6
Pysynyt ennallaan	50	49	49	57	47	33
Vähentynyt	16	22	23	21	30	61
Vapaaehtoisten määrä						
Lisääntynyt	26	24	24	20	17	6
Pysynyt ennallaan	58	54	53	57	53	49
Vähentynyt	16	22	23	23	31	45
Tulot						
Lisääntynyt	25	30	23	24	19	6
Pysynyt ennallaan	51	51	55	54	59	30
Vähentynyt	24	19	21	22	22	63

LIITE 4.

Yhdistysten aloittamat uudet toimintamuodot korona-aikana kahden viime vuoden aikana.

	Uuden toimintamuodon aloittaneet	
	%	n
Onko palkattua henkilöstöä		
Kyllä	51	165
Ei	36	782
Talousarvion menojen loppusumma vuonna 2022		
Alle 2 000 euroa	24	117
2 000–9 999	37	363
10 000–99 999	48	218
Vähintään 100 000 euroa	58	86
Henkilöjäsenten määrä		
Alle 100	27	317
100–199	38	275
Vähintään 200	51	330

LIITE 5.

Yhdistysten arviot tyytyväisyyden ja huolen aiheista vuosina 2011–2022.

	2011	2013	2016	2018	2020	2022
	%	%	%	%	%	%
Yhdistyksen toiminnan arvostus						
Tyytyväinen	68	70	69	74	67	51
Neutraali	20	18	19	18	22	25
Huolestunut	11	12	12	8	11	23
Ei koske yhdistystä	0	0	0	0	0	0
Yhdistyksen taloudellinen tilanne						
Tyytyväinen	41	54	54	64	54	35
Neutraali	29	23	26	22	26	28
Huolestunut	31	23	19	15	20	37
Ei koske yhdistystä	0	0	0	0	0	0
Yhteistyö toisten järjestöjen kanssa						
Tyytyväinen	45	48	49	56	50	28
Neutraali	32	27	29	27	28	39
Huolestunut	22	24	21	16	21	31
Ei koske yhdistystä	1	1	1	1	1	2
Jäsenistön / kohderyhmän hyvinvointi						
Tyytyväinen	45	45	43	50	42	21
Neutraali	29	30	29	32	31	22
Huolestunut	26	24	28	17	27	56
Ei koske yhdistystä	0	0	0	1	0	0
Yhdistyksen yhteistyö kuntien kanssa						
Tyytyväinen	35	40	38	45	38	26
Neutraali	31	24	30	28	33	36
Huolestunut	31	33	28	24	26	34
Ei koske yhdistystä	3	3	3	3	3	4
Yhdistyksen jäsenmäärä						
Tyytyväinen	34	36	30	33	29	16
Neutraali	25	24	23	24	24	22
Huolestunut	40	39	46	42	46	60
Ei koske yhdistystä	1	1	1	1	1	1
Vapaaehtoisten määrä						
Tyytyväinen	24	26	27	32	25	12
Neutraali	21	18	16	19	16	20
Huolestunut	54	54	56	48	58	67
Ei koske yhdistystä	1	2	1	1	1	1

	2011	2013	2016	2018	2020	2022
	%	%	%	%	%	%
Jäsenistön aktiivisuus						
Tyytyväinen	28	28	26	30	29	14
Neutraali	19	16	18	19	16	17
Huolestunut	53	53	55	50	54	69
Ei koske yhdistystä	1	3	1	1	1	1
Henkilöiden saaminen yhdistyksen luottamustehtäviin						
Tyytyväinen	-	24	22	28	19	13
Neutraali	-	15	17	15	14	14
Huolestunut	-	60	61	57	67	73
Ei koske yhdistystä	-	1	1	0	0	0

LIITE 6. TAULUKKO 1/5.

Yhdistysten huolestuneisuus/tyytyväisyys henkilöiden saamiseen yhdistyksen luottamustehtäviin.

Toimiala*	Yhdistykset				
	Huolestunut	Neutraali	Tyytyväinen	Ei koske yhd.	
	%	%	%	%	n
Kansanterveysyhdistykset					
yleis- ja monialayhdistykset	69	14	17	-	101
potilasyhdistykset	80	8	11	1	214
mielenterveysyhdistykset	50	25	25	-	32
Lastensuojeluyhdistykset					
lastensuojelun yleisyhdistykset	73	8	19	-	52
sijaishuoltoyhdistykset	79	7	14	-	14
Ikääntyneiden yhdistykset					
ikääntyneiden yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	46	22	29	3	69
eläkeläisyhdistykset	75	15	10	0	325
Vammaisyhdistykset					
invalidiyhdistykset	80	11	9	-	46
aistivammayhdistykset	73	15	12	-	26
kehitysvammayhdistykset	89	7	4	-	28
Päihdeyhdistykset	71	17	11	-	35
Onko palkattua henkilöstöä					
Kyllä	53	21	24	2	165
Ei	77	12	11	-	778

	Yhdistykset				
	Huolestunut	Neutraali	Tyytyväinen	Ei koske yhd.	
	%	%	%	%	n
Talousarvion menojen loppusumma vuonna 2022					
Alle 2 000 euroa	80	10	9	1	117
2 000–9 999	77	12	11	-	363
10 000–99 999	70	14	16	-	218
Vähintään 100 000 euroa	48	26	26	1	86

* Toimialoittaisesta tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia yhdistyksiä on kysymykseen vastanneissa alle kymmenen.

LIITE 6. TAULUKKO 2/5.

Yhdistysten huolestuneisuus/tyytyväisyys jäsenistön aktiivisuuteen osallistua yhdistyksen toimintaan.

Toimiala*	Yhdistykset				
	Huolestunut	Neutraali	Tyytyväinen	Ei koske yhd.	
	%	%	%	%	n
Kansanterveysyhdistykset					
yleis- ja monialayhdistykset	63	21	16	-	101
potilasyhdistykset	74	16	10	-	214
mielenterveysyhdistykset	58	19	19	3	31
Lastensuojeluyhdistykset					
lastensuojelun yleisyhdistykset	73	13	13	-	52
sijaishuoltoyhdistykset	86	7	7	-	14
Ikääntyneiden yhdistykset					
ikääntyneiden yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	54	20	20	6	69
eläkeläisyhdistykset	67	17	16	-	323
Vammaisyhdistykset					
invalidiyhdistykset	83	15	2	-	46
aistivammayhdistykset	69	12	19	-	26
kehitysvammayhdistykset	68	18	14	-	28
Päihdeyhdistykset	77	11	11	-	35
Onko palkattua henkilöstöä					
Kyllä	59	19	19	3	165
Ei	71	16	13	0	774

	Yhdistykset				
	Huolestunut	Neutraali	Tyytyväinen	Ei koske yhd.	
	%	%	%	%	n
Talousarvion menojen loppusumma vuonna 2022					
Alle 2 000 euroa	74	16	9	1	117
2 000–9 999	70	16	13	1	362
10 000–99 999	68	16	16	-	218
Vähintään 100 000 euroa	54	19	24	3	86

* Toimialoittaisesta tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia yhdistyksiä on kysymykseen vastanneissa alle kymmenen.

LIITE 6. TAULUKKO 3/5.

Yhdistysten huolestuneisuus/tyytyväisyys vapaaehtoistoimijoiden määrään.

Toimiala*	Yhdistykset				
	Huolestunut	Neutraali	Tyytyväinen	Ei koske yhd.	
	%	%	%	%	n
Kansanterveysyhdistykset					
yleis- ja monialayhdistykset	70	13	17	-	101
potilasyhdistykset	72	22	6	0	214
mielenterveysyhdistykset	42	36	19	3	31
Lastensuojeluyhdistykset					
lastensuojelun yleisyhdistykset	81	4	15	-	52
sijaishuoltoyhdistykset	86	-	7	7	14
Ikääntyneiden yhdistykset					
ikääntyneiden yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	49	19	26	6	69
eläkeläisyhdistykset	64	24	10	2	323
Vammaisyhdistykset					
invalidiyhdistykset	78	17	4	-	46
aistivammayhdistykset	73	4	23	-	26
kehitysvammayhdistykset	79	14	7	-	28
Päihdeyhdistykset	66	20	11	-	35
Onko palkattua henkilöstöä					
Kyllä	59	19	18	3	165
Ei	69	20	10	1	774

	Yhdistykset				
	Huolestunut	Neutraali	Tyytyväinen	Ei koske yhd.	
	%	%	%	%	n
Talousarvion menojen loppusumma vuonna 2022					
Alle 2 000 euroa	68	20	9	3	117
2 000–9 999	70	19	10	1	362
10 000–99 999	63	23	14	-	219
Vähintään 100 000 euroa	49	23	24	4	86

* Toimialoittaisesta tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia yhdistyksiä on kysymykseen vastanneissa alle kymmenen.

LIITE 6. TAULUKKO 4/5.

Yhdistysten huolestuneisuus/tyytyväisyys jäsenmäärään.

Toimiala*	Yhdistykset				
	Huolestunut	Neutraali	Tyytyväinen	Ei koske yhd.	
	%	%	%	%	n
Kansanterveysyhdistykset					
yleis- ja monialayhdistykset	66	20	14	-	101
potilasyhdistykset	59	23	17	0	214
mielenterveysyhdistykset	47	44	9	-	32
Lastensuojeluyhdistykset					
lastensuojelun yleisyhdistykset	65	21	14	-	52
sijaishuoltoyhdistykset	79	14	7	-	14
Ikääntyneiden yhdistykset					
ikääntyneiden yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	41	33	17	9	69
eläkeläisyhdistykset	63	16	20	1	328
Vammaisyhdistykset					
invalidiyhdistykset	74	22	2	2	46
aistivammayhdistykset	46	31	23	-	26
kehitysvammayhdistykset	46	36	18	-	28
Päihdeyhdistykset	69	23	9	-	35
Onko palkattua henkilöstöä					
Kyllä	51	29	16	4	165
Ei	62	21	16	1	780
Talousarvion menojen loppusumma vuonna 2022					
Alle 2 000 euroa	65	24	9	2	117
2 000–9 999	64	18	17	1	363
10 000–99 999	60	20	20	-	219
Vähintään 100 000 euroa	43	33	19	6	86

* Toimialoittaisesta tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia yhdistyksiä on kysymykseen vastanneissa alle kymmenen.

LIITE 6. TAULUKKO 5/5.

Yhdistysten huolestuneisuus/tyytyväisyys jäsenistön/kohderyhmän hyvinvoinnista.

Toimiala*	Yhdistykset				
	Huolestunut	Neutraali	Tyytyväinen	Ei koske yhd.	
	%	%	%	%	n
Kansanterveysyhdistykset					
yleis- ja monialayhdistykset	45	26	30	-	101
potilasyhdistykset	60	22	19	-	213
mielenterveysyhdistykset	53	16	31	-	32
Lastensuojeluyhdistykset					
lastensuojelun yleisyhdistykset	65	21	14	-	52
sijaishuoltoyhdistykset	21	64	14	-	14
Ikääntyneiden yhdistykset					
ikääntyneiden yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	64	10	25	1	69
eläkeläisyhdistykset	55	23	22	-	323
Vammaisyhdistykset					
invalidiyhdistykset	72	22	4	2	46
aistivammayhdistykset	42	23	35	-	26
kehitysvammayhdistykset	79	11	11	-	28
Päihdeyhdistykset	46	29	26	-	35

* Toimialoittaisesta tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia yhdistyksiä on kysymykseen vastanneissa alle kymmenen.

LIITE 7.

Yhdistysten toiminnan erityiset uhkat tai riskit.

	Onko erityisiä uhkia tai riskejä		
	Kyllä	Ei	
	%	%	n
Onko palkattua henkilöstöä			
Kyllä	64	36	163
Ei	51	49	777
Talousarvion menojen loppusumma vuonna 2022			
Alle 2 000 euroa	51	49	117
2 000–9 999	48	52	364
10 000–99 999	56	44	216
Vähintään 100 000 euroa	69	31	86

	Onko erityisiä uhkia tai riskejä		
	Kyllä	Ei	
	%	%	n
Toimintakunnan tyyppi			
Kaupunkikunta	57	43	512
Kaupunkien läheisen maaseudun kunta	47	53	161
Ydinmaaseudun tai harvaan asutun maaseudun kunta	44	56	169
Laajempi useita erityyppisiä kuntia käsittävä alue	66	34	113

LIITE 8.

Yhdistysten taloudellinen tilanne alkuvuodesta 2022.

	Yhdistykset, jotka arvioivat taloudellisen tilanteensa olevan			
	Hyvä	Kohtalainen	Huono	
	%	%	%	n
Onko palkattua henkilöstöä				
Kyllä	57	20	23	165
Ei	66	20	14	762
Henkilöjäsenten määrä				
Alle 100	57	23	20	307
100–199	65	21	13	271
Vähintään 200	71	16	13	327

LIITE 9.

Yhdistysten arvio taloudellisen tilanteensa muutoksesta tulevan vuoden kuluessa.

	Yhdistykset, jotka arvioivat taloudellisen tilanteensa			
	Paranevan	Pysyvän ennallaan	Huononevan	
	%	%	%	n
Onko palkattua henkilöstöä				
Kyllä	18	52	30	159
Ei	9	62	29	730
Henkilöjäsenten määrä				
Alle 100	9	68	23	291
100–199	13	56	31	265
Vähintään 200	10	55	35	313

LIITE 10.

Yhdistysten henkilöjäsenmäärä 1.1. 2022 erityyppisissä kunnissa toimivissa yhdistyksissä.

Toimintakunnan tyyppi	Jäsenmäärän mediaani	n
Laajempi useita erityyppisiä kuntia käsittävä alue	213	113
Kaupunkikunta	150	497
Kaupunkien läheisen maaseudun kunta	113	155
Ydinmaaseudun tai harvaan asutun maaseudun kunta	100	157

LIITE 11.

Kuntien toiminta-avustusta vuonna 2021 saaneet yhdistykset.

	Sai avustusta	Haki, mutta ei saanut avustusta	Ei hakenut avustusta	
	%	%	%	n
Talousarvion menojen loppusumma vuonna 2022				
Alle 2 000 euroa	34	4	62	115
2 000–9 999	51	3	46	361
10 000–99 999	68	3	29	218
Vähintään 100 000 euroa	51	1	48	85
Henkilöjäsenten määrä				
Alle 100	42	4	54	311
100–199	55	4	42	274
Vähintään 200	63	2	35	330
Toimintakunnan tyyppi				
Kaupunkikunta	58	4	38	512
Kaupunkien läheisen maaseudun kunta	48	1	51	160
Ydinmaaseudun tai harvaan asutun maaseudun kunta	46	4	49	166
Laajempi useita erityyppisiä kuntia käsittävä alue	53	2	45	115

LIITE 12.

Yhdistysten saamat keskimääräiset (mediaani) kuntien toiminta-avustukset vuonna 2021.

	Keskimääräinen toiminta-avustus v. 2021	
	euroa	n
Talousarvion menojen loppusumma vuonna 2022		
Alle 2 000 euroa	400	37
2 000–9 999	500	178
10 000–99 999	1 000	148
Vähintään 100 000 euroa	6 800	41
Onko palkattua henkilöstöä		
Kyllä	3 200	95
Ei	600	381
Henkilöjäsenten määrä		
Alle 100	600	127
100–199	600	146
Vähintään 200	1 000	198
Toimintakunnan tyyppi		
Kaupunkikunta	800	282
Kaupunkien läheisen maaseudun kunta	600	70
Ydinmaaseudun tai harvaan asutun maaseudun kunta	500	72
Laajempi useita erityyppisiä kuntia käsittävä alue	850	61

LIITE 13.

Yhdistysten kunnilta saamat toimintatilat.

Toimintakunnan tyyppi	Kunnalta ilmaiseksi saatu tila	Kunnan maksullinen tila	Sekä ilmaisia että maksullisia tiloja	Ei kunnan tiloja	
	%	%	%	%	n
Kaupunkikunta	30	23	2	45	508
Kaupunkien läheisen maaseudun kunta	40	8	6	46	160
Ydinmaaseudun tai harvaan asutun maaseudun kunta	43	12	2	42	169
Laajempi useita erityyppisiä kuntia käsittävä alue	21	16	4	59	112

LIITE 14.

Yhdistysten digiprofiilit.

Toimiala*	Digitaitaja	Kokeilun-haluinen	Hyötyä arvostava	Kauempaa katseleva	
	%	%	%	%	n
Kansanterveysyhdistykset					
yleis- ja monialayhdistykset	13	38	34	16	96
potilasyhdistykset	5	42	42	22	202
mielenterveysyhdistykset	17	35	35	14	29
työttömien yhdistykset	13	38	25	25	8
Lastensuojeluyhdistykset					
lastensuojelun yleisyhdistykset	12	22	57	8	49
sijaishuoltoyhdistykset	-	31	62	8	13
Ikääntyneiden yhdistykset					
ikääntyneiden yleis-, asumis- ja palveluyhdistykset	3	47	36	14	64
eläkeläisyhdistykset	6	25	38	31	288
Vammaisyhdistykset					
invalidiyhdistykset	5	32	45	18	44
aistivammayhdistykset	14	32	27	27	22
kehitysvammayhdistykset	4	32	48	16	25
Päihdeyhdistykset	8	23	54	15	26
Talousarvion menojen loppusumma vuonna 2022					
Alle 2 000 euroa	4	20	45	31	97
2 000–9 999	5	24	45	26	338
10 000–99 999	12	35	38	15	209
Vähintään 100 000 euroa	7	53	35	5	81
Onko palkattua henkilöstöä					
Kyllä	12	45	36	7	155
Ei	6	27	42	25	705
Henkilöjäsenten määrä					
Alle 100	7	23	44	26	270
100–199	4	26	44	26	250
Vähintään 200	9	41	35	15	317

Toimiala*	Digitaitaja	Kokeilun-haluinen	Hyötyä arvostava	Kauempaa katseleva	
	%	%	%	%	n
Toimintakunnan tyyppi					
Kaupunkikunta	8	31	44	17	474
Kaupunkien läheisen maaseudun kunta	7	24	46	23	144
Ydinmaaseudun tai harvaan asutun maaseudun kunta	3	27	32	38	152
Laajempi useita erityyppisiä kuntia käsittävä alue	8	44	29	19	104

* Toimialoittaisesta tarkastelusta on jätetty pois ne toimialat, joita edustavia yhdistyksiä on kysymykseen vastanneissa alle kahdeksan.

LIITE 15.

Yhdistysten tarjoama digituki.

	Tarjoaako digitukea			
	Kyllä, jäsenistölle	Kyllä, jäsenyydestä riippumatta	Ei	
	%	%	%	n
Talousarvion menojen loppusumma vuonna 2022				
Alle 2 000 euroa	17	4	79	109
2 000–9 999	20	4	76	353
10 000–99 999	23	9	68	209
Vähintään 100 000 euroa	17	44	39	84
Onko palkattua henkilöstöä				
Kyllä	18	33	49	163
Ei	20	5	75	742
Henkilöjäsenten määrä				
Alle 100	14	8	78	296
100–199	18	9	73	264
Vähintään 200	27	11	62	317

LIITE 16.

Järjestöjen ennakkoarvio kokonaishenkilöstömäärän muutoksesta kuluvan vuoden aikana 2006–2022.

	Arvio kokonaishenkilöstömäärän muutoksesta		
	Lisääntyy	Pysyy ennallaan	Vähenee
	%	%	%
2006	43	45	12
2007	43	51	7
2008	35	52	13
2009	23	50	27
2010	14	64	22
2011	33	49	17
2012	30	57	13
2013	35	51	14
2014	28	60	12
2016	31	52	17
2018	55	40	5
2020	49	39	12
2022	35	49	16

LIITE 17.

Järjestöjen ilmastonmuutostyötä ohjaavat toimet.

	Käytössä	Valmisteilla	Ei ole	
	%	%	%	n
Strategia/strateginen painopiste	36	14	51	110
Ilmastonäkökulmasta laadittu matkustussääntö	26	16	58	111
Hankinnoissa vastuullisuus-, ilmastovaikutus- tai kestävän kehityksen kriteerit	25	24	51	111
YK:n kestävän kehityksen periaatteiden soveltaminen toimintaan	24	18	58	112
Ilmasto- ja ympäristöeettiset ohjeet/ ilmastoeettiset periaatteet	18	22	60	111
Sijoitustoiminnan ESG	17	10	73	111
Nimetty ilmastovastaava, ekotyöryhmä tai muu valmisteleva tai vastuutaho	16	12	73	110
Kestävän kehityksen sitoumus/suunnitelma	13	21	67	112
Rakentamisessa vähähiilisen rakentamisen kriteerit	11	5	84	109
Oma ilmasto-ohjelma	5	20	75	111
Arvoitu järjestön oma hiilijalanjälki	5	21	75	111
Ekokompassi ja -sertifikaatti	4	5	92	110
Jokin muu	15	4	81	48

LIITE 18.

Järjestöjen nykyiset ja suunnitellut ilmastotoimet.

	Käytössä	Valmisteilla	Ei ole	
	%	%	%	n
Lisätty digitaalisia viestintäkanavia ja etäkokouksia	99	0	1	113
Lisätty etätyömahdollisuuksia	98	0	2	113
Vähennetty omia paperisia materiaaleja/ painotuotteita	83	5	12	113
Paperiton toimisto (vähennetty tulostamista ja postituksia)	83	4	13	112
Tehostettu jätteiden kierrätystä	75	6	19	112
Webinaarit ja verkkokurssit	68	5	28	112
Suosittu ekologisia vaihtoehtoja järjestön kustantamissa matkoissa	61	16	23	112
Painotettu ympäristöystävällisyyttä hankin-noissa	60	13	28	112
Vähennetty ruokahävikkiä	50	4	47	111
Energiansäästötoimet	47	10	43	111
Kokous- ja tapahtumatarjoiluissa kasvispainotteisuus	42	12	46	112
Kampanjat, videot	39	11	51	111
Tiedottaminen, neuvonta (suurelle yleisölle/ omalle jäsenistölle/kohderyhmälle)	37	11	52	110
Vähennetty toimistotilaa etätyön lisääntymisen vuoksi	34	21	45	112
Edistetty julkisen liikenteen käyttöä tai pyöräilyä työsuhde-etuna	33	11	56	111
Uusiutuvalla energialla tuotettu sähkö	16	11	73	109
Palveluliiketoiminnassa energiahävikkiä hillitseviä hankkeita	12	5	83	108
Muu hanke/projekti	10	6	85	105
Kompensaatiomaksut lennoista, muista päästöistä, puunistutus	7	7	87	108

LIITE 19.

Järjestöjen alkuvuoden taloustilannearviot 2006–2022.

Vuosi	Järjestön taloudellinen tilanne				
	Hyvä	Melko hyvä	Kohtalainen	Melko huono	Huono
	%	%	%	%	%
2006	12	47	22	16	4
2007	12	46	25	14	3
2008	10	38	34	15	4
2009	10	37	32	14	7
2010	13	48	16	17	6
2011	9	44	36	9	1
2012	10	46	24	18	2
2013	10	45	25	15	5
2014	8	47	24	15	6
2016	12	43	23	18	4
2018	19	52	17	11	1
2020	18	53	17	7	5
2022	30	39	24	7	0
Ennakko 2023	14	47	26	12	1

LIITE 20.

Järjestöjen arviot autonomiastaan.

	Täysin samaa mieltä	Samaa mieltä	Melko samaa mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Melko eri mieltä	Eri mieltä	Täysin eri mieltä	
	%	%	%	%	%	%	%	n
Järjestömme päättää toimintansa tarkoituksesta ja siihen liittyvistä tavoitteista niin, että rahoittajat tai muut ulkopuoliset tahot eivät vaikuta siihen	9	22	30	6	25	3	5	112
Rahoittajien linjaukset vaikuttavat siihen, mitä tavoitteita järjestömme asettaa toiminnalleen	11	25	30	9	15	7	3	112
Rahoittajien asettamat tuloskriteerit vaikuttavat epätarkoituksenmukaisesti käytännön toimintaamme	10	14	24	16	21	10	5	112
Rahoittajien avustuslinjaukset eivät vaikuta toimintamme suuntaamiseen tai sen kohderyhmiin	1	7	11	8	45	20	8	113

	Täysin samaa mieltä	Samaa mieltä	Melko samaa mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Melko eri mieltä	Eri mieltä	Täysin eri mieltä	
	%	%	%	%	%	%	%	n
Rahoittajien ja jäsenistön ja/tai kohderyhmiemme odotusten toteuttaminen tuottaa toimintaamme jännitteitä.	8	14	24	13	22	12	6	113
Rahoittajien avustusstrategiat vaikuttavat järjestömme strategisiin linjauksiin	4	24	27	16	15	8	6	113
Järjestömme toiminnan linjaukset perustuvat jäsenistömme ja/tai kohderyhmiemme tarpeisiin, eivät ulkopuolisten tahojen odotuksiin	16	45	23	4	6	4	1	113
Rahoittajien vaatimat toiminnan arviointimittarit vaikuttavat järjestön tavoitteiden asetteluun	10	35	35	5	6	6	2	113
Riippuvuus ulkopuolisesta rahoituksesta kaventaa järjestömme mahdollisuuksia esittää julkista yhteiskunnallista kritiikkiä	4	12	15	14	26	12	17	113
Rahoittajat vaikuttavat/ pyrkivät vaikuttamaan järjestömme sisäisiin asioihin	3	11	16	13	13	22	23	111
Rahoittajat tai muut ulkopuoliset tahot eivät puutu järjestön toiminnan yksityiskohtiin	14	35	11	8	23	7	3	111
Järjestömme voi päättää käytännön toimintamuodoistaan itsenäisesti ilman, että rahoittajat tai muut ulkopuoliset tahot vaikuttavat siihen	13	25	23	8	23	5	4	112
Järjestömme suunnittelee ja toteuttaa hanketoimintaansa jäsenistönsä ja/tai kohderyhmiensä tarpeista lähtien, ei ulkopuolisten tahojen vaikutuksesta	19	37	28	6	8	2		113
Voimme päättää järjestömme organisaatiota ja henkilöstöä koskevista asioista itsenäisesti	33	32	21	3	7	3	2	113

	Täysin samaa mieltä	Samaa mieltä	Melko samaa mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Melko eri mieltä	Eri mieltä	Täysin eri mieltä	
	%	%	%	%	%	%	%	n
Pyrimme suuntaamaan hanketoimintaamme niin, että turvaamme sillä järjestömme henkilöstöresursseja	5	13	17	30	17	10	9	112
Ulkopuoliset rahoittajat pyrkivät jälkikäteen ohjailemaan sitä, miten jo myönnettyjä resursseja käytetään järjestössämme	2	6	10	18	17	21	27	112
Järjestössämme on luovuttu jonkin jäsenistömme ja/tai kohderyhmämme kannalta tarpeelliseksi arvioimamme toimintamuodon toteuttamisesta, koska rahoittaja ei rahoita sitä	21	20	18	5	9	13	14	112
Järjestömme henkilöstön työsuhteiden jatkuvuuden turvaaminen on keskeinen tekijä, kun suunnittelemme rahoitusten hankkimista	3	18	22	19	21	11	7	113
Tarjolla olevat hankerahoitukset voivat saada järjestömme tarttumaan niihin enemmän resurssien hankinnan kuin jäsenistömme ja/tai kohderyhmämme tarpeiden näkökulmasta	1	6	11	16	24	24	19	113
Rahoittajan aloitteesta toteutamme toimintamuotoja, joihin emme ehkä muuten tarttuisi		5	8	13	30	23	21	112
Järjestömme joutuu mukautumaan ulkopuolisten tahojen asettamiin tavoitteisiin		13	31	12	18	16	10	112
Joudumme miettimään rahoittajan näkemyksiä, kun harkitsemme omia kannanottojamme	2	12	14	11	20	16	26	112

LIITE 21.

Autonomian ulottuvuuksien summamuuttujien jakaumat.

	Myönteinen autonomia-arvio	Neutraali autonomia-arvio	Kriittinen autonomia-arvio	
	%	%	%	n
Toimintamalleihin liittyvä autonomia	76	17	7	112
Operationaalinen autonomia (miten resursseja käytetään)	66	25	9	108
Yhteiskuntakritiikkiin liittyvä autonomia	51	21	29	112
Rahoittajan ja jäsenistön intressijännite	29	17	55	112
Strateginen autonomia	12	33	56	110

Järjestöbarometri 2022

JÄRJESTÖBAROMETRI 2022 tarjoaa ajankohtaistietoa sosiaali- ja terveysjärjestökentästä: valtakunnallisten järjestöjen ja paikallisyhdistysten toiminnasta, toimintaedellytyksistä sekä niiden muutoksista.

Tämä kolmastoista Järjestöbarometri käsittelee muun muassa koronavuosien vaikutusta paikallisyhdistysten toimintaan, valtakunnallisten järjestöjen ja paikallisyhdistysten digitaitoja sekä digitukea, järjestöjen toimia ilmastonmuutoksen torjunnassa sekä järjestöjen rahoitusta. Erityisteemana tarkastellaan järjestöjen autonomiaa.

Tulokset perustuvat yli sadan valtakunnallisen sosiaali- ja terveysjärjestön, yli sadan alueellisen järjestötoimijan ja lähes tuhannen paikallisyhdistyksen kyselyvastauksiin sekä tilasto- ja rekisteritietoihin. Kyselyt tehtiin alkuvuonna 2022.

> **WWW.JÄRJESTÖBAROMETRI.FI**
#JÄRJESTÖBARO

Mitä ajatuksia Järjestöbarometri herättää? Otamme kiitollisina vastaan kommentteja, palautetta ja ideoita!
tutkimus@soste.fi

SOSTE

Kannen kuva: **Veikko Somerpuro**
Kansainvälinen Kassandrakuoro harjoittelee Kalliolassa.

ISSN 1796-5950 (painettu)
ISSN 2489-2734 (verkkojulkaisu)
ISBN 978-952-6628-67-7 (painettu)
ISBN 978-952-6628-68-4 (verkkojulkaisu)

9 789526 628677

TUETTU VEIKKAUKSEN TUOTOILLA